

ŽELEZAR

TEDNIK – GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 28. JULIJA 1977

ŠTEVILKA: 29. LETO: XXVI

Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstdnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl – Naslov: Uredništvo Železarnja, SŽ – Železarna Jesenice. Številki internih telefonov: urednik 483, administracija 484. Tisk: GP Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72

OSNOVE IN MERILA ZA OBLIKOVANJE SREDSTEV ZA OSEBNE DOHODKE IN ZA PRISVAJANJE OSEBNEGA DOHODKA

Raziskave sedanjih razmer na področju oblikovanja sredstev za osebne dohodeke in prisvajanja osebnih dohodkov razkrivajo dve smeri tokov, ki, dolgoročno gledano, delujeta v nasprotni smeri od smeri, v katero je naravnana družbena preobrazba delavčevega položaja v združenem delu. Ker o naslovnem vprašanju tudi v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih Železarnje teče razprava, v celoti ponatiskujemo iz 26. številke razmišljanje Romana Albrehta o tem vprašanju.

Družbeno ekonomsko se osebni dohodki združenih delavcev oblikujejo avtonomno v odnosu na kvantum in kvaliteto delavčevega dela in njegovega prispevka k rezultatu skupnega dela. To je izvor močnej

tako v odnosih med delavci v združenem delu in družbeno ekonomskem funkcioniranju združenega dela, zlasti na nekaterih vzliščih družbene reprodukcije. Količina sredstev za osebne dohodeke, ki se oblikujejo avtonomno v odnosu na doseženi dohodek, se in absolutno in relativno povečuje hitreje kot družbena produktivnost in dohodek. Na ta način pa spreminja strukturo dohodka po namenu porabe in s tem strukturo družbene reprodukcije in je neposredni vzrok za neizpolnjevanje prevzetih obveznosti iz samoupravnega sporazuma o temeljnih skupnega plana. Osebni dohodki, ki se oblikujejo na tak način, pa očitno nimajo potrebne ekonomske motivacijske moči, ne delujejo dovolj spodbudno, niti kar zadeva smeri, kar zadeva intenziteto in učinkovitost spodbude. Na to opozarjajo kvalitetni kazalci učinkov dela (storilnost, produktivnost, stroški) in gospodarjenje (rezultati gospodarjenja in upravljanje s sredstvi).

PROBLEMATIKA PROIZVODNJE V PRVEM POLLETJU

V razdobju januar – junij 1977 nismo v Železarni dosegli z družbenim planom predvidene skupne in blagovne proizvodnje. Prva je bila dosežena s 94,9 % in druga s 94,1 %. Vzroki za to so bili po posameznih TOZD različni.

TOZD PLAVŽ

TOZD Plavž je zaključila prvo polletje s precejšnjim zaostankom za družbenim planom. V mesecih januarju in februarju so delali dobro, ker so uporabljali v vsipu kvalitetno kosovno domačo in uvoženo rudo. V marcu se je situacija s kvaliteto vsipa poslabšala, ker je bilo treba za proizvodnjo aglomerata uporabiti večje količine zelo drobne rude iz rudnika Tomašica. Od aprila naprej se je situacija še poslabšala, ker je zmanjkalo uvozne rude, v vsipu pa sta prevladovali ruda iz Tomašice in iz zaloge na nasipu. Zato je bila proizvodnja grodlja nizka in poraba koksa visoka. Ta je znašala v tem obdobju 685,5 kg na tono grodlja, kar je za 25 kg/t več kot v letu 1976.

TOZD JEKLARNA

Za izpolnitev letošnjega družbenega plana SM jekla v višini 330.000 ton bi morala martinarna obratovati (Nadaljevanje na 3. strani)

(Nadaljevanje na 7. strani)

IZVAJANJE DRUŽBENEGA PLANA SR SLOVENIJE V LETU 1976 IN PRVI POLOVICI LETA 1977

Na dvodnevni seji republiške skupščine so delegati 19. julija obravnavali oceno izvajanja družbenega plana SR Slovenije, sklepali o intervencijskih zakonih za prispevanje k financiranju družbenih dejavnosti in železniškega dela, ki niso podpisale samoupravnega sporazuma. Sprejeta sta bila zakona, ki urejata ekonomske odnose s tujino ter nekaj drugih tekočih zadev. Zbor združenega dela in zbor občin pa sta v sredo, 20. julija, obravnavala kot osrednjo točko dnevnega reda raziskovalno dejavnost – kot sestavino združenega dela.

Na obeh zasedanjih so v razpravi sodelovali tudi delegati z Jesenic. V razpravi o izvajanju družbenega plana SR Slovenije je bilo povedano, kako se izvajajo naloge srednjeročnega plana v okviru Slovenskih

železnih, o večanju stroškov in zmanjševanju akumulacije v železarnah. Ob obravnavanju raziskovalne dejavnosti pa o našem

(Nadaljevanje na 2. strani)

ENAKOPRAVNOST JE V DELU

Ko sem se vračala iz želežarne, sem videla voznico viličarja, kako je zavzeto čistila svojega »konjička«. Poklepetai sva. Potrdila je le to, kar sem ugotovila že prej. Da delavke v želežarni resnično čutijo in živijo enakopravno, da je delo zanje le delo in ni ne moško in ne žensko. Če vas zanese pot v želežarno, si oglejte to voznico, kako zanesljivo in spretno obvlada svoj stroj, da jo je lepo videti.

Pogovarjala sem se s tremi sodelavkami in enim sodelavcem. Prvo, kar me je presenetilo in resnično razveselilo, je bilo, da so delavke resnično aktivne v samoupravnih organizacijah in da opravljajo pomembne naloge. Vse tri sogovornice so aktivne. Tatjana Žagarjeva je članica odbora za samoupravno delavsko kontrolo, Cveta Hribarjeva je predsednica odbora za delovna razmerja in Danica Kežarjeva predsedica odbora za samoupravno delavsko kontrolo. S Hilmom Tataričevićem pa sva se pogovarjala o osnovni organizaciji ZSMS, za katero v Železarni dobro vemo, da je ena najuspešnejših.

Pav tako smo v razgovorih ugotovili, da se v delu tesno povezujejo samoupravni organi, vodstvo TOZD in družbenopolitične organizacije. Tatjana Žagarjeva je še mladinka, poleg nje je vključena v osnovno organizacijo ZSMS le še ena sodelavka, čeprav bi jih bilo lahko enajst. V želežarni je zaposlena pet let. Takoj v začetku mi je povedala, da je samohranilka in da je prav zaradi tega deležna še posebne pomoči in skrbi v temeljni organizaciji. Tudi za druge ljudi, pravi, da jo sprejemajo tako kot vse druge poročene ženske in matere. To sicer kaže, da ima dekle veliko poguma in volje in da se zna ozkosrčni okolici postaviti po robu. (Kasneje je njena sodelavka

omenila, da vse le ni bilo tako lepo in lahko, da je imela precejšnje probleme z varstvom v domačem kraju. Tako pa so ji pomagali v temeljni organizaciji – in ni bilo naključje, da je bila predsednica organizacije, ki je interveniral, ženska.)

Pogovarjali sva se o mladinski organizaciji, v kateri dela z veliko lju-

(Nadaljevanje na 6. strani)

ODGOVORNE NALOGE PRED DELAVSKIM SVETOM ŽELEZARNE

Namesto običajne predstavitve novega predsednika delavskega sveta Železarnje JOŽETA ULČARJA, ki s krajšo prekinitvijo dela v Železarni že skoraj tri desetletja in to vseskozi v jeklarni, smo ga prosili za krajši razgovor o najaktualnejših nalogah, ki čakajo delavski svet Železarnje v novem mandatsnem obdobju.

UREDNIŠTVO: Mandat delavskega sveta, ki mu predsedujete, pomeni kontinuirano nadaljevanje utrjevanja delavskega upravljanja v Železarni s posebno odgovornostjo uresničevanja ustavnih določil, zakona o združenem delu in spremljanju sistemskih rešitev v vsakodnevni praksi. Katere konkretne naloge bo potrebno predvsem postaviti v ospredje?

JOŽE ULČAR: Vsi, v vprašanju navedeni dokumenti so namenjeni našemu delovnemu človeku, to je, utrjevanju oblasti delavskega razreda in delovnih ljudi ter osvobajanju

Odvzem poskusnega vzorca na plavžu

PREDVIDENA PROIZVODNJA V JULIJU

Proizvodni rezultati, predvideni za mesec julij, kažejo, da bodo mesečne operativne programe skupne proizvodnje dosegle ali celo presegle naslednje TOZD:

LIVARNA, Hladna valjarna Jesenice, Profilarna, Vratni podboji, Jeklovlek in Žebljarna.

Mesečnega operativnega programa skupne proizvodnje verjetno ne bodo dosegle naslednje TOZD:

PLAVŽ – zaradi slabše kvalitete vsipa, v katerem prevladujeta železova ruda Tomašica z nasipa.

JEKLARNA – martinarna bo verjetno dosegla programirano skupno proizvodnjo, vendar je elektro jeklarna ne bo zaradi predora raztopljenega jekla skozi steno ASEA peči. Zaradi tega peč ni obratovala 89 ur.

VALJARNA BLUMING-SŠTEKEL – ima v juliju znatno preveč okvar in zastojev predvsem na štekel ogrodju. Zato je štekel valjarna znatno pod planom.

VALJARNA ŽICE IN PROFILOV – v valjarni žice je bilo preveč zastojev in to ne samo na novem, temveč tudi na starem delu valjarniške proge. Valjarna profilov bo operativni program skupne proizvodnje preseгла.

HLADNA VALJARNA BELA – je imela težave zaradi pomanjkanja vložka. Delno zaradi slabega dela valjarne štekel, delno pa zaradi kasnitev dobave tujih toplo valjanih trakov.

ŽIČARNA – ni dosegla programiranega programa, delno zaradi pomanjkanja delavcev in delno zaradi težav z dobavo valjane žice iz valjarne žice. Ta je bila prenizka za nadomestitev vseh potreb v žičarni.

ELEKTRODE – je imela v remontu peč za prašek in veliko odsotnost delavcev.

K.

Ob 1. avgustu prazniku občine Jesenice, čestitamo vsem delovnim ljudem in občanom ter jim želimo novih delovnih uspehov in osebnega zadovoljstva.

POLLETNO POSLOVNO POROČILO NA SEJI DELAVSKEGA SVETA

V petek, 29. julija, predsednik Jože Ulčar sklicuje drugo sejo delavskega sveta Železarnje in delegatom v razpravo predlaga naslednja vprašanja:

– poslovno poročilo za prvo polletje,

– informacijo o osnovnih elementih sanacijskega programa TOZD Hladna valjarna Bela,

– imenovanje komisije za reelekcijo vodij sektorjev,

– program uresničevanja zakona o združenem delu,

– informacijo o pripravljalnih delih za izgradnjo poslovnih prostorov Železarnje na lokaciji center I,

– ugotovitev o rezultatih sprejemanja: pravilnika o varstvu pred požarom; samoupravnega sporazuma o ustanovitvi posebne izobraževalne skupnosti za metalurgijo; o izgradnji samskega doma z rekreacijsko dvorano; o oblikovanju in koriščenju sredstev za amortizacijske zamenjave v letu 1977 in o sprejemu samoupravnega sporazuma o gradnji centra II.

Posebna pozornost na seji bo namenjena polletnemu poslovnemu poročilu, ker v smislu zakona o združenem delu delavski svet mora sprejeti oceno o uspešnosti poslovanja v prvem polletju.

ODGOVORNE NALOGE PRED DELAVSKIM SVETOM ŽELEZARNE

(Nadaljevanje s 1. strani)

ljavitve dohodkovnih odnosov ter delitve osebnih dohodkov po delu in rezultatih dela. V tej smeri sicer že tečejo razprave, vendar mislim, da smo šele na začetku poti in da bodo potrebna še intenzivna prizadevanja, da bomo to nalogo do konca leta, za kar nas zavezuje zakon o združenem delu, uspešno uresničili.

Seveda pa bi bilo iluzorno misliti, da bodo vse te naloge opravili delegati, oziroma delavski svet sam. V te naloge bodo morali zagristi vsi delavski sveti temeljnih organizacij in izvršilni organi, kakor tudi poslovodni organi in strokovne službe. Nedvomno pa bodo v teh naporih družbenopolitične organizacije v te-

meljnih organizacijah združenega dela in v delovni organizaciji Železarna — zveza komunistov, sindikat in zveza socialistične mladine, nosilke politične akcije, kot so bile vsa leta doslej. Pri uresničevanju teh nalog pa seveda računamo tudi na ustvarjalno sodelovanje vseh delavcev v TOZD in delovnih skupnostih. Kajti le s skupnimi in koordiniranimi prizadevanji ter s konkretno akcijo bomo zmogli odgovorne naloge, ki so pred nami.

Pri tem moram poudariti, da, če se bomo vsi zavedali, da je cilj vseh teh naših prizadevanj in naporov povečati poslovno sposobnost tako temeljnih organizacij združenega dela kakor Železarna kot celote, kar pomeni krepite našo socialno varnost, dvigati družbeni in osebni standard, kar pomeni srečo in blagostanje slehernega člana našega kolektiva ter vse naše družbe, potem v naših hotenjih in pri uresničevanju omenjenih nalog moramo uspeti. Pri tem se bomo morali zavedati, da družbenega in osebnega standarda ne moremo ločevati od ekonomske moči in stalne rasti produktivnosti dela v TOZD in Železarni kot celoti.

UREDNIŠTVO: Vzporedno z navedenimi nalogami se bo delavski svet moral spoprijemati tudi z nekaterimi drugimi vprašanji, ki so doslej le poredko zašla na seje delavskega sveta Železarna, pa tudi delavskih svetov temeljnih organizacij združenega dela. Med te, na primer, sodijo dopolnilno usposabljanje in izobraževanje za delo, usposabljanje delegatov in sploh vseh delavcev za odgovorne dolžnosti v upravljanju, o znanstvenem delu in inovacijski dejavnosti, o zadovoljevanju kulturnih potreb delavcev, o samoupravnih socialističnih odnosih in podobno. Vsa ta vprašanja so namreč tesno povezana z uresničevanjem nalog iz prejšnjega vprašanja.

JOŽE ULČAR: Če je delovni človek nosilec vseh družbenih dejavnosti, samoupravni organi ne bodo mogli mimo teh vprašanj. Izobraževanje, usposabljanje ob delu, zadovoljevanje kulturnih potreb in podobno so brez dvoma sestavina združenega dela, sestavina našega življenja. To so področja dela, brez katerih si ne moremo zamišljati napredka in brez katerih ne moremo graditi samoupravne socialistične družbe.

Za razvoj vseh teh dejavnosti imajo tako Jesenice kakor občina pa tudi naša delovna organizacija boga-

te tradicije, sposobne organizatorje in tudi lepe uspehe. Naloga nas vseh je, da najdemo take oblike dela na teh področjih, da jih čim bolj približamo našemu delovnemu človeku, da bo kar najbolj zadovoljeval svoje potrebe in se ob njih razvijal v celovito ustvarjalno osebnost. Obravnavana, pa tudi neobravnavana področja dela, morajo postati lastnina vseh delovnih ljudi in njihova vsakodnevna življenjska potreba. Zato pa bodo seveda potrebna organizirana prizadevanja, ki jih bo delavski svet podpiral in občasno to problematiko tudi vključeval v dnevne rede svojih sej.

Se posebno pozornost pa bo delavski svet moral nameniti raziskovalnemu delu in inovacijski dejavnosti v Železarni kot pomembnima elementoma združenega dela. Brez tega namreč ni napredka in bi stagnirali. Ta področja dela pa so tudi pomembna v naših prizadevanjih za višjo produktivnost dela, zmanjševanju stroškov, boljših in varnejših pogojev dela.

UREDNIŠTVO: Verjetno mimo delavskega sveta ne bo moglo niti delovanje delegatskega sistema, informiranja delavcev in delegatov?

JOŽE ULČAR: Delegatski sistem in delegatski odnosi postajata najbolj aktualni politični vprašanji v našem razvoju, saj si brez njunega doslednega uresničevanja ne moremo zamišljati uresničevanja vseh doslej obravnavanih nalog. Menim, da v tem trenutku še ne bi mogli reči, da je delegatski sistem že do konca izdelan, temveč še vedno iščemo oblike in načine, da zaživi v vsej svoji vsebinski pomembnosti.

IZVAJANJE DRUŽBENEGA PLANA...

glejanju na politiko raziskovalne dejavnosti. Rečeno je bilo, da pogrešamo večji poudarek na svobodni menjavi dela v skladu z zakonom o združenem delu. V tem smislu moramo raziskovalno dejavnost konkretno programirati. V raziskovalna dela je treba vključiti odgovornost in riziko raziskovalcev in raziskovalnih organizacij za uspešno izvršeno delo. Zato mislimo, da mora tudi financiranje raziskovalne dejavnosti sloneti na programih, ki so oblikovani na osnovi potreb uporabnikov.

O tej tematiki je bila opravljena prva faza razprav, tako da bi jeseni sprejeli dokončni skupni dokument, ki bi bil plod dogovorov v bazi o nadaljnji usmeritvi raziskovalne dejavnosti na Slovenskem.

Glede uresničevanja družbenega plana pa so delegati podprli oceno izvršnega sveta skupščine SR Slovenije, ki skupaj z analizo zavoda za plan (analiza in ocena IS sta bili objavljeni v Poročevalcu skupščine SRS) pomenita kompleksen prikaz družbenega razvoja v preteklem letu in prvi polovici letošnjega leta.

Poročilo izvršnega sveta skupščine SR Slovenije vsebuje stališče glede nadaljnega izpolnjevanja političnega in ekonomskega sistema in naloge tekoče ekonomske politike.

Samoupravni interesi in delegatski odnosi sta najpomembnejši dejavniki, ki odločilno vplivata na uresničevanje začrtanega razvoja.

V letošnjih gospodarskih gibanjih se ugotavlja, da se ponovno pojavljajo nekateri elementi nestabilnosti. Ob lanskoletnih doseženih uspehih, ki so pozitivno vplivali na družbeni razvoj, so pa ti rezultati le kratkotrajni, zato je rešitev le v globljih strukturnih spremembah. V prizadevanjih za stabilnejši gospodarski razvoj je treba dati večji poudarek kakovostnim dejavnikom, zlasti naporom za povečanje posamezne in družbene produktivnosti dela. Zato je treba odločneje uresničevati načela delitve po delu in rezultatih dela.

Ob zaznavanju zmanjševanja reproduktivne sposobnosti na ravni TOZD, kar ni v skladu z usmeritvijo družbenega plana, skupščina opozarja na nujnost povečanja akumulativne sposobnosti od dohodka.

Celotna družbena reprodukcija

Pri uresničevanju delegatskega sistema in delegatskih odnosov pa seveda moramo kot sestavino tega obravnavati delovanje informacijskega sistema v Železarni. Brez informiranja ni delegatskega sistema. Zato menim, da bi morale biti informacije in gradiva za seje samoupravnih organov pisane v enostavnem in razumljivem jeziku ter seveda pravočasno dostavljene delegatom. Pri tem pa doslej nismo imeli najbolj srečne roke. Mnoga poročila so preobsežna, preveč pisana v strokovnem jeziku, za strokovnjake, ki se s tem ukvarjajo, ne pa za delegate in širšo bazo, razen tega pa so največkrat tudi prepozno dostavljena. Za uspešno delo delegatov bomo morali doseči, da bo informacija kratka, razumljiva, po možnosti tudi v variantah in posledicah odločitve za eno ali drugo varianto ter seveda tudi pravočasna.

Na področju informiranja delavcev imajo pomembno vlogo samoupravne delovne skupine, ki jih bomo morali še naprej razvijati in nadaljevati z usposabljanjem vodij delovnih skupin za kar najbolj kvaliteto opravljanje tako funkcije vodje kot funkcije informatorja. Dragocenost teh skupin je namreč v obojestranskem pretoku informacij in to moramo gojiti in razvijati naprej.

Pri uresničevanju nalog na področju informiranja delavcev v Železarni, kakor tudi ostalih občanov, pa pričakujemo tudi od našega tednika Železar, ki je tudi v preteklosti uspešno deloval kot informator kolektiva.

sicer narašča, ker se oblikujejo sredstva s samoupravnimi združevanjem v samoupravnih interesih skupnostih materialne proizvodnje, in zajema del skupnega dohodka v bankah in zavarovalnicah kot tudi sredstva, ki se uporabljajo za investicije iz hranilne vloge občanov. Ne glede na to, pa ostaja trajna naloga povečanje reprodukcijske sposobnosti TOZD, tudi zaradi posledic, ki jih ima na razvoj samoupravnih socialističnih odnosov.

Pritiski za zvišanje cen so se zopet povečali, kar je zaskrbljujoče, kar ni v skladu s predvideno stopnjo rasti življenjskega standarda in prizadevanji za stabilnejše in kvalitetnejše odnose v gospodarstvu. Potrebna je poglobljena analiza cen. Ker še nimamo zakona o sistemu cen in družbeni kontroli cen, sta toliko bolj potrebna dogovarjanje in sporazumevanje na podlagi dohodkovnih odnosov.

Tako v ekspezeju izvršnega sveta, ki ga je podal tov. Zakonjšek, kot v stališčih skupščine je posebna skrb namenjena izvozu — uvozu. Skupščina ugotavlja, da se situacija ponovno slabša. Tudi nezadostna dohodkovna povezanost v jugoslovanskem merilu vpliva na manjšo konkurenčnost na tujem trgu. Poudarjena je bila problematika glede uvoza potrebne opreme za modernizacijo. Očitno je, oziroma je programiranih zahtev več, kot pa realno lahko pričakujemo njihovo izvršitev. Zato je potrebno pregledati potrebe s ciljem za preusmeritev. Potrebna bo večja angažiranost domače industrije in preusmeritev uvoza z vzhoda.

Glede investicijske porabe je stališče, da se razpoložljiva sredstva preusmerijo v skladu s prioritetaми, ki prispevajo k prestrukturiranju gospodarstva republike. Ugotavlja se, da se investicijska dejavnost ne izvaja po planu, zlasti zaostaja modernizacija železnice.

Stališča se nanašajo že na usklajeno porabo, ki naj se prilagodi doseženim rezultatom gospodarjenja.

S priporočili pa se obrača na delavca TOZD, na SIS in na občinske skupščine, da analizirajo uresničevanje svojih planov in drugih vzporednih zadev.

Kot že omenjeno, je skupščina sprejela nekaj investicijskih zakonov. Med drugim tudi za pokrivanje dela infrastrukture železnice, za tiste TOZD, ki niso podpisale sporazuma. To zadevo je izvršni svet predložil, ob poudarjanju, da bi bile pokrite obveznosti iz leta 1977, ter zaradi zagotovitve realizacije dogovora o temeljnih družbenega plana SR Slovenije. Dosedaj je sporazum podpisalo preko 60% TOZD. Zakon pa zajema tiste, ki tega niso podpisale. Nastopajo pa razlike za tiste TOZD, ki jih zajema zakon, in tiste, ki so samoupravni sporazum podpisale. Tiste TOZD, ki so sporazum podpisale, plačajo obveznosti, če ustvarijo dovolj dohodka, medtem ko TOZD, ki plačujejo pod silo zakona, plačajo, ne glede na poslovne rezultate. Kot olajševalnost pa je bilo sprejeto, da se samoupravni sporazumi še vedno lahko podpisujejo do 30. septembra.

Večkrat nam predvsem mlajša generacija oporeka, da se radi vračamo v preteklost in vzbujamo spomine na revščino in izkoriščanje, na slavno narodnoosvobodilno borbo in socialistično revolucijo ter na težave v prvih letih po osvoboditvi, na obnovo in izgradnjo naše domovine. Na vsa tista obdobja, ki ne bi smela nikdar zbledeti, če hočemo pravilno vrednotiti dosežke socialistične revolucije. Predvsem je to obdobje naše narodnoosvobodilne borbe in socialistične revolucije, brez katerega ne bi bili to kar smo in brez katerega ne bi imeli vsega tega kar imamo. Zato se moramo tudi ob občinskem prazniku za hip pomuditi pri dogodkih pred 36 leti, pri dogodkih, ki so se odigrali v noči med 31. julijem in 1. avgustom na Obranci, kar obeležuje naš občinski praznik.

Komaj osem dni po tem, ko so prvi partizanski strel šmarnogorske partizanske skupine na cesti med Tacnom in Šmartnem naznanili vstajo slovenskega naroda, je prišlo v noči med 31. julijem in 1. avgustom 1941 na Obranci na Mežakliji do prvega spopada med Nemci in jeseniško četo. To noč je del čete v Mostah pri Žirovnici porušil cestni in železniški most, drugi del pa je ostal v partizanskem taborišču na Obranci. Ta del čete je bil v jutranjem mraku središče napada enot 181. nemškega rezervnega policijskega bataljona. Drugi del čete je ob vračanju v taborišče že od daleč zaslišal strele in sprevidel položaj, v katerem so bili njihovi tovariši. Niti hip niso pomišljali in so udarili Nemcem v hrbet, ki so najbrž na Slovenskem prvič bežali pred partizani.

V seznamu borb, ki ga je izdal 19. marca 1943 komandant nemške varnostne policije na Bledu, v katerem so našteje vse borbe nemških enot do tistega časa, pri katerih je zadostovala samo trikratna udeležba za dosego posebnega nemškega odlikovanja, je navedena tudi borba na Obranci 1. avgusta. Zato prvi spopad borcev jeseniške čete z nemškimi enotami na Obranci uvrščamo med prave borbe partizanov z Nemci, ki so po partizanskih poročilih v tej borbi imeli šest mrtvih. V tej borbi pa sta padla tudi prva dva borca jeseniške čete in sploh prva dva partizana na našem območju — Viktor Arzenšek in Ferdo Koren, delavca z Jesenic. Na begu nemške enote pa jih je na Poljanah iz zasede napadel Ivan Finžgar, pri čemer je bil ranjen in ujet ter kasneje po mučenju v Begunjah tudi ustreljen. Zato moramo tudi njega prištevati k prvim trem padlim partizanom na našem območju.

Ta dan smo v jeseniški občini izbrali za svoj občinski praznik, kajti ta borba pomeni, da se je tudi naše območje vključilo v splošen oborožen upor slovenskega naroda in vseh jugoslovanskih narodov. Upor je prerastel v socialistično revolucijo in se razplamtel od Triglava do Djerdjela. Zmagala je svoboda, zmagal je mir, zmagala je revolucija, ki pomeni začetek neslutnega razvoja vseh naših narodov in narodnosti.

OBČINSKI PRAZNIK RESNIČNO LAHKO PRAZNUJEMO V PONOSU

Svoboda v naši občini se je rodila v ruševinah, kot posledic bombardiranja, v izrednem pomanjkanju hrane, stanovanj, kurjave, gradbenega materiala... Mnoge družine so ostale brez roditeljev, bratov in sestra, sinov in hčera, ki so življenja žrtvovali za svobodo, za zmago revolucije ali so padli kot talci ali umrli v taboriščih. Toda svoboda je dala vsem novo krila, od najmlajših do najstarejših občanov smo se lotili obnove in izgradnje našega mesta in gospodarstva. Poseben pospešek celotnemu razvoju pa je dala uvedba delavskega samoupravljanja v letu 1950 in ves kasnejši razvoj socialističnega samoupravljanja in vseh področjih dela in življenja.

Izredni rezultati razvoja občine, ki je povsem spremenila svojo podobo v 32 letih svobode, se kažejo na vsakem koraku in na vseh področjih. Samo nekaj rezultatov naj ilustrira ta izredni razvoj. Družbeni proizvod kot osnovni vir investicijske, skupne, splošne in osebne porabe je v letu 1970 znašal v gospodarstvu naše občine 853.968.000 din, v letu 1976 že 1.724.532.000 din, za letošnje leto pa je predviden da bo znašal 2.060.524.000 din. Narodni dohodek na prebivalca je v letu 1970 znašal 20.100 din, v letu 1976 pa že 53.817 din, kar našo občino uvršča na šesto mesto med 60 občinami v republiki. Vsekakor je to posledica rasti in razvoja gospodarstva in občini, novih proizvodnih kapacitet, razvoja trgovine, gostinstva, turizma in prometa.

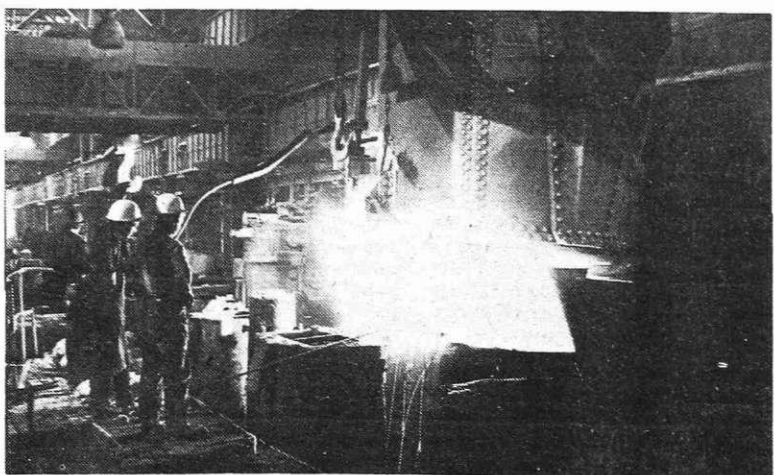
Skladno z rastjo družbenega proizvoda je rasel tudi osebni in družbeni standard ter razvoj družbene nadstavbe. Tako smo na primer v občini po osvoboditvi poprečno letno zgradili po 160 stanovanj in to po 101 v družbenem sektorju in 59 v zasebnem. Najbolj intenzivna gradnja stanovanj je bila v letih 1961—1971, ko je bilo zgrajenih 2.412 stanovanj ali 26,5% vsega stanovanjskega sklada. V letih 1975 smo zgradili 243 in v letu 1976 266 stanovanj v družbenem sektorju in od 90 do 110 v zasebnem sektorju.

Neprimerljiv razvoj lahko zasledimo tudi na področju vzgoje in izobraževanja ter predšolske vzgojne varstvene dejavnosti in to v pogledu možnosti šolanja kakor tudi v pogledu izgradnje novih kapacitet. Izreden razvoj je dosežen tudi na področju zdravstvene dejavnosti, zdravstvenega varstva, socialnega skrbstva, kulture in telesne kulture. Preveč bi bilo naštevati vse pridobitve in celoten razvoj v 32 letih, ki ga objektivni opazovalec lahko opazi na vsakem koraku.

Morda ob tem le še nekaj podatkov, ki kažejo na razvoj osebnega standarda in splošnega kulturnega razvoja. V občini je v letu 1964 imelo osebne avtomobile le okrog 600 občanov, oziroma zasebnikov, v lanskem letu pa že 4.601 občan, oziroma zasebnik ali skoraj vsak šesti občan. V letu 1975 je bilo v občini 7.672 radijskih naročnikov, kar pomeni, da en radijski sprejemnik pride na 3,6 občana. V istem letu je bilo registriranih tudi 7.279 televizijskih sprejemnikov ali en sprejemnik na 3,8 občana.

Se bi lahko navajali podatke in rezultate 32-letnega razvoja naše občine v samoupravni socialistični družbi, pa vendarle menimo, da že teh nekaj zadostuje za prikaz izrednih dosežkov, ki smo jih dosegli v občini po osvoboditvi. Pri vsem tem pa ne bi mogli niti smeli mimo dejstva, da je bilo vse to mogoče doseči v relativno kratkem obdobju le v pogojih socialističnih družbenih odnosov, v pogojih razvijanja socialistične demokracije, ki sprošča ustvarjalno pobudo najširših množic.

Zato naše voščilo ob občinskem prazniku ne bi smelo veljati samo čestitkam k doseženim rezultatom, temveč tudi spodbudi za še hitrejši razvoj socialistične demokracije, za hitrejšo uresničevanje ustavnih določil in zakona o združenem delu, kar bo ustvarjalo pogoje za še hitrejši razvoj občine in celotne družbe ter družbenega in osebnega standarda.

Ali bo uspelo?

TO

Plavž
Jekla
— SM
— EL
Livar
Valj.
— bl
— št
— te
Valj.
— žic
— mo
— pr
Valj.
Hl. v
Hl. v
Žičar
Profil
Vratn
Jeklo
Elekt
Sam
Masa
Emor
Želj
Skupa
Emor
ŽELE

ti skup
pečni.
letošn
gotov
mi ter
kamp
ljarna
be za
ki bi z
SM pe
od 11.
nem r
je tud
blokih
To
na ni
je tuc
zaosta
Elek
maja
razdob
ton ali
V jun
nega
peči in
progra
tudi p
prvega
težava
namo
in se
niju.

Liva
proizv
nim pl
usmeri
nje trž
odlitke
slu tud

Celo
štel.
nom p
medter
na za
stoji v
30,77%
težkem
soki. V
obrat
skupno
li 43,19
in je t
nemu p
Da j
ostala
dva vzr
predvid
trakov
Bela. Z
ne potr
težave
Razen
obdobj
no pre
jev, ki
na štek

TO

V pr
leta je
dobro i
na obr
in 34,80
in go
obdobj
aprilu
cija, za
četnih

IZVRŠITEV DRUŽBENEGA PLANA SKUPNE IN GOTOVE PROIZVODNJE TER ODPREME V PRVEM POLLETJU

TO	Skupna proizvodnja			Gotova proizv. — tuja			Odprema tujega
	progr.	izvrš.	%	progr.	izvrš.	%	
Plavž	80.500	70.676,9	87,8				
Jeklarna	260.000	243.081,5	93,5				
— SM jeklo	166.200	151.903,3	91,4				
— El jeklo	93.800	91.178,2	97,2				
Livarna	950	937,4	98,7	300	389,6	129,9	389,6
Valj. Bela	219.540	217.738,7	99,2	36.720	35.911,6	97,8	36.919,8
— bluming	128.910	134.592,6	104,4	1.030	1.763,1	171,2	1.910,1
— štekel		64.815,8			16.467,3		16.570,7
— term. obd.	90.630	18.330,3	91,7	35.690	17.681,2	95,7	18.439,0
Valj. žice in prof.	54.820	56.456,1	103,0	6.730	7.770,5	115,5	9.090,3
— žica	42.270	41.691,5	41,7	5.490	7.716,7	140,6	9.036,5
— met. menj.				1.240			
— profili	12.550	14.764,6	117,6		53,8		53,8
Valj. deb. ploč.	50.090	50.456,3	100,7	49.520	49.897,7	100,8	52.076,7
Hl. valj. Bela	31.900	20.087,5	63,0	31.900	19.461,6	61,0	18.940,7
Hl. valj. Jesenice	15.080	16.283,6	107,9	14.430	14.920,6	103,4	15.012,5
Žičarna	36.220	32.668,5	90,2	25.780	23.998,2	93,1	23.907,0
Profilarna	11.870	12.803,5	107,9	10.980	12.338,7	112,4	12.138,6
Vratni podb.	380	372,2	97,9	380	371,4	97,7	377,3
Jeklovlek	9.230	8.974,3	97,2	9.190	8.973,9	97,6	9.296,6
Elektroodni	9.120	9.217,4	101,1	9.085	9.177,3	101,0	9.171,0
Samofna masa	2.518	2.249,3	89,3		1.174,8		1.175,0
Masa za Emono	500	327,4	65,5	500	327,6	65,5	327,6
Emona iz Zagreba				1.500	742,8	49,5	742,8
Želblarna	6.240	5.841,3	93,6	6.235	5.833,3	93,6	5.825,5
Skupaj	788.958	748.172,1	94,8	203.250	191.289,6	94,1	195.391,0
Emona iz Zagreba		742,8					
ŽELEZARNA		748.914,9	94,9				

PROBLEMATIKA PROIZVODNJE V PRVEM POLLETJU

(Nadaljevanje s 1. strani)

Skupno deset mesecev s petimi SM pečmi. Ker pa smo imeli ob pričetku letošnjega leta zelo velike zaloge in tovov in bram pred globinskimi pečmi ter vsak mesec tudi obratovalno kampanjo potisne peči v TOZD Valjarna bluming-štekel, ni bilo potrebe za takšnimi količinami SM jekla, ki bi zahtevalo obratovanje s petimi SM pečmi. Razen tega je bila v času od 11. marca do 23. aprila v generalnem remontu globinska peč št. 2, kar je tudi zmanjšalo potrebe po vročih blokih iz jeklarne.

To, da v prvem polletju martinarna ni obratovala s petimi SM pečmi, je tudi glavni vzrok, da je tako ostala za družbenim planom.

Elektro jeklarna je do meseca maja obratovala dobro in je bila za razdobje januar-maj samo za 150 ton ali 0,2 % pod družbenim planom. V juniju je bila zaradi izvedbe letnega glavnega remonta na ASEA peči in zelo zahtevnega kvalitetsnega programa proizvodnja nižja. To je tudi poslabšalo rezultat proizvodnje prvega polletja. Precej kvalitetnih žicav je bilo tudi s proizvodnjo dinamom jekel za hladno valjarno Bela, se je stanje popravilo šele v juniju.

TOZD LIVARNA

Livarna je nekoliko zaostala za proizvodnjo, predvideno z družbenim planom. Edini vzrok je v prenesenosti izdelave odlitkov za zunanje tržišče. To zahteva kvalitetnejše odlitke, ki pa so v ekonomskem smislu tudi bolj zanimivi.

TOZD VALJARNA BLUMING-ŠTEKEL

Celotna TOZD Valjarna bluming-štekel je le 0,8 % pod družbenim planom predvidene skupne proizvodnje, medtem ko je sama bluming valjarna za 4,4 % preko plana. Skupni zastoj v prvem polletju so bili s 30.77 % na obratovalni čas, kljub težkemu programu valjanja, previoski. V tem obdobju je vsak mesec obratovala tudi potisna peč, in sicer skupno 118 dni. Prek nje so prevajali 43.195 ton domačih in tujih slabov in je to tudi pripomoglo k doseženemu proizvodnemu rezultatu.

Da je valjarna štekel znatno zaostala za planirano proizvodnjo, sta dva vzroka. V začetku leta je kasnila predvidena dobava toplo valjanih trakov za potrebe hladne valjarne Bela. Zato smo manj valjali za lastne potrebe štekel valjarne in so bile težave zaradi pomanjkanja vložka. Razen tega so bili preko celotnega obdobja prvih šestih mesecev občasno precejšnji problemi zaradi zastojev, ki so bili posledica raznih okvar na štekel ogradju.

TOZD VALJARNA ŽICE IN PROFILOV

V prvih treh mesecih letošnjega leta je valjarna žice obratovala zelo dobro in so se skupni mesečni zastoji na obratovalni čas gibali med 31,93 in 34,80 %. Zato je planirano skupno in gotovo proizvodnjo v tem obdobju tudi močno presežla. V aprilu je bila izvedena rekonstrukcija, zaradi katere je bilo nekaj začetnih obratovalnih težav in s tem

tudi manjša proizvodnja v maju in juniju.

Valjarna profilov je vse mesece delala dobro in je z družbenim planom predvideno proizvodnjo precej presežla.

TOZD VALJARNA DEBELE PLOČEVINE

Ta valjarna je bila v prvi polovici letošnjega leta dobro preskrbljena z vložkom. K temu so pripomogle pogoste in dolge obratovalne kampanje potisne peči v valjarni bluming. Zato je tudi lahko z dobrim delom dosegla z družbenim planom predvideno polletno skupno in gotovo proizvodnjo.

TOZD HLADNA VALJARNA BELA

Glavni vzrok za nižjo proizvodnjo so bile težave s pomanjkanjem vložka. Pri nizko ogljikovih jeklih je bil vzrok v prepozni dobavi TVT iz tujih virov. Kasneje se je situacija za te vrste jekla izboljšala. Pri dinamom kvaliteti pa so bile najprej kvalitetne težave pri proizvodnji surovega jekla v elektro jeklarni, kasneje pa tudi premajhna proizvodnja zaradi pogostih zastojev na valjarskem ogradju štekel. Proti koncu prvega polletja je bilo tudi nekaj težav zaradi okvar na raznih napravah v sami hladni valjarni. Ker brusilna linija za nerjavne trakove še ni obratovala, v prvih šestih mesecih proizvodnje teh trakov ni bilo.

TOZD HLADNA VALJARNA JESENICE

Ta valjarna je v obdobju januar-junij obratovala dobro in je družbeni plan znatno presežla. Bilo je občasno sicer nekaj manjših težav z vložkom, in sicer predvsem z visoko ogljikovimi in dinamom jekli, vendar niso bistveno vplivale na njeno dobro delo.

TOZD ŽIČARNA

Glavni vzrok, da ni bila dosežena polletna planirana skupna in blagovna proizvodnja, sta bila velika odsotnost in pomanjkanje delavcev na posameznih žičarskih strojih. Nekaj težav, ki pa so bile povezane

predvsem s proizvodnim asortimentom, je bilo tudi zaradi manjše proizvodnje valjarne žice po izvedeni rekonstrukciji.

TOZD PROFILARNA

Profilarna je z dobrim delom znatno presežla v prvem polletju predvideno proizvodnjo. Vendar bi bil proizvodni rezultat lahko še boljši, ko ne bi bilo težav zaradi občasnega pomanjkanja vložka. To je povzročilo prekomerno število menjav oblikovnih valjev in s tem tudi več zastojev na oblikovalnih strojih. Vzrok za te težave z vložkom pa je bila kasnitev dobave TVT iz tujih virov in zastoji na štekel ogradju.

TOZD VRATNI PODBOJI

V začetku leta je bilo še nekaj težav z naročili, kasneje pa se je situacija izboljšala. Od meseca aprila je TOZD Vratni podboji dosegla rekordne proizvodnje in je zato bila ob koncu polletja le še 7,8 tone pod družbenim planom.

TOZD JEKLOVLEK

V prvih mesecih letošnjega leta so bile težave zaradi pomanjkanja naročil za Schumag vlečni stroj, zaradi zelo razdrobljenega asortimenta in s tem tudi težja preskrba s potrebnim vložkom. Kasneje se je situacija precej popravila in je bila tudi dosežena proizvodnja znatno višja. Zato je tudi zaostanek za polletnim družbenim planom majhen.

TOZD ELEKTRODE

Z družbenim planom predvidena skupna proizvodnja je bila presežena. Zaostanek je pri proizvodnji varilnega praška. Vzrok je v tem, ker je bila v prvem polletju še planirana proizvodnja aglomeriranega praška, vendar še ni bila realizirana.

TOZD ŽELBJARNA

Glavni vzrok, da ni bila dosežena polletna proizvodnja, predvidena z družbenim planom, je bilo pomanjkanje naročil za bodočo žico. Za letošnje leto je bila planirana proizvodnja 1.000 ton tega izdelka, dosežena pa so bile v šestih mesecih samo 203 tone. Razen tega je bilo nekaj manjših težav pri proizvodnji žebelj, zaradi občasnega pomanjkanja žebeljarev, spremenjenega asortimenta naročil in okvar, oziroma remontov žebeljarskih strojev.

Av gust Karba

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu avgustu bodo praznovali petdeset let življenja naslednji naši sodelavci: Marija JAVORNIK, družbena prehrana — 4. avgusta, Peter RAZPET, varnostna služba — 5. avgusta, Janez TORKAR, strojne delavnice — 5. avgusta, Ana PEGAM, valjarna debele pločevine — 6. avgusta, Jure PAUN, hladna valjarna — 7. avgusta, Jože LEKSE, martinarna — 10. avgusta, Marija KOŠIR, transport — 10. avgusta, Václav PAULUS, elektro jeklarna — 11. avgusta, Ludvik PODLESNIK, šamotarna — 11. avgusta, Marjan GOGALA, hladna valjarna — 15. avgusta, Milorad VUKOVIĆ, žičarna — 15. avgusta, Mladen NIKŠIĆ, žičarna — 16. avgusta, Marija SMID, elektroodni obrat — 16. avgusta, Bernard OLIP, strojno vzdrževanje — 18. avgusta, Marija PUREBER, strojne delavnice — 19. avgusta, Peter KLEMENC, strojne delavnice — 24. avgusta, Marija SABOTIN, strojne delavnice — 26. avgusta, Teodor KOSTIČ, valjarna Bela — 27. avgusta, Franc PIRC, kadrovski sektor — 28. avgusta in Jože AZMAN, gradbeno vzdrževanje — 30. avgusta.

Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

OBVESTILA KOLEKTIVU — OBVESTILA KOLEK

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 1. 8.	TORKAR STANE	ERŽEN STANE
TOREK — 2. 8.	KAVČIČ IVAN	LEBAN IVO
SREDA — 3. 8.	ULČAR MARJAN	SITAR ANTON
ČETRTEK — 4. 8.	RAVNIK JOŽE	BURJA ANTON, st.
PETEK — 5. 8.	KAVČIČ EDO	BURJA ANTON, ml.
SOBOTA — 6. 8.	TRONTELJ MARJAN	KOVAČ JANEZ
NEDELJA — 7. 8.	VARL ALOJZ	FALETIČ JANEZ

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410
Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure
Na proste sobote, nedelje in praznike dela: dnevni dežurni od 6.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure
Predaja poslova se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni stavbi TO Vzdrževanje.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 1. do 6. avgusta bodo delale naslednje obratne ambulante: dopoldan: III. in IV. obratna ambulanta, popoldan: I. in II. obratna ambulanta.
V soboto, 6. avgusta, samo dopoldan III. in IV. obratna ambulanta.
V zobni ambulanti:
I. zobna ambulanta dela samo popoldan.
V soboto, 6. avgusta, zobna ambulanta ne dela.
Ordinacijski čas dopoldan od 6.30 do 13. popoldan od 13. do 19.30. V soboto samo dopoldan od 6.30 do 13. ure.

ŽERJAVOVODSKI TEČAJ

Na osnovi potreb po žerjavovodjih objavljamo interni

RAZPIS ZA ŽERJAVOVODSKI TEČAJ

Pogoji:

- da ima kandidat najmanj šest razredov osnovne šole
- da je vsaj eno leto zaposlen v železarni Jesenice
- da ima kandidat odslužen vojaški rok
- da bo kandidat psihofizično ustrezal zahtevam delovnega mesta.

Kandidati dobijo obrazce za vpis v tečaj pri personalkah TOZD, katere pravilno in čitljivo izpolnjene tja tudi vrnejo do 28. 8. 1977.

Interesenti naj se prijavijo do roka, ker poznejših prijav ne bomo sprejemali. Prednost pri izbiri bodo imeli kandidati iz TOZD, v katerih se žerjavi uporabljajo.

KADROVSKI SEKTOR

Na osnovi sklepa odbora za delovna razmerja TOZD Transport z dne 21. 7. 1977 in v skladu s samoupravnim sporazumom o medsebojnih razmerjih in odgovornosti delavcev v TOZD dajemo naslednjo

OBJAVO

prostega delovnega mesta:
9806 U—4 vodja priprave dela vzdrževanja transportnih sredstev 1 oseba

Pogoji zaasedbo delovnega mesta:
Kandidati morajo imeti dokončano visoko šolo tehnične ali organizacijske smeri ter tri leta, ali višjo šolo tehnične ali organizacijske smeri ter pet let uspešnega dela na vodstvenih delovnih mestih v operativni vzdrževanja, oziroma vzdrževanja transportnih sredstev.

Razen omenjenih pogojev se od kandidatov zahteva tudi ustrezne moralno politične kvalitete, ustrezen odnos do razvijanja samoupravnih odnosov, skladno z 19. členom družbenega dogovora o kadrovski politiki občine Jesenice.

Prijave z osnovnimi podatki in podatki o strokovnosti pošljite v roku osmih dni na kadrovski sektor, z oznako za TOZD Transport.

Na osnovi sklepa odbora za delovna razmerja TOZD Energetika z dne 19. 5. 1977 in v skladu s samoupravnim sporazumom o medsebojnih razmerjih in odgovornosti delavcev v TOZD dajemo ponovno

OBJAVO

naslednjih prostih delovnih mest:

1.3125	D-3	strojnik stikalničar HE Gorje	2 osebi
2.3128	D-3	strojnik stikalničar HE Leonard	2 osebi
3.3122	D-3	strojnik stikalničar HE Vintgar	2 osebi
4.3142	D-4	električar specialist za kable in visokonapetostna stikala	2 osebi

Pogoji zaasedbo delovnih mest:
Ad. 1, 2. in 3: Kandidati morajo imeti zaključeno poklicno šolo elektro ali strojne stroke ter najmanj pet let ustreznih delovnih izkušenj.
Ad. 4: Kandidati morajo imeti zaključeno poklicno šolo elektro stroke ter najmanj deset let ustreznih delovnih izkušenj.
Prijave z osnovnimi podatki in podatki o strokovnosti pošljite v roku osem dni po objavi na kadrovski sektor, z oznako za TOZD energetika.

SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE — DELOVNA ORGANIZACIJA ŽELEZARNA JESENICE

Po sklepu delavskega sveta delovne organizacije ter na osnovi samoupravnega sporazuma o združitvi TOZD v delovno organizacijo železarna Jesenice za opravljanje del, oziroma nalog

RAZPISUJE

- ČLANA POSLOVODNEGA ODBORA ZA PROIZVODNO IN RAZVOJNO PODROČJE,
- ČLANA POSLOVODNEGA ODBORA ZA EKONOMSKO PODROČJE,
- ČLANA POSLOVODNEGA ODBORA ZA SOCIOLOŠKO, PRAVNO IN KADROVSKO PODROČJE.

Poleg splošnih pogojev, predpisanih z zakonom, morajo kandidati za navedena delovna področja izpolnjevati naslednje pogoje:

- da imajo visoko šolsko izobrazbo in pet let uspešnega dela v gospodarstvu,
- da so angažirani družbenopolitični delavci z ugledom v širši družbeni skupnosti,
- da imajo ustvarjalni odnos do uveljavljanja in uresničevanja samoupravljanja, do naše politične usmeritve, da so pošteni, da odgovorno gospodarijo z družbenimi sredstvi, da spoštujejo zakonitost, da imajo pravičen odnos do ljudi ter da so sposobni povezovati pravice z dolžnostmi in odgovornostmi.

Kandidati naj pošljejo svoje ponudbe z dokazili o izpolnjevanju pogojev (diploma, dokazilo o letih prakse, potrdilo o nekaznovanju, potrdilo, da kandidat ni v kazenskem postopku) v zaprti ovojnici z oznako »za razpisno komisijo« in natančno navedbo delovnega področja, za katerega se prijavljajo, v roku 15 dni po objavi na naslov: KADROVSKI SEKTOR ŽELEZARNE JESENICE, 64270 Jesenice, Cesta železarjev 8.

SAMOUPRAVNI ORGANI V PRETEKLEM TEDNU

TOZD PROFILARNA

4. SEJA DELAVSKEGA SVETA

V petek, 15. julija, je bila 4. seja delavskega sveta temeljne organizacije združenega dela Profilarne.

Dnevni red seje je obsegal devet točk. Najprej so obravnavali predlog organizacije TOZD Profilarne, ki ga je obrazložil Franc Gasser. Predlagana organizacija je bila sprejeta z nekaterimi dopolnili. Med drugim predlagajo dopolnilo tretjega odstavka na deveti strani, kjer je treba vstaviti besedo »diskov«. Tako se stavek glasi: Zaradi dodatnih naročil kupcev za diske za poljedelske stroje za leto 1977 in zaradi pričeta izdelovanja rondel na mehanski stiskalnici je nujen prehod iz enozmenskega na dvozmenske obratovanje za izdelavo diskov poljedelskih strojev.

V naslednji točki dnevnega reda je bila predlagana sprememba delovnih mest, tako da namesto dveh delovnih mest predlagajo uvedbo enega delovnega mesta prebiralet in do-delovalec profilov.

Ugotavljajo namreč, da imata delavca pri prebiranju istočasno delo in enako odgovornost.

Sprejetih je bilo več sprememb kategorij za nova delovna mesta, s pripombo, da ostanejo kategorije v hladni valjarni, žičarni in električnem obratu takšne, kot jih predlaga sektor za ekonomiko. Nadalje člani delavskega sveta pripominjajo, da tudi nekatere druge kategorije delovnih mest niso v redu, kar velja tudi za delovno mesto izmenskega delovodje in vodje odpreme. O tem bodo razpravljali, ko bo pripravljeno gradivo s primerjavo enakih delovnih mest v Železarni.

Ivan Klokočevnik je obrazložil sklepe, sprejete na 22. seji delavskega sveta Železarne in povedal, da je poslovni rezultat zadnjih mesecev letošnjega leta zaskrbljujoč. Vse temeljne organizacije, ki imajo izgubo, morajo izdelati analizo rezultatov opravljenega dela in predložiti ustrezne ukrepe za saniranje. Franc Gasser je poročal o proizvodnih rezultatih temeljne organizacije Profilarne in povedal, da je bil polletni družbeni plan presežen s 7,9 %, operativni plan pa s 6,3 %. Izplen je bil v primerjavi z lanskim letom slabši za 0,5 %. Operativni plan v juniju je bil presežen za 0,1 %, družbeni plan pa za 9,3 %.

Sprejet je bil predlog samoupravnega sporazuma o temeljnih planov samoupravnih interesnih skupnosti za obdobje 1976–1980. Samoupravne delovne skupine pripominjajo, da je treba podpisnike samoupravnih sporazumov obveščati o porabljenih sredstvih.

Ivan Klokočevnik je bil določen za podpisnika sindikalne liste, že ob razpravi na sestankih SDS.

Delavski svet je obravnaval predlog sektorja novogradnje o koriščenju sredstev AZ v letu 1977. Predlog je posredoval Franc Gasser. Obravnavan je bil projekt za odpravo na električni peči ter projekt rekonstrukcije valjarne žice.

Drago Lavtižar je bil določen za podpisnika samoupravnega sporazuma o ustanovitvi posebne izobraževalne skupnosti metalurgije Slovenije, za podpisnika samoupravnega sporazuma o minimalnih standardih za življenjske in kulturne razmere pa je bil imenovan Janez Novak.

V nadaljevanju seje so za člana komisije za pregled in oceno dodatka investicijskega programa za obliko-

valni stroj določili Franca Gasserja. Sprejet je bil tudi pravilnik o varstvu pred požarom, ki ga je obrazložil Ivan Klokočevnik. Pripominjajo, da mora pravilnik o varstvu pred požarom obravnavati in sprejeti še odbor za ljudsko obrambo.

Ob sklepu seje je sodelavec Radovan Sedlarevič opozoril, da je treba žerjavno progo pregledati in popraviti, ker so tudi zavore na žerjavu slabe. Sodelavka Marija Bunjevčev pripominja, da je skladišni prostor premajhen in je zato prebiranje profilov oteženo.

Ivan Klokočevnik predlaga, naj bi tov. Vidmar zamenjal vodjo odpreme, da bi se priučil na njegovem delovnem mestu.

To je potrebno zaradi skorajšnje upokojitve sodelavca Angela Pervanja. Sklenjeno je bilo, naj odbor za kadre pregleda vsa tista delovna mesta, ki niso pravilno ocenjena in so potrebni popravki, nakar bo o tej problematiki razpravljali še delavski svet.

TOZD ŽIČARNA

4. SEJA DELAVSKEGA SVETA

Predsednik Bogdan Marinkovski je 14. julija sklical sejo DS TOZD Žičarna in v obravnavo predlagal: poročilo o izvrševanju sklepov zadnje seje, poročilo o poslovnih rezultatih za mesec junij in prvo polletje, potrditev programa koriščenja sredstev inovacijskega vzdrževanja in amortizacijskih zamenjav za leto 1977 in potrditev kategorizacije delovnega mesta vodja TOZD in kadrovec.

Odbori so delavskemu svetu posredovali poročila o izvrševanju sklepov. Ti so bili realizirani, razen sklepa, ki pooblašča predsednika DS, da podpiše samoupravni sporazum o združitvi TOZD v delovno organizacijo železarno Jesenice, ker še ni pripravljene dokumentacije. DS se je tudi strinjal z novo mikro-organizacijo, ki ukinja delovno mesto računovodja v TOZD, tako da ima TOZD sedaj normativ 312 delovnih mest.

Vodja TOZD je na seji podal poročilo o doseženih poslovnih rezultatih v mesecu juniju in v prvem polletju letošnjega leta. Družbeni plan za junij je bil znižan za 330 ton vlečene žice, zaradi pomanjkanja delavcev in neplaniranega asortimenta. Kljub velikim težavam pa proizvodnja ni odstopala od plana. V prvem polletju je TOZD v skupni proizvodnji za 3.552 ton pod družbenim planom, medtem ko je v kvalitetnem asortimentu in glavnem na planiranih količinah. Velika težava za normalni potek proizvodnje pa je, poleg naštetih, tudi velika bolezenska odsotnost.

Delavski svet je obravnaval tudi razdelitev sredstev investicijskega vzdrževanja in amortizacijskih zamenjav za leto 1977 ter potrdil:

– predlog za združevanje dodatnih sredstev za zamenjavo oblikovalnega stroja v profilarno;

– predlog o dodatnem združevanju sredstev za nabavo strojne opreme, za povečanje proizvodnje VAC žice za 2.500 ton. Za člana pri izgradnji projekta je bil predlagan tehnolog TOZD Žičarna Anton Kelvišar;

– predlog spremembe investicijskega programa za napravo za odpravljanje električnih obločnih peči.

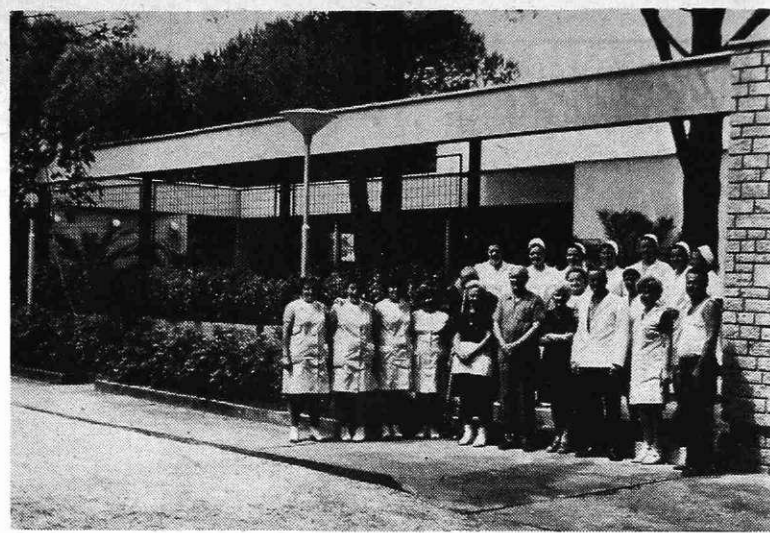
Na seji so obravnavali tudi informacijo o investiciji rekonstrukcije valjarne žice in poročilo o izvrševanju investicije samski dom z rekreacijsko dvorano in soglašali, da se sprost denar vložijo v adaptacijo učilnic v stavbi ŽIC. Obravnavali so tudi adaptacijo kantine, preizkuševalnice, higienskih ter pisarniških prostorov v TOZD Žičarna.

Delavskemu svetu je bil posredovan predlog oddelka za nagajevanje za kategorijo delovnega mesta vodja TOZD. S predlogom DS ni soglašal, ker je mnenja, da so bili doslej premalo upoštevani normativni staleži, kompleksnost tehnološkega in proizvodnega procesa in pomembnost TOZD Žičarna v okviru delovne organizacije železarne Jesenice. Zato so sprejeli predlog, da se za to delovno mesto prizna 23. kategorija. Za delovno mesto kadrovec, za katerega je bila predlagana deseta kategorija, pa delavski svet soglašal.

B. J.

Sodelavka v strokovni knjižnici

Osebe počitniškega doma Biograd na moru

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

DELOVNA SKUPNOST ZA KADROVSKE SPLOŠNE ZADEVE IN INFORMIRANJE

7. julija je bila sedma seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata. Izvršnemu odboru je bilo posredovano poročilo o rezultatih referenduma in volitev novih samoupravnih organov. Z izidom referenduma in volitev so zadovoljni. V nadaljevanju seje je bilo posredovano poročilo referenta za socialna vprašanja o bolezenski odsotnosti članov sindikata. Denarno pomoč so odobrili trem sodelavcem, tov. Kokalju in Dorniku pa so naročili, naj obiščeta sodelavca Vinka Mravince. V predzadnji točki dnevnega reda so bili seznanjeni s poročilom, da sta od 10. julija do 20. avgusta v popravilu samopostrežna restavracija in kuhinja in zato v kantinah ne delijo toplih jedil.

V zadnji točki dnevnega reda je bilo predlagano, naj bi članom sindikata, ki odhajajo v pokoj, spominska darila izročili na sestanku samoupravne delovne skupine in ne šele ob koncu leta.

TRANSPORT

V četrtek, 14. julija, je bila 25. seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata. Sprejet je bil predlog predsednika Draga Koširja o spremembi dnevnega reda, nato pa so poslušali poročilo Janeza Rozmana o izvedenih izletih. Iz poročila je razvidno, da se je izleta v Kumrovec udeležilo 35 članov, v Benetke pa 53 članov od 67 prijavljenih.

Prošenj za denarno pomoč niso prejeli, vendar pa je izvršni odbor dodelil denarno pomoč sodelavcem, ki so odsotni več kot 60 dni.

SEJA IZVRŠNEGA ODBORA SINDIKATA ŽELEZARNE

Izvršni odbor sindikata Železarne je na seji, ki je bila 14. julija, razpravljal o letošnji podelitvi Pantzove nagrade. Člani izvršnega odbora so se s predlogom strinjali, v nadaljevanju seje pa so se dalj časa zadržali pri proizvodni problematiki. Ugotovili so, da remont na blumingu ni bil dobro opravljen in so bile zato potrebne posebne zadolžitve, da bi odpravili pomanjkljivosti. Poudarili so, da je treba opozorjati sodelavce na odgovornost na delovnih mestih. Omenjali so probleme iz valjarne žice na napravi Jumping, kjer gre tudi za odnos do dela. Težave, ki nastajajo v proizvodnji, so bile obravnavane večkrat, vodilni delavci pa bi morali biti prisotni ne glede na izmeno. Problemi so znani, ne rešujemo pa jih pravočasno. Ugotovljeno je, da vodje svojih obveznosti ne opravljajo zadovoljivo, postavljeno pa je bilo tudi vprašanje glede dela dežurnih v tovarni. Prav tako je bilo na seji postavljeno vprašanje, zakaj v novih obratih ne kadrujemo tudi vestnih starejših sodelavcev. Tovariš Jekler ugotavlja, da je pri odpremi veliko napak v valjarni – štekel – Bela, za katere pa ne odgovarjajo. Delovne dolžnosti bi morali predajati na delovnih mestih, ne pa v pisarnah delovodj.

Izvršni odbor sindikata Železarne je iz solidarnostnega sklada odobril denarno pomoč svojem umrli sodelavcu. Bolezenska odsotnost je tako velika, da skoraj ni mogoče normalno obratovati, po drugi strani pa so zaradi bolezenske odsotnosti sodelavcev obramenjeni starejši vestni sodelavci. Ustrezne službe naj omenjeno vprašanje uredijo s socialno zdravstveno službo.

Železarski globus

BRAZILIJA

V zvezni državi Minas Gerais bodo v kraju Capanema odprli nov rudnik, za katerega financira investicije japonsko-brazilski konzorcij. Pričel bo obratovati leta 1980 z letno zmogljivostjo deset milij. ton kvalitetne železove rude. Njegov glavni kupec bodo japonske železarne.

FRANCIJA

V železarni Sollac Seremange bodo še letos instalirali dva nova kisikova konvertorja. Dobavilo ju bo francosko podjetje Clesid. Maksimalna teža šarže vsakega konvertorja bo 220 ton.

MADŽARSKA

Industrijski konzorciji iz Italije, Francije, Velike Britanije in Zvezne republike Nemčije bodo skupno gradili novo železarno v tej državi. Njena letna proizvodna zmogljivost bo 920.000 ton surovega jekla. Po predračunih bodo investicijski stroški znašali 55 milij. dolarjev.

BRAZILIJA

V brazilski zvezni državi Minas Gerais, kjer so velika nahajališča železove rude, bodo zgradili še eno železarno. Locirana bo v kraju Ouro Branco. Investicijske stroške v višini 500 milij. dolarjev bo krila družba Aco Minas Gerais S. A., in sicer s pomočjo različnih bančnih kreditov.

TOZD LIVARNA

5. SEJA DELAVSKEGA SVETA

TOZD Livarna je imela 21. julija peto redno sejo delavskega sveta. Na seji so poleg informacij o novogradnjah obravnavali tudi problematiko obrata. Člani DS so na seji zahtevali, da enkrat mesečno dobijo informacijo o finančnem stanju preteklega meseca. Vodja TOZD Jože Osvald je poročal o uresničevanju proizvodnih nalog in finančnem stanju TOZD Livarna. Še posebno je poudaril zunanjo prodajo ulitkov, katero so količinsko za prvo polletje 1977 prekažali za 15 %.

Poudarili so tudi, da je potrebno poostri delovno in tehnološko disciplino.

Delavski svet je bil seznanjen o novi shemi TOZD Livarna, ki bistveno ni spremenjena, uvede pa se na novo le delovno mesto »normirer« za normiranje vseh vrst ulitkov.

Govorili so tudi o BBC peči in sklenili, da se agregat prepiše v osnovna sredstva TOZD Jeklarna, livarna pa je zainteresirana za tekoče jeklo in usluge BBC peči. M. G.

PREGLED SESTANKOV SDS

Samoupravne delovne skupine v TOZD Jeklarna nadaljujejo z obravnavo predloga za spremembo sistema napredovanja na delovnem mestu. O predlogu ocenjevanja delovne uspešnosti so razpravljali tudi v dveh samoupravnih delovnih skupinah delovne skupnosti za kadrovske in splošne zadeve ter informiranje. V TOZD Žičarna so se sestale vse samoupravne delovne skupine in obravnavale zelo pestro tematiko – večina sestankov je imela po sedem točk dnevnega reda, vendar med njimi še ni bilo predloga o ocenjevanju delovne uspešnosti. Sestali pa sta se tudi delovni skupini v TOZD vzdrževanje, ki sta obravnavali dejavnost samoupravnih organov in problematiko, ki se pojavlja pri njih.

V TOZD Jeklarna so se vse štiri samoupravne delovne skupine (priprava ferolegur ter staro železo 2,3 in 4), ki so obravnavale predlog ocenjevanja delovne uspešnosti, odločile za II. varianto. V samoupravni delovni skupini staro železo 4 so pripomnili, da mora biti nagajevanje po učinku dela res pravično urejeno. Delovna skupina priprava ferolegur pa je na sestanku tudi zahtevala več zabojev za žarjenje ferolegur in za apno ter predlagala za svojega sodelavca disciplinski postopek.

Kot sem že omenila, so se v TOZD Žičarna sestale vse samoupravne delovne skupine. Delavci so pregledali zapisnike zadnjih sestankov, proizvodne rezultate v juniju ter planske naloge za julij, obravnavali kvalitetno problematiko, analizo dela v žičarni v prvih petih mesecih 1977 ter analizo poškodb in razpravljali o normativu zaščitnih sredstev in

racionalizaciji njihove uporabe. V delovni skupini vodstvo temeljne organizacije so poleg tega poslušali še poročilo o delu samoupravnih organov. Ob pregledu zapisnikov prejšnjih sestankov delovni skupini pocinkovalnica 1 in pocinkovalnica 2 nista dobili ustreznih odgovorov. Nenormalna odsotnost z dela ter težave z vložkom vplivajo na proizvodni rezultat v juniju ter na izvrševanje plana v juliju. V vseh delovnih skupinah so odgovorno razpravljali o kvalitetni problematiki ter predlagali več rešitev kako zmanjšati število reklamacij. Delovna skupina žičarna 1/3 je, na primer, predlagala, da bi material kontrolirali, že preden pride v obrat, da bi bilo treba bolj pazljivo ravhati pri nakladanju na sidra, prevažanju, skladiščenju in tako naprej. Ob analizi dela v žičarni v prvih petih mesecih so se seznanili tudi z ukrepi za izboljšanje stanja. Kljub temu, da vse novince v žičarni seznanjajo z varnostjo pri delu, pa se delavci pri delu poškodujejo. Zato so na delovnih skupinah analizirali tudi vzroke poškodb pri delu ter sklenili, da bo treba še bolj dosledno izpolnjevati varnostne predpise, uporabljati zaščitna sredstva in podobno. Večina delovnih skupin v žičarni ugotavlja, da je kvaliteta zaščitnih sredstev vedno slabša, zato se tudi njihova poraba veča. Zato predlaga delovna skupina patentirnica 3 naj strokovne službe analizirajo, ali bi z izboljšanjem kvalitete zmanjšali stroške za zaščitna sredstva.

Samoupravni delovni skupini vzdrževanje jeklarna 1 in vzdrževanje jeklarna 2 v TOZD Vzdrževanje sta obravnavali poročilo o delu samoupravnih organov ter lastno problematiko. V teh skupinah predlagajo, da je treba čimprej narediti popise delovnih mest v teh skupinah, saj nihče ne ve, kaj mora delati. Zahtevajo tudi, da mora biti pravilnik o varnosti pri delu

dostopen vsem delavcem. Vprašujejo, zakaj so tako velike razlike med plačiliimi kategorijami delavcev z enako kvalifikacijo v enem obratu ali delovni organizaciji. Menijo, da obveščanje v Železarni ni dobro, saj v njem ni objavljeno, kateri obrati imajo izgubo in zakaj.

V delovni skupnosti za kadrovske in splošne zadeve ter informiranje sta se sestali samoupravni delovni skupini socialno zdravstvena služba in gasilci. Obe sta obravnavali predlog ocenjevanja delovne uspešnosti. Na sestanku samoupravne delovne skupine socialno zdravstvene službe so predlog ocenjevanja delovne uspešnosti dobro preučili ter pripravili tudi konkretne predloge za izboljšanje tega sistema. Strinjajo se z ukinjivijo stimulacijskega dodatka, še posebej zato, ker pogojev zanj nismo preverjali sproti (vsako leto). Predlagajo, naj bi bil dodatek, ki izvira iz delovne uspešnosti, enak za vse delavce z enako stopnjo delovne uspešnosti. To bi dosegli tako, da bi obdržali šest ocenjevalnih kategorij ter razpon med njimi, namesto odstotka pa bi uvedli točke. Tako bi povečali motivacijo pri delu tudi delavcem z nižjimi obračunskimi postavkami. V socialno zdravstveni službi so razpravljali tudi o visoki bolezenski odsotnosti ter predlagali konkretne rešitve za njeno zmanjšanje, na primer: ogled delovnih mest z visoko bolezensko odsotnostjo in uvedba bolniških sob v samskih domovih.

Gasilci se strinjajo z II. varianto ocenjevanja delovne uspešnosti, vendar menijo, da bo uspešnost dela gasilcev težko objektivno oceniti. Obravnavali so tudi pravilnik o varstvu pred požarom ter sprejeli več pripomb.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

Nada DEJAK

(Nadaljevanje na 6. strani)

INVENTIVNA DEJAVNOST V LUČI USTAVE IN ZAKONA O ZDRUŽENEM DELU

Vse več danes govorimo o področju industrijske lastnine. O tem so opredeljene tudi naloge v zvezni in republiški ustavi. Jasno je postavljena potreba po hitrejšem razvoju izumiteljstva, znanosti in tehnologije, ker sta novo znanje in njegova uporaba v praksi dejavniki gospodarskega in družbenega razvoja. Več kot 50 % gospodarske rasti in napredka opredeljujeta le novo znanje in njegova materializacija. Skupščina SFRJ je leti 1975 in 1976 proglasila za leti tehničnih inovacij in varstva pravic industrijske lastnine v Jugoslaviji, da bi tako spodbudili hitrejši razvoj znanstvenega in tehničnega ustvarjanja in da bi izumiteljstvo, novatorstvo in racionalizatorstvo postalo množično.

Doslej področje industrijske lastnine, ali kot to navaja zakon o združenem delu: materialne pravice, ni bilo razčlenjeno, ker niti pravilniki o vsebini posameznih kontov v osnovnem kontnem planu za organizacijo združenega dela niti knjigovodstva TOZD niso tega predvidevali.

Tudi predpisi o zaključnem računu za TOZD, druge organizacije združenega dela in delovne skupnosti so bili tako prilagojeni, da v zaključnih računih niso izkazovali materialnih pravic niti niso opravljali amortizacije za usposobitev inovacije za funkcije niti niso opravljali popravkov vrednosti v knjigovodstvih, kot velja za druga osnovna sredstva.

Zakon o združenem delu pripisuje veliko pozornost ustvarjalnemu delu v TOZD, usmerjenem v povečanje produktivnosti, izboljšanje proizvodnje in kvalitete proizvodov. Materialne pravice so tretirane kot družbena sredstva v družbeni pravni osebi. Iz tega izhaja, da je tretman materialnih pravic v vseh pogledih enak, kot se uporablja za družbena osnovna sredstva. Tako je sedaj jasna podlaga za vključevanje inovacij v proizvodne procese in procese dela.

Inovacija je formirana:

- pri iznajdbi s prijavo za patentno zaščito pri zveznem zavodu za patente,
- pri tehničnih izboljšavah in drugih oblikah inovacij s prijavo samoupravnemu organu.

Navedel sem le nekaj izvečkov iz raznih gradiv, ki obravnavajo probleme inovacijske dejavnosti v našem gospodarstvu, predno bi začel z nekaj konkretnimi vprašanji, ki se nanašajo na Železarno.

Že na občnem zboru društva iznajditeljev in avtorjev tehničnih izboljšav je bilo izrečenih več kritičnih pripomb na to dejavnost. V Železarni še vedno po toliko letih nismo uspeli preiti na tako stopnjo dejavnosti, kot so jo dosegli že v nekaterih večjih podjetjih v Sloveniji kot, na primer, v Iskrji, Krki, Kovinoličarstvu v Mariboru in še nekaterih. Pri nas ta dejavnost še vedno nastopa, lahko bi rekli, ilegalno, to je, avtor izvede svojo zamisel; kolikor mu ta uspe, jo potem prijavi. Res je, da imamo v Železarni organiziran oddelk za zaščito industrijske lastnine, ki pa žal ni prišel dlje, kot da je spremenil ime, kajti njegovo glavno delo je še vedno s pomočjo strokovnih služb izdelati obračun koristi realiziranih predlogov tehničnih izboljšav in evidentiranje le-teh, čeprav to ni in ne more biti glavno področje dela na novo ustanovljenega oddelka. Izračuni koristi realiziranih predlogov tehničnih izboljšav morajo izhajati iz finančnih pokazateljev TOZD.

Celotna dejavnost mora dobiti širši pomen. V pogledu samoupravnosti in podružabljanja inovacijske dejavnosti. Sedanji sistem, ko oddelk napravi izračun koristi, določi faktor ustvarjalnosti, izračun odškodnine in o tem obvesti avtorja, že prej, preden je odbor za gospodarstvo TOZD kot samoupravni organ za reševanje inovacijskih predlogov zavzel svoja stališča, pa je še daleč od teh smotrov. Kolikor odbor tiho potrdi predlog odškodnine, je stvar v redu, kolikor pa z izračunom ne soglašajo, nastanejo težave. Avtor si lahko misli, da je samoupravni organ zato, da mu je okrniti pravično

izračunano odškodnino, ali pa se nekateri iz služb čutijo užaljene, ker odbor ni verjel predloženemu izračunu. Običajno se na sejah samo formalno glasuje za predložene predloge, posebno če se tako člani odbora kakor tudi tisti, ki izračune pripravljajo v TOZD potrjujejo, ne zavedajo, da odločajo o družbenih sredstvih. Z uveljavljanjem zakona o združenem delu bo po vsej verjetnosti že v letu 1978 moralo biti drugače. Neposredni proizvajalec bo za vsak realiziran predlog tehnične izboljšave moral videti koristi za TOZD. Te se lahko kažejo v večji, kvalitetnejši, varnejši ali cenejši proizvodnji. Te odnose bomo v Železarni morali temeljito spremeniti, če nočemo, da bi inovacijska dejavnost stagnirala. Na to opozarja tudi mnenje predsednika DIATI Jesenice, ki navaja: »Ker se v Železarni vztrajno pojavlja reklama o uspešnosti novatorstva in o stimulaturnem nagrajevanju avtorjev, bi rad s priloženim primerom pokazal, da temu še zdaleč ni tako in da smo v tovarni na najboljši poti, da novatorsko dejavnost zredciramo na čisto rutinstvo, brez kakršne koli zveze z dejanskimi koristmi in z rezultati dela avtorjev. Pri tem se človek nehoti sprašuje, kje je odgovornost tistih, ki podatke o koristih posredujejo v TOZD, in seveda o odgovornosti samoupravnih organov, ki sprejemajo odločbe mimo veljavnih regulativov.«

Te besede se nanašajo na izračun odškodnine, ki je bil narejen v oddelku za zaščito industrijske lastnine in se nanaša na realizirani predlog tehnične izboljšave mačka za žerjave 7,5 Mp v TOZD Jeklarna. Predlog izračuna odškodnine je odbor za gospodarstvo TOZD Jeklarna formalno tudi potrdil.

Skupina treh zelo prizadevnih avtorjev je samoiniciativno predložila mačke za te žerjave, tako da ti ustrezajo zahtevam določila republiškega inšpektorata za varnost dela. S to predelavo je TOZD prihranila kar 265.000,00 din. Izračun prihranka je bil narejen na osnovi ponudb Metalne Maribor, ki je znašala 495.000,00 din, in stroškov za doma izdelane mačke, ki bi bili 230.000,00 dinarjev. Po izračunu, ki ga je predložil oddelk, je znašala odškodnina ali posebo nadomestilo, kot se po novi formulaciji sedaj imenuje, samo 1.591,00 din ali 0,6 %. Za tako neznatno nadomestilo je res vprašanje, če se avtorjem res splača vlagati

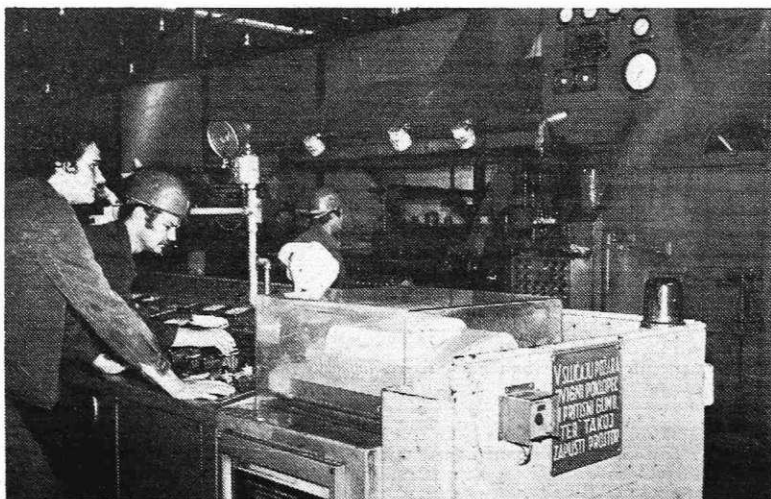
napor in svoje teoretično in praktično znanje, še posebno, če gre za avtorje, ki so doslej že uspešno realizirali več zelo zahtevnih tehničnih izboljšav. Tako reševanje bolj kaže na destimulativno kot stimulaturno nagrajevanje in še kako potrjuje prej citirane misli.

Odškodnina v višini 0,6 % od prihranka negira vse samoupravne dogovore, ustavna določila, posamezne člene zakona o združenem delu in seveda kaže tudi stanje, ki je na tem področju v Železarni. Vzrok za tako stanje lahko poiščemo v tem, da v Železarni nismo dovolj resno jemali nakazanih problemov, na katere društvo opozarja že nekaj let. Namesto da bi reševali nakazane probleme, so se v različnih informativnih medijih pojavljali superlativni članki o naši novacijski dejavnosti. Vse preveč je bilo tehnokratizma in prilagajanja raznih pravilnikov trenutnim interesom. To nam potrjuje tudi dejstvo, da število realiziranih predlogov že nekaj let ne doseže številke 70, čeprav smo jih v letih, ko je bila ta dejavnost na višku, dosegli dosti čez, v letih gospodarske obnove pa so se avtorji tehničnih izboljšav v Železarni ponašali z desetletnim povprečjem 105 realiziranih predlogov tehničnih izboljšav. Trditev, da so sedaj predlogi na visoki tehnični ravni in da prinašajo velike koristi, je zelo slaba tolažba, zato ker je teh manj. V Železarni imamo sedaj veliko več kadra z visokošolsko izobrazbo, kar pa se tičevišine koristi, pa je to tudi zelo dvomljivo, saj v Železarni knjigovodsko to težko dosežemo, ker nimamo tako organiziranega zasledovanja stroškov in s posameznimi zneski o koristi bolj ali manj odvisni od ocene tistih, ki jih dajejo, oziroma so dolžni, da jih tudi potrdijo. Morda se bodo te domneve pokazale, čim bomo začeli inovacijski dinar tudi knjigovodsko obravnavati.

Pri tehničnih inovacijah, ki se nanašajo na osnovna sredstva in so koristi vidne in prihranki dokazljivi, pa se poslužujemo različnih načinov, da bi te zmanjšali. Zato ni nič čudnega, če se posamezni avtorji tehničnih izboljšav lotevajo takih problemov, pri katerih se stroški in prihranki zelo težko izračunajo, in računajo na srečo, da bodo prihranki visoko ocenjeni in da bodo tako dobili visoko odškodnino.

Vse to bo mogoče le toliko časa, dokler ne preidemo iz ilegale in ko bodo samoupravni organi vsako tehnično inovacijo obravnavali že pri sami ideji. Tako bomo imeli stroške realizacije predloga, knjigovodstva pa bodo morala zasledovati koristi realiziranega predloga tehnične izboljšave. Krajša ali daljša pot do tega pa je odvisna od vseh dejavnikov v Železarni in njihovega odnosa do inovacijske dejavnosti.

Stane Torkar

Sendzimir ogródje s komandnim pultom

ENAKOPRAVNOST JE V DELU

(Nadaljevanje s 1. strani)

beznijo. Odkrito pove, da je gonilna sila organizacije predsednik Tihomir Kostić in da si je predvsem on prizadeval, da bi se tudi mladinke pridružile fantom pri družbenopolitičnem delu. V začetku, pravi, je bila v mladinski organizaciji sama, zdaj sta dve. Ostale se bodisi za to delo ne zanimajo ali imajo dovolj opraviti z družino. S ponosom omeni delovne akcije v Posočju in poudari, da sta sodelovali tudi dve starejši tovarišici, ki nista mladinki.

Ko govoriva o enakopravnosti, meni, da je lahko ženska enako uspešna pri delu kot moški, nagrajena pa ne bo nikoli tako kot moški. (To seveda meni, ki so me v šolah ves čas idealno poučevali, da enakopravnost je na vseh področjih, seveda ne gre v račun. Ker pa v razgovorih vedno pogosteje slišim, da je ženska nižje vrednotena, se mi porajajo pomisleki. Je to res zgolj mnenje posameznikov? Kje je resnica? Kdo nam jo bo, delavkam in samoupravljamkam, pomagal iskati?)

Kot članica odbora za samoupravno delavsko kontrolo poroča o njihovem delu na sestankih mladinske organizacije. Precej pa jih informira tudi predsednik, tako da so mladi o družbenopolitičnem delu in o delu samoupravnih organov dobro obveščeni. Omeniti velja, da je precej mladincev članov zveze komunistov.

Res se aktivnost mladinske organizacije odraža v temeljni organizaciji. Že v prostoru samem je opaziti stenski časopis, ki s skrbjo in ljubeznijo spremlja domače družbene in politične dogodke. Tatjana pravi, da lepo uredijo tudi volišča, počistijo obrat ob praznikih. Z delom v pocinkovalnici in z zlaganjem kartona so nabrali nekaj sredstev, tako da mislijo na izlet. Seveda bo nekaj prispevala tudi osnovna organizacija sindikata.

Tudi za starejše tovarišice pravi, da so samoupravno in družbenopolitično aktivne, da so odnosi z vodstvom zelo dobri. Edinole delo je težko in utrudljivo, saj pri lepljenju etiket premeče tudi do 22 ton na dan, kar je sicer preko norme, pozna se pa petnajstega.

Cveta Hribarjeva je v žebljarni 22 let, ves čas aktivna, bodisi v sindikatu, bila je članica prejšnjega delavskega sveta in je članica sedanjega, predsednica odbora za delovna razmerja.

Ženske so sicer v večini, pravi, tudi odnosi s sodelavci so v redu. Enakopravnost pa so si priborile same, z delom na vseh področjih. S sodelavkami se veliko pogovarja, poskuša, kolikor je v njeni moči, pomagati. »Tudi vodja TOZD zelo upošteva moje predloge, čeprav sem samo delavka.« Tudi ona meni, da je težko fizično delo pri ženskah premalo vrednoteno. Še posebej, ker ima tako delo hude posledice za zdravje. Sama pravi, da sicer že nekaj let opravlja lažje delo, vendar se ji poznajo leta, ko je veliko in težko dvigala.

Do starejših tovarišic je kritična in jim očita, da se premalo udeležujejo. Da imajo v jedilnici veliko povedati, na sestankih so pa tiho. Meni, da bi ženske težko ubogale, ko bi bila delovodja ženska. Mogoče bi jo morale imeti rade. Da je ženska na vodilnem delovnem mestu v težjem položaju. Moškemu avtomatično pritiče avtoriteta, ker je moški, ženska pa bi si jo morala šele priboriti.

V zvezi komunistov sta dve tovarišici, kar jima pomeni seveda še posebno odgovornost. Za mlade meni, da bi jih morali vključiti preko mladinske organizacije, čeprav misli, da bi šlo z mladinkami težje.

Z veliko tenkočutnostjo reagira na probleme, ki so tipični ženski, pa se odražajo tudi v temeljni organizaciji: družina, varstvo otrok, samohranilke. Sama pravi, da je bilo težko.

Utrujena od dela je najprej doma legla in še vesela je bila, da je lahko dobila na ta način urico počitka.

Interesa za izobraževanje pri ženskah ni. Pasivne so. Tudi spodbude ni, ne delovnih mest. Sama že daj časa misli, da bi šla v šolo, pa ji delo na dve izmeni tega ne dopušča.

Posebno se čuti v temeljni organizaciji delo osnovne organizacije zveze komunistov. »Dosti delamo, izobražujemo se, prizadevamo si,« pravi tovarišica Hribarjeva.

Skromno in ne preveč rada govori o svojem delu. Danica Kejžarjeva. Tudi ona je aktivna od mladinske organizacije naprej, delala je v izvršnem odboru sindikata, zdaj pa je predsednica odbora za samoupravno delavsko kontrolo TOZD in članica tega odbora v delovni organizaciji.

Pravi, da se ne čuti dovolj sposobna za to nalogo. (Nasprotno sodelavke in sodelavci menijo, da je zanj zelo primerna.) Naloge so nove in je zaradi tega delo še toliko težje. Poznati je treba zakon in samoupravne akte, ves čas se je treba izpopolnjevati. Zelo pomembno je, meni, da se vse strukture v temeljni organizaciji tako tesno povezujejo, od vodstva preko samoupravnih organov do družbenopolitičnih organizacij.

Odbor, ki ga vodi, dela, preverja sklepe, sprejete na sestankih samoupravnih organov. Inicijativa pa pride tudi z njihove strani. »Veliko je treba vedeti in vprašati, da ugotoviš, kdo ima prav.« Na prvi seji so sprejeli program dela in poslovnih, skratka, smernice za delo. Kako pa bo delo steklo in kaj bodo dosegli, pa se bo videlo čez čas, je previdna.

O delu družbenopolitičnih organizacij in drugih samoupravnih organov govori tehtno, preudarno, z neko mero previdnosti, z malo besedami. Skratka, ženska dejanj in ne besed.

Na koncu sva se pogovarjala s Hilmom Tatarevičem, ki je sicer na meji mladinskih let, pa pravi, da bo še delal v mladinski organizaciji. V Sloveniji je že deset let, preroma je je dober del, od Litije, preko Kopra in Ajdovščine, kjer je služil vojaški rok, dokler se ni ustavil na Jesenicah. Tu, pravi bo tudi ostal, zaprosil je za stanovanje, tako da se mu bo lahko pridružila tudi žena s štirimi otroki.

Na Jesenicah se je zivil, si pridobil prijatelje, tovariše med sodelavci, v mladinski organizaciji. Tudi delovni pogoji so ugodnejši. Njegovo ime smo že večkrat srečali v Železarni, sodeloval je na akcijah v Posočju, ukvarja se s športom in je uspešen v kegljanju. Aktiven je bil tudi v Jutru in nekoliko trpko pravi, da mu zdaj, odkar je ta aktivnost zamrla, ostanejo le šah, ples in kegljanje.

O mladinski organizaciji govori z naklonjenostjo: o delu v obratu, o povezovanju z mladimi iz Lepenke in Trčiča. Moti ga, da njihov prostor za sestajanje še ni urejen, da delo stoji. Pove, da vsakega novince pritegnejo v delo, takoj ko pride. Težava je z dekleti, kot sva se pogovarjali že s Tatjano Žagarjevo. Pravi, da jih tudi možje ne pustijo delati. Zato sem ga hudo vprašala, ali bi on svoji ženi dovolil, da bi se vključila v mladinsko organizacijo, kljub otrokom in drugemu delu. Odgovor je bil razveseljujoč: dovolil bi. Prav zaradi tega, ker je sam aktiven in ker bi ženi tako delo povečalo obzorje.

Z obžalovanjem pravi, da ni vedel za akcijo Robaje 77, sicer bi se je udeležil. Še zlasti, ker ima lepe spomine na tiste čase, ko je bil pred leti na taki akciji v novem Beogradu.

Sklenila pa sva, nekako tako kot drugimi sogovorniki, z ugotovitvijo, da je tudi za osnovno organizacijo ZSMS pomembno in spodbudno sodelovanje z družbenopolitičnimi organizacijama in s samoupravnimi organi in široka pomoč vodstva temeljne organizacije.

M. V.

TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI

Direktna redukcija železove rude poteka s pomočjo ogljika iz premoga in z dimnimi plini pri temperaturi okoli 1050 stop. Celzija. Železova goba in ostanek neizgorjivega premoga prehajata najprej skozi hladilno napravo s prhami vode. Nato zdrobijo, odsejajo in z magnetno separacijo ločijo železovo gobo ter neizgoreli premog. Tega ponovno uporabijo v vložku za peč.

Razvitih je več inšal SL/RN postopka in to glede na vložek. Možno je uporabljati železove rude in pelete.

V primerih, ko kot vložek uporabljajo pelete, je rotacijska peč običajno opremljena s premikajočo se rešetko, na kateri se peleti z uporabo dimnih plinov predhodno ogrejejo in utrdijo.

Na dolžino rotacijske peči vplivata reduktivnost uporabljene železove rude, oziroma peletov in reaktivnost reducenta. Današnje peči so dolge 46 do 68,5 m brez predgrebnega in hladilnega dela, in imajo notranji premer 3,5 do 4,6 m.

Najvažnejša prednost SL/RN postopka je njegova prilagodljivost pri uporabi različnih vrst premoga in vlogi reducenta.

Zato računajo, da bo ta postopek v bodoče vedno bolj uporabljen predvsem tam, kjer ni na razpolago zemeljskega plina.

Danes je najbolj znana SL/RN naprava, ki obratuje v Novi Zelandiji. Za njo je značilno, da se je način obratovanja po pričetku dela temeljito spremenil. Glavna sprememba je bila v tem, da je bila projektirana z gorilci za ogrevanje na spodnji strani peči in so jo kasneje predelali z gorilci na zgornji strani.

Leta 1975 so SL/RN naprave proizvedle v svetlu 1,83 milijona ton železove gobe. Ta vsebuje okoli 95 % železa.

KRUPPOV POSTOPEK: Ta postopek je zelo podoben postopku SL/RN. Vložek se sestoji iz železove rude, premoga ali lignita in talil ter ga zakladajo na zgornjem koncu peči. Peč ogrevajo s premogovim prahom ali mazutom s pomočjo gorilcev, ki so vgrajeni na spodnjem koncu peči. Pri tem skrbijo za vzdrževanje reduktivne atmosfere v peči. Sama redukcija železovih oksidov poteka v kombinaciji reduktivskih plinov in reducenta v trdnem stanju.

Proizvedeno železovo gobo spustijo iz peči v vrtečo se hladilno napravo, kjer se ohladi. Nato jo podobno kot pri SL/RN postopku zdrobijo, presejejo in magnetno separirajo.

Danes obratuje po Krupppovem postopku ena naprava v Južnoafriški republiki in proizvede letno 150.000 ton železove gobe. Vsebnost železa v njej se giblje okoli 92 %.

POSTOPEK V LEBDEČEM STANJU

Pri tem postopku izkoriščajo princip, da lahko lebdiijo zelo drobni delci železove rude v toku vročih reduktivskih plinov. Pri tem so potrebni določeni pogoji, glede na hitrost premikanja in velikost delcev rude. Hitrost premikanja dimnih plinov je neposredno povezana z velikostjo, obliko in gostoto fine rude. Prednost tega postopka je v njegovi enostavnosti in možnosti za uporabo zelo drobne rude. Največja slabost pa je, da ni mogoče uporabiti za redukcijo višje temperature. Ta ima za posledico, da se fini delci rude zlepijo v večje kose, kar zmanjša učinkovitost redukcije. Zato poteka ta postopek pri temperaturi 700 do 750 stop. Celzija in pri pritisku treh do petih atmosfer. Danes sta znana predvsem dva postopka v lebdečem stanju, in sicer FIOR ter HIB.

(Nadaljevanje)

OSNOVE IN MERILA ZA OBLIKOVANJE SREDSTEV ZA OSEBNE DOHODKE IN ZA PRISVAJANJE OSEBNEGA DOHODKA

(Nadaljevanje s 1. strani)

Informacije o kvalitativno funkcionalnem delovanju obstoječih družbeno ekonomskih instrumentov govore o tem, da je zamenjava teh instrumentov z novimi tako družbeno ekonomska kot materialno funkcionalna nujnost.

Pri oblikovanju novih družbeno ekonomskih instrumentov, ki bodo podlaga za oblikovanje sredstev za osebne dohodke in za prisvajanje osebnih dohodkov, moramo iskati take rešitve, s katerimi bomo izpolnili zlasti tri temeljne družbeno ekonomske zahteve, ki izvirajo iz delavčeve pravice do dela z družbenimi sredstvi.

Vzpostaviti moramo ekonomsko funkcionalno povezanost in skladnost med družbeno opredeljitvijo delavca kot družbenega nosilca dela, družbene proizvodnje in reprodukcije ter med funkcionalno naravo družbeno ekonomskih instrumentov, na podlagi katerih združuje delavec svoje delo z delom drugih delavcev na družbenih sredstvih v združeno delo in ga funkcionalno aktivira v procesu dela in na podlagi katerih pridobiva skupaj z drugimi združenimi delavci dohodek in prisvaja osebni dohodek.

Družbeno ekonomske instrumente, na podlagi katerih združeni delavec prisvaja svoj osebni dohodek moramo opredeliti tako, da bo delavec osebno ekonomsko zainteresiran, da upravljalno spremlja in kontrolira rezultate svojega in združenega dela v naravnih, blagovnih in denarnih oblikah in v obliki pravic (iznajdbe, novatorstvo, obveznice o pravici na udeležbo iz dohodka na podlagi minulega dela itd.) v vseh tokovih v družbeni reprodukciji in da ne dovoli, da bi se mu izmuznili izpod njegove družbene ekonomske kontrole.

V zakonu o združenem delu sta v tem pogledu obdelani dve skupini družbeno ekonomskih odnosov. Ena skupina osnov opredeljuje predvsem družbeno ekonomske sestavine, ki so podlaga za delavčovo osebno prisvajanje. Te so izvor in podlaga, iz katere moramo izpeljati ustrezne družbeno ekonomske funkcionalne instrumente. Drugo skupino pa tvorijo tako imenovane institucionalno obrambne osnove, to so tako imenovane družbeno pravne varovalne norme, ki označujejo razmejitvene črte med družbeno ekonomskimi osnovami dohodkovnih odnosov in med osnovami odnosov, ki družbeno ne sodijo v njihov kontekst.

Med tema dvema skupinama osnov seveda ni neke ostre črte ločnice niti je ne more biti. Izpeljani sta namreč iz iste družbeno pravne podlage, to je, iz delavčeve pravice dela z družbenimi sredstvi in funkcionalno sta med seboj dialektično povezani in odvisni ter se v družbeni praksi samoupravljanja neizogibno med seboj prepletata.

Na ti dve skupini osnov pa kaže v tem trenutku opozoriti zaradi naše lastne usmeritve pri njuni konkretni obdelavi, razvijanju, izpeljavi in operacionalizaciji. Po funkciji, ki jo ima vsaka od teh dveh skupin družbeno ekonomskih osnov v okviru njihove integralne celote, pa so seveda nekatere pomembne razlike, na katere kaže posebej opozoriti. Funkcija ene skupine osnov je, da zagotove združenemu delavcu upravljalno moč in kontrolo nad odnosi v proizvodnji, v družbeni reprodukciji in v družbi. Funkcija druge skupine osnov je, da formira delavčev družbeno ekonomski interes, smeri, obzorje in domet njegovega interesa itd. Se pravi, ta skupina osnov ima nalogo, da objektivno formira družbeno ekonomsko fiziognomijo delavčeve osebnosti, ki bo ustrezala njegovi upravljalni moči in položaju v združenem delu.

Neredko se pri družbeni preobrazbi družbeno in delovno angažiramo predvsem pri obdelavi in izpeljavi družbeno pravnih in institucionalnih osnov (uresničevanje samoupravljanja), ki zagotavljajo delavcu samoupravno moč in oblast nad odnosi v proizvodnji, družbeni reprodukciji in v družbi. Ta skupina osnov je vsekakor nepogrešljiva sestavina delavčeve pravice dela z družbenimi sredstvi. Toda, sama po sebi ni zadostna. Zadostna pa ni, ker sama ne vsebuje tistih družbeno ekonomskih prvin, ki objektivno oblikujejo delavčovo družbeno ekonomsko osebnost, ki je v skladu z njegovim družbeno pravnim položajem v združenem delu.

To pa, drugače povedano, pomeni, da nujno pride do družbeno ekonomskih neusklajenosti, protislovij in družbenih ter ekonomskih strupenosti in napak, če se sočasno ne lotimo preobrazbe vseh strateško odločilnih družbeno ekonomskih odnosov.

Predmet naše pozornosti pa bodo tokrat družbeno ekonomske osnove,

ki formirajo delavčev družbeno ekonomski interes, smeri, obzorja in domet njegovega interesa.

Osnovo in izhodišče za oblikovanje družbeno ekonomskih instrumentov, na podlagi katerih se oblikuje delavčev osebni dohodek, tvori družbeno ekonomski kriterij, ki ga določa zakon o združenem delu v 126. členu.

Ta kriterij določa, da je delavčovo delo, merjeno z rezultati njegovega dela, družbeno ekonomska osnova, na podlagi katere prisvaja združeni delavec svoj osebni dohodek. Nadalje določa, da rezultate delavčevega dela merimo z rezultati njegovega dela in z njegovim delovnim prispevkom k dohodku delavcev v temeljni organizaciji, s katerimi združuje svoje delo.

Delavčev delovni prispevek, kot določa zakon o združenem delu v 128., 129. in v 130. členu, ugotavljamo na podlagi teh spletoz osnov, ki smo jih zavezani izkazovati vsako posebej.

Prvi splet tvorijo osnove, ki omogočajo ugotavljanje in merjenje delavčevega delovnega prispevka na podlagi njegovega živega dela, to je, na podlagi delavčevega konkretnega dela v tekočem delu.

Združeni delavec v procesu dela združuje svoje delo z delom drugih delavcev, istočasno pa združuje svoje delo s sredstvi za delo in pogoji dela. To pa pomeni, da moramo osnove za ugotavljanje delavčevega delovnega prispevka v tekočem delu oblikovati z dveh zornih kotov.

Delavčev delovni prispevek moramo ugotavljati in meriti v razmerju z delovnim prispevkom delavcev, s katerimi delavec združuje svoje delo. V ta namen moramo izoblikovati kazalce delovnega prispevka delavcev, ki bodo izpeljani iz skupnih imenovalcev dela, ki je vsebovano v različnih konkretnih delih, ki so po svojih zunanjih značilnostih (fizičnih) med seboj neprimerljivi. Gre torej za kazalce, na podlagi katerih bodo med seboj primerljivi delovni prispevki delavcev, ki opravljajo med seboj različna, neprimerljiva konkretna dela. Delavčev delovni prispevek pa moramo ugotavljati in meriti tudi na podlagi funkcij, ki jih je delavec dolžan opravljati v procesu dela kot agent vseh dejavnikov proizvodnje. Delavec aktivira v procesu dela svojo delovno silo (izbraba delovnega časa, pogoji dela, ki jih mora delavec premagovati, kvaliteta delavčevega dela, oz. kot pravimo, delavčev delovni učinek itd.), sredstva za delo (orodja, stoji, pogonska energija itd.), predmete dela (polizdelki, surovine, pomožni predmeti dela, gotovi proizvodi, ki jih prodaja delavec v trgovini itd.).

Zakon o združenem delu nas z določili v tretjem odstavku 129. člena neposredno zavezuje, da se na tak način lotimo oblikovanja ekonomskih instrumentov, na podlagi katerih združeni delavec prisvaja svoj osebni dohodek.

Iz celotnega spleta določil, ki so vsebovana v navedenih členih zakona o združenem delu, izhaja nekaj ugotovitev in družbenih predpostavk, ki so za konkretno delo pri oblikovanju ustreznih ekonomskih instrumentov v družbeni praksi samoupravljanja zelo pomembne.

Iz celotne zasnove določil, ki so vsebovana v zakonu o združenem delu, izhaja, da osnova, na podlagi katere prisvaja združeni delavec svoj osebni dohodek, ni in ne more biti »cena za neko potencialno delavčovo delovno silo«, ampak samo »delo, ki ga delavec dejansko opravi«, oziroma delavčev delovni prispevek.

Družbena razlika med tema dvema osnovama je v naslednjem. »Cena za potencialno delovno silo« predpostavlja, da je družbeni nosilec proizvodnje izven delavca in da ima v svojih rokah ekonomsko in družbeno moč, da si podreja delavčovo delo in s tem delavca, da dela v procesu dela pod njegovim vodstvom. »Delavčev delovni prispevek« pa predpostavlja, da je združeni delavec nosilec proizvodnje in da mora biti osnova za osebno prisvajanje oblikovana tako, da bo delavca pri delu vodil in spodbujal njegov osebni materialni interes, ne pa nekdo izven njega, ki ima ekonomsko in s tem tudi družbeno moč, da delavcu ukazuje kaj, koliko in kako naj dela in da ga priganja pri delu.

Delavčev delovni prispevek je možno izraziti samo kot relativno razmerje med njegovim delovnim prispevkom in delovnim prispevkom drugih delavcev, s katerimi združuje delavec delo, in kot relativno razmerje med tem, kako on aktivira dejavnike proizvodnje v tekočem delu v primerjavi z drugimi delavci. Delavčevega delovnega prispevka namreč ni možno izraziti vrednostno, v denarju. Vrednostno se delavčev delovni prispevek ne more izraziti, ker delo nima vrednosti (vrednost in ceno ima samo delovna sila,

zato je nesmisel govoriti o merjenju vrednosti dela) in ker se rezultat dela posameznega delavca v združenem delu ne more izraziti vrednostno, saj je smisel združevanja dela v tem, da se delo posameznih delavcev združi zaradi izdelovanja proizvodov skupnega dela in šele proizvod skupnega dela ima prometno vrednost. Zaradi tega se rezultat osebnega dela posameznega delavca v združenem delu lahko vrednostno izrazi le posredno.

Na teh ugotovitvah in družbenih predpostavkah moramo torej zasnovati, obdelati in razviti ustrezne družbeno ekonomske funkcionalne instrumente.

Tako kot je možno stvari prepoznati v tem trenutku, bi morali izoblikovati tri temeljne skupine instrumentov. V zvezi s tem delom kaže ponuditi nekaj konkretnih nasvetov in predlogov.

Prvo skupino naj bi tvorili instrumenti, ki opredeljujejo konkretna delovna opravila, ki jih je dolžan opravljati delavec, ki prevzame v združenem delu opravljanje določenega konkretnega dela.

Različna konkretna dela so na podlagi svojih zunanjih (fizičnih) značilnosti med seboj neprimerljiva. Na podlagi take primerjave namreč ni možno ugotoviti količine dela (kvantuma delavčeve delovne sile), ki jo terjajo opravljanje določenih konkretnih del. To pa je možno ugotoviti, če konkretna dela, na podlagi sporazumno opredeljenih enotnih kazalcev izrazimo v kvantumu delavčevega abstraktnega dela, potroška njegove delovne sile.

Kvantum delavčevega (abstraktnega) dela je možno izraziti s stopnjo njegove sestavljenosti, multiplicitetnosti in s časom trajanja dela. Delavec v združenem delu združuje svoje delo z delom drugih delavcev na družbenih sredstvih. Tako postane njegovo delo del družbenega dela. Kvantum dela posameznega delavca v združenem delu pa je možno meriti samo družbeno. To pomeni, da merimo kvantum vsakega združenega delavca z istim merilom, oziroma merili in da merila oblikujemo združeni delavci na samoupravni podlagi.

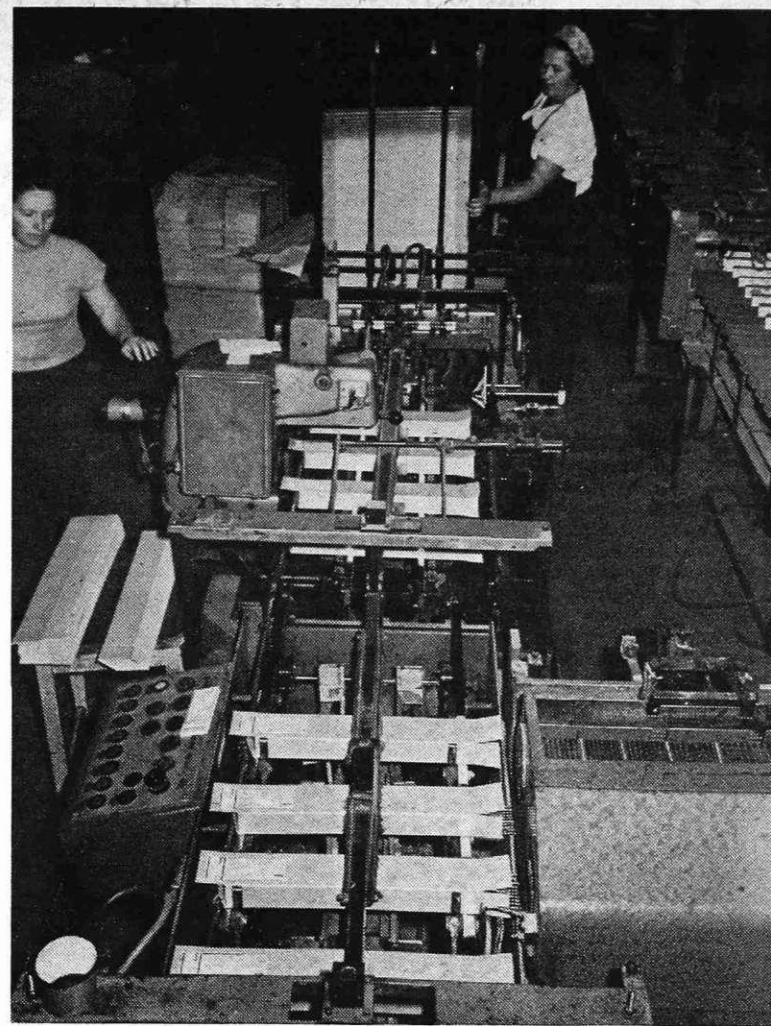
To pa pomeni, da se moramo najprej samoupravno sporazumeti o tem, kako bomo opredelili osnove, metodo in način, s pomočjo katerega bomo izražali konkretno delo v enotah abstraktnega dela. Pri tem je ključnega pomena, da se sporazumemo o analitičnih sestavinah, na podlagi katerih bomo ugotavljali kvantum abstraktnega dela, in o tem, kako bomo izrazili abstraktno delo.

Na podlagi dosežanih izkušenj, ki smo si jih pridobili v družbeni praksi samoupravljanja, je možno reči, da je pokazala največ prednosti praksa, ki se je odločila, da abstraktno delo izraža v abstraktni ekonomski merski enoti, v točki. Prednost tega izraza je zlasti v tem, da se z njim otresemo vrednostnega izraza, to je cene, ki nas neprestano potiska nazaj k mezd. Poleg tega pa se je točka kot merilni izraz pokazala kot dober merilni instrument, ker jasno razmejuje med kvantom dela, ki ga združeni delavec prispeva k skupnemu rezultatu dela (osnova za osebno prisvajanje), in družbeno priznano količino vrednosti, ki jo v obliki dohodka pridobe združeni delavci za proizvod svojega skupnega dela (merilo uspeha združenih delavcev in izvor za osebno prisvajanje).

Kvantum delavčevega dela, oziroma njegov delovni prispevek in dohodek kot vrednostni izraz proizvoda skupnega dela sta dve med seboj povezani in odvisni kategoriji. Toda, istočasno sta to dve samostojni kategoriji.

Kvantum delavčevega dela, oziroma njegov delovni prispevek ugotavljamo in merimo kot relativno razmerje. To je, kot razmerje med delovnim prispevkom določenega delavca in delovnim prispevkom drugih združenih delavcev. In drugič, kot razmerje med tem, kako določen delavec v procesu dela ekonomsko aktivira dejavnike proizvodnje v primerjavi z drugimi delavci, ki z njimi združuje delo. Na tej podlagi ugotavljamo relativna razmerja med delovnimi prispevki posameznih združenih delavcev. Ta razmerja naj bi izrazili ekonomskijsko v točkah.

Konstanta teh razmerij so ista merila. Dejansko pa se razmerja med posameznimi delavci neprestano spreminjajo, ker delavci različno izpolnjujejo svoje delovne sposobnosti (stopnjo sestavljenosti dela) in ker je kvaliteta dela delavcev iste stopnje sestavljenosti dela (po našem doslej uveljavljenem izrazoslovju, iste kvalifikacijske skupine) različna, saj dosegajo različne delovne učinke in na podlagi lastne storilnosti različne ekonomske učinke pri aktiviranju proizvodnih dejavnikov.

Delavci pri pakiranju elektrod

Ta ekonometrijski izraz pa seveda še ne vsebuje vrednosti. Ponovno kaže opozoriti, da delo samo nima vrednosti, vrednost ima proizvod dela. Ta pa je družben, je rezultat dela združenih delavcev.

Dohodek kot vrednostni izraz (v mislih imamo seveda denarni dohodek, ker je v pogojih blagovno denarne menjave, v katerih je denar in merilo vrednosti in prometna vrednost samo to dejansko dohodek) rezultata skupnega dela združenih delavcev pa je vrednostna kategorija. Je rezultat prometne vrednosti blaga. Prometna vrednost določenega blaga pa je seveda odvisna od številnih dejavnikov. Prometna vrednost blaga, je kot družbeno merilo vrednosti skupnega proizvoda združenih delavcev tudi merilo za določanje vrednosti točke, ki jo faktično izračunamo iz sredstev, ki jih iz pridobljenega dohodka razporedimo za osebne dohodek.

Količina točk torej pove, kolikšen je delavčev delovni prispevek v primerjavi z delovnim prispevkom drugih delavcev. Vrednost točke pa pove, kolikšna je družbena produktivnost enote delovnega prispevka. Na tak način bi dosegli, da bi delavci urejali odnose med seboj pri delitvi osebnih dohodkov na podlagi istih meril za ugotavljanje delovnega prispevka. Le ta pa bi dejansko sami sporazumno določali.

Na ta način bi ustvarili stvarne in stabilne pogoje za razmah tvorne tekme med delavci kot enakopravnimi subjekti združenega dela v pogledu izpolnjevanja njihove delovne sile (kvantum dela) in vpogledu kvalitete aktiviranja proizvodnih dejavnikov, ki z njimi razpolagajo v procesu dela. Izpeljava vrednosti točke iz prometne vrednosti proizvoda skupnega dela združenih delavcev pa zagotavlja ekonomsko spodbudo za delo združenih delavcev (osebni dohodek se povečuje, če se povečuje družbena produktivnost dela, ki ima svojo vrednostno potrditev v pridobljenem dohodku) in preprečuje možnosti, da bi z voluntarističnim povečanjem točk dvigali osebne dohodke, ne glede na dejansko doseženo družbeno produktivnost združenega dela.

Če vrednost točke izračunavamo iz količine sredstev, ki smo jih razporedili za osebne dohodke iz dohodka, in sicer v odvisnosti od dosežene družbene produktivnosti in pridobljenega dohodka, potem ne moremo povečevati osebnih dohodkov s povečevanjem števila točk. V primeru, če povečujemo število točk ob nespremenjeni družbeni produktivnosti in nespremenjenemu dohodku, samo zmanjšujemo vrednost točke. V primeru pa, ko vrednost točke izračunavamo iz obračunske tarife (to je sedaj pogosto praksa), pa seveda vsako voluntaristično linearno povečevanje točk vpliva na povečanje sredstev za osebne dohodke. To se nam redno primeri, ko vrednosti točke ne izračunavamo v odvisnosti od dosežene družbene produktivnosti dela in višine pridobljenega dohodka, ampak jo izračunavamo iz obračunske tarifne postavke, ki na ta način deluje kot cena za delovno silo, ne glede na to, ali mi to hočemo ali ne. Čim pa večemo oblikovanje vrednosti točke

(in s tem osebnega dohodka) na obračunsko tarifno postavko, pa se začne vrednost točke ravnati po gibanju cene za delovno silo. Tako postaneta gibanje življenjskih stroškov (ki v pogojih delovanja inflacije še posebej silovito naraščajo) in naglo naraščanje potreb na področju osebnih in skupne porabe neposredni regulator, gibanja vrednosti točke in s tem osebnega dohodka, ne pa regulator, ki bi se gibal v okviru dosežene družbene produktivnosti in pridobljenega dohodka.

Delavčev delovni prispevek, to je, kvantum in kvaliteto njegovega dela, bi vsekakor morali ugotavljati na podlagi določenih sestavin dela, ki naj bi jih ugotavljali na podlagi ustreznih enotnih analitičnih kazalcev. Opredelitve v 129. členu zakona o združenem delu, če jih grupiramo po ekonomskih funkcijah, nas usmerjajo k temu, da izoblikujemo tri osnovne skupine kazalcev.

V prvi skupini naj bi razvili kazalce, ki bi omogočali opredeljevanje tako imenovanega enostavnega dela (to je tisto, kar mi sedaj imenujemo pogojno nekvificirani delavec) in opredeljevanje ravni sestavljenosti posameznih del, oziroma koliko enot enostavnega dela vsebuje v sebi posamezno konkretno delo.

Med take sodijo predvsem kazalci o potrebnem znanju, delovnih spretnosti in izurjenosti, pridobljenih delovnih izkušnjah.

Te opredelitve izhajajo iz zahtevnosti dela, oziroma opravil, ki naj bi jih delavec, ki bi mu taka opravila zaupali, bil sposoben opravljati (doslej smo temu rekli opis in zahtevnost delovnega mesta).

Za potrebe delitve torej ne bi oblikovali posebnih osnov. Dogovorili bi se le o enotnih kazalcih, na podlagi katerih bomo za potrebe delitve spremljali, kako posamezni delavci izpolnjujejo delovne naloge, ki so jim bile zaupane na podlagi sporazuma o združevanju njihovega dela z delom drugih delavcev v temeljni organizaciji.

Vsako delo ima v odnosu do delavca dve zahtevi: delavec mora biti strokovno kos delovnim dolžnostim in opravilom, ki so mu zaupana (se pravi, da razpolaga s potrebnim delovnim znanjem in s spretnostmi), in sposoben mora biti, da dela z delovno intenzivnostjo, ki je pogoj za to, da združeni delavci dosegajo potrebno družbeno produktivnost. To pa pomeni, da je delavčeva formalna stokovna usposobljenost (spridevalo ali drugačno dokazilo o pridobljeni stokovnosti na način in pod pogoj, ki so za pridobivanje določene strokovnosti možni in dopustni) le eden od pogojev za sklenitev delovnega razmerja, ne pa že tudi osnova za prisvajanje osebnega dohodka.

Prav tako ne moremo ugotovljene zahtevnosti določenih delovnih dolžnosti in opravil (recimo delovne dolžnosti in opravila, ki terjajo delo visoko kvalificiranega delavca) razglasiti že kot osnovo, na podlagi katere delavec, ki so mu zaupane

Nadaljevanje na 8. strani

OSNOVE IN MERILA ZA OBLIKOVANJE SREDSTEV ZA OSEBNE DOHODKE IN ZA PRISVAJANJE OSEBNEGA DOHODKA

(Nadaljevanje s 7. strani)

take delovne dolžnosti in opravila, neposredno prisvajajo osebni dohodek.

Trenutno pa pri nas zelo pogosto jemljemo »delavčev formalno kvalifikacijo« ali »zahtevnost določenega delovnega mesta« kot osnovo za delavčev prisvajanje osebnega dohodka. Določimo namreč obračunsko tarifno postavko za določeno formalno kvalifikacijo, oziroma za določeno delovno mesto. Tako se nam spet prikrade v osnove za prisvajanje osebnega dohodka cena za delovno silo in to v inaciji, ki ne zagotavlja, da delavec, ki mu zaupamo določeno delo, dejansko razpolaga z delovno sposobnostjo, ki jo terja zaupano mu delo.

Po določilih zakona o združenem delu lahko postane podlaga za prisvajanje osebnega dohodka ne neka »potencialna delavčeva delovna sposobnost« ali neka določena »zahtevnost delovnega mesta«, ampak samo »delavčeva delovna sposobnost«, ki jo delavec aktivira in realizira v procesu dela pri izpolnjevanju delovnih nalog, ki so podlaga za združevanje dela.

S tega zornega kota moramo torej oblikovati potrebne kazalce. Funkcija teh kazalcev ni, da se enkrat ugotovimo, da bi opredeljevali »delavčev delo« z vidika potreb delitve, oziroma prisvajanje osebnega dohodka mora biti izpeljano iz delavčevega delovnega prispevka. To pa pomeni, da za potrebe delitve in prisvajanje osebnega dohodka ne bomo oblikovali nekih novih delitvenih osnov, ampak bomo uporabili osnove, ki opredeljujejo delavčeve delovne dolžnosti in opravila in ki tvorijo podlago za delavčev delovni razmerje, oziroma za združevanje njegovega dela z delom drugih delavcev v temeljni organizaciji. Te osnove pa bodo uporabne za potrebe delitve, oziroma za prisvajanje osebnega dohodka, če bomo izoblikovali dva spleta ekonomskih instrumentov.

Kazalce, ki bodo določeno opredelili temeljne sestavine delavčevih delovnih opravil in dolžnosti (to je seveda tudi prvi pogoj za dobro funkcioniranje slehernega skupnega dela), in standarde, ki bodo opredeljevali normalno delovno storilnost, ki naj bi jo delavec dosegel pri opravljanju zaupanih mu delovnih dolžnosti in opravil. Standarde bi seveda morali izoblikovati predvsem za sestavine, ki so za določene delovne dolžnosti in opravila ključnega pomena in seveda, v skladu s funkcionalnimi značilnostmi posameznih vrst dela.

Podatki o tem, kako posamezni delavec izpolnjuje prevzete delovne dolžnosti in opravila, in podatki o tem, kakšen je njegov delovni učinek v primerjavi z učinkom, ki ga opredeljujejo delovni standardi, pa so pravi kazalci o delavčevem dejanskem delovnem prispevku in so ustrezna osnova, na podlagi katere združeni delavci prisvajajo osebni dohodek. V drugi skupini naj bi razvili kazalce, ki naj bi kazali, s kakšno stopnjo obremenjujejo delavčev delovni silo določene delovne dolžnosti in opravila, ki so delavcem zaupana, (stopnja stokovne zahtevnosti, natančnosti, stopnja zapletenosti dela, potrebna koncentracija pri delu, odgovornosti za delo drugih in za zaupana sredstva za delo). Pri tem gre za razlike v intenzivnosti in obsegu obremenjevanja delovne sile delavcev, katerih delo je delo enake stopnje sestavljenosti, ki pa so jim zaupana različna delovna opravila in dolžnosti, ki tarejo različno kvaliteto njihovega dela tako po delovni intenzivnosti kot po obsegu delovnih dolžnosti in po njihovih sestavinah. Z drugimi besedami povedano, delavci, ki sodijo po stopnji sestavljenosti svojega dela v iste, da teko rečemo, strokovno kvalifikacijske skupine, ne opravljajo del in opravil enake specifične težine niti ne enakega obsega. Izkušene analize mednarodnih ustanov, ki proučujejo razmere na področju dela, nedvosmiselno kažejo, da se razlike med kvantom dela, ki ga opravljajo delavci istih stokovnih kvalifikacijskih skupin zaradi tega, ker opravljajo dela različnih specifičnih težin, tem bolj povečujejo, čim večja je stopnja sestavljenosti dela, ki ga delavci opravljajo. Drugače povedano, čim bolj je delavčev del sestavljen, tem večje so razlike med kvantom dejanskega dela, ki ga opravljajo delavci istih kvalifikacijskih skupin. Že pred deset in več leti je Mednarodna organizacija dela objavila empirijsko analizo, iz katere je bilo nedvosmiselno jasno razvidno, da se pojavljajo velike razlike v kvantu dela med tako imenovanimi visoko in najvišje stokovno usposobljenimi delavci. Pri tem odigrava

glavno vlogo specifična teža dela, ki so ga delavci sposobni opravljati. Diplomirani inženir, recimo, dela pri zahtevnejših strojih, vodi delo obrata, dela pri organizaciji dela, pri stokovnih analizah, pri pripravljanju planov, dela pri razvijanju obstoječe tehnologije, razvija novo tehnologijo, projektira nove proizvodne naprave, opravlja delo poslovnega organa itd. Ta dela se med seboj močno razlikujejo po svoji specifični težini in po obsegu dela, zato opravljanje teh del terja od delavca različen kvantum dela.

Osbojeji načini oblikovanja osnov za prisvajanje osebnega dohodka, ki so trenutno v veljavi pri nas, so v tem pogledu nerazviti, lahko bi rekli, zakrneli.

V tem je tudi treba iskati poglobitve vzroke, zaradi katerih se visoko in najvišje strokovno usposobljeni delavci, razen entuziastov, težko odločajo za izpostavljanje strokovna dela, ki so praviloma dela visoke specifične težje. V tretji skupini naj bi razvili kazalce, ki naj bi kazali, kako vplivajo pogoji dela, pod katerimi opravljajo delavci svoje delovne dolžnosti, na potrošek delavčeve delovne sile.

Pri tem mislimo na delo v neugodnih klimatskih razmerah, pod zemljo, pod vodo, delo v pogojih, kjer hrup, vlaga, vročina in drugi vplivi, ki obremenjujejo delavčev organizem pri delu, presegajo normalne meje, dokler jih seveda ne odpravimo, oziroma spravimo v normalno stanje.

Kot smo že dejali, pod »kvantom dela« razumemo količino dela, ki ga opravi določen delavec, merimo pa jo z enostavnim delom. Drugače povedano, kvantum dela vsakega delavca merimo tako, da ugotovimo, koliko enot enostavnega dela predstavlja sestavljeno delo.

Take primerjave pa so možne, če na podlagi samoupravnega sporazuma izoblikujemo dva neizogibno potrebna ekonomska instrumenta.

Eden je opredelitev enostavnega dela, oziroma njegovih temeljnih sestavin. To je prvi pogoj za to, da bi na podlagi enotnih opredelitev temeljnih sestavin opredelili enostavno delo v vseh delovnih procesih. Kaže opozoriti na to, da so doslej na opredeljevanje enostavnega dela v družbeni praksi samoupravljanja vplivale številne slabosti, s katerimi je bil obremenjen način oblikovanja osnov za prisvajanje osebnega dohodka. Pri opredeljevanju enostavnega dela (ali kakor to sedaj imenujemo, določanje pogojev nekvalificiranega delavca) so najpogostejše upoštevali samo »kvalifikacijo«, zanemarili pa so »specifično težo različnih del«, ki jih delavci te kvalifikacijske skupine opravljajo, in delovne pogoje, ki vplivajo na obremenjevanje delavčevega organizma. V družbeni praksi samoupravljanja so si pomagali iz te zagate na ta način, da so »prekvalificirali« cele skupine delavcev v naslednjo kvalifikacijsko skupino. Posledica tega je, da je sedaj v posameznih organizacijah enostavno delo različno opredeljeno in niso celo redki primeri, da v osnovi enaka dela opravljajo delavci različnih kvalifikacijskih skupin.

Drugi ekonomski instrument, ki naj bi si ga izoblikovali, pa je opredelitev »specifične težje« posameznih analitičnih sestavin, na podlagi katerih bomo ugotavljali kvantum abstraktnega dela v določenem konkretnem delu. Takoj je potrebno opozoriti, da je od te opredelitve odvisen razpon del glede na njihovo sestavljenost in vloga posameznih sestavin dela pri opredeljevanju enot enostavnega dela, ki jih vsebuje določeno sestavljeno delo. Drugače povedano, če posamezni sestavini dela pripisemo večjo ali manjšo veljavo, kot jo dejansko ima v procesu dela, potem neizogibno prihaja do škodljivih funkcionalnih in druž-

benih posledic. Delavci se začno izogibati določenih del, oziroma opravil. Med delavci prihaja do nesoglasij, ker je pri določenih delih možen večji zaslužek, kot bi ustrežal v primerjavi z drugimi deli.

Oblikovanje teh dveh instrumentov se zdalec ni neko golo ekonomsko tehnično, oziroma ekonomistično opravilo, kot nekateri še pogosto zmotno mislijo. To je istočasno zelo občutljivo ekonomistično in družbeno ekonomsko opravilo. Neprestano je pod pritiskom dveh skrajnosti: uravnilovke in elitističnih privilegijev. Vsako popuščanje pritiskom s katere koli strani vnaša motnje v funkcioniranje združenega dela in v odnose v združenem delu.

V okviru prvega spleta ekonomskih instrumentov sodijo tudi instrumenti, ki omogočajo ugotavljanje in merjenje kvalitete dela delavcev iste kvalifikacijske skupine, ki opravljajo enaka ali sorodna dela. Pod ugotavljanjem in merjenjem kvalitete dela razumemo ugotavljanje delovnega učinka delavcev iste kvalifikacijske skupine, ki opravljajo enaka ali podobna dela.

Pri tem moramo seveda upoštevati, da se kvaliteta dela (delovni učinek) delavcev zaradi njihove različne delovne funkcije v procesih dela in reprodukcije izraža na različne načine. S tega zornega kota je možno delo združenih delavcev obravnavati v okviru treh osnovnih skupin.

V prvo skupino sodijo dela, ki jih opravljajo delavci v procesu neposredne proizvodnje. Delovni učinek teh delavcev neposredno vpliva na rezultat njihovega dela, ki je fizično merljiv (na podlagi delovnih standardov).

V drugo skupino sodijo dela delavcev, ki opravljajo tako imenovane družbene dejavnosti v okviru organizacije združenega dela. To so strokovna dela na področjih, kot so organizacija dela, planiranje, raziskave, razvijanje metod dela, izpolnjevanje procesa dela, modernizacija tehničnih tehnoloških osnov dela, izdelava razvojnih programov, uvajanje delavcev v delo, priučevanje delavcev za delo, strokovno usposabljanje delavcev na delovnem mestu, skrb za varnost pri delu, preventivna zdravstvena dejavnost in podobno. To so strokovna dela, katerih rezultati dela se izražajo v povečevanju »proizvodne sile dela« posameznih dejavnikov proizvodnje ali celo spletov dejavnikov. Rezultat tega dela, torej tudi delovni učinek delavcev, ki ta dela opravljajo, je merljiv samo posredno, preko povečane družbene produktivnosti in povečanega dohodka delavcev, ki v procesu dela uporabljajo, oziroma aktivirajo te dejavnike proizvodnje. Tudi delovni učinek teh delavcev je možno ugotavljati in meriti na podlagi ustreznih standardov. Eden takih delovnih standardov je, recimo, količina enot dela delavcev družbenih dejavnosti, ki delajo pri vzdrževanju, izboljševanju ali modernizaciji, oziroma razvoju posameznih dejavnikov proizvodnje, ki je potrebna za vzdrževanje ali za povečevanje produktivnosti dela delavcev v materialni proizvodnji.

V tretjo skupino sodijo tako imenovana upravna administrativna in podobna dela, ki so v sodobnih razmerah pogoj za delovanje in poslovanje organizacij združenega dela. Dela te vrste ne ustvarjajo, niti neposredno niti posredno, nove vrednosti, ampak so združenemu delu potrebna, da bi lahko ustvarjalo vrednost in pridobivalo dohodek. Delovnega učinka delavcev, ki opravljajo ta dela, praviloma ni možno ugotavljati in meriti na podlagi količine opravljenega dela (izdanih aktov, vodenih pravnih, izdelanih analiz, izpolnjenih obrazcev itd.), ampak na podlagi kakovosti opravljenega dela. Ker je delo teh

Sodelavec v valjarni profilov

delavcev dejansko stokovna sestavina poslovnega dela, je možno kakovost tega dela ugotavljati in meriti z vidika prispevka tega dela k učinkovitosti poslovnega dela. Recimo, ali so strokovna dela opravljena tako, da olajšujejo in pospešujejo izvrševanje opravil poslovnega organa, ali pa mu celo povzročajo preglavice in težave, oziroma ali stokovna dela prispevajo k ekonomski, poslovni itd. učinkovitosti dela poslovnega organa ali ne.

Zelo pogosto je govor tudi o tem, da ni možno ugotavljati in meriti kvalitete dela, to je, delovnega učinka, ki ga dosegajo delavci pri opravljanju določenih del.

Resnici na ljubo je treba povedati, da to ne drži. Res pa je nekaj drugega. Delovnega učinka ni možno ugotavljati in meriti pri vseh delih z enakimi ekonomskimi instrumenti. Prav nasprotno, za posamezna dela je potrebno izoblikovati strokovno razvite in razčlenjene osnove in merila, ki bodo v skladu s funkcijo določenega dela v procesu dela in reprodukcije.

Kot smo že ugotovili, vse strokovne korektnosti empirične analize govore, da nastajajo v praksi največje razlike prav med delovnimi prispevki visoko stokovnih delavcev, za katere nekateri pravijo, da jih ni možno ugotavljati in meriti. Tudi, če pustimo vnmor obstoječe analize in spoznanja, ki jih ponujajo, ne moremo mimo lastne prakse. V vsaki organizaciji združenega dela natančno vedo, kako opravijo posamezni stokovni delavci zaupana jim dela in opravila, koliko časa porabijo za delo, kako ga opravijo, koliko k delu ustvarjalno prispevajo. Vse te razlike ponavadi dobro poznamo. Praviloma jih tudi upoštevamo pri razporejanju delovnih nalog, oziroma pri razporejanju delavcev na določena dela, dela pri določenih nalogah, projektih itd. Istočasno pa še vedno nasedamo govorenju o tem, kako ni možno ugotavljati delovnega učinka teh delavcev. Ta trditve in družbena praksa, ki popušča njenim pritiskom, sta v bistvu voda na mlin uravnilovskega pojmovanja, ki tli na tleh povprečnosti in ustvarjalne nemoči ter njene nevoščljivosti.

V skupino ekonomskih instrumentov, na podlagi katerih ugotavljamo in merimo kvaliteto delavčevega dela (delovni učinek), sodijo vsa, kor tudi instrumenti, ki omogočajo ugotavljanje in merjenje delavčevega delovnega učinka, ki ga delavec dosega pri uporabi opredmetenega minulega dela v procesu dela (orodja, stroji, surovine, pogonska sredstva, pomožni materiali itd.). To sestavino kvalitete delavčevega dela (delovnega učinka) lahko ugotavljamo in merimo na podlagi dogovorjenih standardov o stroških, o izrabi orodij in strojev, o porabi pomožnih materialov, o stroških za tekoče vzdrževanje, o pogonskih stroških itd.

Drugi splet osnov, na podlagi katerih ugotavljamo in merimo delavčev delovni prispevek, tvorijo ekonomski instrumenti za ugotavljanje in merjenje delavčevega delovnega prispevka v obliki upravljanja in gospodarjenja z dohodkom kot minulim delom.

Minulo delo, kot družbeno ekonomsko kategorijo dohodkovnih odnosov, bomo posebej celovito obravnavali. Tedaj bomo tudi celovito obravnavali tematično ekonomskih instrumentov, ki naj bi jih izoblikovali kot podlago za uresničevanje odnosov v združenem delu, ki nastajajo v zvezi z združevanjem dohodka in pridobivanjem rezultatov, ki jih delavci dosegajo z aktiviranjem združenih sredstev v procesih dela in družbene reprodukcije. Zaradi tega ne bomo sedaj na tem mestu ločeno obravnavali ekonomskih instrumentov, s pomočjo katerih naj bi ugotavljali in merili delavčev delovni prispevek k rezultatom gospodarjenja z dohodkom, ki je ena od osnov za prisvajanje osebnega dohodka, čeprav bi tematsko ta del obravnave sodil tudi sem.

Tretji splet osnov, na podlagi katerih ugotavljamo in merimo delavčev delovni prispevek, tvorijo ekonomski instrumenti za ugotav-

ljanje in merjenje delavčevega delovnega prispevka v obliki inovacij, racionalizacij in drugih oblik delavčeve ustvarjalnosti, ki ustvarja pogoje za povečanje družbene produktivnosti dela in dohodka.

V zakonu o združenem delu se določila o tej osnovi za prisvajanje osebnega dohodka na podlagi delavčevega delovnega prispevka vsebovana v 130. členu. Bistvo tega člena tvorita dve določili. Zakon ustanavlja pravico združenega delavca, ki z inovacijo, racionalizacijo ali drugo obliko ustvarjalnosti pri delu z družbenimi sredstvi prispeva k povečanju dohodka temeljne organizacije do posebnega nadomestila. V duhu tega člena je smatrati odnose, ki so združeni z delavčevim delovnim prispevkom te vrste, za tako pomembne, da jih je neizogibno potrebno, v skladu z zakonom, urediti s samoupravnim splošnim aktom.

V zvezi z delom pri neposrednem oblikovanju ustreznih ekonomskih instrumentov kaže opozoriti zlasti na tri stvari.

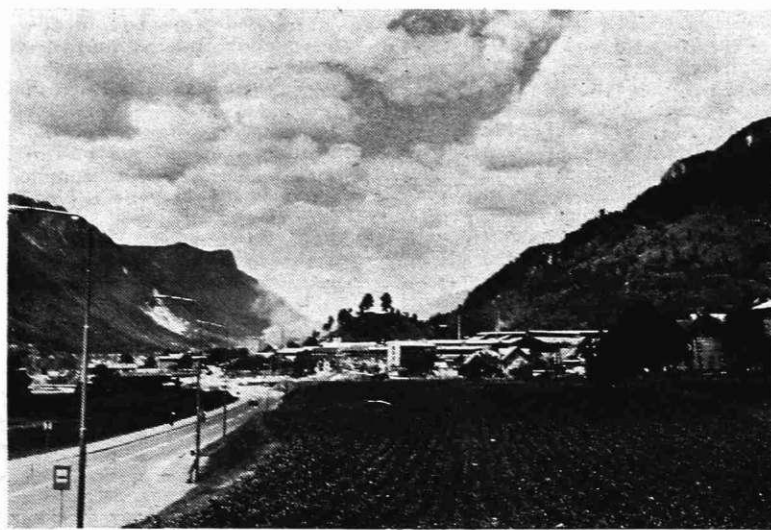
Zakon o združenem delu neposredno povezuje prispevek delavca in dohodek. V povečevanju dohodka temeljne organizacije. To pa pomeni, da je dohodkovni učinek inovacije itd. merilo tudi za delovni prispevek delavca, ki je avtor inovacije itd. In tega jasno izhaja, da delavčevega delovnega prispevka v tem primeru ne merimo s kvantom vloženega dela, ker je to nemerljivo, ampak z vrednostnim učinkom tega delovnega prispevka.

Zakon določa, da ima delavec na podlagi svojega delovnega prispevka te vrste pravico do »posebnega nadomestila«. V zvezi s tem kaže opozoriti na dve nerazumevanji, ki se javljata v družbeni praksi samoupravljanja. Nekateri odrekajo delavcu pravico do nadomestila, ki bi bilo v določenem sorazmerju s povečanjem dohodka, ki je rezultat inovacije itd., češ da je inovacija itd. rezultat delavčevega dela z družbenimi sredstvi in da delavec brez ustreznih družbenih sredstev ne bi mogel izdelati inovacije itd. To stališče zakon o združenem delu nedvosmiselno jasno zavrača, saj ustanavlja pravico do nadomestila prav za delavca, ki ustvari inovacijo itd. pri delu z družbenimi sredstvi. Inovacija namreč ni plod družbenih sredstev. Ta so brez delavcev mrtve stvari. Inovacija itd. je plod ustvarjalnega dela delavcev. Najbolj očiten dokaz za to je dejstvo, da samo en del delavcev ustvarja inovacije itd., drugi pa ne, čeprav delajo prav tako z družbenimi sredstvi.

V družbeni praksi samoupravljanja se srečujemo tudi s povsem napačno razlago kategorije »nadomestilo«, do katerega ima delavec pravico na podlagi inovacije itd.

Nedomestilo nekateri razlagajo kot delavčev pravico, da dobi enkratno nagrado v obliki ene ali nekaj svojih plač. To je izrazita mezdna razlaga kategorije nadomestila, ki nikakor ne ustreza tej kategoriji v kontekstu dohodkovnih odnosov.

Delavčeva pravica do nadomestila na podlagi njegovega delovnega prispevka v obliki inovacije je v zakonu vezana za dohodek, se pravi, delavčev prispevek merimo s prirastom dohodka. Iz te opredelitve povsem nedvosmiselno izhaja, da je kategorija nadomestila, ki jo zakon uporablja v tem primeru, ista kategorija, kot jo zakon uporablja pri združevanju dohodka. Gre za pravico na podlagi minulega dela. V enem primeru je minulo delo izraženo v delnem dohodku in je na tem zasnovana pravica do nadomestila. V drugem primeru pa je minulo delo izraženo in opredmeteno v inovaciji itd. in je na tem zasnovana pravica do nadomestila. V obeh primerih pa je višina nadomestila odvisna od prirastka dohodka, ki je bil dosežen z uporabo minulega dela, in v obeh primerih ugasne pravica do nadomestila pod pogoji in na način, kot jih ureja zakon. Zakon o združenem delu v 126. in 129. členu, kot smo že poprej ugotovili, določa, da delavec prispeva svoj osebni dohodek na podlagi njegovega prispevka in v odvisnosti od dohodka, ki ga dosežejo delavci v temeljni organizaciji.

Vrata v Dolino

Naši gasilci in reševalci se pripravljajo na proslavo 95-letnice gasilske in reševalne enote Železarne. Ob tej priliki bodo v avgustu pripravili razstavo orodja in naprav, ki so jih doslej uporabljali za gašenje požarov. Na sliki del opreme naše gasilske in reševalne enote. (B.)

V skladu s tem določilom moramo izoblikovati ekonomske instrumente, na podlagi katerih bomo oblikovali sredstva za osebne dohodke na podlagi delovnega prispevka združenih delavcev v odvisnosti od doseženega dohodka temeljne organizacije. Opredeljevanje te soodvisnosti ima dve razsežnosti. Ena je razmerje med sredstvi za osebne dohodke in sredstvi za druge oblike porabe v okviru dohodka in čistega dohodka (razporejanje dohodka po namenu porabe). Druga pa je soodvisnost med tako opredeljenimi razmerji na eni strani in kvantitativnim povečevanjem, oziroma zniževanjem doseženega dohodka.

Temeljno razmerje med sredstvi za osebne dohodke in sredstvi za druge oblike porabe v okviru dohodka in čistega dohodka opredeljujemo s sporazumi o temeljnih planov. Te odločitve oblikujemo zlasti na treh temeljnih opredelitvah.

Na opredelitvi obsega in gibanja razširjene reprodukcije.

Na opredelitvi ravni in gibanja osebnega in družbenega standarda delavcev.

Na opredelitvi razmerja med sestavinami družbenega standarda, ki jih uresničujemo prek delavčeve zasebne porabe, in tistimi, ki jih uresničujemo prek podružbljene porabe. V zvezi z neposrednim delom pri oblikovanju ustreznih ekonomskih instrumentov kaže prav posebej opozoriti na nekatera zelo pomembna določila v zakonu o združenem delu, ki jim pri oblikovanju ekonomskih instrumentov ne posvečamo vselej potrebne pozornosti in jih ne upoštevamo na ustrezen način.

Zakon o združenem delu je interpoliral med delavčev delovni prispevek in doseženi dohodek, kot dveh ključnih kriterijev, še cel niz družbenih kriterijev. Iz njih je povsem nedvosmiselno jasno razvidno, da ne obstaja v dohodkovnih odnosih neka mehanistična odvisnost med kvantumom dela (živega in minulega) združenih delavcev in doseženim dohodkom. Ta ne more obstajati iz dveh temeljnih vzrokov:

Zaradi občutnih razlik v družbeni produktivnosti dela, na katere v vse večji meri vpliva razvoj proizvodnih sredstev, ki je neenakomeren, ki pa postaja vse odločilnejši dejavnik produktivnosti dela, obstajajo občutne razlike v količini nove ustvarjene vrednosti na enoto dela. Ne more pa obstajati tudi zaradi tega, ker se v združenem delu osebni dohodek združenega delavca oblikuje, kot je v zakonu o združenem delu nedvosmiselno jasno napisano, v so-razmerju z rastjo produktivnosti njegovega dela in dela delavcev v drugih temeljnih organizacijah, s katerimi je združil delo in sredstva, ter celotnega združenega dela. V te opredelitve je vgrajena družbena usmeritev, ki vsebuje dve težnji. Ohraniti odvisnost med delavčevim osebnim dohodkom in družbeno potrebnim delom, kot merilom za ugotavljanje delavčevega delovnega prispevka. Vnesti določen korektiv v razmerje med dejanskim vloženim delom in družbeno potrebnim delom. Ta korektiv je družbeno utemeljen iz dveh vzrokov. Delavec združuje svoje delo z delom drugih delavcev na družbenih sredstvih za delo in tako postane njegovo delo del združenega dela, kar z drugimi besedami pomeni, da je njegovo delo združenemu delu potrebno. Zato je prav, da deli usodo družbene potrebnosti skupnega dela. Isto velja za vpliv produktivnosti skupnega družbenega dela na osebni dohodek vsakega delavca. V delu vsake celice združenega dela je v minulem delu opredmeten vsaj delček dela vsakega delavca. Poleg tega pa je nedvosmiselna naloga socialističnega samoupravnega združenega dela, da vnaša v skladu z materialno ekonomskimi možnostmi (povečevanje kvantuma opredmetenega minulega dela in povečevanje stopnje podružbljenosti dela) v družbeno ekonomsko odnose prvine prisvajanja po potrebah. Ena takih prvin je tudi zagotovitev določenih ravni zadovoljevanja osebnih potreb vsakemu delavcu, ki združuje svoje delo z delom

drugih delavcev na družbenih sredstvih, kar pomeni, da je njegovo delo temu združenemu delu družbeno potrebno.

Zakon o združenem delu določa v 125. členu družbeno funkcijo osebnega dohodka. Funkcija osebnega dohodka je »zadovoljevanje delavčevih osebnih potreb« in »zadovoljevanje tistega dela skupnih in splošnih potreb, ki se krijejo iz delavčevega osebnega dohodka«, na podlagi ustreznih določil v samoupravnem sporazumu ali v zakonu.

To določilo ima z vidika oblikovanja ekonomskih instrumentov dve pomembni razsežnosti. Ena teh razsežnosti je, da moramo pri oblikovanju temeljev plana opredeliti raven in dinamiko »zadovoljevanja delavčevih osebnih, družbenih in splošnih potreb, ki se napajajo iz osebnega dohodka«, v dvojnem svojstvu. V svojstvu »planskega proporcija« in v svojstvu »družbenega kazalca« potrebnih sredstev na enoto dela, s katerim zagotavljamo družbeno dogovorjeno raven zadovoljevanja delavčevih potreb, ki se napajajo, oziroma zadovoljujejo iz osebnega dohodka.

Opredelitev ravni in dinamike delavčevih osebnih potreb kot planskega proporcija je vsekakor zelo pomemben ekonomski instrument, ki opredeljuje dogovorjeno razvojno usmeritev in je pomemben kazalec za ravnanje in ukrepanje vseh subjektov združenega dela v družbeni reprodukciji.

Se veliko zahtevnejše in družbeno občutljivejše je opredeljevanje družbenega kazalca potrebnih sredstev za zadovoljevanje delavčevih potreb na enoto delavčevega dela. Doslej so se nam prizadevanja te vrste praviloma sprevrgla v ceno za delovno silo, čeprav smo se tega na vse pretege otepali in čeprav smo stvari vselej drugače poimenovali, bodisi kot startno osnovo, obračunsko postavko ali kako drugače. Poglavitni vzrok za to moramo vsekakor iskati v tem, da se pri ekonomskih instrumentih za ugotavljanje in merjenje delavčevega delovnega prispevka nismo uspeli odlepiti od meznega ekonomskega instrumentarija. Od njega pa se moramo neizogibno odlepiti, ker je to pogoj za družbeno ekonomsko oblikovanje delavčeve osebnosti v okviru združenega dela, kot družbenega nosilca dela, proizvodnje in reprodukcije.

Ekonomskega kazalec potrebnih sredstev za zadovoljevanje delavčevih potreb na enoto delavčevega dela nam je neizogibno potreben iz več vzrokov. Potreben nam je kot ekonomski kazalec ekonomike dela. Le ta je namreč podlaga za organiziranje dela in proizvodnje, ker opredeljuje ekonomske predpostavke in je podlaga za odločitve o proizvodnih sredstvih, tehnologiji, organizaciji dela itd. Potreben nam je kot aktiven dejavnik, ki opredeljuje kvantum in kvaliteto potrebnega dela združenih delavcev in torej aktivno vpliva na produktivnost dela, ekonomičnost dela, na ekonomično delitev dela ob ustreznem združevanju dela in sredstev. Potreben nam je za vodenje družbene strategije materialno socialnih razmerij v združenem delu in v družbi.

Kratkoma, to je eden tistih družbeno ekonomskih instrumentov, ki je družbeni kriterij za ekonomsko presojo, ali je določena proizvodnja, taka kot je, družbeno koristna ali ne. Ali je družbena produktivnost dela v določeni celici združenega dela družbeno koristna ali ne? Ali je živo delo v določeni celici dela ustrezno ekipirano in ustrezno opremljeno s sredstvi in z ustrezno tehnologijo? Ali ustreza obstoječa organizacija dela, obstoječa delitev dela in združenost dela?

Proizvodnja je ekonomsko utemeljena, če omogoča pridobivanje tolikšnega dohodka, ki omogoča zadovoljevanje delavčevih potreb na določeni ravni, in če omogoča nadaljnji razvoj dejavnosti proizvodnje, ki odpirajo možnosti za nadaljnje kvantitativno in kvalitativno širjenje možnosti za zadovoljevanje delavčevih potreb.

To pa seveda neizogibno terja, da ekonomski kazalec v »količini potrebnih sredstev za zadovoljevanje delavčevih osebnih potreb na enoto delavčevega dela« povežemo s kazalcem o dohodku, ki ga je potrebno ustvariti na enoto delavčevega dela, da bi ustvarili potrebna sredstva za zadovoljevanje delavčevih potreb. Iz teh dveh kazalcev pa moramo potem izpeljati ustrezne »proizvodne« kazalce za vse dejavnike proizvodnje (tehnične in ekonomske standarde in standarde o kvantumu dela).

Na tej podlagi bomo predvsem sposobnejši radikalneje prelomiti z usledinami meznega pojmovanja, ki skrb za potreben dohodek in za ustrezno produktivnost dela prepustita nekomu drugemu, nekomu izven združenih delavcev. Iz teh usledin se tudi hrani družbena praksa, ki »rešuje« rastoče potrebe v porabi, ne z ustreznimi ukrepi v proizvodnji, ki naj bi omogočili povečanje produktivnosti dela in dohodka, ampak s tem, da povečane potrebe zida v ceno in izvaja pritisk na vse, kar se upira takemu voluntarističnemu povečevanju cen, ki z izživanjem reakcij inflacije ne izboljšuje, ampak poslabšuje zadovoljevanje delavčevih potreb.

Na tej podlagi pa bomo tudi lažje ugotavljali, v kateri celici združenega dela ni možno, pri trenutnem stanju stvari, izpolniti zahtev ekonomskega kriterija, po katerem je družbena proizvodnja ekonomsko uspešna in utemeljena, če dosega tolikšno družbeno produktivnost in dohodek, ki zagotavlja zadovoljevanje delavčevih potreb na družbeno dogovorjeni ravni (družbeno ekonomski kazalec potrebnih sredstev na enoto delavčevega dela) in pogoje za razvoj, ki omogočajo razširjanje možnosti za zadovoljevanje delavčevih potreb (minimalna akumulacija). Kolikor določena celica združenega dela ne dosega ustrezne produktivnosti in dohodka, je potrebno ugotoviti vzroke za neustrezno produktivnost in neustrezni dohodek (v proizvodni sili dela, v stopnji izkoriščanja dejavnikov proizvodnje, v načinu organiziranosti, v proizvodni usmeritvi, v upravljanju, v pogojih poslovanja, v načinu povezovanja v družbeni reprodukciji itd.). Na podlagi spoznanj, do katerih pridemo na ta način, moramo storiti potrebne ukrepe za odpravo kvantitativnih vzrokov, ne pa pustiti stvari takih, kot so, in enostavno, po načelu zidanja cen, povišati cene, da bi tako zagotovili potrebno raven zadovoljevanja delavčevih potreb. To je, kot smo že ugotovili, medvedja usluga prav zadovoljevanju delavčevih potreb, ker izziva reakcije inflacije.

V zvezi z oblikovanjem ekonomskih instrumentov s področja delavčeve osebnosti porabe, oziroma zadovoljevanja delavčevih osebnih potreb, kaže opozoriti še na nekatere pomembne zadeve.

Delavec svojih potreb ne zadovoljuje neposredno (prek razdeljevanja potrebnih potrošnih dobrin), ampak posredno preko denarno blagovne menjave. Zaradi tega je delavčeva realna kupna moč, ki jo predstavlja njegov osebni dohodek, podvržena vplivom nihanja na trgu. Tako nastajajo razlike med nominalno in realno vrednostjo njegovega osebnega dohodka, ki seveda neposredno vplivajo na raven zadovoljevanja njegovih potreb.

Taka nihanja pri zadovoljevanju delavčevih osebnih potreb (vključujoč sem tudi zadovoljevanje njegovih družbenih potreb, ki se krijejo iz osebnega dohodka) slabe trdnosti delavčevega življenjskega standarda in ekonomsko stimulativnost dohodkov. Zaradi tega v sistemu združenega dela blažimo taka nihanja predvsem na dva načina. Zadržujemo rast cen porabnih dobrin (moka, maščobe, sladkor, stanarine itd.), ki pomembnejše vplivajo na gibanje življenjskih stroškov. Nominalno povečujemo osebne dohodke z namenom, da bi ohranili doseženo raven delavčeve porabe, ki ustreza doseženi ravni produktivnosti.

V obeh primerih s takimi ukrepi spreminjamo strukturo delitve dohodka po namenu porabe. Realna vrednost družbene akumulacije se relativno in dostikrat tudi absolutno zmanjša. S tem pa se seveda zmanjšujejo tudi realne možnosti za povečevanja sredstev za zadovoljevanje osebnih potreb. Ta negativni učinek je možno nadoknaditi le na ta način, če ekonomsko povežemo varovanje ravni delavčeve porabe s povečevanjem produktivnosti dela in realnega dohodka. Z drugimi besedami povedano, ekonomski učinek varovanja realne vrednosti osebnega dohodka bi moral biti, da bi v takem razdobju sorazmerno hitreje povečevali družbeno produktivnost in dohodek kot realni standard.

To je ena od zadev, o kateri moramo računati pri opredeljevanju planskega proporcija in njegove dinamične sestavine in pri opredeljevanju instrumentov za uresničevanje plana. To pa pomeni, da moramo kazalec o potrebnih sredstvih za zadovoljevanje delavčevih

osebnih potreb povezati tudi s kazalcem o gibanju realnega standarda, ki ga delavec dosega z nominalnim osebnim dohodkom in z ekonomskim instrumentom o soodvisnosti med sredstvi za osebne dohodke v strukturi dohodka v primerjavi s sredstvi za druge namene porabe. Ta instrument naj opredeljuje modalitete gibanja posameznih vrst porabe v odvisnosti od vzrokov, ki povzročajo, oziroma izzivajo določene spremembe v gibanju dohodka, oziroma v gibanju posameznih vrst porabe.

Količino potrebnih sredstev za zadovoljevanje delavčevih osebnih potreb na enoto delavčevega dela ugotavljamo na podlagi »košarice življenjskih stroškov«, ki zagotavlja družbeno dogovorjeno raven zadovoljevanja delavčevih potreb, in na podlagi družbeno dogovorjenega programa (po obsegu in kakovosti) delavčevih družbenih potreb, ki jih krijemo iz osebnih dohodkov.

Košarico življenjskih stroškov ugotavljamo na ta način, da se dogovorimo o vrsti, kakovosti in količini porabnih dobrin, ki zagotavljajo dogovorjeno raven zadovoljevanja delavčevih potreb (proporcija plana). Tako ugotovljena količina potrebnih dobrin je osnovni kazalec za uravnavanje razmerij med nominalno in realno vrednostjo delavčevega osebnega dohodka. Delavčeve družbene potrebe obsegajo usluge in storitve družbenih dejavnosti, ki so v programu svobodne menjave dela, opredeljene po vrstah uslug in storitev, po količini in kvaliteti, na podlagi delavčevih pravic, ki so ustanovljene z zakonom ali s samoupravnim sporazumom.

Pri količinskem opredeljevanju ustreznih ekonomskih instrumentov moramo upoštevati tudi določilo drugega odstavka 126. člena zakona o združenem delu, ki pravi, da delavci v temeljni organizaciji, poleg načela delitve po delu, uporabljajo tudi načelo solidarnosti, predvsem tako, da s sredstvi za skupno porabo prispevajo h kritju določenih socialnih in drugih potreb delavcev z nižjim osebnim dohodkom in njihovih družinskih članov.

To določilo je zelo pomembno z dveh zornih kotov. Iz njega izhaja, da delavci v združenem delu en del osebnega dohodka, ki ga prisvoje na podlagi svojega delovnega prispevka, ponovno združijo, socializirajo, da bi na podlagi svobodne menjave dela prišli do določenih uslug in storitev, ki jih, v okviru dogovorjene ravni, uporabljajo po potrebah. Sredstva, ki so potrebna za te storitve in usluge, prispevajo delavci tako, da je prispevek delavcev z višjimi osebnimi dohodki večji, delavcev z nižjimi osebnimi dohodki pa nižji, usluge in storitve pa uporabljajo, v programiranem okviru, po potrebah.

Tako zakon o združenem delu tudi povsem nedvosmiselno opredeljuje osnove za oblikovanje osebnih dohodkov, pri katerih se javljajo sestavine prisvajanja po potrebah, ki jih v sistemu delitve po delovnem prispevku zagotavljamo po načelu solidarnosti. Gre za tri spletne takih sestavin.

Eden je zajamčeni osebni dohodek (zajamčena raven zadovoljevanja osebnih potreb). Drugi so usluge in storitve družbenih dejavnosti, do katerih imajo združeni delavci pravico na podlagi zakona, oziroma sporazuma, s tem da potrebna sredstva za delo družbenih dejavnosti prispevajo iz osebnih dohodkov, v odvisnosti od njihove višine, medtem ko usluge in storitve uporabljajo po potrebah. Tretji so delavčeve pravice na podlagi minulega dela, med katerimi je tudi pravica do dela povečanega dohodka, ki je rezultat uporabe združenih sredstev.

Ta način konkretne izpeljave načela solidarnosti v pogojih prisvajanja osebnega dohodka v odvisnosti od delovnega prispevka, kakršno ustreza sedanjim družbeno ekonomskim pogojem in potrebam, se seveda bistveno razlikuje od uravnilevskega meznega pojmovanja in prakse, ki solidarnost reducira na nominalno izenačevanje izplačanih osebnih dohodkov in je gluha in slepa za razlike v delovnem prispevku posameznih delavcev, ki je vendar osnova za prisvajanje osebnega dohodka.

Glede delavčeve pravice do zajamčenega osebnega dohodka obstajata v družbeni praksi samoupravljanja trenutno dve različni razlagi. Ena trdi, da ima delavec pravico do zajamčenega osebnega dohodka ne glede na to, kako opravlja svoje delovne dolžnosti in kakšen je njegov delovni prispevek v primerjavi z delovnimi standardi, ki so jih delavci sporazumno opredelili. Druga trdi, da ima delavec pravico do zajamčenega osebnega dohodka pod pogojem, da normalno opravlja svoje delovne dolžnosti.

Odgovor na to, katera razlaga je sprejemljiva za odnose v združenem delu, dobimo, če si odgovorimo na vprašanje, kaj je družbeno ekonomski smisel instituta pravice do zajamčenega osebnega dohodka. V sistemu dohodkovnih odnosov se ta institut aktivira, kadar združeni

delavci ne dosegaajo zadostnega dohodka. Čim pa se aktivira ta instrument, nastopi samoupravno ugotavljanje vzrokov in tudi krivde za nastalo stanje. Vzrok in krivda sta lahko tudi v neustreznem delu dela združenih delavcev. Institut zajamčenega osebnega dohodka ne bi smel zagotavljati polnega zajamčenega osebnega dohodka tudi za čas, ko delavec po svoji krivdi ni prihajal na delo, ko po svoji krivdi ni dosegal dogovorjenega delovnega prispevka, ko po svoji krivdi ni izpolnjeval delovnih nalog itd. V nasprotnem primeru bi se ta institut sprevrgel iz oblike družbene zaščite dela v družbeno zaščito nedela, oziroma malomarnega odnosa in neodgovornosti posameznika do drugih delavcev, s katerimi združuje delo na družbenih sredstvih.

Tudi glede druge sestavine solidarnosti obstajajo v družbeni praksi samoupravljanja določena pojmovanja in ravnanja, ki so v opreki z materialno ekonomskimi možnostmi naše družbe in z dejstvom, da je v teh pogojih prisvajanje po delovnem prispevku objektivno nujna prevladujoča oblika osebnega prisvajanja. Gre torej za uravnilevska pojmovanja in pritiske, ki nasprotujejo temu, da bi si produktivnejši delavci, ki ustvarjajo večji dohodek in prisvajajo ustrezno višje osebne dohodke na račun svoje višje produktivnosti, širili obseg in kakovost uslug in storitev družbenih dejavnosti preko obsega, ki ga solidarno zagotavljajo skupaj z drugimi delavci vsem delavcem v združenem delu. Popuščanje pred takimi pritiski bi, gledano celoviteje, slej ko prej zmanjševalo družbeno ekonomsko učinke osebnega prisvajanja po delovnem prispevku in bi tako zmanjševalo stvarne možnosti za nadaljnje širjenje uslug in storitev, ki jih delavci uživajo na podlagi solidarnosti.

V zvezi z oblikovanjem ekonomskih instrumentov, ki tvorijo podlago za prisvajanje osebnih dohodkov, kaže opozoriti še na to, da moramo opredeliti razmerja med spremembami v delovnih prispevkih delavcev in doseženem dohodku na eni strani ter spremembami v količini sredstev za osebne dohodke na drugi strani. Ta razmerja je seveda potrebno opredeliti, tako za primer povečevanja kot za primer zmanjševanja dohodka. Pri tem moramo seveda upoštevati družbene opredelitve, o katerih smo govorili.

Ostaja nam še to, da opozorimo na primere, ko je povečanje dohodka v dobri meri rezultat izredno ugodnih pogojev, pod katerimi poslujejo v določenem poslovnem obdobju delavci temeljne organizacije, ki dosegaajo tak dohodek. Tudi za ta primer obstajata v tem času v družbeni praksi samoupravljanja dve različni razlagi, kar zadeva vpliv povečanega dohodka na osebne dohodke. Nekateri menijo, da delavci v takem primeru sploh ne bi smeli povečevati sredstev za osebne dohodke. Drugi pa nasprotno menijo, da imajo delavci pravico, da povečajo sredstva za osebne dohodke v taki meri, v kakršni so prispevali k aktiviranju izredno ugodnih pogojev.

Očitno je, da gre v tem primeru za mnogo bolj zapleteno zadevo, kot je morda na prvi pogled videti.

Vzemimo, na primer, izredno tržno konjunkturo. Ob njej se poraja vprašanje. Ali je taka konjunktura posledica administrativne zaščite domačih proizvajalcev, določenih tržnih anomalij ali podobnih stvari? Ali pa je posledica uspešne proizvodne usmeritve, nadpovprečne kvalitete in oblike blaga, pravočasnega plasmana blaga na trg in podobno? V drugem primeru so delavci določenih organizacij s svojim delovnim prispevkom ustvarili izredno konjunkturo za svoje blago. Podobna vprašanja se odpirajo, kadar gre za dohodek, ki je pridobiljen pod izredno ugodnimi pogoji, vendar pa so delavci v ustvarjanje teh pogojev vložili obliko svojega živega in minulega dela, kot je v primeru naložbe v novo tehnologijo (tehnična renta), v odpiranje rudnikov (rudarska renta), v krčenje zemlje, negovanje določenih kultur itd., (zemljiška renta), v odpiranje izkoriščanja gozdov (gozdna renta). Očitno je, da je sorazmerno malo izredno ugodnih pogojev za pridobivanje dohodka, ki so ustvarjeni sami po sebi ali pa so rezultat, recimo, administrativno ali drugače ustvarjenih izrednih pogojev. V vseh drugih primerih aktivirajo izredne pogoje delavci, s tem da v njihovo aktiviranje vložijo svoje živo in minulo delo. To pa pomeni, da imajo v takih primerih tudi pravico, da iz dela dohodka, ki je rezultat izredno ugodnih pogojev, v določenem razmerju s svojim delovnim prispevkom povečajo tudi osebne dohodke. V nasprotnem primeru bi izostala ekonomska spodbuda za aktiviranje izredno ugodnih pogojev za pridobivanje dohodka.

UVEDBA POSTOPKA ZA SPREMEMBO STATUTA OBČINE

Vsi trije zbori skupščine občine Jesenice, so na seji 25. julija sprejeli predlog o uvedbi postopka za spremembo statuta občine. V ta namen so imenovali dvanajstčlansko komisijo, ki bo zbirala predloge in pobude ter pripravila osnutek besedila sprememb do konca oktobra letos. Zatem bo osnutek sprememb dan v javno razpravo. Da bi spodbudili tovrstne razprave, objavljamo gradivo, ki je bilo predloženo vsem trem zborom skupščine.

Ob analiziranju izvajanja delegatskega sistema in delegatskih odnosov je bilo ugotovljeno, da nekatere določbe statuta občine na dajejo povsem jasnih opredelitev, tako glede pristojnosti zborov, skupščin samoupravnih interesnih skupnosti in drugih vprašanj, ki so nastala v času izvajanja delegatskega sistema. Zato je predsedstvo skupščine občine Jesenice na seji 12. julija obravnavalo določbe sedanjega statuta in pobude ter predloge, dane za spremembo statuta. Pri tem je ugotovilo, da gre za bistvene in pomembne spremembe statuta, ki jih narekuje tudi nadaljnji razvoj skupščinskega sistema.

Sedanji statut občine Jesenice je nastajal v času razprav in priprav za sprejetje ustava SFRJ in SRS, osnovna izhodišča za pripravo statuta pa so bili tako osnutek obeh ustav ter drugi dokumenti in konkretna praksa ter razmere, ki so se oblikovale v občini. Stalno spremljanje in uporaba statuta, izredno pa še usklajevanje z nekaterimi pomembnimi zakoni (o združenem delu, o planiranju, o ljudski obrambi, o organizaciji pravosodnega sistema) kažejo, da vseh določil statuta ne bo mogoče dosledno uporabljati, kolikor ga ustrezno ne spreminimo. To nam nalaga tudi konkretna samoupravna praksa, izražena v delovanju delegatskih skupščin.

Predsedstvo je ob obravnavanju sedanjega statuta, čigar besedilo je objavljeno v uradnem vestniku Gorenjske št. 18/74, ugotovilo, na katerih področjih so nujne nekatere najpomembnejše spremembe, oziroma dopolnitve sedanjega statuta, in sicer:

1. Na področju družbenoekonomskega sistema je potrebno na novo obdelovati poglavja o družbenem planiranju, o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju, o ljudski obrambi, varnosti in družbeni samozasčitosti ter o kadrovske politiki, vse v skladu s predpisi, oziroma resolucijami, ki so bile sprejete po ustavi. Precejšnje spremembe, oziroma dopolnitve so tudi nujne pri določbah o splošni in skupni porabi ter varstvu in izboljševanju človekovega okolja. Ob tem bo opuščen podrobnejše opredeljevanje posameznih dejavnosti, zato pa bodo vnesene določbe, ki jih narekujejo zakoni po posameznih področjih, ki so bili medtem izdani.

2. Na področju delovanja občinske skupščine bo treba na novo v celoti izdelati člene, ki urejajo pristojnost zborov in skupščine ter skupščin SIS, kadar sodelujejo enakopravno z zbori občinske skupščine. Pristojnosti bo nujno podrobneje opredeliti, pri tem pa tudi izrecno navesti, v katerih zadevah družbenopolitični zbor enakopravno sodeluje z drugima dvema zboroma. Dopolnitve statuta bo dala tudi

podrobnejše opredelitev, v katerih zadevah skupščine SIS enakopravno sodelujejo z zbori.

Pri odločbah o izvršnem svetu še naprej v statutu ostanejo le temelj-

ne opredelitev, medtem pa bo v statutu predvideno, da se podrobnejša organizacija in naloge izvršnega sveta ter njegova razmerja do občinske skupščine, do organov SIS in do upravnih organov določijo s posebnim odlokom.

3. Med ostalimi določbami, ki naj bi doživele večje spremembe in dopolnitve, so določbe o občinskem javnem pravobranilstvu ter o pravosodju nasploh.

4. V vsem besedilu statuta bodo poleg navedenega izvršene še številne druge pomembne, pa tudi redakcijske spremembe in dopolnitve ali izboljšave.

PROGRAM PRIREDITEV V POČASTITEV OBČINSKEGA PRAZNIKA JESENIC

Petek, 29. julija, ob 18. uri: otvoritev kolektivne razstave slik članov likovnega kluba DOLIK DPD Svoboda Tone Cufar Jesenice v Delavskem domu na Jesenicah.

Sobota, 30. julija, ob 8. uri: odbojarski turnir za moške in ženske ekipe v športnem parku v Podmežakliji;

ob 18. uri: koncert pihalnega orkestra Jeseniških železarjev v spominskem parku na Plavžu. (Če bo vreme slabo, bo koncert ob 19. uri v gledališču Tone Cufar na Jesenicah.)

Nedelja, 31. julija, ob 9. uri: 16. tradicionalni mednarodni turnir v balinanju v Bazi na Jesenicah;

ob 9. uri: otvoritev prvenstva v plavanju za pokal mesta Jesenic v letnem kopališču na Jesenicah.

Ponedeljek, 1. avgusta, ob 17. uri: skupna slavnostna seja vseh treh zborov skupščine občine Jesenice.

NOV POMNIK USTRELJENIM TALCEM NA BELEM POLJU

V okviru praznovanja krajevnega praznika na Hrušici so v petek, 22. julija, na praznik dneva vstaje slovenskega naroda, odkrili na Belem polju osrednjo spominsko ploščo padlim talcem. Letos namreč poteka petintrideset let od ustrelitve petintridesetih talcev na Belem polju, med katerimi je bilo največ domačinov s Hrušice. S tem zločinskim dejanjem se je okupator maščeval za akcijo borcev Cankarjevega bataljona, ki so 26. julija 1942 napadli nemški avtomobil na Belem polju. Ob odkritju osrednje spominske plošče je bila priložnostna spominska svečanost, ki so jo pripravili člani krajevne organizacije ZB NOV na Hrušici. Zbranim je spregovoril predsednik krajevnega odbora ZB NOV Hrušica Maks Klinar, ki je med drugim dejal:

»Današnji dan praznovanja 25. krajevnega praznika na Hrušici sovpada s praznikom dneva vstaje ter s 35-letnico ustrelitve talcev na Belem polju. Na mestu tega strašnega dogodka odkrivamo osrednjo spominsko ploščo z opisom dogodka pred petintridesetimi leti. S tem je spomenik dobil nov dokument, ki nas bo vedno opozarjal na grozote in trpljenje naših krajanov v minuli vojni. Ta dogodek na Belem polju je bil eden od mnogih okupatorjevih zločinskih dejanj, ko je hotel za vsako ceno zastrašiti naše ljudi, da bi jim hlapčevali. Naši ljudje so se odločno uprli in kmalu po okupaciji je tudi na Hrušici vzplamtel upor. Prvi organizatorji odpora so bili Ivan Krivec Janez Branc in Lojze Levstik, ki ga je okupator med prvimi pregnal v Srbijo. Val upora se je širil in okupatorju je postalo jasno, da aktivisti predstavljajo resno nevarnost za nemoten potek uredničevanja okupatorjevih ciljev. Iz tega razloga so 17. junija 1942 močne nemške policijske sile obkrožile Hrušico in pričele z množičnimi aretacijami. Gestapu je uspelo na podlagi hišnih preizkav in domačih izdajalcev dobiti v roke spisek aktivistov in pristašev OF. Rezultat te akcije in napad borcev Cankarjevega bataljona na Belem polju sta bila vzroka, da je okupator iz maščevanja ustrelil 45 talcev na Belem polju.

Hrušica je ob tem krvavem dogodku izgubila jedro najbolj naprednih in aktivnih ljudi, ki so bili nosilci političnega in kulturnega življenja v našem kraju. Za hip je potem zastal utrip srca in dih vseh preživelih, kajti situacija je bila zelo resna, vas pa na nitki. Toda Hrušica je šla svojo pot, ki so jo začrtali ustreljeni in padli organizatorji NOV in vzorniki, ki so postali simbol mladosti.

Maks Klinar je zatem odkril ploščo, v priložnostnem programu pa sta nastopila recitatorja Stanka Razingera in Dušan Majnik ter godba na pihala DPD Svoboda Hrušica pod vodstvom Štefana Prežlaja. Omenimo naj še, da je odkritje te plošče prva etapa povečanja spomenika na Belem polju. Ob tej plošči bodo namreč v prihodnje še postavili kamne, na katere bodo pritrdili ploščice z imeni in priimki ustreljenih talcev. Osrednjo ploščo so vili v TOZD Livarna v jeseniški železarni in ob tej priložnosti se KO ZB NOV Hrušica zahvaljuje delavcem livarne za pomoč in sodelovanje.

Petkovega odkritja osrednje spominske plošče na Belem polju so se udeležili svojci ustreljenih talcev, borci in predstavniki družbenopolitičnega življenja Hrušice. J. R.

VIATORJEVI ŠOFERJI AVTOBUSOV IN BONTON

Ljudje smo takšni, da se radi razburjamo in hudujemo nad vsakdanjimi in nevsakdanjimi dogodki v življenju. Včasih so kritične pripombe utemeljene, včasih tudi ne. Cilj vseh teh je, da se v naši družbi odstranjujejo napake, tako posameznikov kot skupin ali kolektivov. V nadaljevanju imam namen opisati dogodek, ki brez dvoma zasluži javno grajo, in nad katerim se velja zamisliti.

V torek, 19. julija, sem ob 13.30 z družino stopil v lokalni avtobus na Hrušici — last podjetja, sedel na prve sedeže. Ko je avtobus odpejal, sem videl, da je okno na stehi odprto do kraja in skozenj piha veter, ki je med vožnjo pač precej močan. Ker sem s seboj imel dva meseca starega otroka, sem zaradi prepaha (tudi ostala okna so bila odprta) želel okno na stehi zapreti do polovice. Ko sem to storil, je šofer lokalnega avtobusa ustavil sredi ceste ter od mene kategorično in surovo zahteval, naj okno odprem, kot je bilo prej. Vmes je odprl tudi prednja vrata in v primeru, da ne bi zopet do kraja odprl okna, me po vsej verjetnosti (tako sem sklepal, ko je odprl vrata) lepo vrغل na cesto. Ko je opazil otroka, je prav tako skrajno neprijazno odvrnil, naj grem pač na konec avtobusa, kjer ne piha. Tam sem se kaj hitro prepračil kako piha, saj je povsem logično, da bolj, če so v avtobusu odprta skoraj vsa okna. Osupel sem bil nad takšnim obnašanjem šoferja, ki je po tem dogodku hladnokrvno odpejal dalje.

Ob tem dogodku se mi vsiljuje vprašanje, ali živimo v neki primitivni in zaostali deželi ali v samoupravni socialistični družbi. Žaljevo in nesramno obnašanje šoferja Viatorjevega avtobusa me je postavilo na takšno stališče, da v avtobusu lahko le vstopim, plačam in sedem na stol. Če mi slučajno piha ob odprtem oknu, mi pač piha, saj ga ne smem zapreti, ker v nasprotnem primeru lahko za kazen (?) odletim skozi vrata.

Viatorju postavljam vprašanje, kje se njihovi šoferji na lokalnih avtobusih učijo bontona in odnosa do ljudi. Kot sem že večkrat slišal, ni bil to osmaljen primer, kar so potrdili tudi nekateri potniki J. Rabič

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Na 39. seji komiteja OK ZK Radovljica 21. julija so najprej pregledali sklepe 16. seje OK ZK in na tej osnovi sprejeli operativni akcijski program za izvajanje zakona o združenem delu v občini. Na dnevnem redu je bilo tudi evidentiranje novega sekretarja, za katerega so predlagali Vlasto Vidic, dosedanjega namestnika sekretarja, na njeno mesto pa predlagali Milana Baloha, strokovnega delavca pri delavski univerzi Radovljica. Sejo so sklenili z obravnavo polletne bilance in drugih tekočih nalog komiteja.

Na razširjeni seji predsedstva občinskega odbora ZBE NOV Radovljica 18. julija so pozitivno ocenili dosedanja akcija sistematičnih zdravniških pregledov borcev in prizadevanja za njihovo zdravljenje. Beseda je tekla tudi o postopkih in merilih za pridobitev priznane socialno ogroženosti borcem ter o stanovanjski problematiki in o možnostih dodeljevanja posojil za obnavljanje in gradnjo stanovanj. Spregovorili so tudi o nalogah ZBE NOV pri organiziranju SLO in družbene samozasčite ter o dosedanjem postopku pri reševanju vlog prosilcev za priznanje posebne dobe v času NOB.

Prejšnji teden so sklenili sestanke v vseh OO ZK v radovljiški občini, na katerih so obravnavali predloge OK ZK o novi organiziranosti ZK v krajevni skupnosti in delovnih organizacijah. Izrekli so se za predlog, da se v bodoče organizirajo krajevne konference ZK na Bledu, v Bohinjski Bistrici in Radovljici, kjer bi se nadalje delovalo OK ZK, v ulične aktivne pa bi se vključevali komunisti OK ZK iz delovnih organizacij. Svoje konference ZK o komiteji pa bodo ustanovili v OZD Veriga Lesce, GG Bled, LIP Bled, Združeni hoteli Toplice Bled in Postaja milice Radovljica. Na sestankih so se dogovorili tudi o bodoči kadrovski sestavi vseh OO in občinskih vodstev ZK.

Izvršni odbor skupščine samoupravne stanovanjske skupnosti Radovljica je na 28. seji 6. julija, ki so se udeležili tudi predstavniki KS in občine ter podjetja za gradbeni inženiring IMOS iz Ljubljane, obravnaval programsko in prostorsko zasnovano zazidalnega območja med Cankarjevo in Gorenjsko cesto v Radovljici. Beseda je tekla o pripravah za načrtno gradnjo soseske Cankarjevo naselje, ki bo zadostilo stanovanjskim potrebam za okrog 750 novih stanovalcev. IMOS bo pripravil podrobno študijo, v kateri bodo upoštevane tudi vse druge potrebe stanovalcev. O načrtih nove soseske bodo na javnih razpravah spregovorili tudi občani in DPO.

Priznanja občinske skupščine Radovljica za leto 1977 bodo po sklepu vseh treh zborov OS ob prazniku občine Radovljica prejeli Ivan Fabjan z Bleda, Franc Jere iz Radovljice, Jože Osterman in Joža Poljanec z Bleda in Janez Strgošek iz Lesca. Javna občinska priznanja pa postaja gorske reševalne službe Bohinjske, godba na pihala Gorje, kemična tovarna Podnart in zavod Matevža Langusa iz Kamne gorice.

Na osnovi ocen OK ZK, ki je na 16. seji obravnavala gospodarska gibanja v radovljiški občini v petih mesecih 1977. leta, je razvidno, da je bila industrijska proizvodnja v tem obdobju za 27 % višja od lanskega leta, pri čemer zlasti izstopajo z dobrimi rezultati lesna, kemijska, elektroidustrija in Elan Begunje, medtem ko beležijo nižjo proizvodnjo le v Plame-nu Kropa in Almiri Radovljica.

V sredo, 20. julija, dopoldne so v Radovljici svečano podpisali pogodbo med izobraževalno skupnostjo občine Radovljica in izvajalci vzgojnoizobraževalnih programov za 1977. leto predstavniki vseh šestih osnovnih šol, posebne šole, glasbene šole in delavske univerze Radovljica. Zaradi letošnjega dolgotrajnega usklajevanja in dogovarjanja o stopnjah prispevkov za vse SIS v občini so pogodbe podpisali šele ob polletju, kar bi v bodoče morali storiti že v začetku leta.

Koordinacijski odbor podpisnikov družbenega dogovora o načinu oblikovanja cen stanovanj pri stanovanjski skupnosti Radovljica je na 8. seji 25. julija obravnaval in potrdil izhodiščne cene za novi objekt »C-1« v Spodnjih Gorjah, končno ceno stanovanj v objektu »C« v Bohinjski Bistrici ter razpravljal o predlogu družbenega dogovora o oblikovanju cen v stanovanjski graditvi v SRS.

Osebnih dohodkov v radovljiški občini so se v prvih mesecih 1977 dvignili za 12 % nad poprečnimi OD v 1976. letu, ki znašajo 4.325 din. kar je v skladu s porastom življenjskih stroškov in produktivnostjo dela v občini, ne pa tudi z resolucijskimi določili, čerpa imajo popoprečne OD v tekstilni industriji, v trgovini, gostinstvu in solstvu.

Na 10. seji koordinacijskega odbora za izgradnjo vzgojnoizobraževalnih in izobraževalnih objektov so na programu prgorama izgradnje treh objektov v občini Radovljica do leta 1980 sklenili, da se že v avgustu začne z gradnjo otroškega vrta na Bledu na Trubarjevi cesti, v katerem bo protora za 200 otrok, in v Lescah pri Družbenem centru, kjer bo dobilo prostora 120 otrok. Na seji so med drugim sklenili, da se opravi prenos administrativno tehničnih opravil za koordinacijski odbor za izobraževalno, oz. skupnost otroškega varstva Radovljica.

14. julija so tudi v Novi vasi na vaški konferenci SZDL izvolili 7-članski vaški odbor SZDL ter sprejeli program dela. S tem je sklenjena akcija nove organiziranosti KK SZDL Radovljica, v okviru katere deluje 7 uličnih in 2 vaska odbora SZDL.

V počastitev krajevnega praznika Bleda, ki ga vsako leto proslavljajo v spomin na mladinsko napisno akcijo 17. julija 1941. leta, je bila slavnostna seja skupščine KS Bled 16. julija ter vrsta kulturnih prireditev, ki so se izvršile od 16. do 24. julija na Bledu. V nedeljo 24. julija, je bil z blejskega gradu vsakoletni ognjemet in koncert godbe na pihala iz Gorij, s katerim so počastili dan vstaje slovenskega naroda.

V četrtek, 21. julija, zvečer je bila v počastitev dneva vstaje slovenskega naroda v kulturnem domu na Bohinjski Beli slavnostna seja vseh družbenopolitičnih organizacij in skupščin KS Bohinjska Bela. Na seji je govoril o pomenu praznika predsednik KK SZDL Maks Belšak, ki je nato podelil priznanja KK SZDL z bronastimi značkami zaslužnim krajanom Zdeku Cundu, st., Vidi Pretnar, Viktorju Ravniku in Francu Žmitku.

Na konferenci SZDL starega dela Radovljice, ki se je udeležilo 75 občanov, so ponovno najodločnejše zahtevali od pristojnih občinskih organov, da čimprej uvedejo red za vozila na Linhartovem trgu. Terjali so popolno prepoved prometa ter ureditev novih parkiralištev izven starega dela mesta. Glede na govorice, da bo novo pokopališče namenjeno tudi potrebam drugih KS, so nasprotovali sleherni takšni odločitvi, glede na to, da samoprispevek za izgradnjo mrliških vežic in razširitev pokopališča plačajo samo občani radovljiške krajevine skupnosti.

Junija je bila v Elanu Begunje tretja letna konferenca s predstavniki trgovskih hiš, ki prodajajo Elanove športne izdelke, iz Italije, Francije, Švice, ZR Nemčije, Švedske, Španije, Nizozemske, ZDA, Kanade in Japonske. Gostitelji iz Elana so svojim partnerjem predstavili novo kolekcijo športnih izdelkov za sezono 1978/79 ter jih informirali o proizvodnem programu in o konstrukcijsko tehnoloških novostih. Konferenca je potekala v obojestransko zadovoljstvo in utrdila že tako dobre poslovne odnose s tujino.

V vseh enotah vzgojno varstvenega zavoda Radovljica navzlic počitniškemu času delo poteka normalno. V vseh vrstah je v poletnih mesecih nekaj nad 350 otrok, ali dobra polovica vseh, ki so v varstvu čez leto. Program vzgojnega dela je prilagojen vročim poletnim dnevom, zato so vse zaposlitve malčkov večinoma na prostem.

V prvi polovici julija je na Bledu prenočevalo v poprečju 2.200 gostov, od teh pa dobra petina domačih. Medtem ko je bil kamp v Zaki razmeroma dobro zaseden s poprečno 600 nočitvami na dan, je zabeležen precejšen izpad tujih gostov v hotelih. Po pričakovanju je bilo največ gostov iz ZR Nemčije in Nizozemske, opazen pa je padec gostov iz Italije in Avstrije.

V sredo, 20. julija, so svečano odprli prenovljeni hotel Kompas na Bledu, ki spada v B kategorijo in ima 171 postelj ter 220 restavracijskih sedežev. Z obnovljenim hotelom je Bled pridobil 58 novih ležišč, veliko restavracijo, slašticarno in klubski prostor.

Tudi v radovljiškem kampu in kopališču z letošnjo turistično bero niso preveč zadovoljni, navzlic obetajočim rezultatom v juliju. Medtem ko so lani junija zapisali 438 nočitev v kampu, je letošnjega junija prenočevalo le 229 gostov. Lani je bilo 6.552 kopalec, letos pa le 2.121. Tudi prva dekada v juliju lani je bila skoraj še enkrat bolj uspešna kot leto 1976. leta je prenočevalo 1.116, letos pa le 677 gostov. Pri vsem tem pa je zanimivo, da so cene za kamp in za vstopnino enake kot lani, sezonska karta pa je celo za 10 din cenejša, saj velja le 240 din.

Član ALC Lesce Ivo Simenc je v začetku julija z jadralnim letalom v sedmih urah in pol pešlet razdaljo 520 km iz Lesca do Lisičjega jarka pri Beogradu in s tem izpolnil drugi najtežavnejši izpit za pridobitev diamantne značke. Letos je ta prizadevalni jadralni letalec preletel že nad 6.000 kilometrov.

V Vrhnjah pri Radovljici se je v nedeljo dopoldne takoj po vzletu z letališča ALC v Lescah z motornim letalom Citabria smrtno ponesrečila ena najboljših jugoslovanskih letalk Cvetka Klančnik-Belinova. Vzrok za nesrečo je bila nenadna okvara motorja.

Od 12. do 14. avgusta bi moralo biti na Elanovem tistem centru za vodno smučanje na Savi v Mostah pri Žirovnici prvenstvo juniorjev za Evropo, Mediteran in Afriko za 1977. leto. Ker organizator vodno smučalski klub Elan, v skladu s sprejetimi načeli jugoslovanske politike proti rasni diskriminaciji, ni sprejel prijave Južne Afrike, je predsedstvo mednarodne organizacije za smučanje na vodi odzelo našim organizatorjem to tekmovalno izjavo dodelilo Angliji. Ta ukrep jasno kaže reakcionarno miselnost in kršenje deklaracije Združenih narodov o človeških pravicah vodilnih krogov te mednarodne organizacije. S tem je brskati močno prizadel Elanove športnike in vse, ki so vložili v priprave na to prvenstvo veliko sredstev in truda.

POMOČ KOROŠKIM RADIŠAM

Kulturno in prijateljsko sodelovanje med koroškimi Radišami in Kropo, začeto leta 1963, ki ga poznalci na obeh straneh navajajo kot vzoren primer povezave, dobiva nove razsežnosti.

Radiše niso kak večji kraj, z bližnjimi vasicami pa vendarle sestavljajo enega od področij, kjer je še toliko Slovencev, da bo tudi po avstrijskih merilih treba postaviti dvojne napise. To med drugim pomeni, da bodo v prihodnje tamkajšnji prebivalci še posebej podvrženi raz-

nim pritiskom. Proti njim se bodo bojevali tudi z razgibanim kulturnim življenjem. Zato so pravočasno spoznali, da se končno morajo spopasti s težkim problemom dvorane. Več desetletij so vzdržali v za silo preurejenem prostoru gospodarskega posloja, ki ni bilo več dostojno kulturnih manifestacij 70 let delujočega domačega društva. Lani so se odločili za temeljito adaptacijo, ki bo terjala angažirano pomoč širše skupnosti, saj bodo potrebna velika sredstva.

DOLIKOVCI ZA OBČINSKI PRAZNIK

Tako kot že desetletje in več, bodo tudi jutri, v petek, 29. julija, ob 18. uri v mali dvorani Delavskega doma na Jesenicah odprli kolektivno razstavo likovnih del članov likovnega kluba DOLIK pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, v počastitev 1. avgusta – občinskega praznika. Ob otvoritvi bo krajši koncert izvajal vokalni oktet DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica – Breznica, ki letos praznuje 15-letnico delovanja.

Žiriji, ki jo je opravil umetnostni zgodovinar in likovni kritik Cene Avguštin, je 17 avtorjev predložilo 53 del, od katerih je za razstavo odbral 41 del petnajstih avtorjev, in sicer: Janeza AMBROŽIČA (3), Franca DOLINSKA (1), Branka ČUŠINA (5), Janka KOROŠCA (2), Joža KOSELJA (3), Zdravka KOTNIKA (1), Franceta KREUZERJA (6), Pavla LUŽNIKA (5), Tina MARKEŽA (3), Mira PENGALA (2), Toneta TOMAZINA (5), Cveta VELIKAJNE (1), Cvetka ZUPANA (1), Tomaža ŽELEZNIKA (2) in Marjana ŽIDANEKA (1).

To je že sedma likovna razstava, ki jih organizira likovni klub na Jesenicah, medtem ko so posamezni člani DOLIKA ali skupine kar osemkrat razstavljali izven občine. Med temi razstavami velja omeniti sodelovanje Janeza Ambrožiča, Franca Dolinskega, Danice Bem-Gala, Janka Korošca, Pavla Lužnika, Tineta Markeža, Toneta Tomazina in Tomaža Železnika na razstavi, oziroma reviji likovnih skupin Slovenije, ki je odprta ves mesec julij v Ljubljani, predvidoma pa bo obiskala še dva ali več slovenskih krajev.

Dolikovci tudi redno skrbijo za svoje strokovno – slikarsko izpopolnjevanje. Tako so v mesecu juniju imeli dve predavanji, in sicer prvo o tehnologiji barv, drugo pa o krajinarstvu na Gorenjskem. Osem članov je sodelovalo v enotedenski planinski slikarski koloniji na Vrščici, pet na slikarskem ex tempore v Kamniku, poprečno po pet pa jih je sodelovalo v petih enodnevnih slikarskih kolonijah, ki jih prirejuje sami, razen tega pa mnogi posamezniki redno hodijo v naravo in zajemajo njene lepote na svoja platna. Že več kakor 31 let se tudi redno zbirajo vsako sredo na svojih delovnih in pogovornih večerih.

Vse to se več kot očitno kaže v vztrajni kvalitetni rasti DOLIKA kot celote, še prav posebno pa v nekaterih posameznikih. Seveda ima vse to še posebno ceno v tem, ker se Dolikovci poleg svojega rednega dela tako vztrajno predajajo likovni umetnosti in s tem kulturno bogatijo naše železarsko mesto.

Kolektivna razstava likovnih del članov DOLIKA bo odprta do vključno 17. avgusta, vsak dan od 16. ure do 19.30, razen ob nedeljah.

BEGUNJČANI – UDELEŽENCI GASILSKE OLIMPIADE

Preteklo soboto so se begunjski gasilci vrnili iz Oplotnice s pokalom pohorskega bataljona. Gre za tekmovalce v gasilskih veščinah, ki že nekaj let dosegajo na tem področju vidne uspehe. Medtem ko so fantje razigrano nazdravljali iz pokala, sva s poveljnikom društva ter hkrati njihovim trenerjem Nikom Legatom sedla k pogovoru.

Kakšne so tekmovalne discipline in s kakšnimi rezultati ste se dokopali do prvega mesta?

V prvi disciplini, to je, »trodelni napad« (na ogenj seveda!), smo bili gotovi v 55,6 sekund, v drugi »štafeti« pa 45 sekund. Oboje brez kazenskih točk. Od 1000 točk se odšteva čas plus kazenske točke. Tako smo zbrali 899,4 točke, kar je po razpisnem pravilniku praktično največ, kar se doseči da.

To ni edini uspeh, ki ste ga begunjski gasilci dosegli, bi hotel povedati, kakšne uspehe ste dosegli že imeli?

Leta 1963 sem v društvu napredoval za poveljnika in takoj sem ustanovil tekmovalno deseterico. Iste leta smo bili že občinski in področni prvaki, kar smo vseh petnajst let neprekinjeno. Trikrat smo bili republiški prvaki (republiško in vsako

leto), dvakrat na državnem četrti. Na izbirnih republiških tekmovalnih včasih prvi, drugi, četrti – ne bi našteval po vrsti. Na gasilski olimpiadi, ki je bila takrat v Jugoslaviji, v Karlovcu, smo dosegli osmo mesto in po pravilih tudi zlato medaljo. Velja omeniti, da smo bili med prostovoljci najboljši. Dva pokala smo prinesli iz Avstrije, dva iz Trbiča iz troboja izdel Slovenije, Furlanije, Koroške ... Skratka, v vitrinah gasilskega doma je okoli trideset pokalov, diplom in plaket pa toliko, da je na zidu zmanjkalo prostora.

Držimo prvo mesto v Sloveniji z republiškega prvenstva 1973 v Velenju. Na izbirnih tekmah v Štorah so nas prehiteli Kotljani, mi pa njih na državnem prvenstvu z našim četrtim mestom.

Letos že drugič sodelujemo na olimpiadi, in sicer tokrat v Italiji.

Na dan vstaje slovenskega naroda, 22. julija, je bil pri gradu Snežnik v Loški dolini III. zbor PTT delavcev Slovenije, ki so se ga udeležili tudi kurirji in vezisti NOV iz vse Slovenije. Iz jeseniške občine je bilo na zboru nekaj teden nad 100 udeležencev. Osrednji govornik Ljivi Jakomin, predsednik komiteja za promet in zveze, je med drugim omenil dosedanje uspehe in bodoče naloge pri modernizaciji PTT prometa. Med drugimi sta se zboru udeležila tudi tov. Luka Leskošek in Marjan Breclj. (Na sliki kurirji in vezisti NOV iz jeseniške občine na III. zboru PTT delavcev Slovenije.) B. B.

Za pomoč se je med prvimi odzvalo društvo iz Kroke. Zavedalo se je, da bi bila to le simbolična pomoč, skorajda kaplja v morje. Zato je k sodelovanju najprej pritegnilo še krajevne organizacije, delovne organizacije in osnovno šolo. Letos spomladi se je ta krog še razširil. Na sestanku v Kropi, ki so se ga udeležili predstavniki Radiš, Kroke in ZKO iz Radovljice, so sprejeli še nove predloge in zamisli o bolj učinkoviti pomoči. Eden od teh, ki so ga pozneje že tudi potrdili samoupravni organi ZKO, predvideva, da bodo vsa amaterska društva v občini stopila k akciji. Na žiro račun kropskega društva bodo namensko nakazala vstopnino posebne prireditve ali pa se bodo kako drugače odločile za višino zneska. Ker vemo, da imajo društva že za svoje potrebe le skromna sredstva, je toliko bolj hvale vredno njihovo razumevanje za stisko Slovencev na Radišah.

Novo potrditev sodelovanja je pokazal koncertni večer, ki sta ga pred časom na Radišah pripravila harmonikarski orkester glasbene šole Radovljica in komorni moški zbor KUD Stane Žagar iz Kroke. Do skupnega gostovanja je prišlo na predlog obeh skupin in v dogovoru obeh zvez, naše in koroške. Vse je bilo organizirano tako, da bi bili domačini brez stroškov, vstopnino pa bi obdržali kot prispevek gostujočih skupin. Koncert je bil dobro obiskan in je poslušalce navdušil. Zbor po številnih mesebojnih srečanjih že dobro pozna, presenečeni pa so bili nad muzikalnimi in tehničnimi sposobnostmi mladih harmonikarjev. Obe skupini sta ob koncu izvedli nekaj skladb skupaj. Med njimi je posebno navdušila finalni odlomek iz Gotovčevega Era. Dirigent Joža Azman in orkester sta po koncertu dobila vabilo za novo gostovanje, in sicer septembra v hotelu Korotan v Sekiri ob Vrbskem jezeru.

Upamo, da bo akcija za pomoč hitra in izdatna. Pridni in zavedni Radišani potrebujejo za svojo bogato dejavnost nove prostore. Starš – slabši – nimajo več in se začasi no zatekajo v sicer zelo velik in tudi akustično dovolj dober gostilniški prostor. A lastnik ni Slovenec, kakršnega bi želeli, in to boli! Sami upajo, da bo sama dvorana že letos pripravljena za dve prireditvi. Potem bodo Radiše, kraj na planoti med kotlino na celovski strani in Dravo na jugu, s čudovitim razgledom na Košuto in Karavanke, tudi simbolično bolj »sončne Radiše« – kot jim pravijo domačini! GE

LISTINI O POBRATENJU MED RIBNIŠKIMI PEVCI IN GORJANSKIMI GODBENIKI

Ker so že zu doh prjalji in so že več pokalov vkr nastopal, se gorjansk muzikontarje in ribnsk pevce

POBRATJO

in se obanem zmenjo tole: ~ udje obeh društu se dode vkr najmon ankol na let; ~ keder imajo ani al ta drug kakzn veci praznovane al v Gorjah al v Ribnc, ga drug drugmu pomagajo spelah; ~ Gorjansk muzikontarji in ribnsk pevce vojo vkr praznovat bi imenitne obletne moškga pevskga zbora z Ribnce in godbe z Gorjan.

Ile najhujša črna kuga al potres črka prelega naše pobratame!

Za lo smo se zmenil in v roke vdari v Gorjah na dan 16. malga srpna leto 1977

Gorjansk muzikontarje

Sitaru prijateljstvu in skupnu delu ribnskih pevcu pr uečajnu in gorjanskim godbeniku pr pihajnu nas je pripelali do tga de skijemo ano veliko zlahto

POBRATEJNE

obeh stranu in se zehje zemo: ~ de se ta zlahla cikrat ne lejta dobi skupej kar lokuj; ~ de ddn drugmu priskočta ne pomuč. če buo pr nas al pa pr vas kakšna ~ velika andoht; ~ de se ze okroglo obletne ribnskih pevcu al pa gorjanskim godbeniku vsa ta zlahla prov zarajs dobi skupej.

Kar je zagoraj napisanu lahko samu bud potres al pa črna kuga pokopela! ~ le lu smo sprejdi pr vsi pameti u Gorjah, 16. malga srpna 1977

Ribnski pevci

JUBILEJNE MEDNARODNE POLETNE KULTURNE PRIREDITVE V AVGUSTU – FESTIVAL LJUBLJANA (KRIŽANKE)

1. do 8. avgust, teden nemškega opernega filma.
9. avgust, Maja Dimitrijevič – Rašomon
10. avgust, Christopher Kite – čembalo
11. avgust, Maja Dimitrijevič – Sofija Malovražić
12. avgust, Kolo Beograd
13. avgust, Illinois Glee Club – zbor
14. avgust, Kuller Lal Indija
15. avgust, Hellenic Choro drama Medeja Klitemnestra
16. avgust, Chamber Opera, Indiana Bernsteinovi muzicali
17. avgust, Chamber Opera, Indiana Bernsteinovi muzicali
18. avgust, Alain Kremski – Iranski zvonovi
19. avgust, Mihalović Borčić – oboa, klarinet
20. avgust, Kuhlner Quartett
21. avgust, Satirični kabaret Metla
22. avgust, Milena Muhič – Lizika
23. avgust, film
24. avgust, Drama SNG Maribor Kesar: Kaj je mogoče, tovariši, da smo vsi mi volji?
25. avgust, Varšavska komorna opera
26. avgust, Männerchor Bayer
27. avgust, Satirično kazališče – Jazavac
28. avgust, Satirično kazališče – Jazavac
29. avgust, Komedijska Zagreb – Jalta – Jalta
30. avgust, ljubljanske folklorne skupine: Emona, Marolt, Rožanc

Vse prireditve so ob 20. uri.

OB 35. OBLETNICI STRELJANJA TALCEV NA BELEM POLJU

Nadaljevanje z 10. strani

neslišno obkolili vsako hišo v vasi. Naprej sem menil, da bodo Nemci samo našo družino aretirali, ker so Nemci mojega brata Kristijana ustrelili kot talca septembra 1941. leta v Mariboru.

Pred hišo smo stali skoraj do osmih zjutraj. Nismo vedeli, zakaj in koga čakamo. Na dvorišču smo bili mama, oče, sestra in jaz. Brat France je bil v nočni izmeni na delu v železarni. Ko se je zjutraj vrnil z dela, se nam je priključil, utrujen, zaspan in lačen. Policist je vzel hišne ključke in zaklenil vrata, ključ pa dal v žep. To je bilo očitno znamenje, da se v hišo ne bomo več vrnili. Vsaj dokler bo vojna ne. Potem so prišli jeseniški gestapovci, med njimi Druschke in Zwick, ki sta se seznama prebrala naša imena. Ko so ugotovili, kdo smo, so nas gnali k Pajerjevi gostilni (zakonca Pajersta bila že v zaporu). Tam je bil vodilni gestapovski štab. Pri osebni preiskavi so nam pobrali iz žepov vse, kar so dobili, in nas razdelili: ženske in otroke na eno stran, moške na drugo. Ločitev mož in žena, očetov in sinov ter hčera je bila žalostna. Nemi, sprašujoči pogledi so bili mnogim zadnji pozdrav od domačih. Mnogi, premnogi so se pred Pajerjevo gostilno zadnjič videli. Čeprav smo slutili najhujše, vendar si nismo mogli misliti, da bodo že čez deset dni ustrelili 37 vaščanov.

Tistega nepozabnega julijskega dne so aretirali približno 150 vaščanov, od tega 38 družin z vsemi člani. Moške so odpeljali v Begunje, ženske z otroki pa v Sentvid, od tam pa v razna nemška taborišča po vsej Evropi; nekaj žensk je bilo zaprtih tudi v Begunjah.

V Begunjah so nas Nemci še enkrat preiskali. Pobrali so nam vse, razen roba in glavnika. Mene so zaprli v sobo št. 9, v kateri je že bilo 17 zapornikov, potem pa nas je prišlo še toliko s Hrušice, da nas je bilo 41. V sobi sem bil najmlajši in najmanjši. Še danes ne vem, zakaj so samo mene ostrigli na balin, drugih pa ne. Pri zaslisevanju so iz naše sobe najbolj pretepli Kavšelj-novega Stefana. Njegova dva sinova so ustrelili na Belem polju.

V sobi smo malo govorili. Nemci so bili majstri za provokacije. Kar naprej so pošiljali v našo sobo sumljive ljudi. Tako so nekega dne med nas potisnili Slovence, ki je nosil staro jugoslovansko vojaško uniformo in črno zametasto triglavko brez zvezde. V sobi je bil tri dni, a so ga usak dan klicali na "zaslišanje". Čez nekaj dni sem ga videl na dvorišču v avtomobilu skupaj z gestapovci. V sobi je bil tudi neki čudak, ki je trdil, da ne zna slovensko, ker je Madžar. Obja pa sta bila le nemška ovaduha, ki so ju gestapovci poslali v našo sobo, da bi prisluškovala našim pogovorom in o tem poročala gestapo.

Vse ženske in moške, ki so jih zaprli pred 17. julijem, so 22. julija pripeljali v Begunje.

O NAPADU NA AVTOMOBIL

Iz radiograma št. 47 operativnega oddelka nemškega štaba Jug z dne 24. julija 1942. leta zveemo, da so tega dne partizani na cesti Jesenice-Hrušica streljali na nemške policiste. Poročilo ne omenja žrtve, ker jih verjetno ni bilo.

27. julija isti štab poroča, da so banditi 26. julija popoldne obstreljali avto gestapa na cesti Jesenice-Korenško sedlo v bližini Hrušice. Eden ranjen. Represivni ukrepi so bili izvedeni danes...

Naslednjega dne isti štab poroča, da so zaradi napada na gestapovski avtomobil v bližini Hrušice "postrelili 45 komunistov".

Zemljišče na Belem polju je bilo poraščeno z nizkimi smrečicami in grmičevjem (danes je očiščen pašnik), zato je zaseda, v kateri so bili samo prostovoljci, zasedla položaj blizu ceste. Po mitralješkem rafalu je avto hitro zaviral in se ustavil na drugi strani ceste nasproti zasede. Borci v zasedi niso vedeli, koliko oseb je v avtomobilu živih in pripravljenih na boj (slutiti so le, da je šofer ubit), zato je partizan Maks Bernik-Lipa urgal še bombo, ki je eksplodirala na strehi avtomobila.

Nekateri trdijo, da se je od te bombe avtomobil toliko premaknil, da se je začel prevračati po pobočju navzdol, drugi spet izjavljajo, da so partizani skočili k že praznemu avtomobilu in ga potisnili po pobočju. Naj bo tako ali drugače, dejstvo je, da se je avtomobil prevračal od 80 do 100 metrov po pobočju in se ustavil ob železniških tirih proge Jesenice-Kranjska gora.

Ciril Košir se tega dogodka takole spominja: »Z Jožetom Bregantom sva se z gasilske vaje peš vračala ob železniški progi z Jesenic na Hrušico. Okoli poldneva sva zaslišala mitralješke rafale z Belega polja (približno ob tej uri so bili naslednjega dne ustreljeni talci). Videla sva gestapovca brez kape in z brzostrelko v rokah, kako teče proti železniški postaji. Zdrvel je v službeni prostor, od koder je verjetno javil na Jesenice o napadu na avto. Takrat se je govorilo, da je bil šofer ubit, drugi pa da je umrl v bolnišnici (jeseniški prvoborec Slovenko je nekeje staknili podatek, da je bil to arhitekt, ki so ga iz Berlina poslali h gestapu na Belem polju, množičnega odгона vaščanov v zapore in taborišča, skušajo Hrušičani prodreti in Druschkejeve namere v tistih, zanje najbolj usodnih in nepozabnih dneh, kaj ga je gnalo, da se je tako hudo znesel nad to malo vasico).

Odkar sta lovec na naciste Simon Wiesenthal in nekdanji vosovec Franc Koritnik odkrila, kje živi pobudnik in voditelj pokola na Belem polju, množičnega odгона vaščanov v zapore in taborišča, skušajo Hrušičani prodreti in Druschkejeve namere v tistih, zanje najbolj usodnih in nepozabnih dneh, kaj ga je gnalo, da se je tako hudo znesel nad to malo vasico.

Vemo, da je bila Druschkejeva žena iz Celovca. Morda sta šla zakonca na nedeljski izlet v Celovec? Čim se je avtomobil ustavil, so preživeli trije skočili iz avtomobila. Rahlo ranjeni Druschke naj bi ostal pri ženi skrit neke na pobočju pod cesto, drugi naj bi tekkel na postajo obvestiti Jesenice o napadu. Dejstvo je namreč, da se Druschke nikdar prej in ne kasneje ni znesel nad nobeno vasjo tako, kot se je nad Hrušico. Zakaj? Vprašanje, ki ga dan za dnem premlevajo v jeseniški okolici. Vprašanje, na katerega bi Hrušičani tako radi slišali odgovor od samega Druschkeja, če bo prišlo do sojenja. Do sojenja pa bo prišlo, v to sem globoko prepričan. Drugo je vprašanje, kakšno kazen mu bodo odmerili, če mu jo sploh bodo.

POGAJANJA ZA TALCE

27. julija zjutraj so v Begunjah poklicali iz sob 45 fantov in mož, od tega 37 s Hrušice. Naložili so jih na dva tovornjaka in ob močnem spremstvu policije odpeljali na Belo polje. Tu, ob cesti, kjer se na vrhu pobočja združujeta klanca in prelamljata na dovško in hrušičansko stran, so zvezani stali v vrsti in čakali... koga, kaj in zakaj niso vedeli. Razlog je menda v naslednjem: Direktor železarne je od jeseniškega župana zvedel, koliko talcev nameravajo ustreliti na Belem polju. Glede na to, da je bila na seznamu več kot polovica delavcev železarne, od tega kar 14 strojevodij in premikačev tovarniške železnice, oziroma prometa, je direktor skušal rešiti vsaj nekaj teh delavcev. Dokazoval je, da bo prišlo do zastoja dela v železarni, če ne bo deloval promet.

To je ena inačica. Po drugi pa naj bi zlobni gestapovci namerno tako razstavili talce, da so jih lahko partizani videli s hribov. Talci naj bi bili vaba, ki naj bi privabila partizane zaradi rešitve. Ker so bile povsod naokrog dobro skrite zasede, bi partizani padli naravnost v mišnico brez izhoda.

Po tretji naj bi jih namerno ustrelili natančno ob tistem času, kot so partizani prejšnjega dne napadli gestapovski avtomobil.

Katera (če sploh je katera) od teh inačic je točna, za zdaj še ni zanesljivega odgovora.

STRELJALI SO POLICISTI IZ POLJČ

Prisluhnimo spominom Cirila Koširja, kaj je videl in doživel na Belem polju:

»Tistega dopoldneva mi je nadzornik občinskih delavcev Trilar rekel, naj zberem šest delavcev in jih pripeljem na gestapo. Trije naj imajo krampe, trije pa lopate.

Pridemo do stavbe, v kateri je bil sedež gestapa na Jesenicah. Pred vrati ni bilo stražarja, vrata pa so bila zaklenjena. Pozvonim. Skozi vrata lino pokuka Zwick in nas po slovensko upraša, kaj želimo. Ko mu povem, da nas pošilja Trilar, reče: »Počakajte malo.« Čez nekaj trenutkov se vrata odprejo in Zwick ter Lincke nas pokličeta v hodnik. Dobra sta si nas ogledala, nato pa tri izločila (najmlajše in najstarejše). Jaz, Jože Kuljati, Anton Kobentar in Bregant (vsi trije so umrli po vojni) smo morali iti na kamion, na katerem je bilo deset policistov, z mitraljezom na kabini. Nismo vedeli, kam se peljemo in kaj bomo de-

lali, toda že na Jesenicah smo slišali, da bodo nekeje streljali talce.

Med Jesenicami in Hrušico smo zaslišali streljanje. Če me spomin ne vara, so jih streljali 15 minut čez poldne.

Prvi kamion policistov je stal na klanecu pred Belim poljem, kjer je danes spominsko obeležje partizanskim kurirjem. Drugi kamion je stal pri ustreljenih talcih. Čim smo se mi pripeljali tja, sta se ta dva kamiona policistov odpeljala proti Begunjam; bili so policisti iz Poljč, ki so streljali talce.

V bližini kraja zločina so stali še štirje ali pet osebnih avtomobilov, s katerimi so se pripeljali oficirji in gestapovci. Kmalu po našem prihodu so začeli odhajati drug za drugim, do konca sta ostala le dva avtomobila.

V poletni vročini se je mrčes pasel po še toplih truplih. S trupel, kjer so pile toplo kri, so muhe obletavale tudi nemške oficirje in to jim ni godilo, zato so nam ukazali, naj nasekamo smrekovih vej in z njimi pokrijemo talce.

Ker s seboj nismo imeli sekire, smo kar s krampi posekali veje. Po tem opravilu smo nekaj ur čakali. Verjetno je bilo tem oficirjem ukazano, do kdaj naj trupla ležijo tam.

Nekoč je bil ob cesti, kjer so jih postrelili, naravni jarek in to precej globok. Talci so ležali v tem jarku na kupu v različnih položajih. Vsi so imeli zvezane roke na hrbtu, poleg tega sta bila še po dva in dva zvezana skupaj za lakti. Popoldne smo

POLICISTOVA IZJAVA

Vika Ambrožič, kateri so na Belem polju ubili moža, je bila navzoča, ko je Košir pripovedoval opisane spomine. K temu je dodala še tole:

»Nemškemu policijskemu fotografu je filme razvijal fotograf Vajs z Jesenic. Ta policist je Vajsu pripovedoval, da so dva policista iz Poljč pred streljanjem odpovedali živci in nista hotela streljati. Clement Druschke ju je razorožil in v navzočnosti talcev zagrozil z vojnim sodiščem. Nadalje je policist Vajsu pripovedoval, kako so se talci obnašali dopoldne, ko so več ur stali na žgočem soncu. Nekateri so peli kot pred vojno na prireditvah, drugi so jokali, tretji molili, najbolj pogumni pa so pred streljanjem strahovito zmerjali zločince in preklinjali Hitlerja.

Vajs je po vojni izročil muzeju Železarne slike gestapovcev in prizore njihovih zločinov, zato so na Jesenicah ostali ti dokumenti.

NEVESTA V ČRNINI

Milan Medvešček, ki so ga ustrelili na Belem polju, se je nameraval čez teden dni poročiti, zato je kupoval in pripravljaval opremo za novi dom, za bodočo družino. Namesto pred oltar je šel v smrt, nevesta pa je namesto bele obleke oblekla črno.

Najmlajši med ustreljenimi talci na Belem polju je bil 17-letni Jože Klemenc. Bil je član mladinske organizacije OF na Hrušici. Sestanke so imeli v kletnih prostorih pri Potočnikovih. 17. julija je bil z očetom in sestro odpeljan v begunjske zapore.

27. julija, ko so policisti iz sob klicali po imenih Hrušičane in ko je zaslišal svoje ime, se je tega tako razveselil, da je dvignil svoj zeleni klobuček nad glavo, se obrnil proti zapornikom v sobi in razposajeno vzkliknil: »Juhuhu, fantje, zdaj gremo pa domov!«

OČISTILI SMO SLEDI ZLOČINA

Počistite kri in možgane, so nam ukazali. Izkopali smo jamico in vanjo znosili sledi zločina. Moram pa povedati, da cesta ni bila krvava in trupla niso ležala na cesti. Morda so le dvem, trem vrhnjim noge štrlele na cesto, v noge pa ni bil nihče ustreljen.

Ob petih popoldne pripeljejo dva kamiona s še štirimi delavci. Le-ti so

odstranili veje in s Kuljatom sva morala porezati vse vrvi, s katerimi sta bila zvezana po dva in dva. Nisva pa jim porezala vrvi, s katerimi so imeli zvezane roke na hrbtu. Talce sva morala razdeliti v dve enaki skupini (22 in 23). Od prekladanja trupel sva bila s Kuljatom pomazana s krvjo in možgani od pete do glave. Vsi talci so bili ustreljeni z dumdumkami v glavo. Nekateri so dobili po več strelcev, nekateri le po enega. Pomeni, da jih niso streljali kot talce ob kolih, kjer je natančno določeno število policistov streljalo v tega, drugi v drugega talca in tako dalje. Spomnil sem se, da sem med vožnjo na kamionu slišal mitralješke rafale in posamezne strele ter drdranje brzostrelk. Po načinu, kako so ležali v jarku, sem pri prekladanju ugotovil, da so jih streljali v treh skupinah in da so vsako skupino kar pokosili z rafali.

HUDO JE PREKLADATI TRUPLA PRIJATELJEV

Pomislite, kako grozno delo je bilo to zame. Poznal sem skoraj vse žrtve; z nekaterimi fanti sem bil velik prijatelj. Na primer, z Ambrožičevim Francem. Ko ga pri prekladanju zagledam, sem videl, da je imel samo majhno luknjico v čelu, po obrazu pa sploh ni bil krvav. Dvignem ga, kot bi ga hotel še zadnjič objeti, tedaj pa se odkruši zadnji del lobanje iz katere stečejo možgani, pomešani s krvjo. V glavi se mi je zavrtelo in za trenutek sem izgubil prisotnost duha. Zaželel sem si, da bi se zjutraj zbudil in rekel: Joj, kakšna mora me je tlačila nočoj! Dvignem se in nadaljujem delo. Nekateri so imeli tako izmaljene obraze, da sem jih komaj ali pa jih sploh nisem prepoznal. Skoraj vsi so imeli zadaj od dumdumk odbite lobanje iz katerih so se cedili možgani.

Tako sva s Kuljatom nosila iz jarka trupla in polagala enega poleg drugega ob robu ceste, toda v dve enaki skupini. Okoli naju sè hodili samo oficirji.

Med tem delom, ko z besedami ne morem opisati počutja in grozljivih

na Čufarjevi žagi na Jesenicah na kamiona naložili okoli 20 cm debelo plast žaganja. Tisti, ki so to ukazali, so že vedeli, zakaj. Na ta dva kamiona smo naložili trupla. Na enega 22, na drugega 23. Šele zdaj sem razumel, zakaj sva jih s Kuljatom morala razvrstiti v dve enaki skupini. Oficirji so torej natanko vedeli, koliko kamionov in kdaj bodo prišli po trupla. Na kamione so žaganje naložili zato, da ne bi kri žrtve curknila po cesti do Begunj, kjer je bil zanje že izkopana jama.

Naložili smo trupla, kraj zločina še enkrat očistili in ga posuli s peskom. Oficir je zapiskal na piščalko, hkrati je dvignil roko in jo krožno vrtel nad glavo, kar je pomenilo zbor. Z vseh strani so se izza grmičevja, skal in naravnih jarkov dvignili policisti, ki jih prej sploh nisem videl. Iz dovške smeri pripeljejo kamioni, ki so nekeje ob cesti čakali na ta poziv. Policisti zlezejo nanje, nas povabijo, naj prisedemo, a smo vsi odhlonili, nakar so se odpeljali proti Jesenicam.

Po odhodu policije je še enkrat zapiskal vojaški oficir in tedaj se dvigne drugi krog zavarovanja. Na cesto so prihajali nemški vojaki in nekateri med njimi so bili objokani in hudo potrti. Povsem so se razlikovali od obnašanja policistov.

Ves čas našega dela na Belem polju se je po cesti sprehajal nemški oficir s fotoaparatom v roki in slikal prizore, ki so se mu zdeli vredni, da jih ovekoveči. Še sanjalo se mu ni, da bodo njegove slike nekoč dokazno gradivo proti šefu izpostave gestapa na Jesenicah Clementu Druschkeju. Videl sem ga, kako je na cesti pobral štirioglasto koščico od lobanje, jo kazal oficirjem in nato dal v žep. Jaz sem si za spomin želel vzeti nekaj bolj človeškega, zgodovinskega. Pri čiščenju krvi sem iz zemlje izbrskal kroglo, ki je nekemu prekinila nit življenja. Na žalost me je oficir videl, kako sem jo vtaknil v žep. Pristopi in mi jo vzame (ko so obnavljali spomenik talcev na Belem polju, so v zemlji dobili več krogel).

Vika Ambrožič
in Ciril Košir
pred spomenikom
na Belem polju (J. V.)

KALVARIJA AMBROŽIČEVH

Dragica Markizeti, najmlajša Ambrožičeva s Hrušice, mi je povedala, kdaj in kje je zvedela, da so ji ubili vse štiri brate:

»Da so ustrelili vse štiri brate, sem zvedela v zaporu v Sentvidu. Pokojna Kobentarjeva je prišla obiskat mamo, pa je že od daleč kričala (bile smo na vrtu izza ograje): Joj, koliko so jih postrelili. Vse so ubili, vse so umorili!

Sprva sploh nisem mogla verjeti, da je to res. Potem pa me je prišla obiskat sestra Julijana, edina izmed petih sestra, ki je niso izselili, v črni obleki. Ali si lahko zamislite, s kakšnim občutkom sem sprejela vest, da so na Belem polju ustrelili vse štiri brate.

Maja mama Frančiška je morala z nami v taborišče Ravensbrück, čeprav je bila tedaj stara že 61 let. Vse do smrti 1958. leta ni mogla verjeti, da so ji ubili vse sinove. Se dolgo po vojni je hodila k železniški progi opazovat transporte, ki so prihajali iz Avstrije v Jugoslavijo, in uporno, z žarečimi očmi iskala in čakala, kdaj se bo pri oknu vlaka prikazal obraz vsaj enega od njenih sinov. Transporti so prihajali in odhajali, bratov pa ni bilo nikdar več.

17. julija 1942. leta so nas policisti zbudili ob štirih zjutraj. Vse do smrti je mama ustajala vedno ob isti uri, tako jo je prizadelo.

J. Vidic

KOLESARI

ZAKAJ NAJ KOLESARIMO?

Odkar so stekla na slovenskih tleh prva kolesa, bo kmalu 90 let. Kaj vse se je od tistega časa spremenilo? Če imamo v mislih predvsem današnji način življenja, potem moramo ugotoviti, da danes živimo precej drugače kot takrat, seveda skladno z razvojnimi tokovi.

Se strinjate? Poglejte okrog sebe! Mnogo manj se gibamo, kot so se naši predniki, preveč sedimo, uživamo kalorično močno prehrano, imamo premalo pozornosti posvečamo aktivnemu oddihu, oziroma športni rekreaciji.

Spoznanje, da si posameznik v prvi polovici svojega življenja z delom in aktivnostjo razvija posamezne organe in organske sisteme, v drugi polovici pa s primerno aktivnostjo na področju športne rekreacije ohranja svoje sposobnosti, življenjsko silo in vitalnost, vse bolj prodira tudi v našo zavest.

Kratko povedano: Osvetite organizem z vožnjo na kolesu!

Ohranjate se in vozite kolo! Še posebej pomembno je, da ostane človek aktiven vse življenje do pozne starosti in kolikor je mogoče dolgo tudi na kolesu. Vedeti moramo, da se naše sposobnosti z leti zmanjšujejo. Gre za naravni proces staranja, ki se mu ne moremo izogniti, lahko pa vplivamo nanj, da poteka počasneje.

Neaktivnost in pretirano sedenje se najprej kaže v odvečnih kilogramih, ki se vztrajno nabirajo. Maščobne celice, kot jih imenujemo, živijo in zahtevajo za svoje delo določene življenjske snovi in kisik, to pa pomeni za organizem dodatno obremenitev, ki prizadene vse njegove sestavne dele, predvsem pa srce in ožilje. Vprašujete, zakaj.

Zato, ker mora srce prehranjevati tudi te manj koristne sestavne dele človekovega organizma. Svetujemo, da ostanete aktivni ter vitki. Vitek nas podaljšuje življenje.

Če se niste prepričani v to, kar smo navedli, potem nam je na voljo še zanesljiv zdravstveno statistični podatek, ki nam pove, da povečanje telesne teže za 22 kg nad poprečjem, resno ogroža življenje človeka, in to kar za 56% bolj kot sicer. Torej debelost še ne pomeni dobro zdravje.

Kolesarjenje v kombinaciji z drugimi aktivnostmi prav gotovo veliko pripomore k ohranjanju primerne telesne teže. Če se na primer peljete s kolesom na delo in nazaj in pri tem prevozite poprečno 10 km, potem boste za to aktivnost porabili 300 kalorij namesto 30, kot bi jih porabili, če isto pot opravite z avtomobilom.

Še več je razlogov, da sedemo na kolo in pridno poganjamo pedala. Vemo, da je srce z ožiljem naš motor, ki odgovarja na dražljaje in se prilagodi večjim naporom. Če pa omenjenih dražljajev ni, če ne hodimo, ne tečemo, ne plavamo, ne smučamo in ne kolesarimo itd., potem delovna zmogljivost srca in tudi drugih organskih sistemov hitreje opada. Po tej poti pa ni več daleč do številnih obolenj srca in ožilja, kot nam to dokazujejo statistiki in zdravniki. Tem obolenjem so mnogo bolj izpostavljeni ljudje, ki poznajo kolo le še iz izložb in se srečajo z njim le ob igri otrok.

Na vprašanje, zakaj je danes v svetu toliko srčnih obolenj, je eden vodilnih zdravnikov na tem področju, star 75 let, kratko odgovoril: »Zato, ker je toliko avtomobilov.« Nakar se je vsedel na kolo in se odpeljal. Posnemajte ga!

»Kolo je resnično čudovita iznajdba,« so si bili edini mnogi zdravniki specialisti. Številni mu prerokujejo še lepo prihodnost. Vožnja s kolesom sodi glede svoje vrednosti in vpliva na posameznikov organizem in na človeka kot celoto v sam vrh športno rekreacijskih aktivnosti. Kolesarimo največkrat v prirodi, v čistem zraku in okolju, ki izključuje betonske zgradbe, stolpnice, tovarne in mesta nasploš, kjer sta zrak in voda skupno z okoljem že močno onesna-

žena. Prednosti vožnje s kolesom v prirodi z ugodnim vplivom sonca in čistega zraka so nam poznane, saj v mnogočem blažijo negativne posledice današnjega načina življenja.

Vas ni že kdaj prevzel občutek svežine in zadovoljstva sredi zelenja, travnikov, gozdov?

Pri tem gre za sproščenje prenapetih živcev, za spremembo okolja in za ugoden vpliv na srce in ožilje, dihalo, prebavila itd.

Kolesar je na kolesu v takem položaju, ki omogoča normalno delovanje vseh organov in še več, kolesarjenje skoraj v vseh letih človekovega življenja razvija in ohranja dihalo in vitalno kapaciteto pljuč in tako povečuje delovno sposobnost. Ko vozite kolo, vasa pljuča vdihavajo trikrat več kisika.

Kolesarjenje pomembno vpliva na izboljšanje delovanja srca in ožilja, kot so na to opozorili že mnogi zdravniki v preteklem obdobju, praksa pa to vsak dan znova potrjuje. Srce in ožilje delujeta v času kolesarjenja povprečno dvakrat več kot v času, ko je človek pasiven.

Zato sedite na kolo in dajte srcu možnost, da se okrepi.

Enakomerni ritem vožnje pa stimulatивно vpliva tudi na živčevje, živčno mišični sistem, prebavila in na druge organe.

Podaljšajte si svojo mladost in ohranite starost z aktivnostjo, hojo, tekmo, plavanjem, kolesarjenjem itd. Kmalu boste spoznali, da ste na pravi poti.

Kolesarjenje pa lahko veliko prispeva tudi k družabnosti, spoznavanju novih prijateljev, veselju, radosti in dobremu počutju nasploh.

KDO NAJ KOLESARI?

Na osnovi današnjih spoznanj lahko rečemo, da je kolo namenjeno vsakomur ne glede na spol, starost, stopnjo treniranosti in druge činitele.

Že v predšolskem obdobju nava- jate svoje otroke na vadbo s to pri- vlačno napravo. Seveda naj bo to kolo prirejeno za malčke. Mnogo- krat se zaradi težav z ravnotežjem osnovnemu kolesu dodajo še dodat- na stranska kolesa.

Če bi morda kdo vprašal, kako naj se otrok nauči voziti kolo, potem lahko odgovorimo, da pomeni pomoč enega od roditeljev, brata, sestre ali prijateljev, veliko. Omenjeno učenje pa ob taki pomoči ne predstavlja večjih težav.

Če je le mogoče, se pri učenju sta- rejših otrok izognimo pomoči dodat- nih pomožnih koles. Primerjava skupine otrok, ki se je učila vožnje kolesa brez pomožnih koles, in sku- pine, ki je uporabljala ta dodatna pomožna kolesa, je pokazala, da se je prva skupina mnogo hitreje nau- čila voziti kolo kot druga in je to gibalno navado tudi bolje osvojila. Dejstvo je, da otrok na kolesu z do- datnimi pomožnimi kolesi nima možnosti, da bi si pridobil občutek ravnotežja, pa je tudi kasneje zato manj stabilen. Otrokovske sposobnosti so v tem obdobju še nerazvite, ven- dar pa mnoge gibalne navade in na- loge hitreje dojemajo in rešujejo kot odrasli. Pri vsem tem pa moramo paziti, da otroka, ko vozi kolo, varu- jemo od zadaj, pri čemer v začetku držimo sedalo kolesa in nato izme- nično izpuščamo kolo, ob koncu vo- žnje pa to otroku tudi povemo. Nepo- trebnih padcev se moramo izogibati in nikoli dopustiti, da bi se v občut- ljivo otrokovo duševnost vselil strah pred vožnjo s kolesom.

Primerna pozornost se vam bo v kasnejšem obdobju bogato obre- stovala, saj bo otrok pozneje kot šolar in tudi starejši prijeten dru- žabnik na družinskem kolesarskem izletu.

Kolesarjenju predšolskih otrok posvečajo v svetu veliko pozornost, zato ni redkost, da na primer v Ho- landiji, Franciji in drugod srečate na ulici otroka v starosti 3–4 let, kako s povsem opremljenim kolesom spo- znava svojo okolico.

Prevožena dolžina poti naj bo v začetku šolskega obdobja krajša, le nekaj 100 m, potem pa razdaljo po- stopno povečujemo na 5 km, na pri- mer za učence 4. razreda osnovne šole.

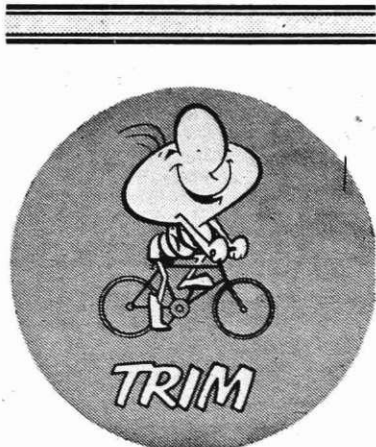
Ker otroci med seboj zelo radi tek- mujejo, jim to omogočimo, vendar naj merijo svoje sile le na primerni razdalji. Kot smo že omenili, naj mlajši šolarji tekmujejo na razdalji

nekaj 100 m, starejši na razdalji do 5 km, če imamo v mislih učence od 4. do 8. razreda. Razdaljo nato pove- čujemo na 10, 15, 20 km itd. Zelo po- membno je, da že zelo zgodaj sezna- njamo otroke s cestno-prometnimi predpisi in znaki ter z nevarnostmi, ki prežijo na lahkomišelne in ne- poučene kolesarje. Otroci zaradi tega ne bomo prikrajšali za radost v vožnji in jim kolesarjenje prepove- dali, marveč bomo poskrbeli, da se otrok pravočasno seznani z vsem po- trebnim in da ga že zelo zgodaj obo- gatimo s primerno prometno kul- turo.

Vožnja s kolesom je prav tako na- menjena dekletom kot fantom in preveč zaposlenim ženam še posebej.

Vsi se strinjamo, da je v mnogih primerih žena še danes preveč obre- menjena v odnosu na druge družin- ske člane in da ostaja pri rekreiranju družine v ozadju.

Zato dekleta, žene, matere in go- spodinje, del svojega prostega časa posvetite kolesarjenju in ne bo vam žal.

VOZI BIKIKEL

Kolesarjenje je zelo primerna oblika športno-rekreacijske aktivno- sti za vse družinske člane in zato naj bi bilo ob primernih pogojih čim več družin na kolesih. Na vprašanje, do katerega leta v starostnem obdobju naj bi posameznik še kolesaril, je težko odgovoriti. Odvisno je od vrste činitele, od sposobnosti, počutja, zdravstvenega stanja itd., vsekakor pa lahko vozite kolo do pozne sta- rosti. Pri tem je treba paziti na tem- po vožnje, ki je počasnejši in zmer- nejši, razdalja prevoženih km pa naj bo vedno krajša. Zaradi splošnega prirodnega opadanja vrste človeko- vih funkcij, v obdobju staranja je primerneje izbirati manj prometne poti, s čimer se lahko izognemo nepo- trebnim neizidom. Če se po končan- em krajšem ali daljšem izletu vrne- te domov zadovoljni, sicer prijetno utrujeni, pa vendar veseli, da ste storili nekaj koristnega in bi to še radi ponovili, potem ste na pravi poti.

Med boleznijo je boljše, da opustite misel na kolesarjenje, oziroma se najprej pozdravite, o ponovnem pri- četku kolesarjenja pa se posvetujte s svojim zdravnikom.

Kot zanimivost naj povemo, da so mnogi zdravniki pri posameznih bo- leznih zelo uspešno uporabili koles- arjenje kot zdravilno sredstvo, na primer v primeru bolečin v hrbtu, revmatizma, pljučnih obolenj itd.

KJE NAJ KOLESARIMO?

Slovenija je dežela z bogato raz- nolikostjo geografskih in drugih po- gojev, kar pomeni, da je njeno pri- rodno okolje skoraj idealno za koles- arjenje.

Na kolesarskem izletu skušajte izbirati manj prometne poti in če je le mogoče, naj vas pot vodi skozi zelene površine, gozdove, zaradi bla- godejnega učinka zelenja in smrečja.

Številni strokovnjaki poudarjajo, da predstavljajo gozdovi in drevje močan »filter zraka«, ki močno zni- žuje odstotek prahu in bakterijsko- st v zraku in ga tako čisti, zato v ta- kem okolju prezačite in napolnite pljuča s čistim, svežim zrakom.

Tudi primerni vzponi in spusti naj si sledijo na poti.

Večji mest in industrijskih nase- lij se izognite, če je to le mogoče. Močno onesnažen zrak, poln prahu in strupenih plinov, kot so ogljikov monoksid, ogljikov dioksid, žveplov dioksid in drugi, negativno učinku- jejo na dihalni sistem, ki v času koles- arjenja pospešeno dela.

V deželah kot so Švedska, Norve- ška, Nizozemska, kjer je rojstvo tako imenovanega Trim gibanja, lahko rečemo, da so za kolesarje zgradili vrsto kolesarskih Trim stez. Take steze so namenjene le kolesar- jenju in predstavljajo kraj za ome- njeno aktivnost izven prometnih središč.

Herman Berčič

SPECIALIZIRANE DRUŽBENE ORGANIZACIJE V SISTEMU SPLOŠNE LJUDSKE OBRAMBE

Zaradi svoje organizacijske in kvalifikacijske strukture, strokov- nosti kadrov in množičnosti članstva predstavljajo specializirane družbene organizacije veliko moč v vsesplošnih pripravah prebival- stva za obrambo in so izredno pomemben dejavnik pri družbenopolitičnem, kulturnem, humanitarnem in strokovnem usposabljanju za splošno ljudsko obrambo. Šestmilijonska armada entuziastov je aktiv- no vključena v dejavnosti interesov splošne ljudske obrambe in ima zaradi narave svojih nalog poseben pomen v širšem spektru aktivnosti pri usposabljanju struktur raznih profilov in pri krepitvi obrambnih sposobnosti družbe v celoti.

»Da bi jasneje regulirali status specializiranih družbenih organi- zacij v splošni ljudski obrambi, po- membno njihovega mesta, vloge in nalog, ki izhajajo iz ustavnih načel in določil zakona o ljudski obrambi, glede financiranja in primerne vrednotenja posameznih aktivnosti, je zvezna konferenca SZDLJ spre- jela julija 1971 resolucijo, ki med drugim pravi: Konferenca se zavze- ma, da se jasneje definirata družbeni status in vloga specializiranih dru- žbenih organizacij, da se določijo trajni viri financiranja in da se fi- nanciranje veže na uresničevanje programa družbene aktivnosti, za pravilno vrednotenje in družbeno priznanje posameznih aktivnosti. Konferenca poudarja potrebo po večjem stimuliranju dela družbenih in športnih organizacij, združenj po- sameznikov, ki s požrtvovalnim de- lom in z entuziazmom dosegajo vid- ne rezultate. Pri tem sta še posebno pomembni množičnost in kvaliteta.

LJUDSKA TEHNIKA

Vključuje specializirane družbene organizacije kot so: avto moto zve- za, letalska zveza, zveza radioama- terjev, zveza za podvodne aktivnosti in aktivnosti na vodi, kino in foto zveze, astronavska in raketna dru- štva. Ljudska tehnika predstavlja pomemben prispevek k usposablja- nju kadrov za potrebe JLA, terito- rialne obrambe, civilne zaštite in go- spodarstva. V specializiranih dru- žbenih organizacijah se pripravljajo in usposablja mladi kadri za spe- cialnosti v enotah naših oboroženih sil, kot so: vozniki motornih vozil, motorni piloti, padalci, jadralci, radiotelegrafisti, radiotelefonisti, radiogoniometri, radijski tehniki in mehaniki, televizijski mehaniki, elektromehaniki, astronavski in raketni strokovnjaki, potapljači, podvodni diverzanti, motonavtiki, jadralci na vodi, kajakaši, elektro- strojniki, foto in kinooperaterji in drugi.

Od ustanovitve do danes je orga- nizacija Ljudske tehnike veliko prispevala k pripravi strokovnih profilov in krepitvi obrambnih sil družbe. V raznih specializiranih or- ganizacijah, obsežnih v 19 združe- nih zvezah, se je usposobilo preko 3,5 milij. državljanov. Ljudska tehnika je pri kreiranju in realizaciji koncepta splošne ljudske obrambe dala in sprožila mnoge iniciative: uvajanje splošne tehnične vzgoje v šolah, razne seminarje za usposab- ljanje specialistov za potrebe obo- roženih sil, sodelovanje pri mnogih akcijah, vajah in manevrih skupaj z JLA, teritorialno obrambo in civilno zaščito.

AVTO MOTO ZVEZA

Mesto, vloga in naloge organiza- cije avto moto zveze v sistemu sploš- ne ljudske obrambe – kot specifične družbene organizacije – predstavl- jajo pomemben faktor pri oživlja- nju konceptov splošne ljudske obr- ambe in dviganju brambne spo- sobnosti družbe. Skozi množično us- posabljanje voznikov in instruktor-jev v 312 šolah je šlo do danes preko 900.000 voznikov, aktivnih pa je pre- ko 170.000 članov avto moto dru- štva. Od ustanovitve avto moto zveze pa do danes je šlo skozi organi- zacije AMZJ preko 3.600.000 članov.

Poleg šol za voznike in instruktor- je deluje v okviru avto moto zveze služba pomoč in informacije, ki daje članom in ostalim voznikom na ce- stah tehnično pomoč in informacije glede prometne varnosti. Poleg tega ima danes avto moto zveza v domo- vini preko 150 postavljenih servisov, 130 gibljivih delavnic, 50 prevoznih vozil, 70 vozil z radijskimi postajami in organizirano telefonsko službo s karakteristično klicno številko 987 v 420 mestih v državi, tehnične centre za diagnostično tehnično, mehanično in servisno službo, avtomobilske baze ob magistralah, medicinsko strokovno pomoč ob nesrečah, avto- mobilske kampe, helikoptersko služ- bo, avto moto šport in druge. Vse te dejavnosti v okviru avto moto zveze na svojevrsten način prispevajo k iz- polnjevanju in usposabljanju ka- drov za sodobne oborožene sile, k pravilnemu vzdrževanju in ravna- nju z motorno tehniko v miru in v vojni.

LETALSKA ZVEZA

Letalsko tehnična izobrazba, vzgajanje in razvijanje letalskega športa na področju letenja, jadra- nja, padalstva, modelarstva in dru-

gih specialnosti so izredno pomemb- ni za pripravo in usposabljanje le- talskih kadrov za potrebe ljudske obrambe. V svoji programski aktiv- nosti Letalska zveza Jugoslavije sodeluje z organizacijami za telesno kulturo in z ostalimi organizacija- mi Ljudske tehnike, posebno pa še z enotami in ustanovami vojnega letalstva in protiletalske obrambe, s službami zveznih organov uprave za civilno letalstvo.

Če upoštevamo, da izvaja letalska zveza svoje aktivnosti v preko 120 aero klubih, 524 klubih podmladka, 50 modelarskih in 40 letalskih cen- trih, da so bili samo v enem letu (1969) usposobljeni 703 motorni pi- loti, 756 pilotov letalskih enot in 922 padalcev, vidimo, kakšen je prispe- vek letalske zveze pri pripravi in usposabljanju vitalnih kadrov za po- trebe splošne ljudske obrambe. Tak profil športnega kadra daje našim oboroženim silam posebno kvaliteto. Te svoje programe usposabljanja prilagajajo splošnim potrebam in zahtevam določenih struktur za po- večevanje obrambnih sposobnosti naše dežele.

RADIOAMATERSKE ORGANIZACIJE

Radijska zveza, še posebej radio relejna, predstavlja pomemben de- javnik v sistemu splošne ljudske or- ambe in za potrebe in zahteve v miru in vojni. Radio klubi so po organizacijski strukturi zveze radio- amaterjev formirani v naseljih, šo- lah, delovnih organizacijah, enotah in ustanovah JLA, izhajajo iz za- misli in koncepta splošne ljudske or- ambe, kot s splošnega mesta in vlo- ge radioamaterskih organizacij in radijskih zvez v splošni ljudski or- ambi v pogojih miru in vojne. Po podatkih iz leta 1972 je pri nas 536 radio klubov, 670 sprejemno-oddaj- nih radio sekcij, preko 50.000 aktivis- tov – entuziastov s 4792 radijskimi postajami.

V radioamaterskih društvih in or- ganizacijah je bilo v preteklih 30 le- tih usposobljenih preko 300.000 drž-avljanov, za potrebe oboroženih sil pa preko 25.000. Program usposab- ljanja kadrov je prilagojen zahte- vam po strokovni izobrazbi in tre- njaži kadrov za zveze in tehnične službe za potrebe JLA, teritorialne obrambe in civilne zaštite in go- spodarskih organizacij. Radioama- terska društva in organizacije raz- vijajo mnoge pomembne aktivnosti, ki so posebno zanimive in potrebne za splošno ljudsko obrambo, kot so: širjenje znanstvenotehnične kulture med mlado generacijo, strokovna posvetovanja in seminarji za ude- leženice splošne tehnične vzgoje v šo- lah in seminarji za usposabljanje starih teritorialnih in prostovolj- nih mladinskih enot, rezervnih vo- jaških starešin ter usposabljanje ostalih državljanov za splošno ljud- sko obrambo in civilno zaščito.

Poleg naštetih tudi ostale specia- lizirane družbene organizacije, kot je zveza za podvodne aktivnosti in aktivnosti na vodi, usposabljaajo za potrebe splošne ljudske obrambe specialne potapljače, podvodne di- verzante, jadralce, kajakaše. Kino in foto klubi foto in kino reporterje, ki so potrebni v enotah JLA, terito- rialne obrambe, civilne zaštite in gospodarstvu. Iz kratkega pregleda nekaterih specializiranih družbenih organizacij je razvidno, da le-te s svojo dejavnostjo, kvalifikacijsko strukturo, strokovnostjo kadrov ter množičnostjo predstavljajo ogrom- no moč in zanesljiv izvor za pripravo specializiranih kadrov in množično usposabljanje prebivalstva v splošni ljudski obrambi. Z entuziazmom so ti kadri kljub materialnim težavam v splošni programski orientaciji in z vsem, kar so do danes storili, dosegli zelo vidne rezultate. Zaradi tega za- nesljivo lahko poudarimo, da so specializirane kot tudi druge dru- žbene organizacije v zadnjih letih za- beležile in beležijo vse intenzivnejše napore, da se v okviru SZDLJ kot koordinatorske vseh množičnih aktiv- nosti pri podružbljanju splošne ljud- ske obrambe vse bolj uveljavijo, po svojem mestu, vlogi in nalogah, ki jih opravljajo. Njihovi dolgoročni programi in oblike medsebojnega so- delovanja so garancija, da bodo v naslednjem obdobju pri svojem delu dosegale še naprej vidne rezultate in vidno prispevale k praktičnemu uresničevanju in oživljanju koncepta splošne ljudske zaštite.

Svetislav Nikolič

XV. PADALSKO PRVENSTVO SLOVENIJE

V Celju je bilo pretekli teden 15. padalsko prvenstvo Slovenije, ki so ga Celjani v štirih dneh dobro speljali. Nastopilo je šest ekip in 26 posameznikov v članski konkurenci, med mladinci pa samo šest posameznikov. Leščani in Mariborčani so tekmovali z dvema ekipama, po ena ekipa pa iz Ptujja in Murske Sobotice.

Vse republiške naslove so osvojili leški padalci. Ekipi ALC sta zavzeli v končni razvrstitvi prvo in drugo mesto. Republiški prvak med posamezniki je postal Maks Humar, tretji pa Pavel Ješe in šele četrti naš najboljši figurativni padalec Drago Buntič, ki je v eni od štirih serij skokov ostal brez rezultata, ker je prišel predpisano serijo akrobatskih elementov v napačno smer. V prvi seriji pa je dosegel spet svoj najboljši rezultat v enem skoku s časom 7,3 sekunde, kar je tudi najboljši rezultat v Jugoslaviji.

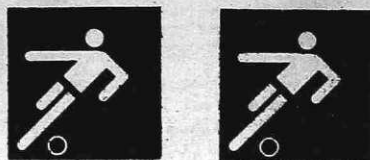
Omeniti je treba še pomemben jubilej, ki ga je na prvenstvu v Celju slavil leški padalec Branko Hrašt, bivši državni prvak in državni reprezentant. V svoji desettletni padalski dobi je opravil dvatisoč skokov s padalom. To je v naših razmerah izredno redek jubilej. V Sloveniji je to prvi, v Jugoslaviji pa drugi padalec, ki je dosegel to čast.

slaviji pa osmi padalec, ki je 2000-krat poletel z letalom in pristal na zemlji z živo barvno kupolo. Branko Hrašt za ta dosežek vsi športniki in prijatelji iskreno čestitamo.

REZULTATI:
GENERALNA UVRSTITEV EKIP: 1. ALC Lesce I 25,481 točk, 2. ALC Lesce II 29,161 točk, 3. Murska Sobotica 33,973 točk itd.
GENERALNA UVRSTITEV POSAMEZNO (26): 1. Maks Humar 4,120 točk, 2. Stefan Pesjak (4,217), 3. Drago Buntič (5,130) vsi ALC Lesce, 4. Ivan Safarić M. Sob. (5,293), 5. Branko Hrašt, 6. Pavel Ješe, 7. Miha Zupan - vsi ALC Lesce, 8. Zdenka Glazar (M. Sob.), 12. Milan Bizjak, 13. Ivan Volarič, 16. Drago Milek - vsi ALC Lesce itd.

Skupinski skoki z višine 1000 m (vsaka ekipa je izvedla štiri serije skokov s po štirimi padalci): 1. ALC Lesce II 985 cm, 2. ALC Lesce I 997 cm, 3. Murska Sobotica 1998 cm itd.
Skoki na cilj z višine 800 m (vsak tekmovalac je izvedel po pet skokov): 1. Maks Humar 00 cm (vseh pet skokov v center), 2. Zdenka Glazar (28 cm), 3. Safarić - M. S. (55 cm), 4. Pesjak (67 cm), 5. Buntič (107 cm), 8. Hrašt (228 cm), 11. Milek (248 cm), 14. Bizjak (345 cm), 15. Volarič (350 cm), 18. Ješe (541 cm) itd.

FIGURATIVNI SKOKI (vsak tekmovalac štirikrat): 1. Pesjak, 2. Humar, 3. Ješe, 4. Buntič, 5. Hrašt, 6. Zupan, 10. Bizjak, 13. Volarič, 19. Milek - vsi ALC Lesce. M-L

PARTIZAN : JESENICE 11:0 (4:0)

V soboto, 23. julija, je na Jesenicah gostovalo moštvo večkratnega državnega prvaka in zmagovalca jugoslovanskega pokala moštvo Partizana iz Beograda, ki je ne pripravih na novo prvenstvo sezono v Škofji Loki. V prijateljski tekmi z moštvom Jesenic je zmagovalo z rezultatom 11:0 (4:0).

V soboto je bil na Jesenicah, lahko rečemo, pravi nogometni praznik, saj je po približno četrto stoletje na železarskih Jesenicah gostovalo prvoligaško moštvo, in sicer moštvo, ki že od svoje ustanovitve igra vidno vlogo v jugoslovanskem in svetovnem nogometu. Pečat temu nogometnemu prazniku so dali številni gledalci, ki so se zbrali na nogometnem igrišču v Podmežakliji. Okrog 2500 gledalcev je uživalo v kvalitetni tekmi, ki sta jo prikazali obe moštvi. Jesenčani so se dokaj uspešno upirali svojemu renomiranemu nasprotniku le v prvih petinidesetih minutah igre, ko so prejel le štiri gole. V drugem polčasu, ko je jeseniškim nogometašem zmanjkalo moči, so gostje iz Beograda z lahkoto prihajali pred gol Jeseničanov in dosegli še sedem zadetkov in s tem visoko zmago.

Moštvo Partizana je nastopilo na Jesenicah brez nekaterih znanih igralcev kot npr.: Vukotića, Zavišića, Hatunića, kar je med številnimi gledalci povzročalo negotovost. V pogovoru z vodjem strokovnega vodstva nogometašev Partizana Mladinčevićem pa smo zvedeli, da gradi moštvo na mladih igralcih, ravno tistih, ki so nastopili na Jesenicah. Starejši igralci namreč vse glasneje razmišljajo o odhodu v tujino. Seveda bi ostala velika praznina v moštvi in ravno zaradi tega so v strokovnem vodstvu Partizana ponovno angažirali trenerja Matekalo, ki je vzgojil že vrsto odličnih nogometašev, katerih se starejši ljubitelji nogometa dobro spominjajo, kot npr.: bratov Čebinac, Vasovića, Jusufija, Kovačevića, sedanjega pomožnega trenerja Miladinovića, Šoškića itd.

Da smo na Jesenicah sploh lahko organizirali ta nogometni praznik, gre predvsem zahvala Hermanu Kamšku, bivšemu igralcu NK Partizan, ter Radivoju Radiću in Marjanu Žurmanu, trenerju nogometnega kluba Jesenice, ki so praktično nosili vse breme organizacije, in nogometnemu klubu Jesenice za tehnično izvedbo te zares uspele nogometne prireditve na Jesenicah.

Dahes, v četrtek, 28. julija, igrajo Jesenčani prijateljsko tekmo z moštvom Trbiža iz sosednje Italije. Tekma bo ob 18. uri na igrišču v Podmežakliji. Vabimo ljubitelje nogometa, da si to zanimivo tekmo ogledajo.

Balinanje

Jeseniški balinarji so 9. in 10. julija sodelovali na slovenskem prvenstvu ekip, ki ga je organizirala balinarska zveza Slovenije v izvedbi balinarskega kluba Brdo - Ljubljana. Na tekmovalnem igrišču je nastopilo 24 ekip iz vse Slovenije. BK Jesenice je zastopala prva elipa v sestavi: Domevšek, Uran, Smodiš in Sfiligoi; po ogorčenih borbah je zasedla deseto mesto.

Šestnajstega julija pa so se tekmovalci BK Jesenice udeležili slovenskega prvenstva v zbiranju v organizaciji BZS. Tekmovanje je izvedel BK Slovan Ljubljana, udeležilo pa se ga je 24 zbirateljev iz vse Slovenije. BK Jesenice je zastopal Kozamernik, ki se je uvrstil na deseto mesto.

Naslednji dan so balinarji sodelovali na mednarodnem turnirju v Ronchii - Italija. Turnirja se je udeležilo 12 ekip, in sicer pet iz Slovenije in sedem domačih. BK Jesenice je zastopala prva ekipa v sestavi: Domevšek, Smodiš, Uran, in Sfiligoi. Mladi jeseniški balinarji so se uvrstili na sedmo mesto.

V soboto in nedeljo, 23. in 24. julija, pa so se udeležili državnega prvenstva parov, ki ga je organizirala balinarska zveza Jugoslavije, v izvedbi balinarskega kluba Benčić z Reke. Na tekmovalnem igrišču je sodelovalo 16 parov, in sicer sedem iz Slovenije in devet iz Hrvaške in dva iz Črne gore. BK Jesenice sta zastopala Domevšek in Uran. Igrala sta zelo borbeno, prikazala lepo igro in zasedla zadovoljivo peto mesto.

Z uspehom našega mladega para smo lahko zadovoljni, saj se je uvrstil v jugoslovansko balinarsko ligo. Pari, ki so se uvrstili na prvih osem mest, sestavljajo jugoslovansko kvalitetno ligo in bodo tekmovali med seboj v prihodnji sezoni, to je, v letu 1978. Liga sistem je uveljavljen letos prvič v Jugoslaviji, zato upamo, da bo to prispevalo k večjemu uspehu in uveljavitvi balinarskega športa v Jugoslaviji. S tem nastopom je BK Jesenice zaključil vsa obvezna tekmovalna leta letošnjo sezono.

Na praznik, 22. julija, je bil na balinišči v Bazi turnir, ki ga je organiziral Gradiš Jesenice. Nastopilo je šest ekip, BK Jesenice je zastopala druga ekipa v postavi Kozamernik, Trivič, Čampa in Domevšek, ki je zasedla tretje mesto in osvojila pokal. Turnir je izvedla tehnična komisija BK Jesenice.

Vrstni red ekip: 1. Železničar Postojna, 2. Gradiš I, 3. Jesenice, 4. Anhovo, 5. Gradiš II, 6. Tolmin.

S. P.

TRADICIONALNI MEDNARODNI BALINARSKI TURNIR

V počastitev letošnjih jubilejev in običajne praznike. Na turnirju bo sodelovalo 12 ekip iz Italije in Slovenije.

Vabljeni

USPEŠNI PRVI KORAKI ORGANIZIRANEGA ODDIHA NAŠIH DELAVCEV

Z julijem se je za naše dopustnike v počitniških domovih v Crikvenici in v Biogradu na moru začelo bolj organizirano preživljanje letnega dopusta. Z vsako izmeno namreč pride v oba domova tudi rekreator, ki mu je zaupana naloga, da stalno skrbi za najrazličnejše športne in druge aktivnosti v prostem času. Nekaj o novi obliki preživljanja letnega dopusta v Crikvenici smo lahko prebrali pretekli teden, danes pa nekaj več o Biogradu na moru. O tem smo se pogovarjali s Francijem Fonon, ki je v prvi polovici julija skrbel za organiziran letni oddih naših delavcev v domu.

»Glede na to, da je ta oblika preživljanja letnega oddiha nova, bo nedvomno potrebno precej časa, da bo tudi resnično zažvela. Storjeni so prvi koraki in upam, da tudi uspešni. Ob prihodu izmene v dom sem takoj na podlagi okvirnega programa začel z delom. Pripravil sem razpis za plavalno šolo in kaj hitro dobil odziv. Skupaj se je prijaviло osemnajst otrok, kasneje pa tudi dva odrasla. Med samo šolo so štirje otroci odstopili, ob koncu pa jih je dvanajst uspešno zaključilo šolo, prav tako tudi odrasla. V domu so na razpolago tudi razni objekti, balinišče, igrišče za odbojko in podobno. Moram reči, da je v naši izmeni ta rekreacija lepo zažvela. Med drugim smo pripravili in izvedli zanimivo tekmovalje v odbojki, kjer smo zbrali kar tri ekipe. Ker poleg našega doma letujejo tudi ravenški železarji, so se tudi oni udeležili temovanja. Prav ta ekipa je bila za naše najtrši oreh, saj so jo premagali šele po hudi borbi.

Poleg tega smo v tej izmeni izvedli tudi izlet, ki se ga je udeležilo 42 dopustnikov. Odločili smo se za štiriurno križarjenje po morju. Ob koncu izmene je bilo še tekmovalje med novimi plavalci, ki so ob koncu šole tudi vsi prejeli diplome. Lepo je uspel tudi poslovljni večer.

Sedaj pa še nekaj mnenj dopustnikov o tej novi obliki preživljanja letnega oddiha.

FRANC STEBLAJ: »Prijetno sem presenečen, da smo se tega lotili tudi v našem kolektivu, kajti v številnih drugih kolektivih imajo te aktivnosti že utečene. Posebno sem zadovoljen, ker je dobro uspela plavalna šola. Tudi moj otrok se je naučil plavati, kar nisem verjel, s kakšnim veseljem in vnujo je hodil na tečaj. Tudi ostale oblike rekreacije so mi ugajale, predlagal bi morda le to, da bi v domu naredili tudi rusko keglišče.

VINKO ROTAR: »Za začetek je nova oblika aktivnosti na letnem oddihu delavcev v Biogradu na moru nedvomno uspela. Rekreator ali vodja aktivnega oddiha je sicer imel še nekaj organizacijskih težav, ki pa bodo čez čas minile. Letos je verjetno najbolj »vžgala« uspešna plavalna šola, v prihodnje pa bodo verjetno tudi ostale aktivnosti. Zaključim lahko z mnenjem, da smo se domov vrnili zadovoljni.

J. R.

»SKORAJ NI TEDNA IN DNEVA...«

Manjše, lažje, večje in težje planinsko smučarske in plezalne alpinistične nesreče poleti in pozimi, na planinskih poteh, visokogorskih smučarskih turah in plezalno-alpinističnih vzponih se vrstijo in množijo iz dneva v dan in iz leta v leto. Med njimi so zastrašujoče, srhljivi pojavi tudi tragične smrtni nesreče, prave tragedije.

Pisana reka izletnikov, turistov, planincev, smučarjev, plezalcev in alpinistov osvaja novo Meko, planinski svet.

Takoj, ko so Drenovci, naša tretja generacija planincev pred 71 leti za Triglavskimi prijatelji (1870) in Piparji (1890), ustanovitelji SPD (1890), vnesli v naše klasične narodnoobrambene vrste planinstva tudi smučarski in plezalni šport, jamarstvo in planinsko fotografijo, ko je bila leta 1906, 16 let po Ivanu Bergincu-Štrulju, prvič premagana in ukročena 1250 m visoka severna stena Triglava, so gore terjale vedno večji dragocen krvni davek. Smrtni nesreče v gorah so se po letu 1815, ko je bila pri nas zabeležena prva smrtna planinska nesreča na Kotovem sedlu nad Planico, vse pogostejše pojavljale.

Te prve planinske nesreče so nujno zahtevale ustanovitve organizirane gorske reševalne službe, ki je bila na pobudo dr. Jerneja Demšarja, dr. Josipa Tičarja in sodnika Josipa Štoja ustanovljena 16. junija 1912 - pred 65 leti v Kranjski gori. V tem letu sta se na severni strani Skute ponesrečila dijak Janko Petrič in na Stolu prof. dr. Josip Cerk. Kronika planinske smučarskih in plezalno alpinističnih nesreč je od tedaj dalje zajemala vedno večji obseg. Planinski kronisti so pisali: »Skoraj ni tedna in dneva, da ne bi dnevi časopisi pisali o tej ali oni planinski nesreči, tudi smučarji so v vedno večjem številu obiskovali zasnežene vrhove gora.«

Pojemajoči klici na pomoč so vedno bolj pogosto prihajali iz krnic, okrašev, tokav, sten, zajed, preves in prepado. Gorski reševalci skoraj niso utegnili opraviti vsega dela. Imeli so polne roke dela in polno glavo skrbi, kako zadržati in zmanjšati vedno večji odstotek laže, teže in smrtno ponesrečenih navdušenih ljubiteljev in obiskovalcev gora.

V črni žalni trak so bile gore zavite posebno leta 1924, ko so zahtevale dragocen krvni davek iz vrst naših prvih plezalcev, Skalašev (Ante Lenarčič, Anton Hlebanja, Vladimir Topolovec in dr. Klement Jug). Številne planinske nesreče so se vrstile iz leta v leto.

Po osvoboditvi smo začeli navdušeno gojiti množično rekreativno planinstvo, mladina pa se je navduševala za vrhunski plezalni šport in ekstremni alpinizem. Naši vrhunski plezalci in alpinisti so umirali v gorah Afganistana, v Kabulu Zvone Kofler in v Andih Igor Goli, nesrečni pa so bili tudi v drugih gorah.

Številno lažjih, večjih in tudi smrtnih planinsko plezalnih in alpinističnih nesreč se je večalo in množilo iz leta v leto. Leta 1951 se jih je v naših gorah smrtno ponesrečilo 15, leta 1952 le deset, leta 1954 devet, leta 1957 celo 16. Leta 1972 smo zabeležili žalostni rekord 22 smrtnih nesreč. Leta 1975 so morali gorski reševalci prineseti s sten, grebenov in vrhov že 27 smrtno ponesrečenih, v preteklem letu 1976 - 13 planincev, letos pa smo zabeležili že do srede poletja 25 smrtnih žrtev.

Slabo, viharno, nestanovitno vreme, ogromne snežne padavine, plazovi, potuhnjene megle, slaba, nepopolna oprema, nezadostna psihična in fizična pripravljenost, neprevidnost, prehiteno razvojni pot, lov za rekordi in senzacijami, podcenjevanje številnih, velikih nevarnosti gora, precejevanje lastnih sposobnosti, znanja in opreme so pogosti vzroki planinske smučarskih in plezalno alpinističnih nesreč. Vse to narekuje, da bomo morali zaostri in izpopolniti našrno preventivno šolanje in vzgojo, prvenstveno mladih, pa tudi starejših ljubiteljev in obiskovalcev gora. Vedno in povsod se moramo v največji meri zavedati, da je mnogo laže in tudi ceneje preventivno preprečevati planinsko alpinistične nesreče, kakor pa nevarno in tvegano, težko reševati ponesrečence z vrhov, grebenov, sten, previsov in prepado, iz objema bele smrti, pred bliski, gromom in številnimi drugimi ujmami.

Umik v gorah še ni poraz, nikoli in nikjer se gornik ne sme pustiti izčrpati do konca, prej mora odnehati. Gornik mora biti vedno dober tovariš in plemenit ter požrtvovalen, nesebičen in discipliniran reševalec. V gorah, in še posebej v primeru nesreče, moramo vedno delati tisto in samo tisto, kar popolnoma obvladamo. Pogum, samo pogum v gorah ne pomeni veliko, zelo malo, če se mu ne pridruži še znanje in previdnost. Številno planinsko alpinističnih nesreč moramo preprečevati in zmanjšati - to morata biti naša prva in največja naloga in skrb. Uroš Zupančič

JUGOVZHODNI PARACUP 1977

Štirje leški padalci so kot državna reprezentanca sodelovali na velikem mednarodnem padalskem tekmovanju v Gradcu, ki so ga Avstriji odlično organizirali. Tekmovalo je sto padalcev v 25 ekipah iz desetih držav. Na programu so bile vse klasične discipline in ob koncu še RELATIV. To je disciplina, ki je v zahodnih državah, še najbolj pa v ZDA, močno razvita. V RELATIVU padalci sestavljajo v prostem padu predpisane like. V Gradcu so morali štirje padalci sestaviti kar največ različnih likov v 30 sekundah. Najboljši so bili Švicarji, ki so v predpisnem času sestavili štiri like, naši ekipi pa je uspelo sestaviti samo enega.

Skoki na cilj z višine 1000 m tudi po desetih serijah niso dali končnega zmagovalca, ker sta dva vzhodnonemška padalca skočila vseh deset skokov v strogi center in sta imela rezultat nič centimetrov. Morala sta izvesti še po en skok, v katerem je bil Wiesner boljši. Drago Buntič je bil v tej disciplini naš najboljši in je v desetih skokih dosegel rezultat 95 cm ter se uvrstil na 22. mesto. Pri tem je skočil sedemkrat v ničlo, v enem skoku pa je zaradi prezgodnjega odskoka iz letala le s težavo prijel na ciljni krog in pristal kar 78 cm od cilja. To mu je pokopalo upe za boljšo uvrstitev. Kako ostra konkurenca je v tej disciplini,

pove že podatek, da se je lanski svetovni prvak Francoz Dermin uvrstil šele na 13. mesto z rezultatom 28 cm.

V figurativnih skokih je zmagal vzhodni Nemeč Seyda pred Francozom Derminom. Tudi naši so bili v teh skokih solidni. Spet je bil najboljši Buntič z 11. mestom. Dosegel je tudi svoj najboljši rezultat v enem skoku s časom 7,40 sek. Hrašt je bil 14., Pesjak 20. in Humar 22. Tudi v generalni razvrstitvi je bil z 11. mestom odličen. Enajsta je bila ob koncu tudi jugoslovanska ekipa med petindvajsetimi.

REZULTATI:
SKOKI NA CILJ S 1000 m (99 posameznikov): 1. Wiesner, 2. Knappe (oba DDR) 10 x 0,00 m, 3. Riesenbeck (BRD - 9 x 0,00 m, 22. Drago Buntič (7 x 0,00 m), 31. Branko Hrašt (2 x 0,00 m), 56. Maks Humar (4 x 0,00 m), 73. Stefan Pesjak.

FIGURE (100 posameznikov): 1. Seyda (DDR) 19,97, 2. Dermin (FR) 20,3, 11. Buntič 24,17 (zbir treh skokov - 8,80, 7,40, 7,97 sek), 14. Hrašt (8,40, 8,53, 8,40), 20. Pesjak (8,60, 9,10, 8,70), 22. Humar (8,96, 9,33, 8,97).

GENERALNA UVRSTITEV: 1. Seyda, 11. Drago Buntič, 15. Branko Hrašt, 29. Maks Humar, 37. Stefan Pesjak.

EKIPE: 1. DDR, 2. Francija, 11. Jugoslavija. M. L.

ZLOMLJENA KRILA VELIKE LETALKE

Bila je velika borka za resnico in za mesto žene v družbi in v športu. Zato ni mogla razumeti mačehovskega odnosa do letalskega športa. Ravno v to je vlagala veliko naporov, da bi letalski šport spet postal tisto, kar je že nekoč bil. O tej problematiki je govorila kot delegatka tudi na sedmem kongresu ZKS in za to se je zavzemala tudi v predsedstvu SOFK, katerega članica je bila kot edina ženska zastopnica.

O Cvetki bodo lahko mlajši rodovi letalcev govorili kot o legendi. Dosegla je rezultate, kakršnih športniki v drugih panogah ne poznajo. V času, ko je bila poklicna učiteljica jadranskega letenja v zveznem letalskem centru v Vrhu, se je vzpenjala s svojimi športnimi uspehi do svetovnega vrha. Naučila je leteti okrog 200 mladih ljudi in ob tem je še tekmovala in postavljala rekorde. Bila je prva jugoslovanka, ki je osvojila zlato »C« značko z zaporedno številko 27. Dosegla je 29 državnih rekordov v skoraj vseh disciplinah jadranskega letalstva. Od štirinajstih državnih rekordov za ženske je Cvetka zapisana v dvanajstih kot državna rekorderka. Dva njena dosežka pa sta bila celo svetovna rekorda. Njen dosežek v hitrostnem preletu 100 km trikotnika je bil nekaj časa celo absolutni svetovni rekord. Celih deset let pa je trajalo, da se je našla letalka, ki je ta njen svetovni rekord popravila.

Velike sanje in želje pa se Cvetki niso izpolnile. Nadvse je želele osvojiti še tretji diamant, ki ji je manjkala v njeni bogati športni zbirki. Morala bi opraviti še prelet 500 km in bila bi prva ženska v domovini, ki je osvojila to največje športno priznanje v jadralnem letenju. Zato se je z veliko vnujo pripravljala za mednarodno prvenstvo žensk, ki bo v mesecu avgustu. Za ta svoj cilj se je pripravljala v Lescah. In ko je pomagala pri šolanju mladih leških letalcev, se ji je pripetila nesreča, ki je še kar ne moremo doumeti.

Mnoga velika imeza letalstva so končala tako kot Cvetka. Zaradi nake, na katero je nešteto krat opozarjala svoje učence in jih učila, kako se je treba izvlči iz zagate. To ji je že velikokrat uspelo, le to mratno, sivo nedeljsko jutro ji ni bilo naklonjeno. Njena ljubljena krila so se zlomila in nam jo za vedno vzela. V športnem letalstvu je nastala vrzel, ki jo bomo še dolgo čutili, družina je izgubila nadvse skrbno mamico, prijatelji letalci pa vzornico, delavko in borko.

Za svoje delo in uspehe je Cvetka Klančnikova prejela zlato medaljo FRANJO KLUŽ za uspešno in požrtvovalno delo z mladino v letalski organizaciji, državno odlikovanje RED DELA III. STOPNJE in najvišje športno priznanje, BLODKOVO NAGRADO v letu 1976.

L. Mesarič

Izgubiti prijatelja, s katerim so te leta vezali skupni napori za enake cilje, prijatelja, s katerim si preživel mnogo lepih trenutkov ob razgovoru, v delu in v športu, ob tečajah, ki pestijo človeka kjer koli že bodi, je udarec, ki stisne srce, ko se ti zatonim sončen dan.

Tako smo se počutili letalci v domovini in tujini, ko je v nedeljo, 17. julija, prenehala biti srce Cvetke Klančnikove-Belinove, v jugoslovanskem športnem letalstvu eno največjih imen.

Le kdo bi lahko samo pomislil, da bo nedeljski let pomenil konec vsega, za kar je živel in se razdajala. Veliko je dala našemu športu kot tekmovalka, učiteljica letenja in kot neutrudna in vztrajna zbiralka letalskega gradiva iz zgodovine in sedanjosti v domovini in tujini, o čemer je veliko pisala in bila ena najmarljivejših sodelavk revije KRILA.

Letalska pot Cvetke Klančnikove-Belinove se je pričela leta 1948 na letališču v Lescah, ko je postala padalka in nato se učiteljica padalstva. Vendar so bile njene sanje že takrat: leteti sama kot ptica in zbežati visoko v očarljive višave, med bele oblake.

Še dan pred nesrečo nam je pripovedovala o čarih letenja, o svojih željah in ciljih z enakim žarom in zavzetostjo, kot da je še vedno tisto sedemnajstletno dekle pred devindvajsetimi leti, ko je bila še padalka in je skrbela za kuhinjo v padalskem internatu v Lescah.

Koliko vsega je doživela! Lepih in težkih trenutkov. Vedno je najraje govorila o lepmo. To je bilo zanjo letenje, brez katerega ni mogla živeti. Nič ji ni bil enak po njeni vztrajnosti, borbenosti in delavnosti, pa naj je bilo to na tekmovalnih, pri delu ob letalih, ali pri organizaciji letenja in tekmovalni. Prav takšna je bila tudi kot komunistka in družbeno politična delavka v krajevni skupnosti, taborniški organizaciji in organizaciji ZKS, katere član je postala že kot 18-letno dekle.

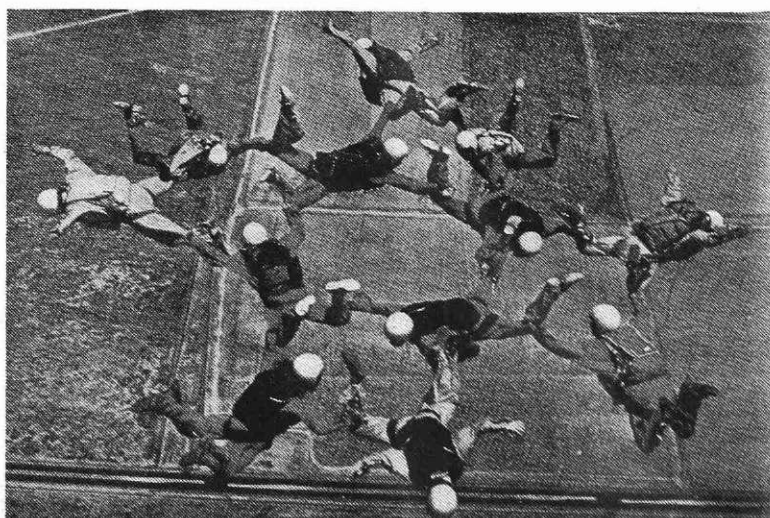

Figura »zvezda« v disciplini RELATIV

Vedri trenutki

To so vedno vedri trenutki,
kadar pogovarjam se z živalmi:
najraje z levom, konjem in psom –
kako je ta beseda močna,
kako viteška
in zvesta
Ne morete vedeti, kaj mi pravi lev,
ne morete vedeti, kaj mi pravi konj,
ne morete vedeti, kaj mi pravi pes.

O, ljudje, ki se srečujete z zlom,
tudi vi bi bili srečni,
če govorili bi z levom, konjem in psom
o svobodi prerij
o zelenih sončnih poljanah
o zvestobi do groba.

Arabska modrost

Rosen kmečki deček,
droben in reven, vendar z očmi
oprta na daljave,
bral je staro arabsko modrost:
»Mož mora vsaditi drevo,
roditi sina,
napisati knjigo.«

Ta modrost mu je bila zapoved:
vsadil je drevo,
dvaintrideset kipečih češenj.
Zdaj je že v letih, a češnje
mogočna drevesa, kakor spomeniki:
spomladi z belim cvetjem,
poleti z rdečim sadom,
pozimi v njih golih vejah
vetrovi gnezdi svoje pesmi.

Rodil je sina,
napisal knjigo,
in vendar dvomi, če je mož.
A češnje nenehno rasto,
bohotijo se
v soncu, v mesečini sanjajo,
v nevihtah pojo ...

Usodnost

Temni jezdec na nebu –
jezdijo oblaki z juga,
klokota v povodnji struga,
voda poje v strešnem žlebu;
sonca žejen je oktober,
če naj vre novembra vino,
oče v ozimne zelenino
zre zgaran, svečan in dober.

Stare tepke trpek sad
treščil je na blatna tla,
od nekod se lajež psa
je zagnal v meglo in čad;
v polju je nekdo postal
težko žalost s sabo nosi,
težko žalost s sabo nosi
sklonjen sredi mrtvih trav.

Luč je v hiši sredi polja,
pri sosedu luč gori
in čeprav še ni noči,
ni noči in ni zvezda:
mlada mati tam rodi,
mlada mati v soj večera,
joj, rodi in že umira,
kakor rdeče zarje sij ...

Obrežje

Na ognjišču večernega sonca,
na ožarjenih skalah obrežja
zreta na morje mlada zakonca.
Ladja iz daljnega obzorja
k bregu razpenja valove.
Ona nekoč je ljubila
mornarja,
zdaj je dahnila:
»Joj, kakšna zarja!
Hočem najesti se rib,
napiti se črnega vina,
plesati s samim vragom ...«
On molči kot tujec pred pragom,
na rdečem vinu večernega sonca,
v plesu galebov,
ko gladina gluha
izdihava volhki vonj rib.

Prošnja k poljskemu cvetu

Preprosti poljski cvet
zavij nas v domače dišave,

ko iz te babilonske zmešnjave
iščemo svojo pravo sled,

daj nam upanja, žarek svetlobe
za to slavno temo atomske dobe,

ko čez svet se vije sivozelena reka.
Cilj je njen: ubiti človeka.

Preprosti poljski cvet
zavij nas v domače dišave,

ko iz te babilonske zmešnjave
iščemo svojo pravo sled ...

CVETKO ZAGORSKI

Vse o Piki

MI ADINSKA KNJIGA 1977

VSE O PIKI je nov izbor črtic
našega sodelavca Cvetka Zagorskega.
Obsežnejši izbor z istim naslovom je
izšel v založbi Obzorja 1968. leta, krajši
izbor z naslovom Kje je Medo pa 1969.
leta pri založbi Mladinska knjiga, prav
tako kot sedanji izbor, ki je prirejen za
eno najbolj množičnih in priljubljenih
zbirk z imenom Deteljica. Kakor so vsi
trije izbori po vsebini drugačni, so tudi
ilustracije drugačne, njih avtorici pa
sta priljubljeni slikarki Lidija Osterc
in Marlenka Stupica. Sedanji izbor je
pospremil avtor s toplo in zanimivo
napisanim prispevkom Pisatelj o sebi
in o svojem delu.

Na Krasu

(Srečku Kosovelu)

Ta zemlja je kot kamenita kraška dlan,
kot žena vdana možu, soncu se razgrinja:
vrtače, bori v burji, žejni grmi brinja
in brajde, ki na jesen izjočejo teran.

V tej rdeči zemlji je kraški pesnik
pokopan,
v srebrnem glasu slavcev poje v
večnostnem sijaju
in mu je dobro, kot nikoli, zdaj v Tomaju,
pijan od bede ni, ne žalostno teman.

S tovariši sedimo v krčmi v krogu zbrani,
z opojem ognja nam teran po žilah lije,
beseda slednja je kot cvet, dišeča od
nasvetov;
preprosta, kremenita govorica kraških
kmetov,
kot da poet je v njih, se v spev prelije
in pojemo kot temni bori v zori rani ...

Veverica

Na košati smreki
dom je veverice,
zaopažen z mahom,
topel kot toplice;
v domu veverica
zimo uso domuje,
tiho sama sebi
večomer modruje:

»S storži me in žirom
je gozdič obdaril,
tudi stari oreh
letos ni skoparil,
lešnikov nasule
leskove so veje
in zdaj moja shramba
od dobrot se smeje.
Mrz naj le rovati,
bode skozi plašče,
v domek moj ne more,
v moje polne kašče.«

LISTI izhajajo kot priloga tedni-
ka ŽELEZAR – glasila delovne-
ga kolektiva SOZD SŽ ŽELEZAR-
NA JESENICE. Ureja kulturno
umetniški klub pri DPD Svobo-
da Tone Čufar Jesenice, glavni
in odgovorni urednik Joža Varl.

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE ...

V SPOMIN NA 35. OBLETNICO SMRTI TONETA ČUFARJA

Portret Toneta Čufarja šest dni pred
smrtjo – avtor Nande Vidmar, 5. VIII.
1942 v taborišču Gonars – Italija (risba –
kreda 279 × 215 mm – original hrani
Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljub-
ljani)

ZONE ČUFAR

Raztrgana pesem o prevaranem srcu

Njegova mladost je v zdravju prešernem kipela,
Matej so mu rekli, veseli in dobri Matej,
iz njega sta vrela smelost in moč,
iz njega je ogenj življenja kipel.

Vse zlato bogastvo svojih moči je v delu fabriškem izgubljal,
v fabriki je puščal dneve, noči, fabrika je pila njegovo mladost;
ni pa v Mateju odpora zlomila, krepak je ostal, prešerno vesel;
imel je dekleta, svojo ljubav, v njej klila mu mlada je sreča;
pomlad mu je dala biser srca, prešerna, vesela, brsteča pomlad,
jesen mu je vzela prešerno radost, okusil je grenko prevaro sveta.

Vroče poletje ga je vsak dan oznojilo,
z žulji in ranami so se pokrile roke,
z delom v fabriki se je vse huje mudilo,
zemljo je kopal, z njim so premnogi kopali
strojem novejšim betonske temelje,
v srcih pa upanje skromno prižgali,
da jim bo laže ob črnih orjakih,
trpljenja bo manj, in žuljev in ran,
fabrika ne bo vsega zdravja izpila,
noč ne bo mučna in sončen bo dan.

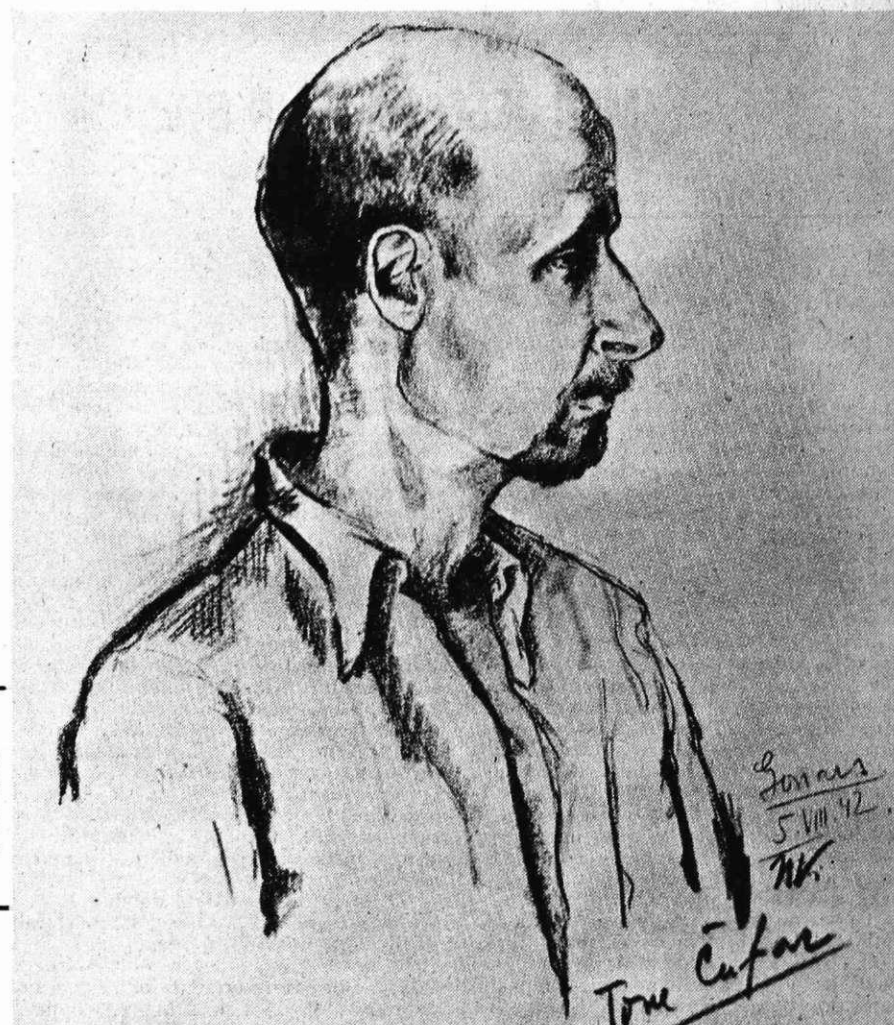
Stroji so kmalu beton obtežili, fabrika v novem pogonu gori,
Mateja pa nihče ob strojih ne vidi in tudi drugje v fabriki ga ni.
Strojev je mnogo, veliki so, močni, božanstveno lepi,
v nasladi vsem tujim očem, za sužnje ob sebi pa hladni in slepi,
ob njih je še težje trpečim ljudem. Roke krvave, zdravje se pije,
vsi upi so bili zaman, noči so vse mučne in mračne je sleherni
dan.

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev.: 34/VII

Jesenice, 28. julija 1977

Mateja boli, hudo se mu zdi,
ko tožbe dekleta posluša;
dom bi ji dal, uso svojo ljubav,
pa je brez strehe in kruha.
Prehitro je strojem temelje postavil,
preveč je v fabriko mladosti izlil,
in sanje prelepe, naivne, predrzne,
v sebi in svojemu dekletu gojil.

Stroji fabriški so sanje razbili; hladnega dne deževne jeseni
je bila
Mateju tovarna poslednjič odprta. Mrki trpini so zadnjikrat
delo prijeli,
potem so odšli v mrz in temo, zimi in žalostnim dnem v objem.

Tisti večer Matej ni dekleta objel,
zaklel je trdo
in grenko usodo premislil.
Obupal pa ni.
Njegove roke bodo znova temelje gradile,
morda pri nas,
mogoče drugje,
nekje prav gotovo
zasije življenje mu novo.

(Pesem je bila objavljena v koledarju
Cankarjeve družbe za leto 1932)

IVAN JAN

MED JESENICAMI IN BLEDOM

Kako trdo je v gorjanske vasi posegla zadnja vojna, kakšno revolucionarnost so izpričali Gorjanci v letih 1941–45, priča že to, da je v boju z okupatorjem izgubilo življenje 159 mož, fantov žena in celo otrok! V letu 1941 je bilo v teh vaseh – Spodnje Gorje, Zgornje Gorje, Grabče, Mevkuž, Podhom-Sebenje, Poljšica, Radovna, Višelnica, Spodnje in Zgornje Laze pa še Zasip ter Krnica in zaselki: Pokljuka, Zabrezno, Postojna, Hotunje in Zatrnik – kakih 2.800 prebivalcev. Padel je torej približno vsak osemnajsti gorjanski prebivalec: Če dodamo še 63 družin, ki so bile izgnane ali v Nemčijo ali v Srbijo, vidimo, da so ti kraji plačali izredno visok krvni davek, da so Gorje – v širšem pomenu besede – prispevale k zmagi nad nacifašizmom mnogo več kakor številna druga naselja. Človek se nehotе vprašuje, zakaj tolikšne žrtve, od kod taka neupogljiva žilavost. Hkrati to tudi kaže, da so se te vasi in zaselki strnjeno vključili v vstajo in revolucijo. Gorjanske vasi so dale kakih 350 partizanov. Da pa ne bi bilo še več žrtev, je bilo treba obrzdati in uničiti tudi nekaj ovaduhov in plačanih izdajalcev.

Če stalno živiš v teh krajih, če vsak dan vidiš to okolico, komaj še opaziš, kako lepo so ti kraji raztreseni po obronkih Pokljuke in Mežaklje, in ne utegneš opaziti, da so pravzaprav okras na prvih poglednega triglavskega pogorja, ki se vzpenja nad slikovitimi gozdovi, skalnimi stenami in prepadi. Domačin, vajan garanja in skromnosti, ki ju je podedoval od svojih staršev, dostokrat niti ne razmišlja, zakaj je ali je bila njegova življenjska pot tako trnova. Te, v glavnem strme njive in travniki, kolikor jih je in h katerim kot nujni dodatki sodijo tudi rovti po Pokljuki in drugje, dajejo samo tisto, kar jim iztrgajo pridne roke. Nad 500 domačij je obdelovalo le kakih 70 kmetov in 400 kajzarjev, drugi pa so bili bajtariji, zakupniki in dninarji. Ti ljudje so se morali hočeš nočeš preživljati s kmetovanjem in »furanjem«, z »golcarijo« in obrtjo, sčasoma pa tudi z delom v jeseniških tovarnah. Zato ni čudno, če se je naš človek v tem boju za obstanek prekalil in utrdil, da je bil videti na zunaj okoren in neotesan, v resnici pa dober in pošten. A postal je tudi nezaupljiv in uporen. Takega je naredilo trdo življenje na porobkih poključkega stopala.

Bližina gozda je bila Gorjancu vedno prijetna, domača, zbujała je v njem občutek večje varnosti. V tem je že del odgovora na vprašanje, zakaj je bilo toliko žrtev. Delo in skromnost sta izklesala te trdne in hkrati ponosne ljudi, vajene boja, ne le s skopo naravo in s stroji v tovarni, temveč tudi z vsakomer, ki bi jim to hotel vzeti. Gorjanec ne trpi hinavca, je le samo na videz grob. Spricho bližine gozdov je

človek samo stopil iz hiše in že je bil med partizani. Ali pa partizani v hišah!

Jesenice – žarišče naprednega in revolucionarnega gibanja za gornji gorenjski kot, ki so zadnja leta pred vojno vse bolj varkavale tudi gorjanske delovne roke – so začele vračati obresti. Od tam so se širile napredne ideje, kulturna beseda, dobra misel in humana knjiga. Organizirano delo je tudi Gorjanca dvigalo na višjo stopnjo življenja in snovanja, mu širilo pogled in poglobljalo dožemanje dogajanja. Sicer pa imamo pri rokah skromno kartico, toda dragocen dokument, da so se v gorjanskih vaseh že leta 1921 številni ljudje prištevali med proletarce in so to tudi bili. Takrat je namreč tam učiteljeval 25-letni učitelj in narodnjak, pozneje znani organizator revolucije na Gorenjskem, Stane Žagar. Ob koncu tega leta je dobil naslednjo čestitko: – Vesele božične praznike, srečno in veselo novo leto Vam želijo gorjanski proletarci! Anonimnost kaže, da to ni bilo običajno voščilo, temveč izraz pripravljenosti na sodelovanje.

Že leta 1923 so Gorje dobile delavsko prosvetno društvo Svoboda, ki je zbirala okoli sebe mladino in vzgajala ljudi v naprednem duhu. Njen revolucionarni in kulturno-prosvetni vpliv je rodil dragocene sadove: že leta 1941 je odšlo v partizane 17 njenih članov in simpatizerjev, 14 pa kmalu za njimi.

Med gorjanskimi revolucionarji so znana imena Jakoba Urha iz Zasipa, Andreja Prešerna in drugih, zlasti pa prekaljene in neupogljive revolucionarke Marije Žumer ter njenih učencev in sodelavcev. Zanimivo je, da je bil vsak predvojni komunist hkrati tudi vnet in razgledan kulturni delavec.

Z Jesenic pa so tja prihajali tudi navdihovalci in organizatorji, kakor je bil Tone Čufar, na Poljšico pa se je priselila komunistka Ivanka Mohorič z možem. Revolucionarji so hodili tudi na sestanke k Matevžu Volfu v Slamniki, kjer je bilo kot nalašč primerno oporišče za tako delovanje. Napredne in revolucionarne niti so vodile tudi v Bohinj, in Gorje so bile uspešna vmesna postaja med Jesenicami in to dolino, ki je bila tudi med vojno tesno povezana s temi kraji.

In ko so prišli okupatorji, ki so zlasti Bled spremenili v nevarno gnezdo in razkazovali svojo moč, so gorjanske vasi med utrjenimi Jesenicami in Bledom postajale nekaka odskočna deska za pot v gozdove, na drugi strani pa izhodišče za številne poti in niti, potrebne v pripravah na vstajo. Proti Bledu je mejila železniška proga – med Podhomom in Bohinjsko Belo, ki teče natanko tam, kjer se poključka pobočja začno raztegovati v ravnino.

Kljub temu pa je zlasti Rečica sodelovala z Gorjanci in s tistimi, ki so se zadrževali na Mežakliji in Pokljuki. Poleg drugih imajo Rečičani in drugi Blejci tam tudi gozdove, rovtje in planine.

Tako so zveze med Jesenicami in Gorjanci z okupacijo močno oživele. Tudi v tem je del odgovora, kajti priprave na vstajo so bile stvar organizacije, naloga in odgovornost ljudi-komunistov, ki so takoj po okupaciji pokazali, kaj so.

Gorje s Pokljuko in Mežakljo so bile partizansko zaledje. Smrt je že zgodaj začela segati po borcih in drugih prebivalcih. Nismo se še mogli prav zavedeti, da bo boj res tako krvav, kakor je bil, že sta padla prva dva Gorjanca: Andrej Komar in Alojz Žvan. Padla sta 8. avgusta 1941 na Jelovici. Dne 28. avgusta so Nemci v Spodnjih Gorjah ustrelili že prvih pet talcev. Že 19. septembra 1941 je na Pokljuki padel znani Remarjev Andrej-Andrej Prešeren. Misli in želje, da bo vojne po napadu na Sovjetsko zvezo kmalu konec, so se začele razblinjati. Nacisti so začeli kazati svojo moč in predvsem nasilje. In prav v tem je veličina boja: upor je okupator sicer zaviral, toda zadržal ga ni!

Zdaj so Gorjanci izpričali svojo žilavost, izklesanost in odpornost.

Mar je potemtakem čudno, da so v štiriletnem spopadu padali tudi taki dečki, kot sta bila štirinajstletna Stanko Beznik iz Krnice in Jože Janša iz Podhoma? Ali pa 81-letni Jožef Jan iz Spodnjih Gorij? Padli so v gozdovih in na planinah; v takih primerih gozdnata Pokljuka in Mežaklja nista bili partizanski zaveznici. In nasprotno: vsak, kdor se je v tistih časih znašel v gozdovih, je bil v sovražnikovih očeh partizan.

In potem so se vrstili številni padli, ki so se žrtvovali med partizani ali pa so padli drugje. Ker je bilo po več članov ene družine v partizanih, je smrt v nekatere družine posegla tako neusmiljeno, da so padli kar štirje Zvani-Porovi iz Spodnjih Gorij, štirje Pogačarjevi-Kržetovi iz Krnice, pet Repetov iz Spodnjih Gorij, trije Kobali-Zgavnekarjevi iz Mevkša, trije Pristovi iz Mevkša, dva Krničarja iz Zgornjih Gorij, dva Sokliča z Laz, dva Kobala-Frčjeveja iz Zgornjih Gorij, dva Laha iz Spodnjih Gorij, dva Pora iz Podhoma, več Jakopičev, pa Zemve, dva Cundriča ter še in še. Pa v Radovni in še sem in tja po naši domovini je zemlja močila gorjanska kri.

PRVA SREČANJA IN SPOZNANJA

Veliko Gorjancev se je že takrat vozilo v jeseniško železarno in nazaj. Kadar ni vlaka, je podhomska postaja tako majhna in pohlevna, da človek ne bi verjel, kakšen vrvež nastane tam ob urah, ko delavci stopajo v vagone ali stopajo iz njih. Zato so nastale v aprilu 1941, ko so nas zasedli Italijani in Nemci, v prometu velike težave, kajti nekateri mostovi so bili ob razpadu porušeni. Zato smo bili radovedni, kako se bo življenje odtelej razvijalo, ko bodo odhajali na Jesenice v glavnem s kolesi.

V kotlarni, oziroma mehanični delavnici, kjer sem bil takrat zaposlen kot mlad delavec, sta med drugimi delala tudi dva gorjanska prvoborca: razgledani in vplivni mož Andrej Prešeren in Stanko Kocjančič ter nekaj drugih. Že v maju, ko še nikogar ni bilo v gozdovih, smo tam dobili prve Slovenske poročevalce. »KO PREČITAS, DAJ NAPREJ!« je bilo napisano na vsakem.

In Slovenski poročevalec je šel iz rok v roke, da je prišel nazaj oguljen, zamazan od delavskih rok, očitno velikokrat prebran. Ko si ga prebral, so ti oči kar zažarele. Razumljivo je, da si dajal to ilegalno, pod smrtno kaznijo prepovedano glasilo OF samo tistim ljudem, ki si jim zaupal, sicer se tedaj nismo še preveč bali, kajti pravega strahu še nismo poznali. Nacistični red še ni pokazal svojega zločinskega obraza.

Frizure modne, obrvi kot loki, trepalnice nasukane, oči

z zelenim ognjem izzivajoče in obetajoče, vrednim' vulkan strasti. Nog čudovita stebila na visokih petah, tankih kakor svinčnik. Perlón in nylon: napredek družbe in linija edina spoštovanja vredna je zanje le brezhibna črta nogavic: teklama, kašipót pod perlón kombinež in nylon hlačk do raja ritk.

Od vina in brezupa sem pijan in v moji duši blazno se vrtinči nedotakljive družbe delirijski cancan in vleče me v razvrat. Tako mi je kakor vojaku, ko pride s fronte na dopust. Ne! Mnogo huje! V vojni, ko žena je na pretek, lahko ubog vojaški pes za vsakim platom slo si poteši. A jaz ta hip sem bolj kakor jetnik, ki je prišel s Hudičevih otokov v sam Pariz – v središče umetnosti in javnih hiš brez franka v žepu in zato lahko strmi samo v plakat, izzivajoč z Brigitte Bardot.

O sex appeal na stolčkih sekretark! Kot kopije Sofije Lorren, Marilyn Monroe (ni čuda, Arthur Miller!) Kot da neke sem za pisalnim strojem videl Anitto Eckberg, kako na stolčku ne meneč se zame si korigira ustnice: zrcalce na pisalnem stroju, nad tipkami, balkon'. o ti vrščiki sexa strelvod! Po šefovski bi zleknil se v fotelj in se poglobil v »strokovno« časopisje na pisalni mizi: Moda, Maneken in tuje za devize: Stern, Quick (založba: nemški Springerjev koncern, lastnik: meščanski »demokrat«, nekoč nacist!) Od vina in brezupa sem pijan! krivica tu, krivica tam!

Krivica res... A kaj pomaga kleti! KADAR RAZRASTE SE PLEVEL, JE TREBA PLETI.

4 Ti sivi lasje pri štiridesetih letih: desetletje negotovosti za kosček kruha. Pesnik v sivem mestu ne silim med bogove na Olimp in svojih stihov ne zakrivam s skrivalnico podob. Moje korenine zasidrane so pregloboko v razbeljeno srce zemlje. Zgodovina bednih vse preskeleče teče s krujo po mojih žilah. Moje drevo je zelenelo in še zeleni za rdeči plod. Skoz moje žile še teko kakor goreča neukrotljiva reka vse rdeče ceste: ljudje brez posla, preganjarji, izgnanci, KLICARJI K LUČI, NESEBIČNI KAKOR SONCE, ZRAK IN VODA. Prometeji v verigah, nosilci ognja, ki SO PRIŽGALI PLAMEN, DA OGREL BI SIROMAKE. IN SIROMAKI KOT Z MOČJO TITANOV Z GOLIMI ROKAMI IZTRGALI SO SVET IZ SAP ZLOČINA.

Siromašen pel sem z njimi hvalnico življenja brez teže v srcu. Siromašen nisem čutil bede ne lastne stiske. Odkod nocoj tesnoba, avijajoča dušo kot strupena kača z razcepljenim jezikom sikajoče zlobe? Odkod tesnoba? Črv? Kužne klice? V katerem pristanišču se vkrčala sebičnost je podganja na rdečo ladjo! Odkod ta razčlovečenost človeka? Odkod ta pesem, ki skeli...

5 Ti sivi lasje pri štiridesetih letih. Desetletje negotovosti za kosček kruha povest brez happy enda. Bujim se, da so me zlomili, mi razbili usta. V duši čutim zahrbtno nože podtikanj in klevet. V sivem mestu v prahu

k sivem koncu drsi življenje – žalostna povest.

Pesnik v sivem mestu opljuvan za pijanca, potepuha, brez službe in brez kruha obsojen na pogin. Volčji zobje v goltancu, v zatilje zasadila je zahrbtnost kremplje pume. Življenje s pregriznjenim goltancem nema grgrajoča tožba. Pesnik v sivem mestu DESETI BRAT MED BRATI nemo trkam na dobra vrata smrti. Naj urnem se med peter in med trave visoko pod nagrobnik bele Kepe k sprhnelim pesmim, izgubljenih v davni hajki! Oči so slepe. Naj veter me razlista kakor vele liste! Naj dež izmije blato mi z oči! Naj duša mi sprhni do ohostnjaka! Kot okostnjak bom čist kot beli ešterber z rdečim stihom sredi mesta strmel v svino z mrtvimi očmi: Vas, ki z žrtvami ste zajezili uničujoči plaz, NIKOLI – dokler ljudstvo bo živelo – ne zagrne s pozabo čas.

(1958–1962)

ČRT ŠINKOVEC

Pismo

Moj dragi fant, kaj je s teboj, si meni zvest, si samo moj?

Kako brez tebe naj živim? Od ljubosumja vsa trpim,

trpim in čakam ves ta maj. Pomlad prihaja v gaje zdaj

in zemlja topla kakor dlan, od slatčje pesmi gaj pretkan,

nebo srebrno od zvezda... A jaz sem sama, žalostna

te v mislih božam vse noči, a dragi, dragi... tebe ni.

Moj dragi fant, kaj je s teboj? O, pridi, pridi še nocoj!

CVETKO ZAGORSKI

DVOJE ZALIVČKOV

(Poskus literature za vroče dni)

Zdaj hodimo že vsi na morje. V tistem zalivčku za Piranom se prerivamo, zaletavamo, opluskavamo, postavljamo na glavo, potapljammo z maskami in brez mask, brcamo, plavamo z obroči ali brez njih, ko mrtvaki ležimo na hrbtnih v oljnati vodi, samo z nosovi na soncu, ali pa na modrih in rdečih blazinah... in počnemo še marsikaj, saj to je morje, naše morje, ta zalivček za Piranom, in vse to počnemo tako množično, dolgo in vztrajno, da je morje še komaj morju podobno.

Tako torej, tudi moja družina je šla na morje in se tam opluskavala in se postavljala na glavo... jaz sem jo pa sproščen in pomlajen, s prav fantovskimi občutki mahnil navsezgodaj skozi mesto, tja čez trg, mimo stojnic, ki so ta čas kot en sam rdečerumen vrt, iz katerega kukajo okrogli, rdeči ženski obrazi, zaviti v bombažne, svilene, volnene in tudi že plastične — kako mogočen je korak napredka! — pikčaste in rožnate rute...

Pri vsem, kar mi je svetega, takrat nisem imel še prav nobene grešne misli, pravzaprav nisem sploh nič mislil in sem bil v najbolj blaženem in varnem stanju človeka (homo sapiens), ki mu je padlo z ramen breme življenja in hodi takole mimo hiš, ljudi, skrbi in tegob, mimo radosti in norčij našega mesta, skozi špalir cvetic in branjek in pri vsem tem obilju in bogastvu našega življenja na nič ne misli. Pa še malo okrog jajčark, mlekaric in zelenjadark, sem si rekel, še malo tega zdravega vonja po maslu, siru in znoju, saj sem svoboden človek in nič lepšega ni, nič čistejšega kakor takóle docela brez namena in cilja, brez vsakršne v zadnjem žepu skrite misli hoditi po mestu, po trgu, med ljudmi...

Takrat pa jo nenadoma ugledam, od sonca ožarjeno, kakor samó meni namenjeno, kakor da bi se prav meni nastavljala, čeprav je bila v resnici videti vsa skromna in tiha. Izza sončnih očal sem si jo natančno ogledal: njena polt je bila rožnato-masleno nadahnjena, ni ji bilo treba na šminke ne pudra, da je delovala sveže in mladostno. Pogled mi je ušel mali nižje — v črtenkih tenke nožice, v mečih pa krepke, prav športne, z rahlim nadihom dlačic.

Vedel sem, prav instinktivno sem čutil, da bom zdaj zdaj storil nekaj, česar ne bo mogoče nikoli več popraviti...

2. Razen družine sem imel takrat tudi še mačko, staro in dobro mačko, ki je v teku let (prosim, tudi jaz sem se že nekaj naučil, nekaj nove slovenščine: v teku let!) odolela (odolela, prosim!) že mnogim strelom iz zračnih pušk, ko je ponoči popevala okoli oglov in pod okni, pa v večni grozi hišnih predpisov povrgla nekaj ducatov nezakonskih mladičev in poklala še več miši in podgan. (To zadnje je v ostalem — v ostalem, prosim — njen argument proti diskriminaciji s strani hišnih organov.) Ta mačka torej je bila čudovit človek — oprostite, čudovita mačka, ki me je večkrat bolj razumela, kot me razumejo ljudje — o tem pa drugič, zdaj bi povedal le to, da se je gostje namoč razveselila. Koj pri vratih je začela prestiti in se smoliti okoli naju, kakor zna le mačka: hrbet v lok, rep v sabljo, obrat na levo, obrat na desno, okoli leve noge, okoli desne...

In tako, v troje, so se začeli najlepši dnevi mojega življenja: nikoli še nisem okusil česa tako sladkega, krotkega in vdanega. Ure in ure sem preživel v blaženem stanju kot brez težnosti, brez misli na preteklost in še manj na prihodnost, brez zavesti o vzrokih in posledicah, brez časnikov in pošte. Če je kdo pozvonil, smo se vsi trije potuhili — nikogar doma, smo na morju, drugi mesec pridite kasirat, prosim! — in imel sem mir pred prijatelji in pred sovražniki.

Tako sem v tem svojem zalivčku živel, ko da sploh ne živim več, zakaj kdor ne živi za družbo, pravzaprav sploh ne živi. Ampak kdor je že bil v takem položaju, mi bo priznal, da ni lepšega na svetu. Tak zalivček je brez primere lepši od tistega našega zalivčka, ki zdaj sredi sezone ni več morski, ampak vse kaj drugega...

Prehitro je minil čas, ki smo ga svobodno in sproščeno, tako rekoč inkognito sredi mesta preživali v troje... In napočila je ura, ko se je družina vrnila, vsa rjava, ne vem, ali od sonca ali mazil ali od mlakuže v tistem zalivčku, in za leto dni je bilo zame konec blaženosti. Pa saj je bil tudi že čas: že res, da je imela rožnato rumeno nadahnjeno polt in nadih dlačic po nožicah — ampak kaj hočete, ko ima pa vsaka normalna kura samo dvoje bedrc in dvoje perutinj pa eno samo škofijo.

MIHA KLINAR

Balade iz močvirja

ZAPRTA VRATA

1

Ne bom več trkal
na zaprta vrata.

S kolikih že kljuk
sem snemal upe
za usakdanji kruh
in vselej jih obešal
spet na kljuke
istih vrat.

Ne bom več trkal
na gluha vrata.

Saj že ko ustopim, vem,
da lahko grem
skoz ista vrata
po stopnicah istih,
samo v nasprotni smeri:
ven in navzdol
s še večjo težo v duši,
kot sem prišel.

Ne bom več trkal
na zaprta vrata.

Sit praznih sem obljud
in lastnega brezupa.

Ne bom več trkal
na topa srca,

kovinska in ponikljana
ko kljuke —

Nikoli

jih zato
ne bo razžrla
rja vesti.

2

Ne bom več trkal
na zaprta vrata.

V meni

poskakujejo stopnice
in podobe desetletja,
ki kot berač
je stalo
pred temi vrati
in trkalo —
zaman.

Pijem.

Četudi bom opljuvan
za pijanca.

Pijem.

Naj pogoltne me
vrtinec.

Pijem.

Desetletje golta
vse, kar sem videl:
plevel, ki se bohotno
je razrastel.

3

Pijem.

Golta me vrtinec
in žalostno življenje
se spreminja
v obešenjaško kvanto:

Kje neki videl sem
te lepe sekretarke
z držo manekenk
in filmskih igralk?
Sem videl jih zares
in ne le
na ovitkih
Quicka
na neki mizi.

Res, čedne so
in vredne
poželjivega pogleda
in še nečesa drugega
sevé:

Tako so
osje tanke v pas,
a v prsi bujne.

Zato se je krog simpatizerjev partije v tistih dneh v primerjavi s predvojnimi časi naglo in močno razširil. Ta ciklostrani listič, ki smo si ga izmenjavali v tovarni, je bil tiste dni skoraj edina oprijemljiva bilka ki je zbujala upanje; bil je plamenček, ki je dokazoval, da deluje nekje sila, ki zbujala občutek povezanosti in tolaži ter spodbuja ljudi, naj ne klonijo, pa naj bodo žrtve še tako velike. Nekje je bila roka, so bile misli, je bila glava, ki je vse dobro premislila in pripravila. Nekje je bilo vodstvo, ki je imelo pred seboj jasno začrtano pot neizprosnega boja z okupatorjem. Hitlerjeva moč pa je bila takrat ogromna; pod njo je ječala vsa Evropa. To je pomenilo, da smo se začeli upirati najbrezobzirnejšemu sovražniku človeštva, kar jih pozna zgodovina.

Še junij je bil, ko je izginil od doma in iz tovarne Andrej Prešeren, ki se je z Jeseničani mudil v glavnem na Poljanah. Zveze z njimi pa nismo pretrgali. Nasprotno: začeli smo se sestajati in govorili smo samo o oboroženem upor, o zbiranju orožja, o širjenju propagande, o tem, da bo Nemčija kmalu napadla Sovjetsko zvezo in tedaj je bo konec v dveh, treh mesecih.

To smo hoteli verjeti, ker smo to vroče želeli.

Vendar nas je skrbelo, predvsem še nepoučene in pa ljudi, ki so že okusili težo in dolgotrajnost prve vojne. Zato so ljudje po vaseh ugibali in govorili to in ono.

»Le kam nas bo to pripeljalo? Nemci so močni!«

Prvi gošarji pa so sami in prek nas dopovedovali ljudem in jih prepričevali: »Saj Nemci niso tako močni, kakor se kažejo. Ko se bodo spopadli z Rdečo armado, si bodo kaj kmalu polomili zobe.«

Ta peščica zavzetih organizatorjev je bila s temi trditvami podobna komarju, ki se zaganja v krokodila. Sicer pa je res — kar ni nič čudnega — da velik del prebivalstva Nemcev ni gledal preveč po strani. Vse je bilo še neznano, nejasno, Nemci pa so obljubljali mnogo. Uveljavili so se različni vplivi od prej, kajti večina ljudi ni mogla takoj doumeti, da so bili takrat že pripravljeni načrti za ponemčenje naših krajev. To je pomenilo preseliti večino Štajercev in Gorenjcev daleč z domače zemlje.

Dne 6. maja 1941 so namreč Nemci v Gradcu sestavili načrt, po katerem naj bi preselili 260.000 Slovencev, ki so jim 4. junija na konferenci v Zagrebu dodali še 175.000 naših ljudi.

O vsem tem, sicer ne tako natanko, kakor je znano sedaj, je pisal tudi uporniški tisk. Izseljevanje je bilo moč ustaviti samo z oboroženim uporom.

Kdo iz naše in starejše generacije se ne spominja sramotnega in ponižujočega, še bolj pa vznemirljivega merjenja glav, 'določanja' rase« ter zloglasnih števil 4 do 6? Vsi ti ljudje bi morali biti razseljeni do konca oktobra 1941. Vendar je bilo v začetku močno čutiti, da so naši očetje in dedje nekdanj služili in »frentali« po Avstriji in Nemčiji, da so bili avstrijski vojaki, da so se tam naučili tudi delati in govoriti. Zato so ljudje, vneti za mir in delo, podzavestno računali na nemško kulturo, na nemško delavnost, natančnost in razne obljube. V dneh razsula je vladala čudna psihoza:

»Če že moramo priti pod tujca, je pač bolje, da pridemo pod Nemca!«

Res, protifašistično delovanje pred vojno je bilo živahno, vsakodnevno, toda človek ne čuti potrebe po »politiki« ali pa mu okoliščine tega niti ne dopuščajo, pač ne more čez noč vedeti, kako nasilen red je fašizem, ne le pri nas in v drugih okupiranih deželah, temveč tudi v deželi Hitlerja in njegovih pomagačev.

Dozorevanje se je šele začelo.

K temu pa so pripomogli Nemci sami: odstranjevali so naše napise, ponemčevali

sole, zapirali koministe — če so bili dosegljivi — in se lotevali tudi drugih ljudi.

Zato sem se v tistih dneh čutil ponosnega, ko smo kar v nahrbtnikih po glavni cesti na Poljane prinašali hrano prvim ilegalcem. Spočetka so si jo od ust pritrgovali največ delavci, da je bilo videti, kakor da bi prinašal malico za delavce.

Takrat nam je Polde Stražisar v navzočnosti Andreja Prešerna in Toneta Talarja na Poljanah naročal:

»Najvažnejše je zbiranje orožja. Kjerkoli ga dobite, bo dragocenejše kakor vse drugo. Vsak naboj, vsaka stara puška, vsaka bomba... Po hrano pa bo treba stopiti tudi h kmetom. Delavci si od hrane, ki jo dobivajo na nakaznice, res ne bodo mogli pritrgovati. Tako bomo tudi kmečke ljudi pritegnili k boju!«

Polde je govoril tudi o »danem trenutku«, kakor je ponavljal vedno, kar je pomenilo: udariti in kmalu prevzeti oblast. To je bilo šele sredi junija 1941.

Le kaj bi se zgodilo, ko bi čez nekaj mesecev res morali prevzeti oblast?

Toda takrat je bilo tako in zrelost je rasla vzporedno z dogodki, z udarci, uspehi in neuspehi.

Če je tako govoril Polde, če je to poudarjal Andrej, je bilo to tudi treba storiti. Vsak začetek je težaven, tako so nas hrabрили.

Pri tem delu sva se največkrat srečala s Stankom Kocjančičem. Med prvimi in največ kruha je dajala Vikica Ravnik iz Grada, na Rečici pa Ivanka Trnka-Rusova iz hotela Triglav. Radi so dajali tudi nekateri v Zasipi. Jaz sem se v začetku obračal na Terseglava, Kladvove, kjer je bil pokojni Janez sploh najbolj agilen, potem pa sem stopil tudi k Pičnovemu Mihju.

Z Rečice so po svojih zvezah pomagali in že v sodelovali sodlovali s Pokljuko Rozmanovi, Golčevi in posebno Martin Humer, pozneje pa še mnogo drugih. Partizansko zaledje se je razraščalo. Ne bi hotel ponavljati že znanih dejstev, da v teh začetnih dneh ni bilo lahko pridobivati ljudi za nekaj tako tveganega, kakor je upor; raje bi spregovoril kratko o občutkih, ki sem jih imel, ko sem obiskoval razne ljudi. Z vso mladostno vnemo sem občudoval starejše tovariše, ki so si že upali v gozdove. Prehod iz normalnega življenja v partizansko, negotovo in več kot tvegano, se mi je zdel pomemben. Za kaj takega je bilo treba mnogo požrtvovalnosti, zavesti in tudi poguma. Zato mi ni bilo težko veli-

ko časa posvetiti nabiranju hrane, denarja in drugih stvari, kar so mi naročali, čeprav sem se s tem izpostavljal večji nevarnosti, kakor sem sploh mislil. Zato sem takrat, in pozneje tudi drugi, legalno — v upanju, da nas morda ne bo doletelo najhujše, da te nekje še vedno nad glavo čaka streha in postelja, naredil marsikaj, da bi to trdo prebijanje odložil za pozneje. To odkrito priznam. Ko bi bilo vse enostavno, lahkotno in kratkotrajno, partizanstvo ne bi bilo tako pomembno, kakor je bilo. Ljudje smo različni, v nečem pa enaki: nihče rad ne trpi ali celo umrje brez koristi. Sicer je eden v tem večji junak, drugi manjši in srednji, toda tudi pozneje sem videl bežati celo največje junake, take, ki sem njihovo hrabrost občudoval. Hrabrost je dragocen dar narave, zato smo jo vedno, zlasti v partizanih, visoko cenili. In če je bila hrabrost združena še z zavestjo delavca, furmana, kmeta ali golcarja, so zrasli iz njih partizani, ki so po pravici uživali med ljudstvom ugled in spoštovanje.

In ko so Nemci 22. junija napadli Sovjetsko zvezo, so tovariši na Poljanah oživel. Bili so prepričani, da je to začetek konca, ki bo za nas znamenje in ki bo sledil najkasneje v treh mesecih, prav gotovo pa pred zimo. Jaz, zelenec, sem poslušal te stare, izkušene revolucionarje in kar požiral njihove besede, napovedi in utemeljevanja, potem pa sem vse to pripovedoval svojim znancem in prijateljem. Če so bili o tem prepričani tudi sami, ne vem, vem pa, da nam je bilo to v veliko spodbudo.

Toda bradata glava Andreja Prešerna, ki je prej izdajala prikupnega in prekaljenega intelektualca kakor tovarniškega »drejarja«, je večkrat preudarno zmajala, in že nas je opozarjal:

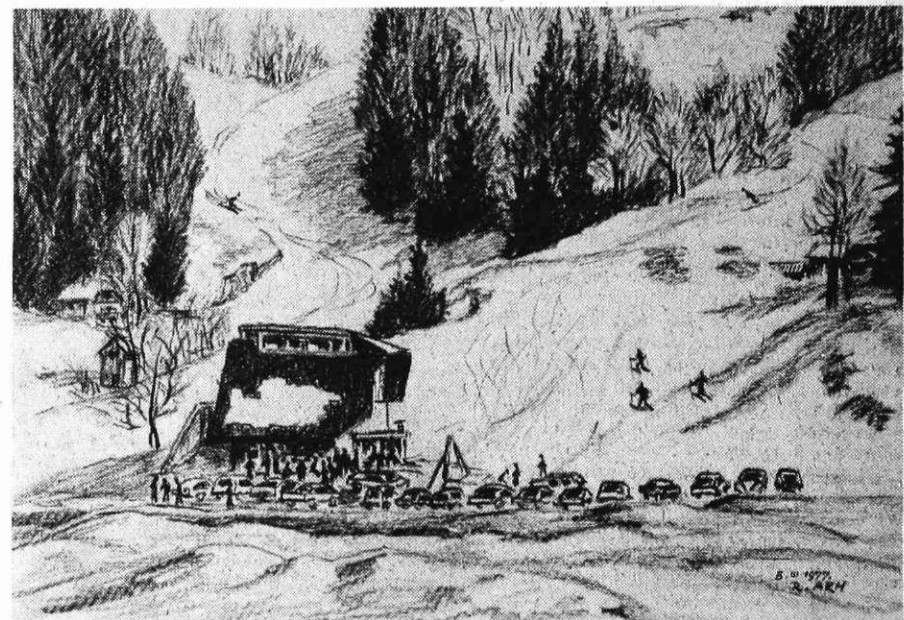
»Počasi, počasi! Boj bo zagrizen in ne tako hitro končan! Saj se spopadata ta dva sistema!«

Andrej pa zato ni bil nič manj ognjevit glede oboroženega upora, le izkušnost je govorila iz njega. Lahko bi mi bil oče, zato sem ugibal, kako premaguje nevšečnosti, ki se jim v partizanih ni bilo mogoče izogniti.

Kmalu pa so se napovedi začele uresničevati: Nemci so s 1. julijem začeli preseljevati predvsem ugledne ljudi in izobražence, da bi tako povsem zbegali že tako vznemirjeno prebivalstvo.

Mnenja o »kulturnih« Nemcih so naglo plahnela in tako smo se začeli tesneje zblíževati. Zdaj je bilo važno, da si bil

(Nadaljevanje na 4. strani)

Rudolf Arh: Zatrnik

(Nadaljevanje s 3. strani)

Slovenec. Če si bil komunist, si bil v očeh ljudi samo še večji domoljub!

In tako sta nas začeli združevati humanost in enotnost. Celo ljudje, ki so še nedavno sprčo podlega hujškanja imeli komuniste za malopridneže, so jih začeli varovati, hraniti, obveščati in skrivati. Celo življenja so tvegali zanje, kajti čutili so, da so se s tem uprli nameravanemu uničenju vseh.

Poslej besedi »upor« in »komunist« nista več delali ljudem posebnih preglavic. To še ni pomenilo, da smo množično odšli v gozdove, toda začutili smo, da imamo istega smrtnega sovražnika in da moramo biti zato zaveznički.

Nuša je storila svoje: pot, po kateri bo treba hoditi poslej, je bila vse jasnejša — in ena sama. Ali pa ona druga, umazana, izdajalska.

»SKLADIŠČE« OB TEPKI

Ob cesti proti Spodnjim Gorjam, takoj ko prideš skozi kratek predor pod železniško progo, na ostrih ovinkih raste več tepk. Ena med njimi je bila takrat še tako mlada, da si jo lahko objel z dlanmi obeh rok. Zdaj je že debelo drevo.

In tam, pri tej tepki, sva se od maja 1941 do odhoda v gozdove nekajkrat sešla s Porovim Lojzom, Alojzom Zvanom. Začelo se je skromno. Najprej sva se pogovarjala o novostih, o orožju in propagandi, potem pa sva ob mladi hrški zagrebala majhno škatlo. Škatla nama je poslej rabila za »skladišče«. Ne prej ne pozneje tiste skrite škatle ne bi imenoval tako, toda spričo poti, ki smo jo komaj začeli zaznavati, je bilo to ime povsem upravičeno.

Do tega je prišlo po golem naključju, kajti za vsako malenkost se ni bilo mogoče sestati. To ne bi bilo ne pametno ne varno. Nekega majskega dne sem iz tovarne prinesel dva ali tri izvode Slovenskega poročevalca. Dogovorjenega sestanka z Lojzom ni bilo mogoče dočakati in tako je »skladišče« prišlo zelo prav. Lojz, ki je kmalu prišel pogledat, če je kaj v škati, jo je takoj izpraznil. Če pa sva se tam sestala, sva posedela ob tepki in se »mirno« pogovarjala o vsem mogočem, kot da se naju ves svet prav nič ne tiče.

Pozneje so prišli v tisto škatlo poleg papirjev tudi deli orožja. Nekega dne sem našel v njej pet nabojev za puško. Pet nabojev! Zavil sem jih v cunjico kot nežnega otroka in jih oddal Talarju na Poljanah. Pet nabojev takrat ni bilo malo, saj so prve puške šele kapljale skupaj. In potem sem jih čutil v žepu, kakor bi bili kosi razbeljenega železa. Posebno še, ker so se mi zdeli važni, skrivnostni, hkrati pa strašni. Dotlej namreč še nisem streljal s pravim orožjem in, priznam, nikoli nisem čutil do orožja posebnega veselja. Bilo mi je zoprn. Zato sem toliko bolj občudoval te ljudi, ki so se zadovoljno igrali z njim in ga hoteli vsak hip tudi uporabiti. To so bili naboji, zbrani in zdaj skriti v škati zato, da bi spretna partizanska roka nekega dne počila predrznega Nemca ali podlega izdajalca.

Nekega dne sem spet tako čepel pri tepki, in kot bi se igral, sem odprl škatlo. Pod rokami sem tedaj začutil nekaj okroglega, hrapavega, trdega in težkega. Bilo je železno. Naglo sem se ozrl na vse strani. Nikogar ni bilo blizu.

V škati je ležala nasekana bomba. Ročna bomba. Še vedno vsa rjasta in po kanalih se je je še držala prst. Od vznemirjenosti so mi zadržale roke. Kaj če pristisnem kam tako, da bo počilo? Lojzu se je moralo neznansko muditi, da je pustil bombo kar tako, umazano. Spet sem se ozrl, pa ni bilo nikjer žive duše. Stisnil sem jo v žep in se odpravil proti domu. Desno hlačnico mi je tako vleklo navzdol, da sem z njo brisal prah po cesti. Bombo sem zakopal v drvnicu. Dolgo pa nisem vzdr-

žal. Soseda Franceta, ki sem ga pred leti občudoval kot dobrega vojaka, sem vprašal, kako se streže taki reči. Rjaste res nisem hotel izročiti nikomur. Tako ne sme priti v partizanske roke. Zato sem jo očistil, namazal z oljem in spet zbrisal, da je bila videti, razen nekaj luknjic, kakor nova.

Tudi ta je potem šla na Poljane. Bila je še redka, zato so je bili toliko bolj veseli.

Še nekajkrat sva tako »napolnila« najino skladišče, dokler ni prišel konec julija.

Nekega vročega dne pa mi je redko-besedni, toda vedno nasmejani Lojze rekel: »Zdaj nama to ne bo več potrebno. Treba bo iti! Kaj pa ti?« Brez podrobnega pojasnila mi je bilo jasno, kam bo treba iti. In Lojz je to povedal tako preprosto, brez strahu, kakor da odhaja na prijeten izlet.

Kdo ga ne bi občudoval? Tedaj še ni pokalo po okolici, vendar je bilo ozračje tako, da o tem, če bo pokalo ali ne, ni bilo treba dvomiti. In ob misli na to me je stisnilo pri srcu.

Lojz pa je komaj čakal na to. Šel je in me spet obzirno priganjal: »Tudi ti boš kmalu moral! Molči o vsem!«

Lojze je odšel brez posebnega poslavljanja.

Niti štirinajst dni ni minilo, ko sem prav od njegovega brata Andreja zvedel, da je Lojz na Jelovici padel. Andreju se je glas tresel, kljub temu pa kar nisem mogel verjeti, da je to res. Tako mlad, neugnan in žilav, kakor je bil, pa naj bi že padel! Zdaj smo se jasneje zavedeli, da bo ta spopad krvav. Nekakšna tesnoba me je prevzemala vedno bolj, ko sem srečaval uniformirane zelence, ki so hodili po naših cestah tako predržno, da bi se mi morali čutiti pohlevne podnajemnike.

Ime partizan je poslej zbujalo še večje spoštovanje, hkrati pa smo se vsi v dolini zavedali, da bo boj trd in neizprosni. Strah in negotovost nam nista bila neznana. Slo je le za njuno premagovanje.

Z GRABLJAMI K JOHANI

Johana je bila Ivana Mohorič-Olga, ki je živela za Poljšico, tik pod gmajno. Johana prvih stikov s partizani ni navezala zaradi bližine gozdov, čeravno je res, da ji je njihova bližina olajševala delo. Bila je revolucionarka že pred vojno. Kakšna je bila, pa vem natančneje še zato, ker je pri nas — imeli smo kovačnico — kmalu po svojem prihodu iz Kamne gorice, nekaj let pred vojno, začela izdelovati znane kropske »jegernegle«. Svoje revolucionarno

prepričanje je pokazala takoj. Johana je bila tudi drzna in pri njej, ki ji je pomagal tudi mož, je bila nekakšna prva postaja za zvezo med vami, med zaupniki v dolini in partizani na Poljki.

Takrat so bili prvi dnevi avgusta, kmalu po tem, ko se je izgubil tudi Porov Lojz. Dne 1. avgusta je prvič pokalo po Poljanah, kar smo zvedeli takoj. Tudi za prva dva padla partizana smo zvedeli. Lagal bi, ko ne bi priznal, da je dolino zajel preplah. Ljudje so se zdaj še bolj zapirali vase. Bali smo se negotovosti, partizanske sile pa so bile še tako šibke, da so ljudje zmajevali z glavami — češ to je samomor! Nemci jih bodo pobili in polovili! Upirati se je brezupno!

Tako je bilo razpoloženje po tem, ko so ljudje zvedeli, kaj se je zgodilo na Poljanah. Partizani pa niso mislili tako. Nemci so na ves glas — pomagali so jim tudi domači priskledniki, ki se jih je bilo treba bati — oznanjali:

»Teh nekaj banditov bomo v kratkem uničili! Ljudje, ne nasedajte jim!«

Po tem prvem spopadu so partizani izginili. Kam, nismo zvedeli. In prav takrat, v tistem napetem poletnem ozračju, bilo je 2. ali 3. avgusta, me je Johana poiskala kar doma. Prišla je z vprašujočim pogledom, kot bi že vnaprej hotela uganiti, če lahko tvega ali ne.

Toda, če je kaj začela, je tudi izpeljala do konca. Gledal sem jo, kakor da je partizan, kajti znano je bilo, da ima Johana z njimi tesne stike.

Zato sem se takoj razveselil: »To je spet znak življenja! To bo brž čas zveza! Partizani so se gotovo ustavili pri njej.«

Na samem sva bila in Johana ni čakala: »Kratka bom, ker se mudi... Takole je: čimprej bi moral zbrati nekaj hrane! Ne čimprej, takoj! Bo šlo?«

Toda to zanjo ni bilo vprašanje, to je bila naloga in dolžnost, in tako jo je sporočila tudi meni. Če sem bil z njimi v zvezi, sem bil dolžan nekaj storiti, tudi če je bilo nevarno. Saj v tem je bila vsa zadeva: nevarno je bilo!

O tej nevarnosti sem razmišljal tudi jaz, kajti po prvem navdušenju v pripravah na vstajo in ko se ni pokalo in še nihče ni padel, je skoraj vsak storil kak korak nazaj. Postalni smo resnejši ali drugače rečeno: strah, pred nasiljem je dobil večjo veljavo. Sram me je bilo pred samim seboj, da sem — čeprav le na kratko in v mislih — nekaj časa okleval. Ko ne bi bilo potrebe in ko mi Johana ne bi zaupala, prav gotovo ne bi prišla. To ni bilo izrečeno, toda to je odmevalo iz vsake njene redke besede, vsakega pogleda, vsake kretje. Kako bi jo mogel razočarati? Zdaj, ko so bili od aprila dalje najhujši časi, je bilo treba iti tja, kjer je bila znana zveza. Pomislil sem na nekatere nevarne sosedo, kar je vedela tudi Johana, in se nekako boječe oziral na vse strani.

Uganila je, kaj mi roji po glavi, zato me je pokarala:

»Vem, kako je s sosedo! Kaj pa jaz? Misliš, da nisem tvegala, ko sem prišla sem? ... Vem, da boš!«

Potem sem jo tiho vprašal, kajti mučila me je bolj radovednost kakor strah:

»So tam? So se oglašili pri tebi?«

Toda Johana je bila skoraj huda in ob tem vprašanju tudi nezaupljiva:

»Ne vprašuj preveč. To ni zdravo!«

Taka je bila: drzna in odločna, odgovarjala pa je brez ovinkov. V primerjavi z njo sem bil zelen in boječ, pravi učencek! Vendar sem jo čudno pogledal, kot bi hotel reči: Če bom tvegala in zbral hrano, naj vsaj vem, za koga bo. Toda — to bi lahko vedel brez besedičenja.

Da bi me pomirila, je vendarle rekla: »Dosti je, če veš, da že dva dni niso jedli in da ne morejo do hrane. Zdaj pa brž po-
vej, reci!«

(»Krivi smo, prijatelj. Ampak vsi nismo krivi.«)

Spomin me je zanesel za deset let nazaj. Mračilo se je. Prijateljico, ki naju je obiskala, sva z ženo sprémila na Dovje.

Na cesti med globelama je čakal štopar. Nemec. Izdajali so ga plavi lasje. Fant je bil mlad. Osemnajst? Dvajset?

Prijazno je pozdravil. Na nemški »Guten Abend!« je zaslišal naš »Dober večer!« Stisnjen v kratki »... čer!«

Bili smo že mimo, ko se je oglašil: »Spricht jemand von euch deutsch?« (»Zna kdo od vas nemško?«)

Noč se bliža, je potožil. Prevoznika ne bo dobil. Kje bo prenočil? Tule? V jarku? Bi ga lahko spravili pod kak kozolec?

Zenska je vzela fanta s sabo. Prisrčno smo se poslovili.

Drugega jutra nas je prišel pozdravit. Sedla sva za mizo in začela klepetati. O vremenu, poti, regratu, gorah, ravninah, o jedilnikih in jedeh, o literaturi, jusu in ministrih. O vmes, pri čemer ob klepetu lahko izgubljaš čas. O nas in našem boju. O Hitlerju in tisočletnem rajhu.

Zena je postregla s kavo. Potem sem ga napodil.

Prav nič gostoljubno. Skrajno nevljudno:

Plavolasec je hotel povzdigniti Hitlerjev rajh v deveta nebesa. Kako božansko bi po njegovem Evropa zaživela, če bi Hitler zmagal. Zmešani Staffenberg in Beck sta kriva, da se to ni zgodilo. Da o Keitlu, Jodlu in Doenitzu ne govorimo.

Himmler, Goebbels, Goering... No, da, to so poglavja zase. Ampak Hitler je bil genij.

Takrat sem mu pokazal vrata.

»Ne,« pravi Walter s sklonjeno glavo.

»Bil je svinja. Zasvinjal nas je pred celim svetom.«

Hitler namreč. Nemce. Od Prusije pa do Porenja.

Zato pravim, da so med Nemci še ljudje. Res so bolj redko posejani, a tèm topovi in strojnice smrde. Sram jih je za pokole, taborišča, talce, za milijone mrtvih... Sramujejo se, ker so Nemci.

Ponavljam: Redki so. Pa vendarle jih je mogoče še dobiti.

ČRT ŠINKOVEC

Tonka

To je Tonka iz Podlonka: lička — jabolka rdeča, svetle očke — sama sreča in dva zlomka.

To je Tonka iz Podlonka!

To je Tonka iz Podlonka: rada bere knjige, pa še raje sladke fige, pa še raje pomaranče iz dežele Sanče Panče. To je Tonka iz Podlonka!

ČRTOMIR ŠINKOVEC

Babica

Babica je kot Andersenova pravljica: lepa za vse čase. V venec spleta si srebrne lase in smehlja se kot dobrota, njene roke so kot medenjaki in njene oči so sama lepota in njeno srce in njen obraz je sreča z unuki in nečaki

in eden od teh sem jaz.

Skokica bolha

Zgodilo se je v temnem lesu, pri črnem gabru o kresu: skokica bolha je skočila na polha in da večja bo zmeda, s polha na medveda, pa na lisico, hrčku na smrček, volku na rep in spet nazaj na potep, na hrčka, lisico, medveda in da še večja bo zmeda, z medveda na polha, ta se popraska in spet se popraska in pravi nazaj: »Ena sama bolha, pa tak diredanj!«

Trije lovci

Trije lovci: Jelen, Volk in Medved šli so na jelena, volka in medveda, če pa pride veper, še na vepra.

Ob košatem brinu, tam na Volčji jami prst na petelinu so držali čakajoč jelena, volka in medveda, če pa pride veper, tudi vepra.

Jelen, Volk in Medved: to je budna preža, sama ušesa, zadržana sapa — semkaj od drevesa zver prihaja pok! — vsi trije ustrelijo ježa.

Ko na Volčji jami pekli so pečenko, je zarukal jelen, je zabrundal medved, je zakrutil veper, ko so praznili pletenko, je jokala le nevesta, mlada ježeva nevesta...

BENJAMIN GRACER

Stric Peter

Dva za revmo: stric Peter (na vso kramo tablet) da se jezik odaja in se spet odpre svet...

Nekoč si polja oral hlode premikal progo gradil: pa ti je vlak zmeraj mimo peljal mimo peljal (v čakalnicah si se zapil)

Dva za revmo: stric Peter (na vso kramo tablet) Ti plašaš za žganje Jaz plačam za sanje...

da bova s svetom bot

(Jesenice, kolodvorska restavracija: 31. dec. 1976)

Fragmenti

1.

Preklet je kdor se v ta čas rodi s samoto diha človečnost in mu skozi stene telesa žari ljubezen...

2.

O demonski duh žene ki nas mesiš: v njen gib in njen nasmeh v njeno milino...

Ponesrečeno je rojstvo v telesnost: ko nas dozori sonce je samo še razpadanje...

3.

V soju moje svetlobe obletavajo večje na črnem prtu češnjevi cvet...

Rudolf Arh: Blejski grad

Trije profesorji v kabinetu. Četrtemu človeku je znoj kapljal iz hlač. Meni. Najbrž sem opravil. Tišina v sobi mi je scedila zadnjo kapljo vode iz telesa. Če bo še malo trajalo, bo lulček odpovedal.

»Ja. Hm! Tako torej.«
Drobni starček je zasukal pête. Ob oknu in za hrbtom se ni nič spremenilo. Par ostrih oči je strmo zazrmel vame.

»Človek in pol. Ne mislim vas. Šorlijev roman, ki pravite zanj, da vam je tuj. Vam je morda znano, da je avtor pred dvema letoma umrl? Ne? To sem si mislil. In Pugljeva Ura z angeli.«

»Knjiga je izšla pred pol stoletja, go spod profesor.«

»Tako torej. Nabiti smo s podatki. Za Ljudmilo Poljančevo je bil pa čas prekratek, kaj?«

Obrisal sem si potne srage z lic. Saj je vseeno. Odločijo naj, ali sem goden za odstrel.

»Pa sedite, kolega!«
Oglasil se je mož za mojim hrbtom. Zdrznil sem se. Zazijal.

»Kolega?!«
Spogledali so se. Potem so se mi pa nasmejnili. Vsi trije. Začel sem upati. Videti je bilo, da niso klavci.

Skoraj dve uri so mi dali časa, da sem lahko razložil, kar sem v letih prej požrl. Nazadnje smo se krohotali ob spoznanju, kako različno sodimo o tistem, kar je kdo vrednega napisal. Naj pojasnim:

Težko prenesem Ingoliča. Krut je. Svoje junake zabode z nožem, jih zažge, vrže žandarjem v noge. Izživlja se nad njimi skozi cel roman. Smrt pa je nasilna. Nikoli ne zgreši. Sredi najlepšega življenja počiva polno. Ugasne, kar je pravkar še živelo.

Nasilno ugasne človeško življenje. Trije visoko cenjeni profesorji so se smejali. Vendar:

Obsodil sem nasilje v našem slovstvu. Rekli so le, da o nasilju mislimo ljudje zelo različno. Za konec pogovora sem bil deležen žegna.

»Všec so nam ljudje, ki jim je jasno, česa ne vedo.«

Takrat mi je troje profesorjev odprlo glavo:

Do smrti je Zemljanu dana možnost, da izpolni luknjo pod lobanjo. Važno je samo eno:

Vedeti, česa še ne veš. Prizadevati si, da bi tisto zvedel. Spravil pod kapo, kot se temu reče. Zapolnil prazen prostor pod čelado. Razprl naušnice, ki so jih nadeli čas, družba in ljudje. Utrdil v sebi, v bližnjih, v vseh, ki se srečuješ z njimi, da bi nikoli ne pozabil ne sam ne oni:

Proč z nasiljem!
Čas je, da bi že zmagale človečnost, do brota, plemenitost. Spoštovanje, naklonjenost in ljubezen. Podrti stolčki, na katerih mestu bi vzniknilo tovarštvo, proklamirano v dnevih boja.

»Tovariši« smo danes le še v šolah. Fosili vsega lepega, za kar sem nastavljal glavo v bitkah. Edini v naši družbi, ki nam je biti tovariš postal poklic. Blagor otrokom, ki se njih »tovariši« in »tovarišice« tovariško obnašajo do njih! Blagor jim, če se je v zavest njihovega učitelja zasidrala enkratna lepota tega čudovitega imena.

Uradno smo še zdaj tovariši in tovarišice. V javnosti. Privatno smo gospé in gospodje. Seveda teh dveh nazivov za televizijo, radio in časopise ni, če niso tujci, škofje, patriarhi ali reis-el-uleme.

Kakašno bogastvo skriva to ime!

Tovariš.

Kako smo to besedo umazali... Kako je včasih bridko ob zavesti, da je to naziv. Da ni ime, ki ti pritiče... Krinka za življenjsko raven. Za namišljeni ugled v družbi.

Namerilo se je, da sem tovariš po poklicu. Rad bi bil tovariš ne glede na

Sachsenhausen. Bodeča žica okrog taborišča. Morda izdelek jeseniške železarne.

poklic. **Tovariš** kar tako. Zmerom. Povsod. Vsakomur, ki se z njim srečam.

Tovariš. Ne nasilnik.

Končam naj poglavje o nasilju:

Od več kot dvajset tisoč vojnih ujetnikov iz Sovjetske zveze jih je v Sachsenhausnu ostalo živih le dva tisoč petsto. Osemnajst tisoč so jih postrelili esesovci v dveh mesecih. Pisalo se je usodno leto enainštrideset. Koliko mark bi tedaj Himmlerjevi sekundanti iztržili zame v Sachsenhausnu?

Tu je račun:

Dnevni zaslužek zapornika	6.— rajshmark
Odbitek za prehrano	0.60 rajshmark
Amortizacija za obleko	0.10 rajshmark
Približna življenjska doba v taborišču:	
Devet mesecev	270× 5,30 rajshmark,
kar zneso	1431.— RM

Truplo zapornika pa da dohodke:

1. Zlati zobje.
2. Obleka.
3. Stvari, ki so kaj vredne.
4. Denar, od katerega pa je treba odšteti stroške za sežig — približno 2.— rajshmarki.

Končni dobiček za truplo zapornika znaša torej okrog 200.— RM

Po devetih mesecih življenja določene številke v taborišču zneso dobiček za SS natanko 1631.— rajshmark.

Poveljnik taborišča Kaindl je na sachsenhausenskem procesu leta sedemindeset rekel:

»To je bil način, da sem Himmlerjevemu namestniku Pohlju ustvaril veliko premoženje. Samo v letih 1942/43 smo mu za ureditev njegovega posestva izplačali iz lagerske blagajne čez milijon rajshmark...«

Dovolj je Sachsenhausna. Dovolj nasilja. Dovolj vsega, kar nas pet desetletij tlačil k tlom. Dovolj je bilo štirih gëjev. Ko bi zaživel tîji!

Tovariš v polnem pomenu te besede. Da bi bil to vsakdo izmed nas. Vedno. In povsod.

Weimar — Buchenwald, sreda, 7. avgusta 1973

S prijateljem sva se davi v Schoenefeldu poslovala. Spremil me je do vagona, v katerem me je čakal rezerviran sedež.

Lahko bi mi na domu v Zeuthnu stisnil roko:

»Srečno!«
Pripeljal se je z mano v Schoenefeld. Zeuthen je ostal za nama petdeset kilometrov daleč.

Izgovor za spremstvo je bil dober: Prometnega vozlišča, kakršno je Schoenefeld, pač nisem vajen. Ne, ne, nihče se ne boji, da bi se izgubil. Lahko pa bi zamudil vlak... Tam so podvozi in nadvozi, dvajset peronov, večna gneča, enoličnih obvestil po zvočnikih pa ne razumeš, magari da si Nemec.

Und Waldow weiss Bescheid.

(Waldow vé, kako se je treba obrniti.)

Izgovor pač. Neradi so me spuščali iz rok. Zanje sem bil nekaj časa živo okno v svet. Gostili so me, da bi se ob živahnih jutranjih ali večernih pogovorih mogli živeti v mojo lepo domovino. Zaporedje tîm se ni nikda spremenilo:

Družina — Mojstrana — Gorenjska — Slovenija — SFRJ.

O vsaki izmed njih seveda — jasno! — le presežniki.

Razumljivo tudi znamke. Té podobice so živa vez med nami.

Pred petnajstim leti nisem vedel, da v Zeuthnu v DDR živi kak Waldow, da v Wetzlarju v BRD živi kak Walter. Odkrilo mi ju je filatelistično krožno pismo, na katerem so se znašli naši trije naslovi. Dobil sem ga od Waldowa, ki je zapisal, da bi rad menjal znamke z mano. Zraven je pripomnil, da sta z naslovnikom pred njim sedela v davnih časih v isti šolski klopi. Ločujejo ju meja, čas in razmere. Bi bil lahko posrednik med prijateljskima iz otroških let?

Ponudbe sem se razveselil. Odromala so pisma v Zeuthen, v Wetzlar. Odgovori so deževali. Naslovi so se stopnjevali: »Mein Freund! Mein lieber Freund! Mein liebster Freund!«

Lukenj v mojih zbirkah znamk je bilo vedno manj. Oba sta se trudila na vse kriplice, da bi mi poslala, česar nisem še imel. Francijo. Švico. Avstrijo. Nemčijo takšno in drugačno. Od njenih znamkarskih začetkov pa do današnjih dni.

Znamke sem prejemal, računov zanje pa nobenih. Kolikor sem vrnil — bila sta zadovoljna.

Nikomur nisem rad dolžnik. Račune znamkarji med sabo navadno takoj poravnajo. Oba nemška prijatelja pa sta me stisnila v kozji rog. Moj dolg pri njima se je kar naprej kopičil. Po dolgih letih pa se je odkrilo:

Ne gre za dolg. Za to gre, da sta dva Nemca, prijatelja iz mladih let, eden iz DDR, drugih v BRD, našla tretjega. Popkovino. Nekoga, ki vzdržuje vez med njima. Ki je spletel zamrlo prijateljstvo. Za doatek:

O Nemcih sploh ne mislim dobro. Navsezadnje pa, kakor se vzame. Tudi med njimi so ljudje.

Walter na primer. Zanj so Cankarjeva **nebesa pod Triglavom** postala druga domovina. Z vsjo družino se je zavlekel k meni. Ženi in sinu je razkazal Vrata, Triglav, Tamar, Bégunje, Ljubelj. Šli smo skupaj v Radovno. Zapeljali se na Urha. Videli smo Trento.

Vzljubili so deželo, ki je moja domovina. V Bégunjah so molčali. V jami pri Okroglem so jokali. Prekleli so rojake, ki so streljali v jamo z onkraj Save, se s svedrom spravili nad enajsterko partizanov z vrha skale in jih poskušali zadušiti s plinom. Pretresle so jih Draga, Obranca, Pokljuka.

Prekleli so grozotni čas, ki ga je Gorenjcem vsilil Hitler.

»Aber, Vater, ist es wirklich so geschehen, wie Onkel Janes spricht?« je vprašal mali Thomas.

(»Toda, očé, se je res zgodilo vse, kar govorištric Janez?«)

Očé je prikamal. Sklonil glavo. Mati — Holandka — ni mogla ustaviti solza.

»Wir sind schuld, mein Freund. Doch wir alle sind nicht schuld.«

Če je kar podnevi morala priti s Poljsice prav sem, je bilo že hudo. Lahko sem si mislil, da sovražnik po streljanju na Poljanah poti na Pokljuko in Mežakljo strože nadzoruje kakor doslej. V mladostni domišljiji sem si lahko predstavljal, da je za vsakim grmom Nemec.

Toda — če je tvegala ona, zakaj ne bi še jaz! Njena navzočnost mi je pomagala premagati strah, da sem obljubil:

»Poskusil bom! A koliko praviš: vsaj dva nahrbtnika.«

»Še to ne bo veliko... Zdaj pa me poslušaj: poišči si še koga, toda res zanesljivega pomočnika, in oprtajta si hrano tako, kakor da gresta v rovte. Zdaj je čas košnje. Za vsak primer vzemita in vrzita čez rame kako orodje!«

»Ta misel ni napačna,« sem se ji olajšano nasmešnil ob spoznanju, da je o tem že vse premislila in me tako lepo poučila. »Kam in kdaj pa naj prideva?«

»Prinesita hrano v grmovje nad našo hišo. Saj ti je znano. Tam jo zložita, ne da bi se oglasila pri meni. Tistemu, ki pojde s teboj, pa niti besede o meni! In če se le kaj zgodi, »gresta v rovte! Pričakujem vaju popoldne!«

Naglo je odšla, kajti oči nekaterih sosedov so bile preveč zvedave. In ne le to: tja so zahajali celo policisti!

Po njenem odhodu mi je rojilo po glavi več misli: Kdo mi bo pomagal? Kje dobiti toliko izdatke hrane in tako naglo? Kaj, če me že zdaj kdo zasleduje? In za vse to je bilo le štiri, pet ur časa! Dolgo pa nisem ugal. Kar bo, pa bo! Še enkrat sem si ponovil načrt, sedel na kolo in začel zbirati hrano. Najbolj so me spet podprli pri peku Ravniku in v hotelu Triglav, kjer je bila Ivanka zelo radodarna. Še nekaj sem nabral pri dveh drugih hišah, drugo pa sem dobil in dodal kar od domačega, kajti pozimi smo še klali. Res je bilo vsega za dva dobra nahrbtnika. Zdaj sem premišljeval, koga nja bi naprosil za pomoč. A kaj bi izbiral: saj sem imel dobre in zanesljive prijatelje. Obžaloval sem, da si že prej nismo bolj zaupali. Kako naj bi ljudje sami od sebe vedeli, kaj bi bilo treba storiti? To velja za take, ki so bili pripravljeni sodelovati, pa niso imeli priložnosti, za tiste pa, ki smo jih vabili in nagovarjali k temu, pa so se otepal, je stvar drugačna. Človek dostikrat ne potrka na prava vrata. A tudi to je človeško. Tone Justin s postaje je bil takoj za to.

In potem je šlo natanko tako, kot je predlagala Johana... Z grabljami čez rame sva se vzpenjala v obronke Pokljuke. Kar po poti. Za vsakim ovinkom sva pričakovala Nemce, ko pa jih nikjer ni bilo, sva se pomirila. Bil je lep, sončen dan in hlad med Pečmi nama je prijal...

Prijatelj je bil redkobeseden, zato ni vpraševal, kam greva in kdo je to naročil. Razumel je, za kaj gre.

Malo nad Johanino hišo sva vse lepo zložila, toda čutila sva, da naju nekdo opazuje. Že ko sva se vračala, sva opazila krepkega partizana. Bil je znanec Matija Žumer-Zgajnarjev iz Spodnjih Gorij, brat zaslužene sestre Mince in brata Jakoba-Mitje, tudi prvoborca. Kratko je pripovedoval o lakoti, ki je tistikrat prvič zares pokazala zobe. Četa je bila na poti na Jelovico...

Matija je med talci padel že naslednje leto.

Ko je Johana spet prišla, je samo rekla: »Kdor hitro da, dvakrat da! Pojedli so kot bi trenil z očesom!«

Imelo me je da bi jo vprašal, kam so odšli. In ojunačil sem se: »Kje so zdaj?«

Spet sem ga polomil, kajti Johana me je zavrnila:

»Navadi se že in ne sprašuj. Če bo pokalo, boš že slišal. Priden pa si vendarle bil!«

Pohvala me je prijetno presenetila, čez nekaj dni pa je na Jelovici res pokalo:

Slišali sicer nismo, padel pa je Porov Lojz, hkrati z njim pa še drugi Gorjanec Andrej Komar ter Jeseničan Pavle Koren.

TALCI V SPODNJIH GORJAH — POMEMBNA PRELOMNICA

Mesec avgust je bil dolg in napet. Doslej sta padla že dva gorjanska partizana, dva jeseniška pa na Poljanah. Tudi prve skupine naših ljudi so Nemci preselili v Srbijo, nekaj ljudi pa je čemelo v Begunjah. Poleg tega so se po stenah in opazih rdečili veliki plakati, ki so na vsak način hoteli prestrašiti prebivalce in ki so oznanjali, da je ta pokrajina tudi nemška, ki so uvajali policijsko uro in grozili z ustrelitvijo.

Ne gre, da bi tajili, kako nas je to potrla in tudi zastrašilo, in tudi ne, da so somišljeniki in okupatorjevi priskledniki močno dvignili glave. Vzvišeno in domišljavo so grozili vsakomur, ki je ali bi rad pomagal partizanom. Zato se je tudi v Gorjah moralo nekaj zgoditi. Če sem prej rekel, da so bile domala vse gorjanske vasi za vstajo, je to tudi res. Res je bilo tudi, da so tisti redki izprijenci, ki so se ogrevali za nacionalsocializem, za nasilniški »novi red«, za katerega so bili tudi pripravljeni marsikaj žrtvovati, zastrupljali in strašili svojo okolico tako, da je ob nemškem nasilju prvi uporniški korak v dolini začel hrometi.

Zato je bilo na vsak način treba izdajalce in okupatorjeve sodelavce kaznovati, čistiti iz ljudskih vrst.

To se je zgodilo 26. avgusta 1941, ko se je bliskovito širila vest, da so partizani prejšnji večer ubili okupatorjevega navdušenega pristaša kovača Florjana Ulčarja.

Prevzelo nas je navdušenje in hkrati nemir. Le kaj se bo zgodilo zaradi tega? Bodo Nemci molče prebavili ta opomin? Če bi ga, marsikdo celo ne bi verjel, da je bil kaznovani res okupatorjev sodelavec! To bi bilo za gibanje nerodna reč. Sicer je bilo znano, kakšen človek je bil, saj izdajstva ni niti skrival, vendar je vse ljudi mučilo vprašanje, kaj bo poslej.

Se prejšnji dan sva se s Stankom Kocjančičem, ki je tudi prišel na Poljane, srečala na zvezi z Gabrinom — Francem Benigarjem, s katerim smo sodelovali že v tovarni. Takrat je bil Stanko na pol že v partizanih. Zaupal mi je:

»Kaže, da bo treba odriniti!«

Tiste dni z bratom ni več spal doma, ko pa je padel Florjan, se je skrival še bolj. In tako vsi, ki so že sodelovali z osvobodilnim gibanjem. Obetal se je zasledovanje...

In pokazalo se je, da to ni bilo zaman. Nemci so se pognali na lov za tistimi, ki so bili v gorjanski občini sumljivi. Vendar je obveščevalna mreža, sicer še rahla in neorganizirana, poskrbela, da so v tistih dneh ušli nemškim zankam brata Kocjančič in potem Ambrožič ter Ivan Bassaneze. Priključili so se partizanom na Pokljuki.

Dva dni po ustrelitvi odpadnika Florjana se je pokazalo, kaj so zasnovali Nemci. Blizu hiše ubitega so postavili pet kolov in ob njih ustrelili pet talcev; tri iz gorjanskih vasi, enega z Dobrave in enega iz Nomnja.

To je znano in kdo so bili, je omenjeno drugod, zato bi raje skušal oživiti občutke tistih dni in čas, ki je dokončno nakazal, da bo boj krvav.

Tistikrat se nisem mogel premagati, da ne bi šel pogledat zločina, ki se je zgodil samo zato, ker smo svojo zemljo hoteli ohraniti svojemu rodu.

Hribček, na katerem so stali koli in ob katerih so vsele sključene postave ustreljenih znancev, je bil prijazen in tudi vasi pod njim je kazala prikupno lice. Sončen dan je bil. Toda — tega dne nihče ni opazil sonca, ki je mirno lilo svoje žarke na zemljo. In tudi sonce, ko bi moglo, bi prav gotovo potemnelo. Tako pa je sušilo prelite

Rudolf Arh: Kostanj

kaplje krvi prvih talcev in solze njihovih svojcev ter vseh, ki so jih prišli gledat.

Okoli teh kolov je bilo še nekaj ur po zločinu čuti duh smodnika.

Vanje, v sključene postave ubitih, pa so se upirale začudene, svetle in solzne oči domačinov. Mladih, starih, otrok, moških in žensk. Šele zdaj je bilo, kot bi vsi ti hipoma spregledali »novi red«, ki naj bi v teh krajih za vselej zatrl slovenski jezik. Nemci v zelenih uniformah in grozo zbujajočih trdih škornjih so z veseljem razkazovali sad svojega dela, kot bi hoteli reči: »Le glejte jih! Dobro si jih oglejte, bandite! Tako se bo zgodilo vsakomur, ki bo samo prst skušal dvigniti proti tretjemu rajhu!«

In mi smo jih gledali, in gledali so jih tudi presenečeni otroci: nemo, s spoštovanjem, občudujoče, kot bi se jim hoteli zahvaliti:

»Vi ste nam plačali spoznanje, kakšni časi so prišli!«

In nismo jih gledali zato, ker so tako želeli Nemci...

Potem sta bila dva pogreba: z godbo, venci in nemškimi govori ter kljukastimi križi so pokopali izdajalca, ob majhni cerkvi pa so potihlo zagrebeli pet talcev...

Na njihovi zadnji poti jih ni smel spremljati nihče, zato pa je bila z njimi vsa okolica in tisoče src je utripalo namesto njihovih. Močnejše kot kdajkoli.

Kako ne; vsa okolica se je čutila, kot bi Nemci streljali vanjo!

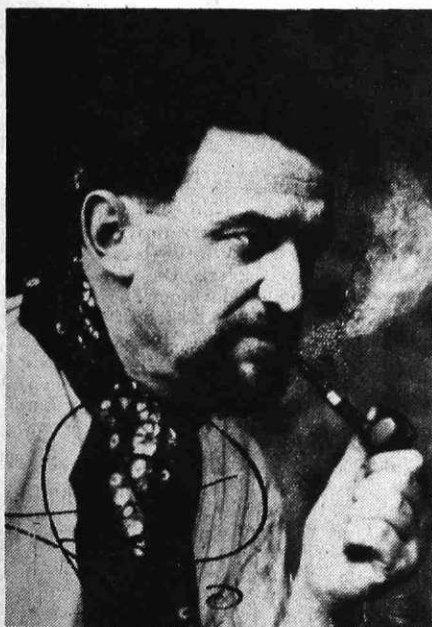
Preplah je potem sicer šel med nami in dolino je prevzemala groza. Toda to je bilo le, kot bi ljudem zastal dih zato, da bi premislili vse to, kot bi nabirali moči, da bi po teh kolih šli v nov zalet!

Nemški uspeh glede zastraševanja je bil le navidezen in začasen. Saj so se izpolnjevala vsa napovedovanja organizatorjev upora, ki je bil na začetku sicer sila boleč, kajti okupator se je končno tudi tu pokazal takega, kakršen je bil v resnici.

Preplah se je spremenil v prelomnico upora. Nemci so pokazali ranljivost, pokazali, da morajo za pomirjanje dežele uporabljati najbolj surove metode.

Tako so igro dejansko že začeli izgubljati.

Saj vendar ni mogoče trditi, da je trajno močan tisti, ki mora nasprotnika dušiti v krvi. Še manj pa, da se je prišel tujec na naša tla zavzemat za neakšen red in pravico, kakor so trdili Nemci na vsa usta.

Andrej Prešeren

Prešernova mladost sodi v čas nastajajočega kapitala in s tem porajanja mladega delavskega razreda. Ko je bil star 10 let, to je bilo leta 1904, je na Javorniku in Jesenicah izbruhnila prva splošna stavka delavstva, ki je bila izraz vse večjih nasprotij med delom in kapitalom. Če pravimo prva splošna, to ne pomeni, da pred to še ni bilo nobene. Leta 1899 je v 1869. letu ustanovljena KID – Kranjska industrijska družba – delavcem znova odtrgala 10 % zaslužka, kar za to družbo, ki je, kakor podobne, slonela ne brezobzirnem izkoriščanju, ni bilo ničesar nevsakdanjega. Med delavci je zavrelo in pod vplivom socialistov, ki so si v boju s kapitalističnimi lastniki že pridobili nekaj izkušenj, je izbruhnila prva stavka. Po robu so se postavili žebjarji in žičarji, medtem ko so drugi stali še ob strani. Stavka je bila le delna in je trajala deset dni, nakar so lastniki za polovico popustili. Uspeh je bil le delen, vendar je oživil nadaljnjo krepitev delavskega osveščanja in združevanja. Odnosi med delavci in lastniki so se razčistili vse bolj, medtem ko pred letom 1880 avstrijski delavec, zlasti delavec v naših pokrajinah, ni imel nobenih pravic.

Potem so jeseniški delavci začeli praznovati tudi 1. maj. Prvič se je to zgodilo leta 1909, kar je bilo glede na podobna praznovanja v drugih slovenskih delavskih središčih dokaj pozno.

V tistem času se je Prešeren učil kovaške obrti, nakar se je zaposlil pri KID, kjer je leta 1890 začela obratovati nova tovarna na Savi. Poslej je ta tovarna naglo rasla in se koncentrirala v vse močnejšo industrijo. Prav to pa je pomagalo porajati tudi vse zavednejši industrijski proletarijat. Tovarna je zaposlovala tudi vse več Gorjancev, katerih najvidnejši med naprednimi je postal Andrej Prešeren. Prenašanje pridobljenih pogledov, znanja in revolucionarnih izkušenj z Jesenic med svoje tovariše in znance ter gorjansko okolico, to je bilo najpomembnejše, zaradi česar je Andrej Prešeren v prvem prebujanju Gorjancev najvidnejša revolucionarna osebnost. Mladi Prešeren je med delavstvom kmalu zbudil pozornost, kajti na vsakem koraku se je po tem, ko je spoznal osnovne ideje socializma, tudi sam pridru-

ANDREJ PREŠEREN – VEZ MED DVEMA VOJNAMA

žil temu gibanju na Jesenicah ter v domači okolici sodeloval v takratnih naprednih akcijah.

Tako je Prešerna zajelo v tovarni novo življenje, ki je bilo zvezano z učenjem, študijem, prebiranjem knjig, udeleževanjem na sestankih in na kulturnem področju. V domačem okolju je hkrati s tem za te napredne ideje vneti Andrej postal voditelj mladine. Prek njega in drugih tovarišev je jeseniška tovarna izžarevala napredno razredno gibanje, ki se je kazalo tudi v kulturnih prireditvah in delu. Ti začetki segajo že v dni pred prvo svetovno vojno, ki se je začela leta 1914. Tedaj je tudi dvajsetletnega Prešerna doletela mobilizacija. Vojna je močno posegla v to generacijo, v ljudeh s socialističnimi nazori pa je še bolj razvnela revolucionarnost. Oktobrska revolucija je med to vojno – 1917. leta – načela novo zgodovinsko poglavje. In ko so se vojaki, ki so morali služiti in umirati za razpadajočo avstroogrsko monarhijo, pod revolucionarnimi vplivi in sili klanja vračali domov, so v novi državi hoteli za delovnega človeka doseči pravičnejšo ureditev.

V Gorjah so tudi zapljuskali valovi tega nemira in se kazali v poskusih, da bi vzpostavili svojo oblast ter v nejasnih zahtevah po njej. Nemiri v prvih povojnih letih so se tako zaostri, da so se nekateri domači vojaki, ki so bili med vojno predvsem doma, skrivali pred zrevoltira-

nimi ljudmi, ki pa še niso dozoreli za temeljitejši, globlji in trajnejši poseg. To je bilo bolj ali manj spontano reagiranje na vojno in vse, kar jo poraja, navdihneno s prevratniškimi idejami Oktobra. Med tistimi, ki so se morali skrivati pred razdraženimi ljudmi, je bil tudi takratni župnik. Tudi Prešeren je sodeloval v teh nemirnih dneh, ki pa niso trajali dolgo: prišli so novi žandarji in prisilili ljudi k mirovanju.

Nekaj časa po vojni je v Gorjah učiteljeval takrat 25-letni Stane Zagar – 1921–1922. leta – že ves prežet z revolucionarnimi idejami, ki je navezoval stike tudi z Andrejem Prešernom. To je bila sicer kratka in nejasna doba, vendar so tudi od tega sodelovanja ostale otipljive brazde.

Prejšnji vojaki, ki so se tolkli za tuje koristi in bili ogoljufani za lepše življenje, so svoje nepotešene proteste in nejasne misli o delavski oblasti v veliki meri začeli utapljati tudi v pretiranem pijančevanju. Med tistimi, ki so bili vneti in agilni organizatorji gibanja abstinentov, je bil eden najbolj gorečih Andrej Prešeren. V ta čas sodi tudi ustanovitev delavskega prosvetnega društva Svoboda v Sp. Gorjah – marca 1923 – ki si je poleg drugih nalog zadalo tudi razvijanje boja proti alkoholizmu. Tajnik odbora prve Svobode je postal njen soustanovitelj Andrej Prešeren, kar je bilo povsem logično nadaljevanje glede na njegovo dotedanje pripravljanje in delo. Poslej prek Svobode nastaja knjižnica, ki je bila prav pri Prešernu, širi se kulturno-prosvetno delo in z njim napredne ideje. Zveza z Jesenicami je tako trdna, da imajo tudi tam Prešerna za svojega. To je bilo v duhu prave solidarnosti in povezave. Prešeren je predsednik in najagilnejši razširjevalec protialkoholne akcije, je strasten bralec naprednih knjig, propagator marksističnih misli na vsakem koraku in tudi njegova rdeča ruta, ki jo je vedno nosil za vratom, kaže na njegovo razredno miselnost.

Medtem pa revolucionarno gibanje, ki ga vodi Komunistična partija Jugoslavije, doživlja hude boje, kajti borbovaja s kraljem na čelu uporablja vse vrste nasilja. Leta 1921 je KPJ prepovedana in komunisti, katerih vrste se redčijo in hkrati čistijo, morajo v ilegalo.

Leta 1924 je voharno. To je čas, ko so se nasprotja med delavstvom in branilci protiljudske vladavine izražala tudi v oboroženih spopadih in nasilniških izpadih proti naprednim množicam. V tem letu je med fašistično Orjuno in revolucionarnim delavstvom v Trbovljah prišlo do znanih in krvavih spopadov. Do nemirov podobne narave pa je prišlo tudi na Jesenicah in tudi Gorje se temu niso izognile. Prišlo je do več pretepov, ko so orjunaško usmerjeni posamezniki dobili primeren pouk. Razumljivo je, da se je včasih to kazalo tudi na ne-

Nad temi kletnimi prostori so si laboratorije uredili junkerski patologi. Ob seciranju revnih človeških črvov so zagotavljali napredek rajhovski veji svoje humanitarne znanosti.

Poglavitno njih zanimanje je veljalo tetoviranim mrličem. Preparirani deli tetovirane človeške kože so bili dragoceno blago na esesovskem tržišču: najlepše darilo podrejenih svojim vodjem.

Poslopje s samicami so od taborišča oddelili z zidom. Obiskovalec se počuti v njem podobno kot v Bégunjah. In kdor človeško čuti, pride iz bégunjskih zaporov vsaj pretresen, če mu že ne tečejo solzé po licih.

Na dvorišču stoji troje samotnih lesenih brun. S klinov, zabitih pod vrh vsakega od njih, vise verige.

Jetnika so pripeljali k brunu, mu zvezali roke na hrbtu, jih priklenili na verigo, potem pa so ga vzdignili tako visoko, da se je s prsti na nogah le še dotikal tal. Tako je smel viseti ure dolgo. Viseti in trpeti, toda ne umreti.

Smrt je prihajala po dozah. Mučiteljem je pomagalo dejstvo, da nihče ne želi umreti. Zato so smrt za svoje žrtve lahko pripravljali po stopnjah.

Če se jim je zahotelo, so obsojenca stlačili v bunker, zgrajen v bližini treh »obešalnikov«. Postal je živ mrlič v globokem, tesnem grobu.

Ko je po milosti sodnikov vstal od mrtvih, so zadnje njegove izpovedi slišali le še šarferjerji različnih stopenj v taborišču. Nihče od živih pokopanih ni preživel. Nihče od njih ni mogel nikomur od sojetnikov sporočiti, kaj je doživljal živ v grobu.

Zdaj pridejo na vrsto bloki.
Blok 58:
Ilegalci v taborišču = KREMATORIJ.
Blok 10, 11, 34, 35, 36:
Strafkompanie do leta 1941, pozneje ruski vojni ujetniki = SMRT.
Blok 37, 38 in 39:

Judje = MILO ZA PODLJUDI. Ariji se s čim podobnim ne smejo omadeževati. Zanje dobavljajo toaletne potrebščine Francozi (nje).

Celotno taborišče je tako urejeno, da človek nemo podoživlja smrt. Dvesto tisoč Evropejcev je šlo skozi Sachsenhausen. Sto tisoč se jih ni nikdar od tod vrnilo. Postavili so jim muzej. Edino pač, kar nam jih lahko ohrani v spominu. Zahvala za surovo pretrgano življenjsko bit. Spoznati jih, pa ni lahko:

Moraš v Sachsenhausen, da se srečaš z njimi.

Tja pa žal ne more vsakdo. Če nimaš prijatelja v DDR, če nisi član uradne državne delegacije, Sachsenhausna ne boš videl.

Škoda! Kakšna škoda!

Vsak Evropejec, Američan. Avstralec, lahko tudi Azijec, magari Afričan bi moral en dan potovati skozi Sachsenhausen. Iz oči v oči bi se moral srečati z nasiljem, ki mu inkvizicija ne seže do kolen. Turistične agencije bi morale brezplačno prevažati ljudi z vsega sveta v Sachsenhausen, Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Bégunje, Ravensbrueck, Jasenovac, v Oradour in Lipice, v Dražgoše in Katyn, na Urha, v Belsen-Belsen, v Oswiecim in v Guernico, v Santiago de Chile ali v Beirut, v Prasičji zaliv, v Montevideo, v Flossenburg in na Krim, na Rašico, v Stari pisker, v Johannesburg in Luando, v Rižarno:

V tiste kraje, kjer je bilo nasilje zakon. Nasilje je postalo pojem za današnji svet. Vsi postajamo nasilni.

Sam bi na primer rad, da bi me v hiši, v šoli ubogali že na migljaj. Kar hitro, brez besed. Pogled naj zadostuje.

Vendar so povsod najmanj tako nasilni kakor jaz.

»Kam plujemo?« me je vprašal komik s tévé zaslona.

Kam plovemo, zares ne vem.

Vem pa:

Če bomo jadrali tako naprej, gorje vsem generacijam za nami!

Od neandertalca ssem nam očetje zaplodijo nasilje v maternico. Komaj ko priukamo na svet, ga oznamimo s prvim krikom. Že kot dojenčki zganjamo kraval.

Potem pač gre, kot gre. Primerno času, ki je v njem kdo zrasel.

Sam sem bil v svojih zgodnjih letih vsak dan petkrat tepen. Nikoli od matere. Le enkrat od očeta. Pa še takrat je on bolj jokal kakor jaz.

Tepež so si privoščili drugi. Tepli so me za prazen nič. Ker župniku pri povzdigovanju nisem prav pozvonil. Velikemu ministrantu sem pomolil jezik. Zalotili so me, ko sem kadir srobret. Kuglicam sem, namesto da bi nosil ovcam iz Roje vodo v vedru.

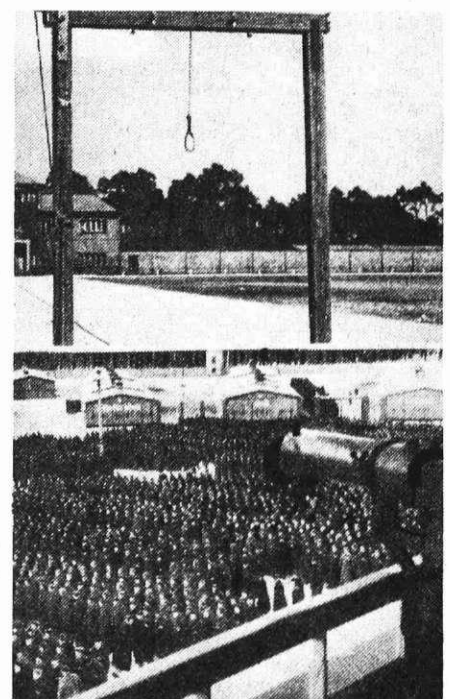
S prijateljem sva iskala zlato za Grančičem. Pripovedka trdi, da je ta skalna gmota zaklet grad. Straži jo kraljična – kača. Na svojem vratu nosi zlati ključek. Ta bo odprl vrata v grad, kar bo postalo spet Grančiče, če se bo našel kdaj pastirček, ki bo upal kljubovati kači.

Grančiče in svet okrog njega krijeta zlato, pravi pripovedka. Kako bi ga potem desetletni bosonogi ne iskali?

Ko sva s prijateljem na stezi brskala za zlatom, se mi je breja krava zvalila po melišču. Tistega dne so prelomili zdravo, močno, trdno, krepko kmečko gorjačo na moji glavi. Stara, dobra teta, ki z njo sploh nisem bil v nobeni zlahti, me je po treh dneh v svoji kamri zbudila iz nezvesti.

Tepen sem bil, ker sem se zagledal v čmrle, krave pa so šle med tem v zelje. Tepen, ker sem zaspal na paši, ovce so jo pa pobrale na Planino. Tepen, ker nisem ob pravem času prinesel cigaret. Tepen, ker sem se zazijal v dekletce mojih let, namesto da bi vrtel odvijalni stroj za morsko travo.

Tepen, tepen, tepen, tepen, tepen. Petkrat na dan. Toliko je bilo ljudi pri hiši. Eden me je za malico, drugi pred kosilom, tretji med dolgim popoldnevom, če že nisem bil na paši, četrta za večerjo. Stara mati so si vsakdanji tepež privoščili navadno zjutraj. Ni bilo dneva, da bi ga pri maši ne polomil. Ko so prikrevali domov:

Sachsenhausen ... Appellplatz. Zgoraj prazen, spodaj poln.

»Na, ti mršna majhna, na! Ti boš mene sramotil v cerkvi! Na! Na! Na!«

To je veljalo krevlji, ki je lovila mojo ritko. Ta ji je spretno uhajala iz kota v kot. Stara mama so se kmalu upekali. Še dobro, da je bil vsakdanji začetek vzgoje v upornika v njihovih rokah.

Primerilo se je, da so me zavezali celo v vrečo, da bi me lahko pretepli, kot je treba. Če že mulca garbaš, ga premahaj, da ne bo pozabil!

»Šiba novo mašo poje!«
Zgornji modrosti moj fizični obstanek ni hvaležen. Ga ni koščka moje kože, ki bi šibe ne občutil.

Zato palico sovražim.
Žalostno mi je ob spoznanju, da naši vzgojitelji(ce) v vsakem dejanju nedozorelih vidijo že prestopke.

»Kazen! Ukor!«

Ukor, ker so fanta zalotili s cigareto na stranišču. Ukor, ker je učenec odkrito izpovedal svojo misel, pa je ni zavil v tančico. Ukor, ukor, ukor ...

Nasilje?
Ultra nasilje! Palica, gorjača, krevlja, šiba ali nespameten ukor – posledica je zmerom ista:

Rodil se je upornik.
Nasilnik.

S palico v otroških letih so ustvarili človeka, ki je petkrat na dan PROTI, kadar so vsi ZA.

Anti nasilnika.

Igrati takšno vlogo ni prijetno. Nikoli. V nobenem času in v nobeni družbi. Osamljen, vase zaprt, previden in potr. Ena edina možnost še ostane:

Če si učitelj, lahko še upaš v boljši svet. Otroci pred teboj so avditorij, v katerem se lahko boriš proti nasilju.

En sam pogoj:
Nobenega nasilja.

Vsaka vzgoja, vsak pouk pa je posiljevanje.

Učenci morajo misliti tako, kot mislim jaz. Govoriti in pisati smejo le tako, kot jih učim. Vse drugo je narobe.

»Sedi! Koli!«
»In zakasneli!«
»Mea culpa!«

Cvek je zapisan. Kazen izrečena. Udarci s palico je padel. Šiba nad otrokom zažvižgala. Kot meni včasih. Pred petdesetimi leti.

Nasilje.
Zato sem srečen, kadar se zgodi kot letos:

Dvesto osemdeset ocen. Med njimi le dve enki. Obe fantu, ki je med štirinajstimi ocenami izbral eno golo dvojko.

Zapisal sem nič koliko petic. Ene ni bilo med njimi, ki bi lahko zanjo rekel, da sem jo podaril. Podaril pač zato, ker ima otrok ugledne starše. Ker je dekle postavno, čedno, dolgo, vljudno, pa mi je zaradi tega všeč.

Naka! Vsako petico v spričevalu je bilo treba krvavo zaslužiti.

Dobili so jih mnogi, ki so znali reči:

»Tovariš predavatelj, tega in tega še ne vem.«

Kadar veš, česa ne veš, že mnogo več.

Rajnemu profesorju Pacheinerju sem pred diplomskim izpitom zbrbral naslove petih del, ki jih nisem preštudiral. Boris Merhar se je ob oknu zmrdoval. Blaž Tomaževič se je za mojim hrptom muzal.

»Ha-hm-ha ...«

MED NEMCI IN MLADINO Z VSEGA SVETA

7

(DNEVNIK S POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH)

Švabski in ustaški kosci so z njihovimi emgeji kosili naše fante. Padali so kot trava v redéh. Naša morsejeva abeceda jih ni zatekla. Kot da bi jih kdo pričaral:

V sklenjenih vrstah so se privarili preko griča.

»Juuriš!«

Potem so dobili kroglo v prsi, v glavo ali v trebuh.

Kadar je človek mlad pa gleda žetev smrti, lahko še joče.

Tudi artilerijcu zraven mene so se cedile solze po licih.

»Mater jim švabsku, ustašku! Stanite, momci! Molim vas ko boga: stanite, momci!«

Pobočje hriba je bile nasejane s trupli srbskih fantov. Mladenci, ki jim je življenje naklonilo dvajset let. Moji vrstniki. Njihova kri je pordečila komaj vzraslo travo.

Samo zaradi tega, ker smo odpovedali na zvezah.

Juriša v Pleternici nikdar ne bom pozabil.

Po treh dneh smo se na tankih in tovrnjakih zapeljali mimo njih. Se vedno se ležali, kakor so padli v trenutku, ko jih je zadelo. Upam, da so jih spodobno pokopali.

Pleternica...

Prav bo, če jo bosta mlada Francoza obiskala. Samo štiri leta so potrebovale človeške zveri, da so evropsko zemljo zapolnile s trupli. V Ukrajini, na Poljskem, v Češki in Slovaški, pri nas, v Franciji, v Beli Rusiji, na Danskem, v Italiji, v Dachau, v Mauthausnu, v Ravensbruecku, v Sachsenhausnu...

Strani papirja bi porabil, če bi našteval še naprej.

Kdor je prišel živ iz te smrtne košnje, ne more in ne sme pozabiti mrtvih. Težko je reči, ali so bili junaki, ko so padli. Če bi meni prižvižgala svinčenka v prsi, bi ne videl rad, da bi me kdo potem štel za junaka. Bi pač umrl, kot so umirali milijoni. Smrt ni vedno junaštvo. Je zadnji trenutek v življenju kakega človeka. Ko preživiš bitke, ko se prebiješ skozi fronte, ko vidiš, kako ob tebi umirajo ljudje, ne moreš več verjeti v herojstvo. Verjameš le še v boj in cilj, ki si zastavljal zanj življenje. Edino, kar imaš. Kar je sosedoma na tvoji levi; desni strani že ugasnilo.

Pot po nekdanjem taborišču Sachsenhausnu je solzna pot. Takšne so pač poti po vseh taboriščih. Povsod po tistih strašnih krajih, kjer so na vhodih esesovske zveri cinično zapisale:

»Delo osvobaja!«

Zdaj sem na zbirnem mestu.

Dan za dnem, leto za letom, v sončni pripeki, v ledenem mrazu, sredi dežja in neviht, v globokem snegu se je tu zbiralo na tisoče ljudi iz vse Evrope. Številki, obsojenih na smrt. Okostnjakov, nad katerimi se je izživila fašistična drhal. Žrtev, ki so jih streljali, obešali in upeljevali v imenu štirih G. (Po rusko: Gitler, Gimmler, Goering, Goebels.)

Okrog apelpalca se vleče »Schuhpruefstrecke«. Satanski izum podivjanega herenfolka.

V slovenskem prevodu je slišati ime poti hudo nedolžno:

Proga za preizkus čevljev.

V tisočletnem rajhu je kljub vzorni preskrbi sempatja zmanjkala surovina. Na primer usnje za podplate na čevljih. Herrman Goering je s svojo lovsko družino postrelil premalo zubrov, čeprav so padali v njegovi Pruski in v Mazoviji na Poljskem.

Tiste desetine milijonov Nemcev, ki so marširali na vse strani neba, pa je bilo treba vendarle obuti.

Čevljev brez podplatov ni. Usnja za podplate se ne da dobiti. Kakšen nadomestek bo torej zdržal blato in gramoz, pesek, mivko, asfalt in beton, s čimer so tlakovane vse poti, ki jih bo moral na veličastnem umiku z vseh front predirkati nemški soldat?

Ce je že Nemcem kdaj zmanjkalo surovin (s surovinami so postregli vsemu svetu), izumitelj se je med njimi našlo vedno na pretek. Tudi v mrčni nacistični epohi niso bili nikoli v zadregi zaradi njih. Izumljali so vse: od V - 1 in V - 2 do nadomestkov za usnjene podplate na švabskem škornju.

Njihove podplatarske izume je moralo na »progi za preizkus čevljev« obuti vsak dan sto petdeset taboriščnikov v Sachsenhausnu. Štirideset kilometrov v enem dnevu. V čevljih za dve številki manjšimi od številke lastnih nog. V diru čez pesek, mivko, asfalt in beton, čez droben in debel gramoz, po granitnih kockah, po širokih vzboklih ploščah iz vseh evropskih kamnolomov, skozi navaden, vendar stokrat preluknjani makadam. Po debelih skalnih kroglih, s katerih so zdrsnili v ravninsko blato.

Od jutra do večera sem in tja. Gor in dol pod knutami, ob tepežu in brcah. Na budnih očeh strojníc v čuvarskih stolpih.

Ne pozabimo:

Obuvalo je bilo za dve številki manše kakor noga, katere lastnik je moral na »progi za preizkus« čevljev v Sachsenhaus-

nu predirjati po štirideset kilometrov dnevno...

Cesa bi si nemški nadčlovek še ne izmislil, da bi dokazal untermensu nič-vrednost bivanja?

Esesovska iznajdljivost ni poznala mej:

Preizkuševalce čevljev so obložili z nahrbtniki s po dvajset kilogrami peska! Tako obdarjeni so smeli startati za svoj maratonski tek...

Malo jih je bilo med njimi, ki so dosegli cilj.

Postaja »Z«:

Osemnajst tisoč umorjenih sovjetskih vojni ujetnikov v letu 1941 se je zdelo zločincem v vodstvu taborišča premajhna žetev. V naslednjih letih so tu zgradili krematorijske in plinske celice, da bi bil dnevni izkupiček trupel lahko večji. Celi transporti so šli naravnost v ogenj. Taboriščna statistika se jih sploh ni dotaknila.

Jarek, v katrem so streljali taboriščnike, je urejen po natančnih nemških pravilih, ki določajo, kakšno sme in mora biti strelišče. Zadaž skladovnica drv, ki lovijo krogle, pred njo umetniško izdelana vešala, v primeri oddaljenosti stojišča za strelce. Za njimi shramba za trupla. Tehnično dognana in neoporečna ureditev.

Smrt talcev je bila v primeri s smrtjo v taborišču Sachsenhausnu lahka, hitra, še zmerom nečloveška smrt. Pa vendar:

V Sachsenhausnu so žrtvam vtaknili noge v lesen podstavek, jim obesili vrv okrog vratu, potem pa so jih počasi s posebno napravo nategovali. Noge niso mogle iz svojih lukenj, glava ni smela preveč visoko. Samo toliko, da so da so se udje počasi trgali, da pa so potem strelci iz svojih zaklonišč še vedno ustrelili živega človeka.

Kletem za trupla v bolnišničnem oddelku taborišča so odmerili dvesto trideset kvadratnih metrov. Zračunaj, človek, koliko negibnih okostnjakov se je dalo poravnati v te prostore!

Rudolf Arh: Sestri

primeren način, pomembno pa je, da so ljudje pod vplivom naprednih delavcev reagirali na poskuse, da bi vzpostavili diktaturo buržoazije.

Sledila je prepoved delovanja nove neodvisne delavske partije Jugoslavije, kar se je leta 1924 tudi zgodilo. Po hudih trenjih in razvoju nasprotij na obeh straneh gibanja je končno leta 1929 prišla zloglasna januarska monarhistična diktatura. To je bilo hudo obdobje za napredno delavsko gibanje Jugoslavije, zlasti za člane KP. Že januarja tega leta so bili aretirani nekateri Svobodaši z Jesenic in tudi iz Gorij; med njimi najvidnejši Andrej Prešeren. Ko so se tovariši vrnili iz ljubljanskih zaporov, je bila trda tudi za službo in delo. Pritisnila je namreč tudi gospodarska kriza in kdor je bil takrat preveč zaznamovan z rdečo barvo, je bil med prvimi na seznamu za odpuste. Tako je bil ob delo tudi Andrej.

S kulturnim in političnim delovanjem pa ni popustil. Še naprej je zbiral knjige in urejal knjižnico, se na vsakem koraku spopadal z zaostalostjo, deloval med ljudmi in se vmes priučil tudi fotografiranju. S tem se je nekako skromno preživljal, kajti zaradi svojega delovanja in prepričanja ni našel primerne zaposlitve. Tako je bil še bolj in vedno med ljudmi. Iz tega gibanja in pod vplivom jeseniškega proletariata je bila leta 1934 v Sp. Gorjah ustanovljena prva celica KP.

Po letu 1936 je sodeloval tudi z revolucionarko Marijo Zumrovo, ko se je po osmih letih vrnila iz Sovjetske zveze.

Andrej je bil vnet ljubitelj narave in planinec, kar mu je omogočalo, da je bil običajno največ med mladino, ki ji je skušal vcepljati napredne nazore. Andrej je bil duhovit človek, svojevrstna in privlačna osebnost in zato je bil znan daleč naokoli.

Po zletu Svobod v Celju leta 1935, ki so se ga udeležili tudi gorjanski Svobodaši, se je vladajoča buržoazija prestrašila te napredne nevarnosti, nakar je ta društva prepovedala, razpustila. Toda organizatorji oboroženi z marksistično miselnostjo, so namesto Svobod ustanovili Vzajemnost. Prešeren je bil spet med soustanovitelj in delo se je spet prebijalo naprej. To je bil že sestavni del naraščajoče Ljudske fronte, ki je razvijala svojo dejavnost tudi že proti fašistični nevarnosti, ki je pretela znotraj in zunaj države.

V tem obdobju je Prešeren imel večkrat opravka s policijo, ki je budno nadzorovala politično nezaželeno ljudi. In tako sta prišli

leti 1940 in 1941, čas neposredne nevarnosti fašističnega napada. Da bi se policijske oblasti in vladajoči vrh, ki se je spogledoval in dogovarjal s Hitlerjem in Mussolinijem, na lep način znebili revolucionarjev, predvsem komunistov ter s tem zmanjšali možnost notranjih nemirov, so si zamislili klicanje na zloglasne »orožne vajee«. Orožne vaje takrat, januarja 1941. leta, ko je bila Evropa že v ognju druge svetovne vojne, niso bile videti ničesar nenavadnega. Nenavadno pa je bilo to, da so pozive tako na Jesenicah kot drugje dobivali predvsem komunisti in njihovi simpatizerji. Iz Gorij so tako »poklicali« že priletnega Andreja Prešerna, Jakoba Vodnjova in Franca Pavliča. To je bil že večer pred vojno in okupacijo.

Treba je priznati, da je tako zlobna odtegnitev ljudi, ki so vedeli, kaj se pripravlja, pustila za seboj občutne vrzeli, vendar to ni trajalo dolgo. Tovariši, ki so bili na »orožnih vajah« in to tudi letniki, ki niso bili več vojni obvezniki — dejansko v taboriščih v Medjuresju pri Ivanjici v Srbiji, kjer je bil tudi Prešeren, in v Bilečah v Hercegovini, so to pregnanstvo v uniformah spremenili v politično, kulturno in komunistično šolo. Ob zlomu stare, kraljevske Jugoslavije so bili ti borci spet doma med ljudstvom. Že njihov odhod in potem vrnitev sta bila svojevrstna politična demonstracija, v kar so komunisti spremenili vedno in vsak ukrep kraljevske oblasti.

Poslej so se dogodki razvijali naglo. Komunisti so v tistih dneh že razglašali priprave na oborožen upor, okupator pa je v maju že segal po tistih, ki jih je dosegel. Med iskanimi je bil tudi Andrej Prešeren, ki se je takoj umaknil v ilegalo. Prišel je čas dejanj, ki so jih komunisti napovedovali že dolga leta: oborožen spopad! Toda — zdaj v okoliščinah okupacije, kar je pomenilo boriti se proti okupatorjem in njihovim prisklednikom, hkrati pa osnovati novo, revolucionarno oblast in njeno oboroženo pest, ki se je začela imenovati partizani.

In tak prvi gorjanski partizan je junija 1941 postal prav Andrej Prešeren. V tistih dneh se je z Jeseničani najprej mudil na Poljanah, pozneje pa z gorjansko skupino na Pokljuki. Njegov odhod med organizatorje oborožene vstaje je bil logično nadaljevanje njegovega prejšnjega boja proti izkoriščevalcem in nasilju. S tem korakom je najprej nakazal pot drugim gorjanskim in okoliškim prvoborcem, predvsem članom nekdanje Svobode in Vzajemnosti ter tako dal primer, kaj je za vednim ljudem treba storiti v teh nejasnih, nemirnih in usodnih dneh. Prav tedaj so za domovino največ storili tisti, ki so bili dotlej v imenu obrambe domovine najbolj zatirani in preganjeni po gospodi, ki je skoraj celo četrtoletje tiščala za vrat jugoslovanske narode in jih vrgla v naročje največjemu sovražniku človeštva — fašizmu.

Prvi partizani so bili zelo agilni in so se izpostavljali neštetim nevarnostim. To je bil tvegan, nemiren čas, čas iskanja in načina boja, čas iskanja poti in prilaganja novim razmeram, skratka čas oranja ledine. Zbegane in dotlej vedno prevarane množice so bile ne le oplasene, omrtvele in pasivne, temveč tudi nezaupljive. In Andrej je spet krepko zaoral v to ledino. To je poleg zavesti in požrtvovalnosti zahtevalo tudi velike fizične zmogljivosti. Andrej pa je bil zdaj, ko se je končno začela oborožena revolucija, že precej v letih in od vsega preživetega tudi utrujen. Vse dotlej je še vedno nosil in dvigal zastavo revolucije, zdaj pa jo je začel izročati drugim. In imel jo je komu! Za njim so v juliju in avgustu 1941 prišli v gozdove bratje Zvani, Repe, Komar, Bassaneze, brata Kocjančiča in Ambrožiča ter še nekateri. Gorjanski partizani so v tem času

osnovali prvo, v vod organizirano vojaško skupino. Za njimi je bilo kmalu nekaj sabotažnih akcij in tudi ognjeni krst. V septembru so šli tudi na Javornik po sir in bili so neprestano na delu.

Takrat, v septembru 1941, so taborili za Mejo dolino. Z njimi je prišel v stik tudi takratni pastir in domačin Janez Čop. Za Andreja Prešerna je bilo prav to usodno. Po grdem izdajstvu je Čop pripeljal nemške policiste tako, da bi bila kmalu uničena vsa majhna partizanska enota, ki se je tedaj zadrževala v tem kraju. Toda — partizani so kljub zagotovilom Janeza Čopa poiskali položaje po svojem preudarku. To jih je rešilo zadnji trenutek. Prešeren, ki je bil že v letih, je ostal blizu tabora, ostal na zvezi, da bi počakal Staneta Kersnika—Jelovčana, ki je šel na Staro Pokljuko na javko z aktivisti.

Medtem je namesto sedemnajstih policistov, o katerih je govoril Čop, prišla dosti večja enota, nekaj sto mož, ki so imeli s seboj tudi dresirane pse. Z enim samim udarcem so hoteli Pokljuko »očistiti« partizanov.

Tovarišev, ki so se spopadli z Nemci, je bilo le sedem, zato so se morali umakniti. Izdajalec pa je policiste usmeril na taborišče in tako so v njegovi bližini presenetili Andreja Prešerna. Ni znano, ali so ga najprej ujeli psi in je bil ustreljen potem, ali pa je bilo obratno. Dejstvo je, da so ga policisti tam ubili in tam so ga tudi, vsega razmesarjenega, našli potem tovariši.

Njegovo burno in revolucionarno življenje, razpeto med dve strahotni vojni, je bilo ustavljeno nasilno. Čeprav je padel že ob jutru začete boja, je pustil za seboj jasno začrtano pot, predvsem pa mu moramo biti hvaležni za vse tisto, kar je delal in žrtvoval v bojih proti brezobzirnim izkoriščevalcem že v Avstro-Ogrski in potem v kraljevski Jugoslaviji.

Remarjev Andrej nam bo ostal v spominu tak, kakršen je bil: postaven, ponosen, duhovit in izobražen ter svobodoljubni mož, rahlo sivih las, opremljen in vedno pripravljen za planine, s fotografskim aparatom čez hrbet, z rdečo rufo okoli vratu in s srcem, pripravljenim za vse dobro.

To je bil naš prvi partizan, ki je padel tedaj, ko je upor komaj stekla zibelka. Tisti Andrej Prešeren, ki ga je za jugoslovansko-kraljevino iskala tudi tiralica nemške varnostne policije z Bleda z dne 21. junija 1941. Tiralica s številko I., ki o njem pravi, da je »ubežen komunist!« Aretacija v maju in juniju se ni posrečila, zato jo je ta tiralica razpisala na široko.

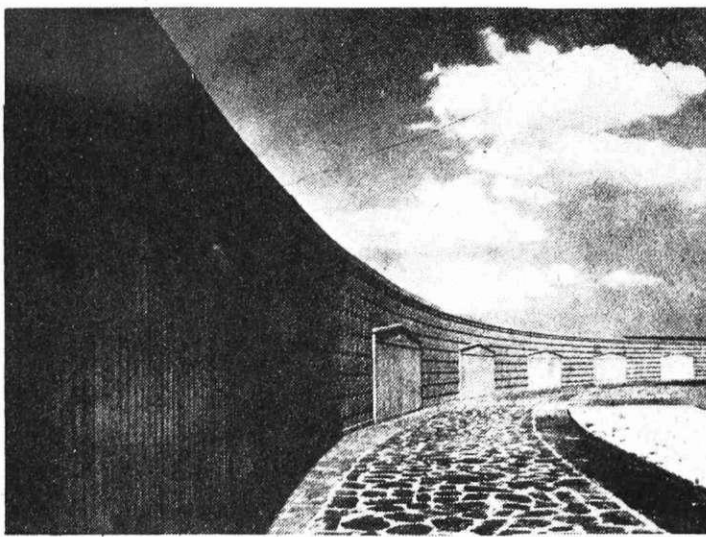
Toda Andrej se ni dal aretirati. In ko so končno dobili mrtvega, niso vedeli, kdo je mož, ki je razmesarjen ležal pred njimi. V okrožnici komandanta varnostne nemške policije št. 616/41, ki je bila razposlana vsem orožniškim postajam v okrožju, je zapisano: »Dne 19. 9. 1941 je žandarmerijska patrulja na ozemlju Pokluke, in sicer severno od Repečnekov rovt-Alpe, naletela na komunistično bando. V spopadu, ki je sledil, je bil ubit neki komunist, čigar imena še nismo mogli ugotoviti...«

Nič ni pomagalo zmerjanje z »bando«, nič vsa brezobzirna nasilja in številčna premoč, plemeniti cilj in plemenita kri nista mogla roditi drugega kot plemenit sad.

Naj bo tudi ta okupatorjev akt, ki je dejansko priznanje nemoči, ki so jo utapljali v krvi, dodatek k napisu na spomeniku, stoječem v planinskem svetu sredi gozdov, ki jih je Andrej ljubil ne le zaradi njihove lepote, temveč tudi zato, ker so bili naši!

Andrej je živel tako, kot je pred sto leti zapisal njegov veliki sorodnik France Prešeren, katerega daljni potomec je bil, da:

»Manj strašna noč je v črne zemlji krili, kot so pod svetlim soncem sužni dnovi!«

Sachsenhausnu. Bloki. Pred njimi proga za preizkus čevljev.

IVAN JAN

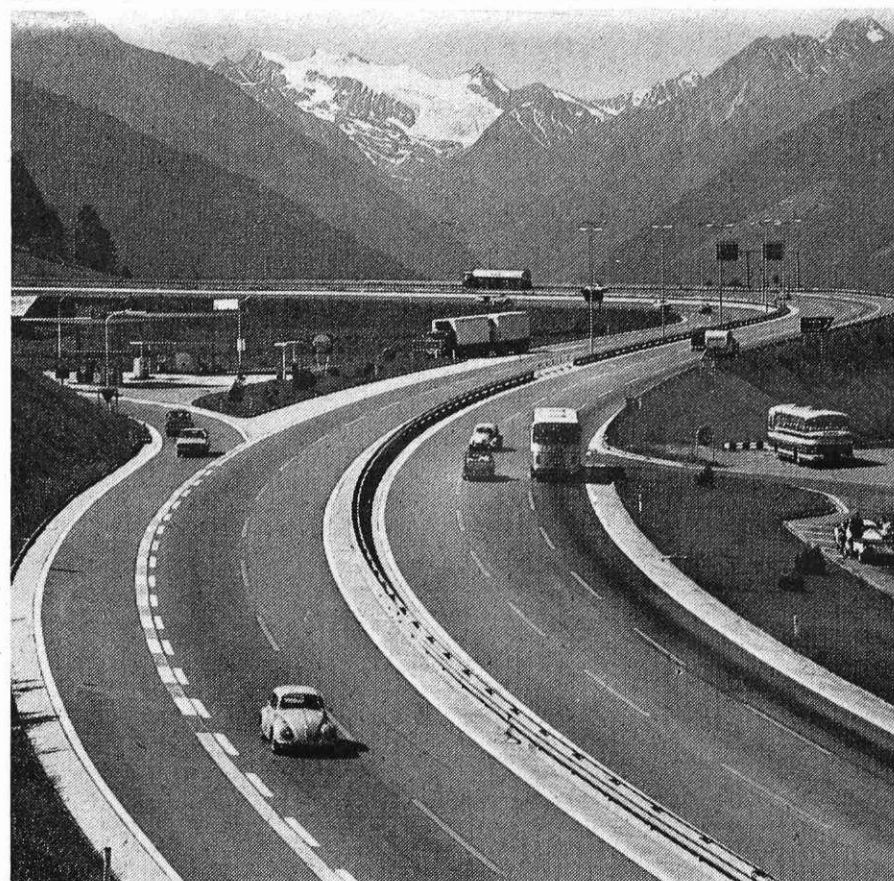
Marija Žumrova

Njena družina, ki je premogla le skromno hišico, je bila številna, zato je morala Minca oditi z doma za zaslužkom že s štirinajstim letom. To je bil hkrati začetek njenega šolanja, kajti skozi vse njeno šla z zaprtimi očmi ali praznim srcem. Že z dvajsetimi leti je našla pot med revolucionarje, ljudi, ki so vedeli, kaj hočejo. Bila so viharna leta po prvi svetovni vojni, ko je jugoslovansko delavstvo v razrednem boju napravilo prve korake. Minca je naglo rasla in zrastle v revolucionarko, ki je na vsakem koraku, vsak dan našla priložnost in čas za študij marksizma in vsega naprednega, kar ji je bilo dostopno. Njena nadarjenost, ki je pričlo pomanjkanja ni mogla razvijati v šolah in ki sta se ji pridružili še trdna volja in požrtvovalnost, ji je omogočila, da je spoznala najgloblje vzroke gibanja človeške družbe in posebej še razmere pri nas. Gorje so ji postale premajhne: delovala je tudi drugje, se vedno pa se je - včasih tudi proti svoji volji - vračala domov. Doma je srečavala sodelavce, kakor so bili Andrej Prešeren ali Jakob Vodnjov in drugi. To delovanje se je seve razvijalo v strogi ilegali, kajti kraljevski režimi mlade, nenasitne in brezobzirne jugoslovanske buržoazije so bili smrtni sovražniki naprednega gibanja in takih ljudi, kakor je bila takrat že zrela komunistka Marija.

Leta 1928 jo je partijsko vodstvo poslalo v Sovjetsko zvezo. Pot tja je bila

Življenje je bilo več ko trdo. Ljudje tedaj še niso mogli prav razumeti, zakaj vse to, poleg tega pa je bil oblastni aparat, ki je služil bogatašem, tako trd, da so bili ljudje v veliki meri v boju za vsakdanji

Sanje in resničnost, vseppek mi bega in se mi meša po glavi. Bledejo se mi čudne podobe in postave s spačenimi obrazi in vse krvave. Nekdo leži na mrliški nosilnici nepremično, lice mu je grdo skrivljeno.

Taka je danes cestna povezava med južnimi Tirolci in matičnim narodom na severu. Tu, čez Brenner pelje danes edina neprekinjena štiripasovna avtomobilska cesta čez Alpe, to se pravi, od Danske do Sicilije. V ozadju stubajski ledenik, eden največjih poletnih smučarskih centrov na Tirolskem (smučišče v višini 2900–3200 m). Pogled je s slovitega parkirišča ob mostu Evrope (Europabrücke). (10 a)

Tako komaj vidimo posledice strahotnega potresa iz leta 1976. Le tu in tam se v odsevu žarometov pokažejo razpoke hiš, posebno v Tolmezzu in v vaseh ob Tagliamento (Tilment).

ZAKLJUČEK

Danes je Evropa majhen del sveta. Zapreti ta del v še manjše in toge meje pa bi pomenilo še več kot samo korak nazaj. In ni ravno primer Osima pokazal, da je moč tudi navidez nerešljive probleme rešiti v splošno zadovoljstvo vseh!

Innsbruck je bil že nekdanj znan kot izhodišče za gorske ture. V letih po drugi svetovni vojni so naši alpinisti radi zahajali v Karwendel, Schüseler in Wilder Kaiser. Avtor pričujočega prispevka je tu preplezal mnogo težkih sten (pred četrto stoletje). (9 a).

preb. Na delo iz mesta se jih vozi 2.678, v mesto pa 16.961. Število turističnih postelj je 8.518, prijavljenih gostov 537.857, prenočevanj 1.120.055. Od tega v kampih in prenočiščih za mladino 134.874, povprečna doba bivanja 1,6 dneva (1974).

Pod vodstvom dr. Maisburgerja s tukajšnje univerze si ogledamo mesto in okolico. Za mesto je značilen iz preteklosti »langgezogene Platz«, kjer so vse važnejše stavbe. Včasih je moral vsak trgovec, ki je šel skozi mesto, obvezno ostati 24 ur in ponuditi v prodajo svoje blago. Obrtniki so se naselili ob robu tedanjega mesta. V času cesarja Maximiliana (1493–1519) se je bolj razvijal bližnji Hall, kamor je sam cesar rad zahajal.

Staro mesto je še danes zanimivo, ne zaradi »Goldenes Dachl«, temveč ozkih ulic in »grabnastih« žlebov na strehah. Hiše tod so videti grajene enako, to pa zaradi predpisov! Problem sanacije je tudi tu prisoten, vendar obstajata dva problema: zdomci, študentje in turizem. Videli smo oba primera. Zanimivo je, da je kar polovica vseh trgovin v starem delu mesta raznih prodajalnih spominkov.

Ker je Innsbruck danes znan predvsem kot zimsko športno središče, si ga bomo skušali ogledati s te strani.

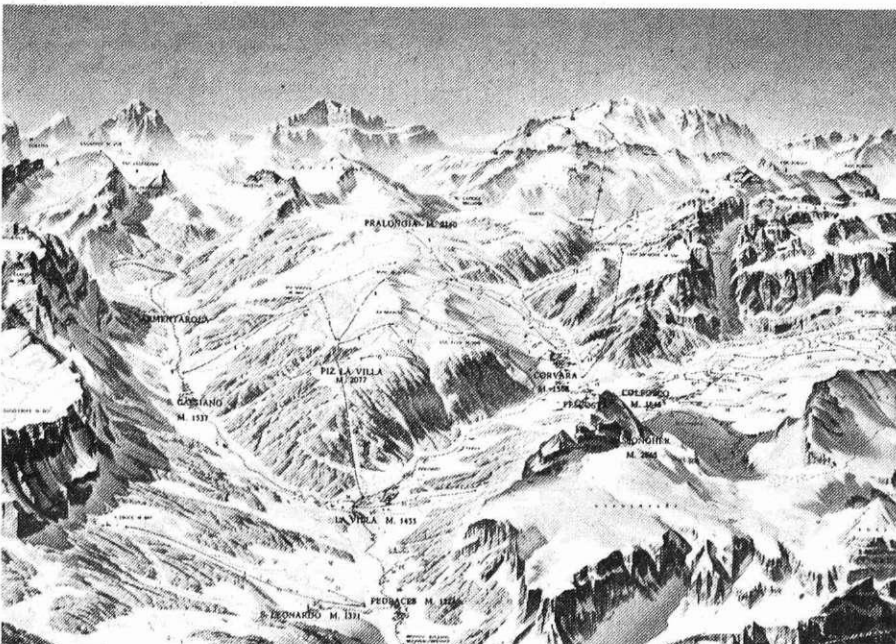
»Ski-Grossraum« obsega naslednja smučarska središča: Igls, Patscherkofel, Hungerburg, Seegrube, Mutters, Mutterer Alm, Axamer Lizum, Tufers–Glunzger.

Že na izletu na Hungberg smo se prepirali, kako hodijo smučarji kar iz mesta z vso smučarsko opremo na Hafelekar. Na podoben način so z mestnim avtobusom takoj dosegljivi še: Mutterer Alm in Glunzger. Medtem ko je Hafelekar (900–2334 m) izrazito smučišče na južni strani grebena Karwendel, pa so ostala na severni strani geološko povsem različnega predela. Celotno področje Innsbrucka ima skupaj okoli 9000 postelj, 16 žičnic z urno zmogljivostjo 12.500 oseb, ki imajo na voljo na nadmorski višini 900–2700 m 70 km urejenih (teptanih) smučarskih prog (vsa gorenjska smučišča okoli 100 km).

Se zanimivejše je za nas središče Stubai v bližini Brennerja. Mimo Bergisla (olimp. skakalnice) smo kmalu čez 820 m dolgi in 190 m visoki »Europabrücke«. Od tu se v

Olimpijski stolp (290 m) je hkrati najlepša razgledna točka Bavorske. Restavracija je premična in je možen razgled do Alp. Pod njim je največja in najdražja streha na svetu, ki pokriva stadion. S 26.000 posteljami in nad 4 milijoni nočitev ima München absolutni turistični primat v ZRN. Tu stalno prebiva nad 200.000 tujcev (umetnikov, trgovcev, študentov in zdomcev). (2 a)

Na sliki vidimo le del dolomitskih smučišč: od Corvare do Marmolade, najvišjega vrha Dolomitov. Start je z višine približno 3300 m. V sredini je Civetta s svojo steno. (11 a)

lepem vremenu vidi znani »Stubai-gletscher«, ki je svojimi sedem kv. kilometri in 50 km teptanih prog najvišje smučarsko središče Tirolske (kjer se smuča vse leto).

Zgornji del smučišč leži med 2300 m in 3200 m. Poleti se smuča le v zgornjem delu med 2900 in 3200 m. Smučišča so zelo prostrana in na 1 ha pride le pet smučarjev (v Kranjski gori do 70). Najdaljša proga je dolga deset km, z 1500 m višinske razlike. V dolini ki je dolga 25 km, je okoli 10000 prenočišč. 25 žičnic potegne v eni uri 10.000 oseb. Vseh prog je 80 km. Na samem ledeniškem območju pa je kapaciteta žičnic

6000 oseb na uro, na voljo pa je 50 km urejenih smučarskih prog.

Na Brennerju sneži. Pred nami je južna Tirolska in vsa njena problematika. S severom, to je matičnim narodom, jo veže: »Die einzige durchgehende Autobahn der Alpen«. Že stari Etruščani so po trgovskih opravkih tod hodili, kasneje vojaški oddelki Tiberiusa in kasneje zopet trgovske karavane med Hanso in Benetkami. Danes je 37 km dolga brennerska avtomobilska cesta ena najsodobnejših v Evropi in edina avtomobilska cesta, ki prečka Alpe, »Most Evrope« pa je obenem najvišji most na avtomobilskih cestah našega kontinenta, čez katerega poteka eden najmočnejših prometnih tokov, posebno v turistični sezoni med severom in jugom. Zaradi izrednih pogledov jo smatrajo za eno najlepših cest na svetu.

Okoli 400.000 nemško govorečih prebivalcev tvori ekonomsko močno celoto, ki ima tukaj vse možne privilegije. Tako so, na primer, tu razširjena manjša podjetja, ki lahko rekrutirajo domačo (nemško) delovno silo, nadalje se čuti pomoč EGS in močno vlogo igra tod turizem, ki privablja predvsem nemško klientelo in zaposluje domačo delovno silo. Glede zaposlitve je v veljavi proporcionalnost med obema narodnostima. Krize v delovni sili torej ne poznajo.

Ustavimo se v Brunecku (Brunico) pod slovitim Kronplatzom (2275 m) znanim smučarskim centrom južne Tirolske. Tu je tudi izhodišče za gorske ture v Zillertalske Alpe z južne strani, predvsem na 3510 m visoko Hochfeiler (Gran Pilastro).

kakor da hoče bruhniti y smeh. Nekje prav blizu pa kakor da čutim groznega Tiljaka...

In nenadoma se predstave spremene. Zdi se mi, da vidim očeta, kakršnega sem videla, ko je umiral. Imel je globoko udrt prsi, ker je bil brez pljuč. Pljuča mu je požrla tovarna. Slišim ga govoriti z zadušnim, votlim glasom:

Od devetega leta sem delal, dosti sem delal. Spočiti se moram, tako sem truden, nikoli v življenju nisem počival...

Po ušesih mi brnijo besede, ki jih je mrko gledajoč delavec izgovoril s težkim glasom ob očetovem odprtem grobu:

Edini kraj, kjer je delavcu dovoljen počitek, je grob.

V grlu me začne daviti kakor takrat. Nekaj moram napraviti, a sama ne vem kaj. Ven moram! Začne me dušiti, kakor da se je name zrušila vsa Glavnjača. Kričati hočem, pa ne morem. Zakaj me drže tukaj? Hočem v prostost! V nemoči stiskam pesti, dokler me spet ne obvladajo polsanje s svojimi spačenimi, krvavimi prikaznimi.

Po več takih nočeh so me vendar nekoč pozno zvečer odvedli k šefu odseka politične policije. Ta me je najprej nahrulil, da sem lopov, da sem pokvarjena od glave do pete. Dodal je še več podobnega in mi zapretel, da me bo vrgel skozi okno iz četrtega nadstropja. Njemu namreč zaradi tega nihče ne bo storil ničesar. Potem me je začel tolči s pestmi in me butati ob steno.

Če prideš živa od tu, se boš še dolgo spominjala Vujkovića, mi je zatrjeval, ko mi je v ledvice zadal dobro namerjen udarec. Takrat mu tega nisem verjela, a njegova prerokba se je izpolnila. Bolečine mi do danes še vedno niso izginile...

Že nekaj teh vrstic nam pove, kaj je morala prestati in kakšen človek je bila Minca. Ob tem svojevrstnem opisu tedanjih razmer in družbe moramo tudi zapisati, da je ta njena brošurica tudi otipljiv izraz njenega vsestranskega talenta. Kdo ve, kaj vse bi še napisala, ko bi še živela in bi še kdaj prišla za pero? Mar se njene vrstice ne berejo kakor grozljiv roman spretnega pisca? Toda pri razkrinkavanju na pol fašistične Jugoslavije to ni bil njen cilj.

Poslej je bilo njeno življenje še bolj ogroženo. Iskala je delo, a nihče je ni hotel sprejeti v službo. Končno se ji je posrečilo urediti stvar tako, da se je leta 1939 preselila na Jesenice. Kot sposobna in prekaljena revolucionarka je postala članica okrožnega komiteja partije, v letih 1939 in 1940 pa je bila njegova sekretarka. Tako so se utrjevale njene vezi z gorijskim delavstvom, ki ga je bilo vse več v tovarni, poleg tega pa z znanimi in padlimi revolucionarji, kakor so bili Stane Žagar, Slavko Federle, Polde Stražišar, Jože Gregorčič ali pa Vencelj Perko.

Takrat se je iz Španije vrnil proletarski borec Franc Potočnik, doma iz Bohinja. S tem tovarišem se je leta 1940 poročila v upanju, da bi si končno vendarle zgradila svoje ognjišče. Toda – tudi zdaj ji sreča ni bila naklonjena. Razmere so bile vse bolj zapletene, poleg tega pa ju je neprestano nadlegovala policija.

In takrat so se nad Evropo že zgrinjali temni oblaki druge svetovne vojne, ki jo je tako brezobzirno zanetil fašizem.

Takoj po okupaciji je s tovariši v okrožnem komiteju partije delovala pri pripravljanju oboroženega upora, toda bila je med prvimi, ki so jo zgrabili gestapovci. Ujeli so jo spomladi 1941 na Javorniku in jo odpeljali v Begunje. Čez dva meseca so jo odpeljali v zloglasno taborišče Ravensbrück. Po strašnem mučenju in trpljenju je začela Minca fizično slabeti. Zbolela je tudi na srcu. Medtem je bil avgusta 1942 ranjen in ujet ter pozneje ubit njen mož Potočnik. Gestapovski zdravniki so začeli z ljudmi – interniranci, ki so bili že dolgo

samo številke, delati tudi zločinske poskuse. Lotili so se tudi Mince. Zanimalo jih je, koliko zdrži njeno oslabiljeno in utrujeno srce. Potem ko so na njej opravili zločinski poskus, se ni več zbudila... Umrla je 5. februarja 1944, v času, ko je njeno delo že rodilo prve sadove...

Tako je ugasnila Minca, ki je vse svoje življenje posvetila revoluciji. Ko je bila v Glavnjači, ji gotovo ni prišlo na misel, da jo bo smrt doletela še v hujši »gnojni jami človeške družbe« – kakor je v svoji brošurici imenovala Glavnjačo.

Tako je delo in ime Marije Žumrove v zgodovini naprednega in revolucionarnega gibanja v Gorjah in na Jesenicah vklesano s črkami, ki jih je more izbrisati nobena roka. Minca je eden najsvetlejših primerov doslednega in neizprosnega boja za lepšo prihodnost delovnega človeka, kar jih poznajo gorjanske vasi in velik del Gorenjske. O tem pričajo tudi nova imena takih mlajših Gorjancev, ki so nadaljevali njeno delo tam, kjer so ji ga ustavili z nasilno smrtjo, takih njenih naslednikov, ki so se ji pridružili tudi v smrti!

IVAN JAN NARODNI HEROJ ANDREJ ŽVAN – BORIS, TOVARIŠ IN ČLOVEK

Andrej Žvan-Boris

delo in pravičnost vnetega fanta, ki je še mladoleten s svojimi brati pomagal očetu prebijati se skozi skromno življenje, nekaj skoraj samo po sebi umevnega. Ni naključje, da je bilo kulturno in politično delo najprej in najbolj razgibano v Spodnjih Gorjah, kjer stoji tudi Porova hiša. Tja so prek Marije Žumrove in Andreja Prešerna ter njunih sodelavcev in somišljenikov v največji meri in med prvimi prodrle napredne misli, ki so jih ti organizatorji črpali med jeseniškimi socialisti in komunisti. Tako kot njegovi bratje in nekateri sovaščani je Andrej zlasti pod vplivom revolucionarke Marije Žumrove začel spoznavati, da v razredni, izkoriščevalsko urejeni družbi ni prihodnosti in da se bliža čas, ko bo tako nepravilno urejeni svet treba zrušiti. V Spodnjih Gorjah je najprej delovala Svoboda potem pa Vzajemnost, napredno in kulturno-prosvetno delavsko društvo, ki so ga dejansko vodili komunisti. Andrej z brati in tovariši se je že kot 18-letni mladenič začel uveljavljati v Vzajemnosti, kjer je bil tudi med odborniki. Sodeloval je v debatnih večerih, uveljavljal se je v drugem kulturnem delu, hkrati pa je igral tudi v delavni godbi gorjanskega gasilskega društva.

Ko je leta 1937 dobil delo v jeseniški železarni, se je še bolj zavedal delavskih pravic, ki sta jih delavcu kratili takratna buržoazija in oblast, vedno več je dobival odgovorov na vprašanja o stiskah in težavah delavca, kakršen je bil sam. V tovarni, na kraju, kjer je delavec koval dobiček, je prihajal v stik z ljudmi, ki so iskali poti za ureditev delavskih vprašanj.

Spočetka je bil Andrej le težak, potem pa se je priučil elektrovarilstva. S strokovnim znanjem je po svojih močeh pridobil tudi splošno in politično znanje. To je bila takrat tudi naloga naprednih delavskih društev.

In tako se je Andrej med množico delavcev iz Gorij, ki jih je bilo iz dneva v dan več, vozil na delo na Jesenice in domov, kjer se je poslej – in ne edini – še bolj uveljavljal v domačih društvih. Zato ne sodelavcev niti njega dogodki, ki so sledili v letu 1941, niso presenetili.

Če gremo po poti njegove biografije – rojen je bil 21. novembra 1915, pridemo z njim v vrste napredne delavske mladine. To je bilo za razboritega, živahnega, za

Kraljevi grad Neuschwanstein v romantičnem stilu, zgradil ga je bavorski kralj Ludvik II, sodi med najlepše na Bavarskem. Podobnih ledeniških jezer je tu precej in pokrajina spominja na našo Gorenjsko. V poletnih mesecih so tukajšnji kraji (Tegernsee) prepolni turistov. (5 a)

(Nadaljevanje z 9. strani)

Toda kako se bo vse skupaj razvijalo poslej, ni mogel predvidevati nihče. Važno je bilo le to, da je napredno gibanje in z njim KPJ svoje vrste že pripravljalo na možnost fašistične okupacije in na odpor proti njej. Ko je prišel poziv vodstva KPJ, da se je treba začeti pripravljati na oborožen odpor, se je Andrej z bratom Janezom in Alojzom zadnji dan julija 1941 že umaknil v partizane in se pridružil skupini, ki jo je nekaj časa vodil stari borec za delavske pravice Jože Finžgar z Javornika. Andrej je bil poslej Boris in to ime je kmalu zaslovelo na Pokljuki, Mežakliji in v krajih pod njima. Boris je kmalu izpričal udarnost ne le v besedah, temveč predvsem v praksi. Takrat ni bilo akcije, v kateri ne bi sodeloval. Večinoma je bil prav on pobudnik in je tovariše mnogokrat priganjal k delovanju. Septembra je bil že komandir gorjanske skupine, oz. voda, kmalu pa tudi komandir čete. Kjer je bilo najbolj tvegano, tam je bil Boris. Če je šlo za kaznovanje nevarnega izdajalca, je navadno sodeloval tudi on. Bil je neugnan, pogumen in odločen.

Sodeloval je tudi v prvih bojih na Jelovici, kjer je 8. avgusta 1941 padel Alojz, prvi izmed njegovih bratov. Poslej se je še odločneje boril proti tujim in domačim sovražnikom.

In ko je prišel december 1941, je bil med tistimi šestimi tovariši, ki so v gorjansko-bohinjski kot prišli iz Cankarjevega bataljona na Jelovici in na domačem področju pripravljali in pripravili zimsko vstajo. Komandant gorjanskih in bohinjskih upornikov je postal znani Stane Bokal, komandir ene izmed čet poleg Tomaža Godca v Bohinju pa naš Boris.

Po tem ko se je decembra vstaja polegla, je bil Boris še komandir čete, medtem ko je Bokal skrbel predvsem za politično delo.

Sledil je spopad v Brjanci 3. januarja 1942 in potem nepozabni boj s številnimi nemškimi smučarskimi oddelki ter hudo zimo v Lipanci. Komandir Boris je sam prijel za zbrojevko. Nemška premoč je bila velika in pobuda v nemških rokah. Pripomogla sta še visok sneg in hud mrz, -30 stop. Celzija. Orožje je zamrzovalo in tudi zbrojevka v Borisovih rokah. Pomagal mu je Marjan - Stanko-Kocjančič. Nemci so maloštevilno četo prisilili k umiku, ki ni bil nič kaj ugoden, in še so pritiskali za njo. Na grebenu sta se z zbrojevko ugnedila Boris in Marjan. Ko je premeženi Borisov prst pritisnil na sprožilec, je strojnica odpovedala. Vse je zamrznilo. Kdo drug bi se morda čim hitreje umaknil, Boris in Marjan pa sta storila drugače: požgala sta vse papirje in vse, kar je moglo hitro goreti, samo da se je strojnica ogrela toliko, da je začela delovati. Nemški juriš je bil v to smer ustavljen in ko so začeli streljati tudi drugi tovariši, Nemci niso mogli obkoliti čete, kakor so očitno nameravali. Medtem so se drugi borci umaknili iz najnevarnejše bližine, Boris in Marjan pa sta z zbrojevko zdržala tam do mraka, ko so Nemci zaman ponovno poskusili napasti. Za to področje je bila ta bitka nedvomno najnevarnejša, saj so bile okoliščine v korist močnejšemu sovražniku. Takrat so Nemci pritiskali tudi na Moskvo. Mislili so, da bo tudi Rusija klonila pred njimi. - Boris in Marjan sta se potem komaj prebila čez Klek in skozi zasneženo Pokljuko v dolino, kjer sta teden dni zdravila ozeble ude. Načrt Nemcev pa se je izjalovil, kajti četa je imela malo le izgub.

V aprilu leta 1942 so pod Borisovim vodstvom poključki partizani ugnali Nemce na Brjanci, v maju v Radovni, v juliju pa je bil večji spopad na Voklem. Tedaj je bil Boris že komandant bataljona. Ko pa je avgusta 1942 padel komandant Gorenjskega odreda, znani Polde Stražišar z Jesenice, je bil za njegovega naslednika imenovan

Boris. Tako se je Boris v letu dni iz navadnega borca povzpел na položaj poveljnika, ki je bil znan že po vsej Gorenjski in ki je izdajalcem in sovražnikom vlival strah v kosti. Ob njem je zrastle več drugih komandirjev in komandantov, predvsem pa je Boris med zaupniki v dolini in med partizani užival tako zaupanje, da bi šel človek z njim, kamor bi mu rekel. Njegovo učinkovito prepričevanje je bilo vedno v tem, da nikoli ni hotel gledati dogodkov z očmi strahopetca ali tako, kakor je želel sovražnik.

Boris je bil odkrit in širokogruden, sovražil je tudi sebičnost in zahrbtnost. Pozimi je rad hrabil tovariše: »Če je sneg za nas, je tudi za Nemce! Če je mrz za nas, zebe tudi Nemce. Če je hrib visok za nas, je tudi zanje!« Znal se je pošaliti, kar je na borce vplivalo spodbudno. »Če te napadejo od zadaj, se obrni, pa bo sovražnik pred teboj!« In če je primanjkovalo orožja, ni hotel pritegniti vzdihovanja, temveč je tudi v takih primerih govoril: »V dolini je orožja dovolj. Imajo ga Nemci. Kar v akcijo, pa ga boste dobili! Če bomo hodili samo po hribih, bo Nemcem in izdajalcem še bolj zrasel greben. To hočejo, potem pa nam bo še težje. Po tej poti ni rešitve!« Mar to niso besede pravega poveljnika, ki je znal vsako stvar postaviti na pravo mesto? Ni bilo lahko poveljevati domačim ljudem, predvsem ne sovratnikom, bolj ali manj je skoraj vsak hotel hoditi po domačih hribih, da je kdaj pa kdaj, če ne drugače, videl vsaj krov domače hiše. To za vojaka ni vedno najboljšo, ker ga včasih ovira več obzirov. In ko se Boris tudi v praksi ne bi držal svojih prodornih načel, tovarištva in poštenja, ne bi dosegel toliko uspehov.

V tistih hudih časih, leta 1942, ko je dejansko šlo za obstoj osvobodilnega gibanja, je bilo treba partizanske enote včasih popeljati v akcije, ki so bile edino zdravilo pred umikanjem in zadrževanjem daleč od ljudi, kar so končno Nemci hoteli doseči. Takega zdravila je bila tedaj potrebna tudi enota pod Stolum. Kot komandant odreda je zato šel tja, kajti v zvezi z načrti I. in II. grupe odredov je bilo treba čimveč sovražnikove sile pritegniti na te terene. V zadnjem času so Nemci bataljon pod Stolum stalno presenečali in napadali. Bataljon je uporabljal taktiko umikanja visoko v gore. Še po hrano so šli raje na Koroško, da Nemci tudi po tem ne bi mogli ugotoviti, koliko je partizanov in kod hodijo.

Skical je bataljon, kajti poveljstvo je menilo, da v teh okoliščinah niso možni po dolini nobeni pohodi ali akcije. S pogledom je šel od borca do borca in jih prvič pozdravil s »Smrt fašizmu!« - Do 1. avgusta 1942 se je pozdrav glasil: »V boj za svobodo!« To je napravilo na borce še posebno globok vtis. Potem pa je spregovoril: »Tu ste sami stari, izkušeni borci, zato je čudno, da se zadnje čase samo umikate. Ali smo se prišli skrivati in čakati na dvomljiv konec ali pa se boriti? Saj nismo samomorilci! Nemci se sprehajajo po naših vaseh kot bi bili doma, naši ljudje v dolini pa izgubljajo zaupanje v nas, v svojo vojsko! In izdajalci? Raste jim greben in strašijo ljudi! Vse to nas sili naravnost v napad, v akcijo. To je tudi naša dolžnost do vodstva, ljudi in drugih enot. Ker držimo roke križem, sovražnik svoje sile brez skrbi lahko pošlje drugam, namesto da bi bilo nasprotno. Takega vedenja mora biti konec! Saj nismo sami in ne točemo se le zase! Z nami so vsi poštene ljudje in komaj čakajo, da bi spet slišali, kako smo udarili po Nemcih. Takoj pojdemo v boj!«

Toda Boris, fant s prirojenim poveljniškim talentom, je vedel, da vse prepričevanje ne bo dosti zalego, če ne bo podprto z osebnim zgledom. Če je tovariše v teh, resnično težavnih dneh zares navdušil, je bitko dobil šele na pol. Zato so se s

Rudolf Arh: Vertikale

štabom dogovorili za kombinirano akcijo - in borci so radi poslušali odločne besede svojega komandanta.

Preden je bil ves bataljon zrel za sestop v dolino, je skupina borcev pod Borisovim vodstvom med Lescami in Radovljico odvila in razmaknila tračnice. Dosti enostavneje bi bilo, ko bi imeli eksploziv. Toda to so bile tedaj še sanje. Zato so si pomagali z orodjem, ki so ga dobili v čuvajnici. Komaj so končali delo, že je prisopihal vlak in naenkrat je pretreslo temo ječeče žvižganje in udarjanje koles ob lesene pragove, potem pa je nastala tišina. Vlak je bil iztirjen.

Po skrbnih pripravah je bataljon 13. septembra 1942 sestopil v Zirovnico.

»Nocoj bo najbrž pokalo,« je pripravljaval fante, ker je bila blizu policijska postojanka, nekaj policistov pa je stanovalo celo na železniški postaji, kamor so bili borci namenjeni tisti večer. Res je potem pokalo, še bolj pa je gorelo, kajti tisti večer so partizani požgali železniško postajo, iz trgovine pa so odnesli vse, kar jim je prišlo prav. Intendant je bil zadovoljen, ker je bilo poslej živeža za več tednov.

To je bil za bataljon imeniten uvod v oživljene akcije, in Boris je spet odšel drugam.

Kmalu potem je Borisa zlomil revmatizem in tudi živci so mu odpovedali. Zato so ga za nekaj časa oprostili komandiranja. Šel se je zdraviti na teren. Toda tudi tam ni miroval. Sodeloval je z ljudmi in kaznoval nekaj izdajalcev. Če je le mogel, je prihajal v enote in se udeleževal akcij. Kadar pa ga je napadel revmatizem najhuje, je bilo njegovo telo sila neobgledno. Od hudih bolečin, predvsem v nogah je ječal in čepel na kakem hodu, tovariše pa prosil, naj zakurijo velik ogenj, da bi si ogrel ude. Ob ognju je nastavljal razbolelo telo vročini, da bi mu zmanjšala bolečine.

Spomladi 1943 se je vrnil v poključki bataljon, ki mu je medtem poveljeval Ernest Seidler-Iztok, poleg njega najboljši komandant poključkih partizanov.

Partizanska vojska je takrat naglo narasčala in narasla tako, da je bila 12. julija 1943 ustanovljena tudi gorenjska Prešernova brigada. Na zbornem mestu pod Ratitovcem, kjer se je zbralo skoraj vse gorenjsko partizanstvo in tudi Poključki bataljon, je bil Boris imenovan za komandirja 3. MSV, kar je najbolj ustrezalo njegovi udarnosti, ne pa preveč njegovemu zdravju. S petnajstimi fanti, je odšel nazaj nad Gorje in poslej so se skoraj

RADO KOČEVAR

2

Marienplatz, središče Münchna. Tu so največji trgovski lokali. Promet je izločen. V stolpu stare mestne hiše (Rathaus) je vsak dan ob 11. uri glasbeni kariljon. Desno zadaj stolpa stolnice Frauenkirche, zgrajene v letih 1468-1488. V drugi svetovni vojni je bilo mesto 66-krat cilj zavezniškega letalstva. Posebno je bilo prizadeto mestno središče. Danes je obnovljeno, rešili so tudi večino zgodovinskih stavb. (1 a)

kateri sloj prebivalstva tod domuje. Ob glacialnih odkladninah se spuščamo proti Isar. Te je preučeval sloviti glaciolog Penck in marsikatero njegovo dognanje se je rodilo prav tu. Čez reko se povzpemo v Grünwald, v nekdanjem vaškem jedru je 5 kmetij, občina, cerkev. Pokrajina doživlja močno transformacijo. Tam, kjer so bile nekoč zaprte privatne poti in močvirja, so zrasli sodobni rekreacijski centri: igrišča, sprehajalne poti, smučarske steze, jezera za raznovrstne vodne športe in podobno. Do 32 izhodišč vodijo poleg cest še množična prometna sredstva. Naj omenim, da je samo sprehajalnih poti v vsem tukajšnjem področju nad 1000 km. Na enem izmed teh »Wanderbahnhöfen« se ustavimo in pod streho orientacijske table nam prof. Ruppert razlaga problematiko prostega časa in oddiha (»Freizeit und Erholung«). Zanimivo je sodelovanje v financiranju med mestno in okoliškimi občinami, kar bi bilo brez dvoma tudi zelo zanimivo za naše samoupravne dogovore med včasih tako različnimi interesi posameznih TOZD, ko gre za enotno turistično ponudbo, posebej še infrastrukturne izgradnje centra. Frekvenca iz Münchna je zelo velika. Primarna in sekundarna ponudba sta ravno zaradi solidarnosti okoliških občin na dokaj visoki ravni. Veliko vlogo pri tem igra tudi sam župan. Na to bližnje rekreacijsko področje gravitira približno 400.000 prebivalcev bavarske metropole. Podobno sodelovanje kakor tu med občinami zasledimo tudi pri nas in to v dokaj uspešni obliki, na primer: samoupravni sporazumi med TOZD na Krvavcu in Veliki planini.

Transformacija stare agrarne pokrajine je tukaj šla tako daleč, da sicer vidiš konje, toda imajo jih le v oskrbi, za kar mestni prebivalec odšteje mesečno 300 DM za to, da bo imel prijetno popoldansko ali vikend rekreacijo. Podobno je z ostalimi zelenimi površinami, ki so danes golfi ali sprehajališča. Celotno mimo majhne žičnice se peljemo. Nekdanja stara kmečka hiša je preurejena v gostilno. Sem prihajajo na kosilo in popoldanski počitek. Ob poti nam prof. Klemenčič dopolni: »Tu je prostor že izrabilen, ko bo zgrajena avtocesta, bo od tu do naše Istre samo skok in naš alpski svet je še »rezerva«. Isto je kako uro pozneje potrdil tudi prof. Ruppert ob Tegernsee.

nasprotnike in graditi vojaške objekte. Primer političnega vpliva na transformacijo pokrajine!).

Mimo Erhardtovega vikenda kmalu dosežemo Tegernsee. Prof. Ruppert nam predstavi razvoj turizma, ki je tukaj dosegel zavidljivo višino. Vsa problematika je eksaktno dokumentirana s tremi kartami: Prenositev je že čez 1 milijon (Bled 410.000). Žičniške naprave nas opozarjajo na močno prisotnost zimske sezone. Ker smo že omenili Bled, še ena primerjava: Leta 1910 je bila prozornost jezerske vode še 6 m. Leta 1952 pa samo 2 metra. Leta 1960 je bila zgrajena krožna kanalizacija, odplake ne odhajajo več v jezero. Bled se stalno bori z onesnaženo vodo. Komentar je nepotreben!

Tik pred slovesom še ena primerjava prof. Rupperta: ZRN in SRS imata majhen del Alp. Bavarske so pač prostorsko izrabljene do maksimuma, slovenske pa imajo še precej možnosti. Seveda je zimska sezona prisotna tudi okoli Tegernsee. Od okoli 2 milijona nočitev odpade približno 8-16 % na zimske mesece, odvisno od snežnih razmer. Tirolska smučišča so močna konkurenca! Igralnica navzgor letno v občinski proračun nad 1 milijardo DM. Dnevni penzion z zdravniško uslugo stane okoli 100 DM, v najdražjih hotelih celo 200-250 DM. Zanimivo je, da nocoje kampa, iz bojazni, da bi prišli finančno manj ugodni gostje. Zato pa se pohvalijo, da si je napravil tu hišo sam Franz Strauss (predsednik opoz. stranke).

Tik pred Achenpassom (941 m) smo znova priča ponekod že opuščene pastirstva (prodaja mleka turistom). Na meji ugotovimo, da cariniki na obeh straneh rutinsko opravijo svoj posel, razlika je le v tem, da na nemški strani ob koncu meseca uslužbenec dobi precej zajetnejšo denarnico, kar je pač eden izmed številnih kazalcev družbenega standarda.

Medtem ko je na bavarski strani prevladovala neka urejenost in načrtnost, pa je gradnja na Tirolskem bolj svobodna. Kmalu nas številne karavanske priklovice opozore na posebnost »zimskega kampiranja«. Pri nas česa takega še ne poznamo razen redkih primerov iz Kranjske gore. K obalam Achenskega jezera so včasih hodili zlasti Angleži. Sedaj so jih izpodrinili devizno močnejši Nemci. Ostala je le še ozkotirna železnica do Jenbacha, spomin na prve začetke turizma v Karwendelsko pogorje.

Na drugi strani orjaške ledeniške doline ene največjih na svetu (ledeniška ramena!) bolj slutimo, kakor vidimo Zillertalske Alpe s slovitim Mayerhofom, kjer je lani naš Bojan Križaj osvojil tako pomembno prvo mesto v evropskem mladinskem prvenstvu v veleslalomu. Dolina Inna je zares široka in gradnja avtoceste, po kateri se vozimo, ni predstavljala ovir.

PETI DAN: INNSBRUCK

Prvi del zadnjega dneva je bil namenjen mestni geografski problematiki, kjer danes prevladujejo pretežno terciarne dejavnosti. Industrije je manj (»Loden« - tirolski tekstil). Bolj do izraza sta prišli trgovska in upravna funkcija. V novejšem času turizem, posebej še po dveh zimskošportnih olimpijskih igrah - 1964 in 1976. Tu je že od nekdaj vodila pomembna trgovska pot čez Alpe. V rimski dobi je bilo znano naselje Veldiena (današnji Wilten). V srednjem veku je slovel po svojih bakrenih in srebrnih izdelkih, katerih sledove najdemo še danes v starih renesančnih palačah Brixlegga in Schwaza. Tu je bilo zaposlenih čez 30.000 rudarjev. Danes izvažata tirolska industrija nad polovico svojih izdelkov, vendar turizem prinese vsaj dvakrat več deviz!

Danes šteje mesto 121.517 prebivalcev (1971). Na industrijo in obrt odpade 14,1

Nadaljevanje na 24. strani

prafara za čas okoli leta 1300 omenja tako za Rodine kot Radovljico, in sicer skupaj (M. Kos, Zgodovina Slovenec, 1933, 193 s.). Vsekakor je to v zvezi s cerkveno — upravnimi in družbeno — političnimi razmerami ter razvojem srednjeveške Radovljice.

V visokem srednjem veku so Rodine izgubile svojo prvotno vlogo in pomembnost. Sama cerkev pa je konec 16. stoletja pogorela. Današnja rodinska cerkev je bila posvečena 26. julija 1601, ko jo je posvetil tedanji ljubljanski škof Tomaž Hren. V tem času dokončne zmage protireformacije je bil na Rodinah ustanovljen vikariat; leta 1783 pa so Rodine ponovno postale sedež župnije. Vendar pa je bil po osemindesetih letih sedež župnije prenesen v novo farno cerkev na Breznici — 1821.

V.

Vsekakor bi nam boljše poznavanje rodinskega prostora v času kasne antike, preseljevanja narodov in ranega srednjega veka nudilo jasnejšo sliko in bi morda pojasnilo direktne vzroke za nastanek prafare prav na tem prostoru. Mogoče bi našli elemente kontinuitete iz kasne antike vendar to brez temeljitih raziskav v okolju cerkve in na rimskodobni lokaliteti lahko le suponiramo. Okoliščine nam tudi ysiljujejo predpostavko, da je na tem prostoru nastala najprej cerkev in šele kasneje okoli nje naselje. To potrjuje tudi dejstvo, da močvirni svet pod današnjimi Rodinami in njihovim jugovzhodnem delu ni nudil neposrednega poljedelskega zaledja in zato prvotno naselbino lahko domnevamo zahodno, na področju današnjega Smokuča.

S pričujočim zapisom smo poskušali nakazati in osvetliti nekatere probleme iz naše najstarejše zgodovine v ožjem in širšem okolišju, ki pa so žal zaradi stanja raziskav skopi in pogosto še nejasni.

HERO

kaj se dogaja okoli mene?
dežuje
kaj se dogaja okoli mene?
dežuje
dežuje
dežuje
železo rjavi
rože ne venejo
iz plastike so
železo rjavi
rože ne venejo
iz plastike so
dežuje
dežuje

ne slišim kapelj
ki udarjajo ob beton
jaz spim
spim
zaradi narkoze
ubrizgane v kri
jaz spim
spim
pod lučmi
kirurškimi noži
rokami
včeraj me je zbila pločevina
in danes spim
zaradi narkoze
ubrizgane v kri

jutri morda
bom slišala kaplje
kako tolčejo ob beton

SKOZI MESTA SREDNJE EVROPE

TRETJI DAN — MUNCHEN

S 1.330.000 prebivalci je danes tretje največje mesto v ZRN. Že od leta 1158 je bil središče bavarskih knezov. Danes ni samo olimpijsko ali industrijsko mesto. To je mesto sejmov in kongresov ter polno zanimivosti: kulture, zabave, razvedrila in zgodovine. Nas je zanimal predvsem njegov razvoj, problematika mestne ureditve, oziroma posameznih četrti mesta.

Naš delovni dan se je začel v predavalnici geografskega inštituta, v katerem je 250 študentov, dva visokošolska profesorja, dva docenta in štirje asistenti. Kot sodelavci so še trije kartografi in trije uradniki. Težišče njihovega dela je v mestni problematiki, oziroma planiranju in izrabi prostora. Delo je usmerjeno predvsem na južno-nemški prostor, Alpe in posredno proti JV Evropi. Prav zaradi tega so tudi kontakti z nami boljši.

V kratkih potezah izvemo bistvene značilnosti mestnega razvoja. Za slednjega je značilno predvsem pet faz:

1. Najstarejši mestni del zazidave iz zgornjega srednjega veka je že poznal dve diferenciaciji:

a) severni del, kjer sta se koncentrirala cerkev in plemstvo (današnji »city«).

b) Južni del, kjer so gospodovali obrtniki. Tu so prevladoval nizke stavbe in še danes v večini stojijo gostilne.

2. V 17. in 18. stoletju se širijo nove četrti: Univerza, Maximilianvorstadt, Angleski vrt (rekreacija).

3. V dobi industrijske revolucije se pojavijo prve delavske četrti na obrobju mesta.

4. V začetku 20. stoletja je značilna gradnja blokov, predvsem za delovno silo.

5. Planska izgradnja po letu 1945. V vojni je bilo okoli 30% mesta porušenega. Iz ruševin so blizu olimpijskega mesta zgradili rekreacijske griče.

Za sedanjost podoba mesta je predvsem značilna planska izgradnja. Z omenjeno dejavnostjo se v ZRN ukvarja posebna planska služba.

Industrija domuje danes predvsem na severnih in vzhodnih robovih mesta (elektrotehnična, kovinska, kemična). Med firmami sta tudi znani BMW (poleg olimpijskega mesta) in MAN. Promet je razvit radialno v sam center in med seboj povezan (podzemna železnica, avtobusi in tramvaji) z enotno vozovnico.

Višji socialni sloj se danes seli v južna predmestja (vile). Cena zemljišč je temu primerno visoka. Na splošno se cena suče od 100 do 15.000 DM za kvadratni meter. Najdražja je seveda v centru kjer pa gre koristna površina v podzemlje in višje etaže. Na jugu je tudi izraba dražja (eno nadstropje).

Na vrsti je 75 km dolga vožnja po mestnih četrtih. Najprej si ogledamo primer plansko zazidanega dela »Neue Perlach«, ki je nastal ob vzhodnem obrobju mesta. Tu živi 80.000 prebivalcev. Izvemo, da se šele pri tolikem številu splašča graditi urejeno mestno četrt. Kljub udobju in domiselni in sodobni gradnji pa se prebivalci težko »aklimatizirajo«. Pa ne zaradi bližnjega letališča, manjka predvsem tiste tipične mestne infrastrukture, ki je še tako moderna tehnika človeku ne more nadomestiti. Tako tukajšnje trgovine nimajo tistega prometa, kot so pričakovali, in

komaj životarijo. Premalo je tudi gostišč za družabno življenje. Prevelika je tudi tendenca dveh firm k monopolizaciji. To je verjetno zadnji poskus gradnje podobnega centra v ZRN. Načrti za bodoče predvidevajo več sanacij starih mestnih področij. Zanimivo je, da planerji naše Ljubljanske banke mislijo drugače! Na splošno so v Perlachu zasedena vsa najemniška stanovanja, prodaja pa je v zaostanku, ker pač prevladuje srednji in nižji sloj. Najemnina za trisobno stanovanje se tu suče od 600 do 700 DM (okoli 5000 din). Mimo Isarja se zapeljemo v industrijska področja, še pred tem nam pogled zaide med kolesarje ob »angleškem vrtu« in naselje »vrtičkarjev«, ki smo ga videli že v Regensburgu. Kmalu smo v Euro-ind. parku in sredi množice kontejnerjev zagledamo enega z napisom: »Slovenija les«. Trgovine (Wertkauf) so nastale zaradi spremenjenega načina življenja v predmestju. Kupci pridejo enkrat tedensko. Važen je tu parkirni prostor in pa voziček. V naši bližini je lep primer COOD pri Beljaku ali Trst; medtem ko center v trgovskem pogledu stagnira, pridobiva na pomenu okolica.

Olimpijsko mesto je svet zase. Povzpne se na 290 m visoki stolp. Dvigalo naenkrat potegne 30 oseb s hitrostjo 7 m/sek. Stolp je najvišja stavba v ZRN. Pod njim je tudi največja in najdražja gibljiva streha na svetu. Pogled na mesto in večji del Bavarske je izreden. V bližini je tovarna avtomobilov BMW, katero si vsak lahko ogleda, če se javi v sprejemni pisarni do 13.30. Ogled je brezplačen.

Vračamo se v mesto. Skozi Belgraderstrasse se kmalu prebijemo v bohemsko četrt »Schwabing«. Münchenski »Montmartre« ogledujemo le iz avtobusa. Tudi ne bi imeli kaj videti. Ni sezone! Po antikvariatih sodimo, da mora biti tod nekaj mesecev kasneje zanimivo. Kmalu sem na glavni vpadnici Ludwigstrasse in žal nam je, da ne moremo v Pinakoteko, ki ima največjo Rubensovo zbirko. Königsplatz s sedežem nekdanje nacistične stranke je podobno kakor Berghof za tukajšnjega domačina le še nepotrebna senca nečesa, česar se večina nerada spominja. Zato pa so Münchenčani bolj ponosni na svoj »Löwenbrau«, ki je eden izmed sedmih tipov piva danes v mestu. Pred vojno je bilo tu 100 pivovarj!

Kmalu smo v »Wiesenviertel« in zdamski četrti. Za marsikaterim ogrom ima občutek, da si v Orientu; tako na primer, vidiš Arabce, kako prekupčujejo z avtomobili, in pa veliko otrok, ki se podijo po dvoriščih. Najemnina za samsko sobo je 200—300 DM, malo večja družinska soba je za 100 DM dražja!

Kmalu smo zopet v citiju. Stanovanj tu skoraj ni več. Zato pa mnogo specializiranih »boutiques« kjer kupuje v miru münchenska elita. V eni izmed tistih trgovin prodaja tudi bivši mož Brigitte Bardot. Še dražji so tod hoteli, tako, na primer, stane postelja v slovitem »Vier Jahreszeiten« najmanj 100 DM za noč.

ČETRTI DAN:

V BAD TOLZ IN TEGERNSEE

Pod vodstvom prof. dr. Rupperta se peljemo najprej skozi bogato južno četrt. Prilagodila vile, ki lepo ponazarjajo,

vsak dan vrstile akcije. Bilo jih je veliko in zgodovina ter uspehi tega voda in zatem čete so tesno povezani z Borisovim imenom. Njegova udarnost ni popustila nikoli. Uspešno je pomagal šolati tudi nove kadre, ki so bili za naglo razvijajočo se NOV tako zelo potrebni. Boris je bil v vsem zgled drugim.

Potem so ga poslali tudi v oficirsko šolo. Ko bi mu dopuščalo zdravje, bi se razvil v odličnega komandanta. Poslej ga ni bilo več nazaj na Pokljuko in Mežakljo. Z Dolenjskega je prišel k štabu IX. korpusa, kjer so ga ob znanem junaku Krtini Albinu-Drolcu postavili za namestnika poveljnika Gorenjskega vojnega področja, na katero so bile vezane no novo snujoče se komandande mest. Vojna se je očitno vse bolj in naglo bližala koncu. Boris je bil zdaj sicer v bolj ali manj neborbeni enoti, toda tudi v njej je bilo treba večkrat izpričati udarnost in junaštvo. Posebno pa je vse-skozi pazil na poštenje in pravičnost. Krivice ni trpel ne pri podrejenih ne pri nadrejenih. Znani so primeri, da je bil za najstrožjo kazen takoj, ko je zvedel ali opazil, da je kdo izmed partizanov jemal na svojo roko pri ljudeh hrano ali kaj drugega. Zlasti je bil občutljiv, če je kdo kaj takega skušal storiti siromašnim ljudem. Zato pa je bil glede tovarštva vsem v zgled. Kadar je bilo treba kaznovati sovražnika ali izdajalca, pa je bil nepopustljiv.

Ceprav mu zdravje, ki se mu je ne-prestano slabšalo, ni dopuščalo novih naporov in čeprav je v vojaškem razvoju zaradi bolezni zaostajal, je bil pravi vodilni gorenjski partizan. Med prvimi tovariši je dobil oficirski čin. Čin poročnika je dobil z ukazom vrhovnega komandanta NOV in POJ že 1. novembra 1943 in kot poročnik je tudi padel.

Padel je 24. marca 1945 — že na pragu svobode — v zadnji veliki sovražnikovi ofenzivi na IX. korpus. Borci gorenjskega vojnega področja, ki so se prej mudili v Farjem potoku, so se skupaj s Kosovelovo brigado znašli na strmeh, takrat še zasneženem in meglenem Poreznu. Bili so tudi razmeroma slabo oboroženi in utrujeni. Vso noč so hodili, potem pa so polegli po starih bunkerjih, da bi se odpočili. Po Poreznu se je vlačila megla in predhodnica, ki jo je vodil Boris, je hotela zavarovati utrjene borce, terenske delavce in druge. Iz megle so se prikazovale različne postavbe. Boris in njegovi tovariši so menili, da je treba zasesti vrh. V tem je začelo pokati in pokazalo se je, da so jih Nemci že prehiteli. V jurišu proti vrhu je padel tudi Boris, kajti po umiku ga ni videl nihče več.

Tako je bil juriš na Poreznem njegov zadnji. Tako kot je napadal leta 1941 in 1942, je napadal tudi leta 1945, ves bolan in utrujen, kar je bil redek primer. Zato njegovi znanci še danes govorijo o njem s spoštovanjem in občudovanjem. In ko ne bi padel, bi spet prišel nad svoje Gorje, v vasi in kraje pod Pokljuko in Mežakljo ter postal komandant Jesenic, kakor mu je na Dolenjskem leta 1944, malo prej, preden je padel tudi sam, rekel ob srečanju komandant Stane-Franc Rozman.

Tako pa je ostalo le Borisovo delo in spomini nanj, ki so medtem že postali legenda.

Zgodovinar ne ve, kako bi se lotil opisovanja takih ljudi, kakor so bili Boris, njegovi bratje in soborci, zlasti ne, če jih je poznal. Zato Boris s svojimi sodelavci še vedno ostaja nepopisana knjiga, ki privlači in kliče pisatelja ali pesnika. Suho opisovanje in kronološko nizanje dogodkov je vse premalo človeško, da bi iz vsega tega zrasel in vstal ne le borec in komandant, temveč predvsem vzoren tovariš in človek.

Taki so bili — poleg drugih — tudi njegovi bratje: Lojze, ki je padel prvi, Jožek, ki je podlegel drugi, in Janez, ki je omagal 17 let po vojni.

ČRTOMIR ŠINKOVEC

PESEM,
ROJENA

V
PEKLU

Ko je Karelj Štrekelj (1859—1912), po rodu z Gorjanskega na Krasu, jezikoslovec, zbiratelj in preučevatelj tvornosti slovenskega ljudskega duha, profesor na graški univerzi ter dopisni član akademije znanosti v tedanjem Petrogradu in češkoslovaške narodopisne družbe v Pragi, ob koncu prejšnjega stoletja dal pobudo za strokovno zbiranje slovenskih narodnih pesmi, da bi ohranili čimveč tega dragocenega blaga poznejšim rodovom, verjetno ni predvideval, da bo slovenski narod že v bližnji prihodnosti doživel tako izjemen čas vsesplošne stiske, ki bo rodil novo obdobje slovenskega, tokrat odporniškega ljudskega pesništva.

Zbiratelj narodnega blaga so že tedaj z obžalovanjem ugotavljali, da je v tej smeri mnogo zamujenega in izgubljenega, vendar je Karelj Štrekelj zbrano gradivo kritično in sistematično uredil v štiri zasetne knjige. Izšle so v letih 1899—1917 v 14. snopičih, 15. in 16. snopič je po Štrekeljevi smrti uredil in po prvi svetovni vojni izdal dr. Joža Glonar.

Kako dragocena in utemeljena je bila Štrekeljeva pobuda, vemo šele dandanašnji, saj se nam je, kljub izgubljenemu, ohranil velik del tega bogastva, ki v štirih knjigah in dveh snopičih bogati slovensko kulturno zakladnico.

Podobnega organizatorja in zbiratelja, kot je bil Karelj Štrekelj, potrebuje tudi slovensko pesništvo iz obdobja narodno-osvobodilnega boja. Neprecenljiva škoda bi bila in naša neodpušljiva krivda, ko bi zaradi malomarnosti in neodgovornosti prepustili zobu časa in pozabi tako edinstveni zgodovinski dokument, ki v vezani besedi priča o času in kraju naše velike tragedije, ki pripoveduje o zverinskih okupatorjih, ki so nam razkosali domovino, ki pripoveduje o izjemni ljudski volji, o pogumu in junaštvu, nezlomljivi veri v zmago pravice, o neuklonljivi ljubezni do svobode, o žrtvah in smrti zanjo, o ponižanju in trpljenju, o krvi, s katero se je boj za svobodo tako globoko zapisal v rodno zemljo v vseh krajih domovine, skratka, edinstven zgodovinski dokument,

ki je nastal v enem najmanjših, toda po boju za svobodo velikem narodu v družini evropskih narodov.

Že na začetku je treba resnici na ljubo povedati, da je v teku zbiralna pobuda ljudskega pesništva iz obdobja narodno-osvobodilnega boja. Pobuda je vznikla pri katedri za zgodovino slovenske književnosti na filozofski fakulteti v Ljubljani. Zbiranja so se udeležili študenti slavistike, večinoma sinovi in hčere nekdanjih partizanov. Kljub temu, da se osvobodilnega boja niso sami udeležili, so se dela lotili z veliko vnemo. Prebrskali so domala vse muzejske NOB arhive, pregledali ves parti-zanski tisk, obiskali avtorje teh pesmi, zapisovali opombe in dokumentirali, kolikor se je še dalo, nabrano gradivo. Ta nabiral-

Rudolf Arh: Kašča v Podlonku

na pobuda že teče šesto leto in doslej je zbranih več kot 6000 pesmi. Na podlagi zbranih gradiva so študenti pisali tudi diplomske naloge, ki bodo služile v pomoč pri kritičnem in sistematičnem urejanju celotnega zbranega pesniškega gradiva. Med zbiratelje partizanskih ljudskih pesmi sodi tudi pisec teh vrstic. To gradivo sem začel zbirati že kmalu po vojni. In da bi nabrano in mi poslano iz mnogih krajev Slovenije ne ostalo pozabljeno v predalu, sem že pred leti zbral in uredil nekaj tega gradiva v knjigo partizanskih ljudskih pesmi. Izšla je leta 1970 pri založbi Borec in s tem, da je bila hitro razprodana, lahko sklepamo, da je bila med bralci vzbudila zanimanje in pozornost. V pripravi pa sta še dve knjigi, ki bosta izšli v bližnji prihodnosti.

Pri ureditvi teh treh zbirk nisem imel kakave znanstvene namena. V knjige sem uvrstil gradivo po pesniškem občutku, pa tudi po zgodovinski utemeljitvi, prikazati najbolj značilna dogajanja na slovenskih tleh v letih 1940–1945. V drugo knjigo sem uvrstil predvsem pesništvo, nastalo med zaporniki, izgnanci, taboriščniki in talci. Nedvomno so to najbridkejša doživetja in usode premnogih naših ljudi, ki jih je potepal okupatorjev škorenj. Zategadelj iz vsake pesmi veje pretresljiva izpoved nemočnih in zatrtih, zasramovanih in ponižanih, izgnanih in trpinčenih, mučenih in usmrčenih zgolj zato, ker so ostali ljudje in bili zvesti svojemu narodu. Navkljub grozljivi okrutnosti Nemcev, strahotnemu sadizmu Italijanov in zverski zagrozenosti madžarskih žandarjev, te pesmi bolj ali manj glasno izpovedujejo vero v minljivost nasilja, ki nobeno nima dolgega življenja. V teh pesmih je prav tako nenehna obtožba človeških zveri kot trdoživno zaupanje v prihod toliko zaželeno svobode, ki bo nedvomno in zagotovo prišla in z zlatimi krili in ogrela zamrznjenost teh prebradkih dni ter dvignila v slehernem izmed nas veliko zgodovinsko vstajenje, da bomo sami svobodni gospodarji na svoji zemlji.

Okupatorji z juga, severa in vzhoda so kar hitro pokazali svoj pravi obraz. Čeprav so vsi trije zagnili našo domovino s strahovladi, so že od vsega začetka bili Nemci najbolj brezobzirno gospodovalni in krvočni, ki so bili zasedli Stajersko in Gorenjsko. Nemci so kmalu po vdoru k nam izdali odredbo in z njo razglasili aretacijo in izgon za vse tiste Slovence, ki bi utegnili biti ovira pri uresničevanju njihovih temnih načrtov. Prvi val aretacij je zajel izobražence, predvsem učitelje in duhovnike, ter vse tiste, ki so se bili na Stajersko ali Gorenjsko priselili po letu 1914, kar je zadevalo predvsem Primorje, ki so jih nacisti zaničljivo imenovali »Čiči«. Le-ti so se bili semkaj zatekli kot begunci med prvo svetovno vojno, pa se po vojni niso vrnili, ali pa so bili po vojni pribežali pred fašističnim nasiljem. Vse te prve aretirance je bil že pred vojno zaznamoval kulturni kot nacizmu nevarne in sovražne ljudi.

Po okupaciji je sam Hitler, ki je bil aprila 1941 na kratkem obisku v Mariboru, naročil svojim gestapovskim oprničnikom: »Napravite mi to deželo zopet nemško!«, čemur je sledilo totalno odstranjanje vsega, kar je bilo slovensko, saj to ozemlje »pripada nemškemu življenjskemu prostoru, saj so nanj imeli Nemci svoj kulturni vpliv, ga civilizirali in gospodarsko odprli svetu.«

Aretracije in razlastitve prvih tisočev Slovencev na Stajerskem in nekaj kasneje tudi na Gorenjskem so bili prvi začetki uresničevanja nemških potujočevalnih načrtov. Najprej so odstranili ljudi, ki bi kakorkoli ovirali pomemnevalne pobude in

izgnali Slovence, nasešli na italijanske taborišča, na gradoviščih Bort in Rajhenburg (zdaj Brestanica), v celjskem Starem piskru, v Begunjah, Sentvidu in pozneje v Goricanah, da ne omenjamo zaporov in mučnic v skoraj vsakem manjšem mestu in celo po vaseh. Skoraj ob vsaki večji kaznilnici in zaporih so gestapovci uredili tudi prostor za svoje morišče.

Tako je nemški okupator na hitro pokazal svoje grabežljive, zverinske krepelje, medtem ko naj bi slovenski ljudje kot hlapci in dekle, pokorno in ponižno sprejemali vse udarce, trpinčenja in sramotitve.

Se več. Zdaj so začeli Nemci uresničevati svoje stare načrte – slovenski narod, ki prebiva v osrčju Evrope, na zelo pomembnem geopolitičnem ozemlju, je treba zbrisati s sveta, saj za Nemce ne pomeni nič drugega kot najhujša ovira njihovemu prodiranju na Balkan ter germanizacije območja do Jadranskega morja.

Za uresničevanje teh načrtov so predvidevali, da bodo potrebovali od treh do pet let, seveda z njihovimi »posebnimi pripomočki«. Eden izmed teh pripomočkov je bil takojmenovani »vroči postopek«, se pravi, izseliti precejšnje število Slovencev v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno, na izselitveno območje pa naseliti rajhu zveste Nemce. Za vse tiste Slovence, ki bi zaradi raznih vzrokov ostali na domačih tleh, so vnaprej razglasili, da se bodo morali v najkrajšem času ponemčiti. V ta namen so določili nemščino kot edini občevelni jezik. Slovensčina naj bi čez noč izginila iz javnega in zasebnega življenja. Zapečatili so šole in cerkve, kjer je doslej živel slovenska beseda. To naj bi pomenilo totalno zatrtje našega naroda.

Kot že rečeno, so bili prvi na udaru izobraženci. Le-te so kot sovražnike številka ena nemudoma spravili na varno. Dali so jih za zapahe in jim dali hitro okusiti svoje prevzgojene metode. Postavili so jih na raven psa, jih mučili in sramotili. Po nekaj mesecih životarjenja za mrežami so jetniki z veseljem sprejeli vest, da bodo izgnani v Srbijo, kjer so brezdomce sočutno sprejeli in z njimi po bratsko delili še tako majhen kos svojega kruha.

Prvi transport izgnancev so odpeljali 7. junija 1941 iz Slovenske Bistrice. Temu je sledilo mnogo transportov vse do 10. julija, ko so izpraznili zapore v Sentvidu, Mariboru in Rajhenburgu. Po 10. juliju so izganjanje usmerili v Bosno in na Hrvaško, večinoma v Slavansko Požego. S transporti Slovencev so nadaljevali vse do konca septembra, ko je iz znanih razlogov nastal premor, ne najmanj zaradi odporiškega gibanja, ki se je bilo v tem času razplamtelo po vseh pokrajinah.

V prvem obdobju »vročega postopka« so s Stajerskega v Srbijo, Bosno in na Hrvaško izgnali okoli 15.000 ljudi, z Gorenjskega pa okoli 2.500. Mnogi so izgnanstvu ubežali in se zatekli na Hrvaško ali pa so poiskali zatočišče na italijanskem zasedbenem območju. Italijanske oblasti so to dovoljevale iz političnih razlogov, da bi si na svojem zasebnem ozemlju pridobili naklonjenost Slovencev.

Tako so prav v zaporih med temi prvimi aretiranci, v nemočnem položaju zamreženih temnic, poglani prvi stih slovenske odporiške pesmi, ki so jih spremljale tudi v izgnanstvo. Za to pesništvo je značilno obtoževanje krute usode, hrepenenje po svobodi, vrnitev v svobodni dom in domovino. Domala v vsaki pesmi je prikrito prepričanje, da bo pod udarcem pravičnih sil zapisano k poginu tudi nasilje, ki izhaja iz fašizma in nacizma. Za pesem, nastalo v zaporih in taboriščih, je tudi značilno, da se je s prestavljanjem ljudi iz zaporov v zapor, iz taborišča v taborišče, prenašala od ust do ust. Zato je nastalo veliko inac, ki so svojske po izrazu doživljali. V teh pesmih je dokaj pristnosti in klenosti, nekatere pa kažejo tudi pesniško nadarjenost.

namskih nacistov nimenjen izobražencem, vsem tistim poklicem, ki so po prepovedi v prejšnjem stoletju polagali temelje slovenske narodne zavesti. Drug udarec je bil namenjen večinoma kmečkemu prebivalstvu v obliki množičnega izгона iz južnega dela Stajerske, iz Posavja in Obsočja, kjer naj bi naselili kočevske Nemce in z njimi utrdili nemško mejo proti Hrvaški in Slovincem pod Italijo. Prisilno so nameravali izgnati od 220.000 do 260.000 oseb, njihove domačije pa zapleniti. Na svoji zemlji so lahko ostali samo tisti, ki so jih trenutno potrebovali ali pa so se zaradi mladenosti in nevednosti izrekli za Nemce.

Izganjati so jih začeli po 24. oktobru 1941 in jih najprej stlačili v zbirno taborišče v Rajhenburgu, od tam pa v kakih 300 taborišč, raztresenih po Nemčiji, največ v Slezijo. Transporti so se vrstili vse do konca julija 1942. V tem času so izgnali blizu 80.000 oseb. V kasnejšem razdobju, od marca 1942 dalje, so izganjali v Nemčijo tudi družine partizanov, postreljenih pripadnikov osvobodilnega gibanja ter ljudi iz vasi, ki so jih Nemci v kazenskih pohodih požgali in zravnali v zemljo.

Nemci so tem, kruto oropanim ljudem medeno obljubljali, da bodo v zameno za odvzeta posestva v Nemčiji dobili še večja in boljša, v resnici pa so jih strpali v taborišče, kjer so v razmeroma strogem režimu trpeli hudo pomanjkanje. Nadzorovali so jih nacisti, jih po mili volji premeščali iz taborišča v taborišče ter jih izrabljali kot ceneno delovno silo. »Prestopnike« so kaznovali z ječo, lakoto in celo s koncentracijskim taboriščem. V primeru nemške zmage se ti izgnanci ne bi nikoli več vrnili, zakaj naseliti so jih nameravali po vojni na Poljskem in izkoriščati kot suženjsko delovno silo.

Kljub grenki usodi in hudem razočaranju, izgnanci niso obupali. Živeti so jim pomagali spomini na osirotele domačije, ki so se jih polastili Nemci, in trdno upanje, da se bodo vanje kmalu vrnili. Nenehno so bili v mislih doma, v prijazni gričevnati pokrajini od Brežic ob Sotli do Bizeljskega, porasli z vinsko trto in sadnim drevjem. Pokrajina sama jih je navdihovala z veselo naravo, zato so tudi v izgnanstvu radi prepevali. Pesem jim je bila zvesta spremljevalka in uteha, kjerkoli so bili, raztreseni po taboriščih od Slezije do Francije. Razen znanih narodnih pesmi, ki so jih prepevali, so se našli tudi preprosti ljudje, ki so v vezani besedi opisovali doživljanje v izgnanstvu. To niso bile le stare pesmi, ki so jih prilagodili svojim razmeram, temveč tudi povsem nove in izvirne, ki so se pozneje razširile v mnogih inacih po taboriščih.

Italijanski okupator, ki je v dogovoru z Nemci zasedel preostali del Slovenije – Ljubljano, Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino – in ga preimenoval v Ljubljansko pokrajino, je z odlokom že 3. maja 1941, v nasprotju z mednarodnim pravom, priključil svoj del dokončno k italijanski državi. Ta okupator je z razliko od nemškega, po svoji stari navadi in po machiavellistično-fašistični metodi, ravnal nekoliko drugače. Nanašajoč se na svoj lisjaški značaj, je začel izvajati svojo oblast razmeroma pohlevno, hoteč svojo žrtev najprej kot pajek preslepiti, jo zamrežiti in ji šele nato na varnem izpiti kri.

Poglavito besedo v okupacijski politični oblasti Ljubljanske pokrajine je imel visoki civilni komisar Emilio Grazioli, fašistični federale v Trstu. Ta je poveril vzdrževanje »javnega reda« 59. legiji Črnih srajc (MVSN – Milizia volontaria per la sicurezza nazionale). Ta legija se je bila že prej »proslavila v političnem, patriotičnem in fašističnem pogledu«. Njena naloga je bila tudi ustanoviti v Ljubljani center fa-

kov, lahko rečemo, da odkopani del florisa predstavljajo le manjši sektor obsežnega antičnega kompleksa, verjetno kmetije, in sicer njenega stanovanjskega dela, kar bi potrjevala najdbe estriha in ometa v stavbi C. Ker pa je bil tlak v vseh ostalih prostorih postavljen na prodnato osnovo, ki pri gradnji ni bila v večji meri obdelana, bi tudi lahko domnevali, da gre v tem primeru za nekoliko večje – za naše okoliščine – gospodarsko posestvo. Kot je znano, so imela taka gospodarska posestva navadno četverkotno ali pravokotno obliko, prostori pa so se naslanjali na notranjo stran obrambnega zidu. Prav verjetno pa je, da gre tukaj za naselitev rimskega kolonista, kajti prisotnost le-teh nam dokazuje najdba nagrobnega spomenika emonskega dekurliona (člana mestne skupščine) v Lescah (AIJ 218).

Kdaj in v kakšnih okoliščinah pa je ta naselbina prenehala živeti, pa danes zaradi pomanjkanja splošne časovne in kulturno-historične slike za naše področje visoke Gorenjske, še ni toliko jasno, da bi mogli dati neke konkretne zaključke. Doslej izvedena izkopavanja so dala premalo podatkov, dasiravno so bili najdeni sledovi ognja – žganine in sledovi ognja v stavbi A. Vendar pa so, kot je bilo rečeno, ti ostanki in okoliščine glede na celotni areal naselbine še nejasni in pomanjkljivi. O problematiki kasne antike na našem širšem območju je bil že govor na drugem mestu, kjer smo nakazali situacijo in probleme, ki so v zvezi z njo (J. Meterc, Listi 24/V, 1975, 13 s.).

IV

V prvih stoletjih našega štetja je bilo v Evropi veliko preseljevanje ljudstev, ki je zajelo mnoga germanska, slovenska in mongolska plemena Centralne Azije do meja rimske države. Konec 5. in na začetku 6. stoletja so nastajale na ozemlju zahodnega rimskega cesarstva prve germanske državne tvorbe. V istem času so se prvič v zgodovini pojavili tudi Slovani s tem skupnim imenom. Skupaj z Obri so več kot eno stoletje napadali Vzhodno rimsko cesarstvo – Bizanc in se v 7. stoletju dokončno naselili na Balkanskem polotoku in Vzhodnih Alpah.

Sredi 6. stoletja (568) je odšlo z današnjega slovenskega ozemlja v Italijo langobardsko ljudstvo, ki je prej živel na Moravskem in Panonski kotlini. Opuščeno ozemlje so v naslednjih desetletjih zasedli Slovani, ki so prihajali v več selitvenih valih od severa in vzhoda. Do konca 7. stol. so predniki slovenskega ljudstva v splošnem zavzeli današnjo domovino in ozemlje v Alpah vse do Donave in Dunajskega gozda.

Naselitev visoke Gorenjske in bohinjskega kota po Slovincih se prostorno tesno navezuje na naselitev tega ozemlja pred njihovim prihodom. Ob svojem prihodu so Slovenci brez dvoma naleteli na staroselce. Nanje, morali so biti sorazmerno številni, kažejo ne le arheološke najdbe, marveč tudi imena naselij, voda in gora, ki se s pomočjo slovenskega jezika in starocerkvene slovanščine ne dajo razložiti.

Ce si skušamo očitati obseg starejšega slovenskega naselitvenega območja na visokem Gorenjskem, vidimo, da se je širilo od današnjega Trčiča proti severozahodu do današnjih Jesenic. Tesno se je držalo podnožja visokih planin. Krajevna imena kot Sava na Jesenicah ali Bistrica pri Trčiču so nazivi po tekočih vodah. Na to poimenovanje naletimo pogostokrat tam, kjer reka stopa v področje večjega, v starejši dobi koloniziranega in za kulturo tel pridobljenega ozemlja. Dolina Bistrice, ki teče od Trčiča, je bilo staro naselitveno področje, ki je bilo na vzhodno stran od spodnje Gorenjske ločeno z obsežnim gozdnim kompleksom, katerega del je danes znan pod imenom Uden boršt.

omejujejo področje velikih gozdnatih kompleksov Mežaklje, Pokljuke in Jelovice. Manj izrazita pa je ta meja v južnem obrobju blejsko-radovljskega prostora na desnem bregu Save. Kronološko je tukaj kolonizacija deloma kasnejša (M. Kos, Zgodovina Slovencev, 1933, 41 ss.). Osojni in gozdni predeli so bili za naseljevanje manj vabljivi kot prisojni in odprti svet pod Karavankami. V gozdni svet, ki se širi na desni strani Save od sotočja obeh Sav pri Radovljici pa do Besnice in Kroke, je vdirla sorazmerno kasnejša naselitev.

Izven tega strnjenege areala naselitve sta otoka starejše slovenske naseljenosti Dovje v Gornjesavski dolini in Bohinj. To naselitev potrjujejo in dokumentirajo naslednja arheološka najdišča: Bled (Prstava, Sedlo, Brdo, Mlino, Zeleče, Otok), Smokuč, Žirovnica, Gorje, Zasip, Radovljica, Bohinj (Srednja vas, Studor, Dunaj pri Jereki), Jesenice, Dovje itd.

Tudi v ranem srednjem veku je imela velik pomen ljubeljska pot, vendar ne toliko za smeri in stike prvotne slovenske naselitve. Nimamo dokazov, da bi bila prek Ljubelja obstajala neka povezava med slovenskim naselitvenim področjem, ki je zajelo Gorenjsko, in tistim, ki je obsegalo Korosko. Pač pa moremo pripisati Ljubelju velik pomen kot prehodu za prodiranje in politično osvajanje gorenjskega ozemlja. V ljubeljski poti moramo videti glavno vhodno pot – smer za vse tiste, ki so urejali na področju Gorenjske, po vključitvi zgornjega Posavja v okvir srednjeveškega imperija, zemljiško posest, organizirali tukaj posvetno in cerkveno upravo, uvajali nove načine družbenega in gospodarskega življenja. Pri tem imamo v mislih težnje Briksna in Freisinga. Ta pot je bila zlasti važna za briksensko škofijo, ki je kmalu po letu 1000 uredila v blejsko – radovljskem prostoru bogato zemljiško gospodstvo in posest.

Škofija, ki je imela svojo delež v Briksnu na današnjih južnotirolskih tleh, si je z vrsto vladarskih darovnic iz let 1004, 1011, 1040 in 1073 ter postopnim večanjem ustvarila obsežno zemljiško posest, ki je imela svoje jedro na Bledu z okolico in med obema Savama, segala na zahodno stran še v Bohinj, na vzhodno pa v manj sklenjenem obsegu na levi breg Save in še prek Tržiške Bistrice (Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev 3, 17, 28, 106, 107, 274). To svojo posest je briksenska cerkev na različne načine širila, množila in zaokroževala.

Za čas 11. stol., to je, začetne faze osvajanja in širjenja te posesti, so ohranjena v zvezi s spremembami v območju te posesti na Gorenjskem t.i. tradicijske listine, to je, listine, ki pričajo o predaji ali tradiciji posesti (kupovanje, zamenjava, darovanje) v korist briksenskega gospodstva. Po številu jih je ohranjenih 46.

Vendar pa razmere, predvsem v cerkveno-političnem oziru, niso povsem jasne. Kot je znano, je bila postavljena meja med solnograško in oglejsko cerkveno organizacijo na Dravo. Glede cerkvene upravne razdelitve je ostala v veljavi odločba Karla Velikega iz l. 803 oz. 811. Oglejskemu patriarhatu je pripadalo vse ozemlje južno od Drave, salzburški nadškofiji pa je bilo podrejeno ozemlje severno od nje. V 9. stoletju se je zlasti na koroskem začela uvajati že tudi podrobnejša cerkvena organizacija v obliki »prafare«. Le-te so bile posejane zelo na redko in jim je bilo podrejeno velikansko ozemlje, zato niso mogle niti zajeti niti urediti verskega življenja svojega okoliša, toliko manj, ker pokristjanjevanje bolj odročnih predelov ni bilo končano. Cerkevna organizacija v tem času v zgornjem Posavju ni znana. Kolikor je obstajala, so jo najverjetneje uničili madžarski napadi ob prelomu 9. v 10. stoletje. Tudi geografske razsežnosti in

V listinskem gradivu imamo za Rodine dokazan v 12. stoletju obstoj prafare, in sicer v okviru oglejskega patriarhata. Oglejski patriarh Ulrik II. (1161–1182) je l. 1163 ob vizitacijskem obhodu škical cerkveni shod v St. Rupertu na Dolenskem in v listini s tega shoda se omenjajo kot navzoči: škofje iz beneške Concordije, Trata in Trevisa, opat Vincencij iz Stične, prošt Jonatan iz Ogleja, dekan Henrik iz sv. Vida in pa župniki iz Sv. Petra v Ljubljani, Engelbert z Rodin, Arnold iz Šmartina pri Kranju, Ulrik iz sv. Petra pri Komendi, Dietmar iz Devina, Ruthard iz Trbnjega in Weriana iz St. Ruperta. Za Rodine listina pravi: Engelperto S. Clementis (F. Schummi, Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain, 1882 83, 120 ss.).

Druga listina, ki po Fr. Kosu datira v leto 1173 in se nanaša na Marijino kapelo v Lescah, eno najstarejših »božjih poti« na Gorenjskem, omenja verjetno Engelbertovega naslednika na Rodinah, plebana Herwiga (F. Schummi, l. c., 123 s.). Le-ta je plemiču Nantwinu, na čigar zemljišču je stala Marijina kapela, svetoval, naj leseno kapelo podre in zgradi cerkev: Et Herwigo plebano qui plebem S. Clementi regebat quod praeafatam capelam destruerem et aliam ibi de lapidibus fabricarem quod etiam devoto mente complevi...

Ti dve listini nam datirata obstoj prafare na Rodinah v sredini 12. stoletja. Njen nastanek pa bi na osnovi današnjega stanja raziskav mogli predpostaviti, v časovnem intervalu med prenehanjem madžarskih vpadov na prelomu 9. v 10. stoletje in sredo 12. stoletja. Natančnejše podatke in zaključke pa bi dobili z arheološkimi raziskovanji v cerkvi sami in njeni okolici.

Obstoj prafare potrjuje še nekaj momentov – arheološka situacija v bližnji okolici in ljudsko izročilo. V Smokuču najdeni staroslovanski grobovi iz 10. do 11. st. (A. Valič, AV 13–14, 1962/63, 565 ss.) dopuščajo glede na najdiščno situacijo – skromni pridatki, oz. grobovi brez pridatkov – sklep, da gre za odstopanje od starih navad in običajev, ki so bili posledica močnejšega vpliva krščanstva, ker je bil neposredni nadzor cerkve večji in je njena prepoved opravljanja poganškega kulta mrtvih prišla najbolj in najprej do izraza. Morda je grobišče prenehalo z nastankom prafare na Rodinah.

Značaj Rodin kot prapušnije pa je dokumentiran tudi v ustnem izročilu, ki poroča o pokopavanju mrličev na Rodine iz širše okolice (pripovedka o napačni krsti). Vendar pa moramo biti pri obravnavi in vrednotenju ustnega izročila previdni in kritični.

V zvezi s pokopavanjem na Rodine, je po vsej verjetnosti leta 1953 odkrita grobnica, ki je bila odkopana na nekdanjem župnijskem vrtu, zahodno od cerkve. Najden je bil človeški skelet in nekaj živalskih kosti. Vsekakor moremo na tem področju v zvezi s prafaro pričakovati nekropolo – pokopališče večjega obsega, kajti v širšem okolišu cerkve in današnjega pokopališča, so znane nekatere slučajne najdbe, ki pa niso dokumentirane in so se porazgubile, tako da čisto o njih ne vemo ničesar natančnega.

Za rodinsko cerkev lahko domnevamo prvotno romansko cerkev in morda še predromansko kapelo, ki je bila najverjetneje lesena. Kot je bilo že omenjeno, pa bi bila potrebna za dokončno potrditev natančna strokovna raziskovanja.

Samostojnost, oziroma farni sedež, so Rodine izgubile okoli leta 1300. Po podatkih kronike radovljske župnije se je to zgodilo po letu 1296, ko naj bi bil sedež prenesen v Radovljico. Drugače pa se

Nadaljevanje na 21. strani

ja so bili najdeni ostanki obrambnega zidu, ki je bil grajen v tipični železodobni — halštatski gradbeni tehniki (suhi zid), sledovi zganine in halštatska keramika. V bližnji okolici imamo v starejši znanstveni literaturi omenjene še druge prazgodovinske najdbe (W. Schmid, Carniola 2, 1909, 112 s.) in pa prav tako prazgodovinsko gradišče na Spodnjem otoku, na vrhu hriba, na katerem stoji podružnična cerkev sv. Janeza Krstnika (J. Meterc, Listi 23/V, 1975, 8 s.).

Gradišče v Njivicah je po vsej verjetnosti varovalo vhod v dolino Drage, po kateri je potekala t. i. »železna pot«, ki je šla po tej dolini, se vzpela čez 1308 m visoki Preval in se spojila z glavno ljubelsko potjo. To je bila tovarniška pot, ki je povezovala širše področje visoke Gorenjske z ozemljem severno od Karavank in je bila starejša — prazgodovinska varianta podgorske trase. Ta tovarniška pot je bila del poti, ki je proti zahodu šla preko Pokljuke, Gorjuša in Koprivnika v bohinjsko dolino in se vzpela na prelaz čez Bačo in nadaljevala v Posočje (A. Melik, Dela inšt. za geogr. SAZU 1, 1950, 82 s.). V antičnem — rimskem obdobju je sicer verjetno izgubila svojo prvotno pomembnost in je bila bolj lokalnega značaja, vendar pa je v kasni antiki (Gradišče v Dragi pod Begunjščico), zgodnjem srednjem veku in visokem srednjem veku zopet narasel njen pomen. Njeno pomembnost v tem času kaže pred vsem prisotnost gradu Kamna. Sicer pa je to področje visoke Gorenjske v ožjem in širšem smislu, pri tem mislim na celotno področje levega brega Save, z arheološkega stališča in stališča starejše zgodovine še neraziskano in se nam preteklost odkriva le v posameznih koščkih in precej megleno.

III.

Po doslej znanih in odkritih pomnikih današnje rodinskega področja zaživi v času prevlade Rima na naših tleh. Prva in najstarejša registrirana najdba s tega področja je kovanc rimskega cesarja Otona — 69 n. št. —, ki se kot najdba nahaja danes v privatni zbirki (J. Meterc, l. c., 12 s.). Gre za slučajno in nedokumentirano najdbo, ki pa je za vrednotenje naše lokalitete vsekakor pomembna.

Jasnejšo sliko nam nudi v začetku šestdesetih let sondiranju antični kompleks v »Ključih« pod samo vasjo Rodine (parc. št. 756 k. o. Doslovč), ob stari cesti Kranj—Jesenice na najvišji savski terasi. Teren, ki je naseljen, je relativno raven in vidna znamenaja ostali se kažejo v obliki tal kot gomile in nasipi, ki tvorijo nepravilen dvojni četverokotnik večjih dimenzij (zah. stranica okrog 123 m, severna okrog 104 m, vzhodna okrog 117 m in južna okrog 116 m). V notranjem četverokotniku so bile tri stavbe. Med seboj se razlikujejo po razporeditvi prostorov, velikosti in obliki. Dve četverokotni, nedvomno enoprostorni stavbi (A, B), ki sta bili ugotovljeni s sondiranjem (A. Valič — S. Petru, AV 15-16, 1964—65, 321 ss.), sta pokazali uporabo enakega gradbenega materiala in enak način zidave z edino razliko, da ni bilo tlaka in da stene niso bile ometane z malto. Osnovo tlaka je tvoril prod. Tretja stavba (C) v jugovzhodnem delu četverokotnika se razlikuje od prvih dveh po večjem številu prostorov in njih velikosti, po obliki in velikosti tlorisa, smeri vhoda, po vsej verjetnosti tudi po funkcionalnosti in najdbah, ki so bile v njej.

Razpored stavb v okviru naselbinskega kompleksa je naslednji: stavba A leži v jugovzhodnem kotu notranjega četverokotnika ter je s svojo južno in vzhodno steno neposredno vključena v nadaljevanje zidu, oz. nasipa (kotna stavba), stavba B se nahaja v severovzhodnem delu notranjega četverokotnika in se vključuje s severo-

kot je bilo že omenjeno, v jugovzhodnem kotu notranjega četverokotnika.

Stavbi A in B sta bili le sondirani, medtem ko je bila stavba C v celoti odkopana. V vseh treh primerih so bili temeljni kamni položeni na intaktni prod in vezani s suho malto. Stene stavb pa so bile zidane od temeljev navzgor iz manjših okroglih prodnikov. Stavbi A in B, ki sta verjetno bili gospodarski poslopji, nista imeli zidnega ometa, medtem ko je reprezentančna stanovanjska stavba C imela znotraj omet in belež. Zunanja zidna fronta je bila iz obdelanega zelenega tufa. Imela je tri prostore s samostojnimi vhodi in jo po tlorisu lahko opredelimo v varianto ključastega tipa. Tlak v prostorih je bil v obliki t. i. estriha — tlak iz drobnih kamnov, prekrit z malto. V sredini severozahodnega prostora je prečno na podolžno steno ležal na tlaku slabo ohranjen skelet odraslega moškega v skrčeni legi (A. Valič — S. Petru, l. c., 323 s., T 2, sl. 2). Nivo grobne jame kaže, da gre nedvomno za kasnejši zgodnjersrednjeveški pokop iz obdobja preseljevanja narodov, kar je tudi sicer precej pogost pojav, npr. v Ptuj in drugod v Panoniji ter Dalmaciji.

Pomembnejši materialno — kulturni ostanki, ki označujejo celotno, dosedaj odkrito naselbino tako časovno kot kulturno, pa so bili na različnih mestih. Poleg grobe hišne keramike za vsakdanjo rabo, ki je bila raztresena po vsej odkriti površini, so bili najdeni dobro ohranjeni kosi importirane keramike italškega izvora. V srednjem prostoru stavbe C so bili odkriti naslednji predmeti: vrč z ličkom in vrč z lijakastim ustjem, železen nož z ohranjenim koščnim ročajem, dva kosa terre sigillate (importirana italška keramika) in bronasta zapestnica. Ostali material, kot fragmentarno ohranjena oplenka z reliefno upodobitvijo Pegaza, železen ukrivljen nož, kosi železne žilindre, morske školjke in železen žebelj, pa so bili najdeni izven stavbnega prostora.

Za vse izkopano drobno gradivo lahko rečemo, da sodi v čas 2. stoletja n. št., s čimer je veliki meri tudi podana datacija celotnega objekta. Nekatere zgodnejše primerke, pri tem mislimo reliefno oplenko in nekaj kosov predvsem importirane keramike, je mogoče po njihovi uporabi in trajanju prav tako postaviti še v 2. stoletje. Na osnovi dokaj precizne datacije predmetov lahko sklepamo, da je ta antični objekt nastal v prvi polovici 2. stoletja, to je v času intenzivne rimske poselitve predelov Gorenjske.

Če se pomudimo še pri fortifikacijskem načinu in sami legi našega obravnavanega antičnega kompleksa, bomo prišli do nekih novih spoznanj, ki so se doslej raziskovalcem tega objekta izmuznili, oziroma jih niso uočili. Pri tem imam v mislih predvsem strateški moment, ki je bil vsekakor odločilen pri izbiri prostora za naselbino. Nedvomno pa je bila lokacija le-te pogojena tudi s potjo — cesto, ki je šla tod in o kateri smo nekaj že spregovorili. Naselbinski areal je bil obdan z dvojnimi vzporednim zidom, oz. nasipom, med katerima je bil jarek z vodo. Na pomembnost tega fortifikacijskega načina je opozoril P. Petru (P. Petru, AV 20, 1969, 121 s.). Ta pomembnost je pred vsem v zvezi s trajanjem — življenjem naše naselbine, kajti ville rustice s takim fortifikacijskim načinom so glasnik kasnoantične oblike podeželnega dvorca. Kar še bolj govori za ta čas, pa je obrambni jarek. To dejstvo nam nudi spoznanje, da je rodinski kompleks živel še tja v 3. — 4. stoletje, dasiravno prvotno morda niti ni imel tako zasnovanega in izdelanega sistema. V severozahodnem vogalu bi mogli sponzorirati še eno stavbo, najverjetneje obrambni stolp.

Utrjene vile so nam v tlorisu poznane v antiki s področja Balkana (E. Pašalić, Kulturna istorija Bosne i Hercegovine,

römischen Villen von Pannonien, 1964), alpskega prostora, Porenja, Britanije itd. V svojem razvoju od enostavnih oblik atrijske vile, ki ima na sprednji strani portikus, v sredi obzidanega dvorišča pa stanovanjsko stavbo, se njihov razvoj nadaljuje v tip vile, ki ima ob portiku dva stolpa, zgrajena v obsegu stavbe.

Nadaljnjo razvojno fazo predstavljajo vile, ki imajo stolpe v vseh štirih vogalih in dvojni portikalni zid na čelni strani. Ta tip vodi dalje k reprezentančnim vilam z mozaiki, hipokavsti, posebnimi sprejemnicami, gospodarskimi prostori itd. Iz njega se tudi razvijejo posebne vile bazikalnega tipa, kjer so preuredili sprva enostavno vilo z dvema vogalnima stolpoma v baziliko, ki je imela ob prehodu v ladjo nameščena stolpa v novi funkciji. Višek in impozanten obseg v razvojnem smislu je tip vile dosegel v Dioklecijanovi palači v Splitu, kajti v antičnih virih se ta palača imenuje villa, čeprav je v svojih razsežnostih neprimerljiva s tipi utrjenih podeželskih kmetij — vil rustik.

Poimenovanje za to vrsto stavb se je ohranilo še v zgodnjem srednjem veku, kot kaže podatek, da je praznoval Karel Veliki 784 l. božič v villa Lihudi (A. Albrecht, Jahrb. RGZM 2, 1951, 81 ss.) Kontinuiteto antičnih utrdbenih in stavbenih oblik v srednji vek opazamo, npr., pri zavetnih naselbinah tipa Vranje pri Sevnici, ki ga zasledimo v zgodnjem veku na Krnskem gradu na Koroškem in pri drugih utrdbah (lahko ga predpostavimo in pričakujemo tudi na Ajdnu nad Potoki).

Izpopolnjeno obliko utrjene kmetije so očitno uporabljali pri ureditvi rimske obrambe vzdolž meja: postavitve t. i. pseudocomitatenses — utrjenih kmetij vzdolž meja. Pravi graničarji pa so prebivali v manjših stolpih — burgh vzdolž vpadnih cest (Gradišče nad Sotesko). Ker je slonel sistem pseudocomitatenses na istih osnovah kot kasnejše langobardske stotnijske arimarije (H. Vettors, Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo 15, 1968, 29 ss.), si moramo postaviti vprašanje ali ni tudi to antično izročilo. Čeprav se pri nas ohrani v srednji vek — po današnjem poznavanju — predvsem najbolj preprosta oblika utrdb, burgus, z značilnim večnadstropnim stolpom, bi bilo treba preučiti tudi nastanek t. i. Hausbergov, ki jim je posvetil razpravo že W. Schmidt (W. Schmidt, Zeitschr. d. Hist. Ver. f. Steiermark 18, 1922, 38 ss.).

Drugo vprašanje pa je kontinuiteta utrjenih rimskih vil v našem srednjem veku.

Na slovenskih tleh bi paralele v fortifikacijskem smislu in tudi sami arhitekturni zasnovi za rodinski kompleks našli v utrjeni kmetiji iz Starega trga pri Ložu (P. Petru, l. c., 121 s.) in verjetno tudi pri vili iz Grobelc pri Šmarju pri Jelšah (Lorger, ČZN 31, 1936, 77 ss.).

V rodinskem primeru moramo opozoriti še na en moment, ki je tudi važen s strateško — fortifikacijskega stališča. To je v zvezi s močvirnim svetom, oz. morda celo eventualnim jezerom, ki je bil v času nastanka in življenja naselbine vsekakor večjega obsega, kot je bil pred izsušitvenimi deli, in ki je oklepal naselbino z vzhodne in južne strani.

To je omogočalo dovod vode v jarek med okopoma in govori za predpostavko o stolpu na severozahodnem vogalu (na terenu samem so vidni obris temeljev), kajti tu je bila okolica vsekakor bolj suha in je mimo tudi potekala že omenjena pot — vicinalna cesta. Tudi vstopna pot v naselbino je še danes lepo vidna, ker je bila zaradi močvirnega sveta nekoliko dvignjena. Nahaja se na vzhodni strani.

Rudolf Arh: Dom na Kravauca

šistične organizacije, kamor naj bi vstopili vsi »zdravo misleči« Slovinci.

Ker so Italijani že v začetku te svoje potujočevalne dejavnosti začutili odpor zavednega prebivalstva, so kmalu zabrekli na drugačne strune. Že 4. avgusta 1941 je izdala kvestura, določeneje, civilni komisar Grazioli, navodila za aretacijo in internacijo vseh politično sumljivih oseb.

Toda vzporedno z rastočim italijanskim nasiljem je rasel tudi odpor OF in prvih partizanskih skupin. Spričo tega je Ljubljanska pokrajina postala operativno območje, varnostne ukrepe pa so prevzela vojaške oblasti. Na čelu te oblasti je bil zloglasni general Mario Robotti, ki je hotel brezobzirno ukrotiti središče upora — uporno Ljubljano. Najprej je ukazal mesto zamrežiti z bodečo žico ter jo zavarovati z bunkerji. Že 27. februarja 1942 je poročal nadrejenim, da so v Ljubljani zaprli 200 sumljivih oseb, to število pa da se bo povečalo na 1000. Kmalu nato ta general poroča o taboriščih v Dolenji Trebuši in v Čiginju, kjer je prostora za 600, oziroma 400 internirancev.

Ko so Italijani pozimi 1942 ustanovili v Čiginju na Tolminskem začasno koncentracijsko taborišče za uporne Slovence, predvsem za Ljubljance, so se potrudili in jih v »slovenščini« poučili o taboriščnem redu. Okrožnica, ki jo objavljamo kot posebno zanimivost, se je glasila takole:

Dolžnost od politični zadasti

1. Moraio pokoravati ukase od taborišče komandant ki bodo dali ukase prezredovanja stopnje nadzorovanje sobe in vojski de bode imeli z njimi.
2. Moraio pokoravati vojakov, ki so na usaka soba za strogi red in moraio tudi pokoravati ukase od glavar.
3. Moraio natančno ispolnjevanje od urnik za use opravilo od dan. Saka opravilo mora delati dobro in pridnost.
4. Moraio najevecji se dkrbeti za materialna in ne delati skodo na nepremicno blago.
5. Je prepovedano govoriti in pisati z civilne osebe in z straze
6. Je prepovedano se pblizati in narditi skoda na zicni zapreke.

Proti kdo prelomi ta ukase straze bojo streljani in bodo tudi ma kdo poskuša zaproditi se beg.

V tem času pa je zasnoval drugi italijanski general, prosluli Mario Roatta, drznejši »pomladanski načrt«, po katerem naj bi dokončno zbrisali slovenski ljudski

izgnali Slovence, naselili pa italijanske družine. S tem naj bi bile za vedno zaključene njihove okupacijske in državne meje.

V zvezi s tem so poveljniki italijanskih okupacijskih oblasti sklenili razseliti določena območja Slovenije, zakaj »internirati je treba vse prebivalstvo, kar je potrebno glede na varnost in vojaške operacije«. Ta dokument, ki ga je podpisal general Robotti, predvideva popolno izselitev nekaterih območij, določenih naselij in sumljivih oseb. V načrtu je bila predvidena izselitev okoli 30.000 oseb.

Tedaj so italijanske vojaške oblasti že pripravljale veliko poletno ofenzivo, ki se je začela v drugi polovici julija 1942. V tej ofenzivi so že v precejšnji meri uresničili svoj »pomladanski načrt« s streljanjem ljudi, požiganjem vasi in z izgonom ljudi v taborišče na Rab.

Italijanska vojaška poveljnika Roatta in Robotti sta tedaj sklenila, da je treba, »glede na predvidene ukrepe in za vsak primer«, pripraviti v notranjosti države koncentracijska taborišča, ki naj bi imela zmogljivost za kakih 20.000 oseb, vstevši moške, ženske in otroke. V ta namen so že pred pričetkom velike poletne ofenzive pripravili taborišče pod šotori na Rabu za 6000, ki naj se po možnosti razširi še za nadaljnjih 10.000 oseb, kjer bo možno prebivati tudi pozimi. General Coronati, poveljnik divizije »Isonzo«, je tedaj tudi predlagal popolno izselitev obmejnih krajev proti Hrvaški, kar naj bi zajelo kakih 36.000 ljudi. Tedaj so nemške, kakor tudi italijanske oblasti zatrdno računale na zmago in v zvezi s tem na uresničenje vseh svojih načrtov tudi v času po vojni.

Načrte italijanskih generalov o izselitvi Slovencev in naselitvi Italijanov je odobril 31. julija 1942 v Gorici sam Mussolini z besedami: »Prišel je čas, ko ne smemo več poznati usmiljenja. Nisem nasproten preselitvi vseh Slovencev ter ustvaritvi poleg politično ozemeljske tudi narodnostno mejo.«

— — —

Italijanski okupator je bil prepračan, da je zdaj, pozimi 1941—1942, pravi čas, da v kati zatre korenine osvobodilnega gibanja. Če so bili doslej naperili svoje kreplice proti politično sumljivim osebam, komunistom in španskim borcem ter Primorcem, ki so se bili pred fašizmom umaknili čez mejo, so zdaj v tem smislu razširili svojo dejavnost. V hudo napotje so jim bili tudi napredni kulturni delavci. In proti vsem tem so začeli v Ljubljani z množičnimi racijami in aretacijami. Že decembra 1941 so ustrelili Ljuba Serčerja in tovariše, marca naslednjega leta so priredili monstruozni preserski proces, na katerem so obsodili na smrt in na dolgoletne ječe vrsto popolnoma nedolžnih ljudi, kar so vedeli tudi tožniki in sodniki. Ta proces je bil pravi zločin italijanskega pravosodja.

Toda to je bil šele začetek »rimske kulture«. Napolnjeni zaporji in vojašnice v Ljubljani, pa tudi v drugih mestih in po vaseh, so Italijanom narekovali koncentracijska taborišča. Čiginj in Dolenja Trebuša sta odpadla, zakaj »ozemlje, ki je po narodnosti sorodno upornikom«, ni priporočljivo. Tako je v Furlaniji nastal Gonars, kjer sta bili pravzaprav dve taborišči. Prvo za vojne ujetnike, drugo za civilne internirance ali ribelle. Vzporedno z Gonarsom so nastala še taborišča Visco, Monigo pri Trevisu, Chiesanuova pri Padovi, Renicci pri Arezzu, Zdravščina in še mnoga druga, raztresena po vsej Italiji. V jeseni 1942 je bila že skoraj četrtina prebivalstva ljubljanske pokrajine v italijanskih zaporih in taboriščih.

Z zaporji in taborišči, z lakoto, trpinčenjem, streljanjem talcev in požiganjem vasi naj bi pomenilo z nasiljem streti upor prebivalstva, ga ukrotiti in prevzgojiti. Fašisti, še manj nacisti, se niso kaj prida zme-

ni za dokončno megalomanično »pravo« nastanjo s prebivalci na zasedenem ozemlju. Dovolj jim je bilo, da so internirance imenovali »civilne vojne internirance«, v bistvu pa je šlo za dobro premišljeni genocid.

V letu 1942 so za slovenske in jugoslovanske »ribelle« pripravili še vrsto drugih zaporov in taborišč. Naj omenimo samo nekatere: Savona, Cairo Montenotte, Castelfranco, Frascati, Forlì, Fossombrone, Salsomaggiore, Montecatini, Monteforte d'Alba, Lucca, Castiglione del Lago, Coropoli, Ferromonti-Tarsia, Manfredonia, Trani, Pisticci, Asinara ter otoki Ustica, Tremiti in Ventotene. Mnogi, ki jih je obsodil Il tribunale militare di guerra na dosmrtno ali dolgoletno ječo, so prestajali kazen v številnih srednjeveških kazniščih, kot sta Castelfranco in Portogruone, in po zaporih po italijanskih mestih od Trsta in Benetk do Vicenze, Bologne, Firenc, Perugia do Campobassa. Naši ljudje so bili približno v 94 italijanskih zaporih. Izmed vseh pa je prav posebno poglavje koncentracijsko taborišče na Rabu, kjer so fašisti izvajali najbolj uničevalni režim. Medtem ko je v Gonarsu pomrlo nekaj nad 400 ljudi, jih je na Rabu zaradi lakote in skrajno neprimernih higienskih razmer pomrlo približno 4.400. Rabski interniranci so najhuje trpeli v zimi 1942—1943. Toda spomladi in poleti 1943 so se temelji italijanskega fašizma, s porazi na vseh frontah, že toliko razmajali, da je tudi po taboriščih in zaporih popustil najstrožji režim ravnanja z interniranci in kaznjenci.

Upanje mnogih je bilo izpolnjeno s padcem fašizma in kmalu nato s kapitulacijo italijanske vojske. Tedaj se je množica političnih internirancev in zapornikov prebila na prostost. Interniranci iz severnih taborišč so se napotili proti domu, kjer se je velika večina vključila v vrste narodnoosvobodilnega gibanja. Tisti iz taborišč na jugu Italije so se prebijali proti Bariju, kjer je bilo oporišče nove Jugoslavije. Tam so se vključili v prekomorske brigade. Tisti, ki niso mogli doseči ne prvega ne drugega, so se pridružili italijanskim partizanom. Rabski interniranci so ustanovili celo svojo brigado.

Zal, da so mnogi, ki so v tistih viharjih dneh potovali v domače kraje, padli v roke Nemcem, ki so jih izčrpane in sestradane odvlekli v Mauthausen ali Dachau. Od tam se prenekateri nikoli več ni vrnil v osvobojeno domovino.

Naj na tem mestu navedemo še nekatere podatke o italijanskem vojaškem sodišču (Il tribunale militare di guerra). To sodišče je od svojega nastanka v oktobru 1941 pa do zloma Italije, 8. septembra 1943, izreklo na 8736 procesih 83 smrtnih obsodb, 412 obsodb na dosmrtno ječo ter 3.082 drugih dolgoletnih zaporniš. Natančnih podatkov o interniranih in konfiniranih ne bo mogoče nikoli ugotoviti, prej ko slej pa je njih število preseglo 60.000. Velika večina od teh je ponosno zdržala pomanjkanja in trpinčenja, ponižanja in sramotitve, saj so neomajno verovali v konec fašizma in v zmago pravice. V sled padca fašizma in katastrofe, ki jo je doživelo »osem milijonov italijanskih bajonetov« na vseh frontah, se italijanskim generalom v Ljubljanski pokrajini ni posrečilo izpeljati vseh načrtov krutosti in nasilja. To jim je bilo preprečeno tudi z razmahom odporniškega gibanja v vseh slovenskih pokrajinah in z odločnimi protitudari narodnoosvobodilne vojske.

— — —

Mnoge Slovence, ki so jih okusili na lastni koži, še danes neprijetno zmrazijo zlovešča imena nemških koncentracijskih taborišč, ali na kratko taborišč smrti. Začetki le-teh segajo v leto 1933, ko so v Nemčiji zavladali nacisti, ki so hitro našli razlog in prostor, kamor naj bi odstranili

(Nadaljevanje na 14. strani)

svoje politične nasprotnike. Vseh taborišč in podružnic je bilo v obdobju od nastanka nacizma do konca druge svetovne vojne približno 1000 in so delovala v okviru matičnih, osrednjih in poglavitnih: Dachau, Auschwitz, Buchenwald, Ravensbrück in Mauthausen. V teh imenih še dandanašnji živi vsa grozljivost nacističnega zverinstva.

Ko je polblazni, shizoparanoični avtor Mein Kampfa, Hitler, s pomočjo nemških finančnih močev in izkoriščajoč vladajočo povojno anarhijo in neurejene življenjske razmere, 30. januarja 1933 postal državni kancler, je nemudoma nato s pomočjo gestapa (tajna državna policija) ter nacističnih oboroženih formacij SA in SS uvedel najkrutejše nasilje. Že 27. februarja so nacisti zažgali Reichstag (parlament), požig pa podtaknili svojim političnim nasprotnikom. Že naslednji dan je nacistična vlada izdala odlok, naperjen proti Židom, komunistom in socialdemokratom. S tem odlokom so ukiniteli vse člene nemške ustave, ki so nemškim državljanom zagotavljali demokratične pravice in svobostine — osebno svobodo, pravico do izražanja svojega prepričanja, svobodo tiska in združevanja, pisemsko, brzojavno in telefonsko tajnost ter nedotakljivost stanovanja in premoženja.

Sad tega odloka je bilo tudi eno izmed prvih koncentracijskih taborišč. To je bil Dachau, kjer je bila tudi »osnovna šola« za »mrtvaške glave«, posebno izbrano esesovsko enoto za nadzorovanje koncentracijskih taborišč, ki so se razširila v verižni reakciji najprej na ozemlju Nemčije, pozneje, po začetku druge svetovne vojne, pa tudi na Poljskem, Češkoslovaškem, Norveškem v Franciji in drugod. Vsa matična taborišča so imela številne podružnice, vseh pa je bilo nad tisoč.

Mauthausen je imel eno izmed svojih podružnic celo na slovenskem ozemlju, v Podljudelju. Drugo nemško delovno in kazensko koncentracijsko taborišče na slovenskih tleh je bilo Strnišče pri Ptujju.

Prostor za Dachau so izbrali na kraju opuščene smodnišnice, kamor so že v letu 1933 privlekli iz Münchenskih in nürnberških zaporov prve transporte Židov in komunistov. Interniranci so si morali najprej zgraditi barake za svoja bivališča, nato so okoli taborišča položili temelje za predelovalno industrijo. V okviru te industrije so bile plantaže. Obdelovali so jih interniranci, ki so jih zlorabljali kot sužnje za delovno tlako v najbolj nečloveških razmerah, državi pa so s tem prinašali milijonske dobičke.

Skozi grozeča, obokana vrata Dachaua so leto za letom prihajali moderni sužnji iz vseh koncev Evrope. V tem simbolu trpljenja človeštva dvajsetega stoletja je trpelo, životalno in umiralo kar 31 narodnosti, med njimi mnogo Slovencev. Že leta 1933 so v to taborišče privlekli 4.800 oseb, nekaj tisoč pa vsako leto naslednja leta do leta 1938, ko je število naraslo na 12.300. Ta številka se je z začetkom druge svetovne vojne vsako leto večala in je dosegla leta 1944 kar 78.665. Še v zadnjih štirih mesecih pred osvoboditvijo je bilo pripeljanih 31.000 sužnjev. V dvanajstih letih obstoja Dachaua je bilo vanj privedenih več kot 250.000 nesrečnikov, ki so s prestopom tega praga nehali biti ljudje. Nihče ne ve natančnega števila ljudi, ki so tu končali žalostno pot gladovanja, hiranja in umiranja. Njih število se da le približno oceniti. Od približno 250.000 internirancev, ki so prestopili ta prag, jih je dočakalo osvoboditev le nekaj 33.000. Taboriščna mrtvaška knjiga vsebuje le okoli 70.000 imen, oziroma številke. Toda, kje so ostali, ki so končali zaradi poskusov na malaričnem in flegmonskega oddelku dachauske bolnišnice, v plinski celici, na streliščih in vešalih dachauskega krematorija? Z ubijanjem so sadili že prva leta na velikanah

plantažah v močvirju, ki so bila last nekdanjega policijskega krovloka Himmlerja, na katerih je na tisoče sužnje poginilo pod udarci bikovk, lopat in motik. Kot zanimivost naj navedemo, da je te plantaže podredoval po vojni Himmlerjeva hčerka.

Dachau je bil oddaljen le 18 km od bavarške metropole München, na robu močvirja Ampere je bil kraj množičnega uničevanja ljudi, saj so v množičnih grobovih zakopali skupaj kar po 20.000 ljudi. Danes je na tem kraju skromen spomenik, kjer piše v nemščini: Mrtvim čast, živim v opomin!

Auschwitz vzbuja v nas še večjo grozljivost kot Dachau, saj so nacisti kategorizirali koncentracijska taborišča v tri kategorije. Prva kategorija je pomenila »lažje« taborišče. To je bil, na primer, Dachau. Druga kategorija je bila že mnogo hujša, medtem ko je bila najhujša tretja kategorija, npr. Mauthausen, Buchenwald in Auschwitz. Najhujše kategorije so bile povezane z NOB, z ujetimi aktivisti in partizani. Ime je to taborišče dobilo po istoimenskem mestecu, po poljsko Oswiecim, na levem bregu reke Sole v bližini Krakova. Ustanovili so ga Hitlerjevi nadljudje kmalu po nemški okupaciji Poljske. Na tem kraju so bila zapuščena poslopja nekdanje tobačne tovarne in vojašnic. Prvi interniranci so bili Poljaki, ki so jih semkaj pripeljali 14. junija 1940. Prvim je sledilo vedno več internirancev iz vseh krajev okupirane Evrope.

Odločilno za izbiro kraja za koncentracijsko taborišče je bilo nezdravo podnebje in močvirnato zemljišče, voda pa je bila popolnoma neuporabna. Spričo tega so tu vladale, poleg trpinčenja in gladovanja, neznosne higienske razmere. Množica podgan in uši pa je širila nalezljive bolezni, zlasti tifus.

Z ustanovitvijo Auschwitza so nacistične pošasti uresničile svoj peklenški načrt za najbolj organizirano morišče vseh narodnosti. Kot zasmeh je nad vzhodom v taborišče visel napis: »Arbeit macht frei!« Delo osvobaja, kar je pomenilo gotovo smrt.

Auschwitz je bilo matično taborišče smrti z 39 podružnicami in je v celoti obsegalo 40 kvadratnih kilometrov površine, kjer je hiralo in umiralo tudi do pol milijona trpinov. Največje je bilo žensko podtaborišče Birkenau, kjer so tudi množično pokončevali Žide in Cigane. V teh 39 znanjih taboriščih so nacisti pobili nad štiri milijone ljudi iz 23 evropskih držav neposredno po tem, ko so jih pripeljali. Za njimi so ostali le kupi zlatih zob, tone človeških las, gore očal, grmade čevljev in oblek.

V Auschwitzu je neomejeno vladal zloglasni zločinec Höss, ki je trpinčenje internirancev stopnjeval do skrajnosti ter prirejal množične pokole. Kar jih niso požrla žrela krematorijev in strupeni plin, imenovani ciklon B, so jih pobili s streljanjem ob zidu smrti. Najhujši pekel je bil v taborišču od leta 1941 do 1943. Komendant tega taborišča Höss je pred smrtjo v poljskem zaporu napisal v spominih: »Hitler je bil zame bog in ko bi mi Hitler ukazal, da je treba pokončiti petdeset milijonov ljudi, bi to tudi brez pomisleka storil.«

Prvi interniranci slovenskega rodu, prva Slovenka je prestopila prag auschwitzkega pekla 18. septembra 1941. Tej so sledili transporti iz mariborskih zaporov junija 1942, dva meseca pozneje pa so iz Slovenije privlekli dva največja transporta, večinoma člane partizanskih družin in družin talcev. Vseh transportov naših državljanov je bilo 30 z nad 24.000 interniranci. Od teh so jih 16.000 pogotlito krematoriji. Človeški pepel je odnesla Visla ali pa so ga morale interniranke kot gnojilo trositi po polju okoli taborišča.

Od celotnega števila naših internirancev no jih evidentirali ali vtegovirali na levo

roko znani taboriščni žig — številka — 1944 moškim in 2.200 ženskam. Okoli 3000 naših ljudi so premestili v druga taborišča. Na zadnjem taboriščnem apelu, tik pred evakuacijo taborišča 17. januarja 1945, je bilo med preživeli trpini le 168 naših ljudi.

Ko je kmalu zatem zmagovita Rdeča armada naletela na to uničevalno taborišče, si je lahko ogledala le pošastne sledove zločinov. Po naključju je preživelo le nekaj onemoglih nesrečnikov, vse druge so esesovci brez hrane in obleke napotili po dolgih zasneženih cestah, proti zahodu ali pa so jih natovorili na odprte vagonce, kjer so v hudem mrazu med vožnjo mnogi zmrznili. To je bila za mnoge zadnja mučniška pot, pravi pohod smrti.

Matično koncentracijsko taborišče Ravensbrück je bil pekel in kraj uničevanja za ženske. Prve barake so v zimi 1938—1939 postavili interniranci iz bližnjega moškega taborišča Sachsenhausen, in sicer ob jezeru, kakršnih je v meklenburški pokrajini mnogo, kakih 85 km severno od Berlina, v bližini mesteca Fürstenberg.

Uradno je Ravensbrück začel delovati leta 1939, vendar so že v jeseni 1938 privlekli semkaj prve jetnice. To so bile večinoma nemške in avstrijske socialistke in komunistke ter druge napredno usmerjene ženske, nasprotnice nacizma. Polagoma se je taborišče s svojimi podružnicami razraščalo v pravi kombinat za uničevanje žensk in otrok, kajti v bližini je bilo tudi otroško taborišče. K matičnemu taborišču Ravensbrück je spadalo še kakih stodeset podružničnih taborišč.

Z ženskami so v Ravensbrücku ravnali kakor s sužnjami. Redno vsak dan so morale na trdo tlako. Postavljale so barake, gradile ceste, kopale jake, razkladale čolne ob jezeru, nalagale vagonce na postaji, prale po ves dan v ledenomrzli jezerski vodi. Zlorabljali so jih predvsem v vojni industriji, kjer so jih za vsako malenkost strahovito pretepali. Če je katera od internirank pri delu omagala, so jo poslali v taboriščno »bolnišnico«, kjer so ugotovili njeno zdravstveno stanje. Od tod je bila najkrajša pot v krematorij. Tu so delovali tudi zdravniki in zdravnice ter bolniške sestre, ki so pozabljali na sleherni zdravniški kodeks. Z zločinskimi poskusi na večinoma mladih ljudeh so ustvarjali strahotne invalide, ki so jih v taboriščnem jeziku imenovali kruliki.

Tako kot po vseh koncentracijskih taboriščih so tudi v Ravensbrücku neumljeno morili lakota, mraz, nečloveško ravnanje, prenaporno delo, najrazličnejše bolezni in zločinski medicinski poskusi. Ženske so umirale tudi pod krogli, na vislicah, v plinskih celicah, ubijale so jih tudi zavezniške bombe. Od 132.000 žensk in otrok, kolikor jih je bilo pripeljanih v ta kraj groze in smrti od leta 1939 do 1945, jih je nad 92.000 preminilo v tem taborišču.

Ko so v prvih mesecih leta 1945 zavezniški bombniki noč za nočjo preletavali zračni prostor nad Berlinom in skoraj nemoteno bombardirali nemška mesta, so se tudi med trpinkami v Ravensbrücku prebujale slutnje bližajoče se svobode. Zavezniški so od vzhoda in zahoda stiskali jekleni obroč okoli brloga nacistične zveri. Konec vojne se je bližal z naglimi koraki, žal, da je evakuacijo konec aprila doživelo le kakih 18.000 internirank. Od teh so esesovci kakih 3.000 bolnih pustili na milost in nemilost kar v taborišču, ko so 29. aprila na vrat na nos odšli. Prvega maja 1945 je taborišče osvobodila Rdeča armada.

Od naših žensk jih je bilo v tem taborišču približno 2.300.

Pred vzhodom v taborišče so zapisane pomenljive besede: »Čast protifašistkam iz Ravensbrücka, ki so nepopustljivo branile človeško stvar.«

spadati. Stavarina zanje je bila 400 din mesečno za eno sobo, če sta bila v sobi dva, pa 500 din. V vsoto so bile vštete postrežba, voda, kurjava in elektrika.

Mestni narodnoosvobodilni odbor je zavetišču odobril 10.000 din za nakup ozimnice in krme za prašiče, ki so jih tu redili.

Konec leta je odsek za socialno skrbstvo delil pakete najbolj siromašnim družinam.

Za leto 1946 predvidena proračunska sredstva za ubožni sklad so znašala 843.905 din, od tega je bilo namenjenih za mestno zavetišče 751.505 din.

ZDRAVSTVO:

Okrajni odbor OF je za zdravnika na Jesenicah postavil dr. Avgusta Tancarja. Mestni odbor OF mu je še za naprej poveril opravljanje mrljskih ogledov za celotno področje. Vsem babicam so izdali dovolilnice, da so lahko opravljale svoje delo tudi med policijsko uro. 28. maja so zaprosili zastopnika okrajnega odbora OF, da pri okrajnem sanitetnem referentu načne vprašanje cepljenja proti črnim kozam.

Konec oktobra so uvedli dežurno zdravstveno službo.

Na sestanku 20. novembra so poročali, da so ustanovili odbor za kontrolo živil. Opravljali bo preglede pri vseh živilskih obratih. Prav tako je začela delovati poslovalnica za dojenčke in matere. Obdobje od 20. novembra do 20. decembra so posvetili zatiranju pegavice.

ŠOLSTVO:

Na seji 12. septembra je upravitelj ljudske šole poročal, da se je del vojske že izselil iz šolskih prostorov. Še vedno pa so bili v njih nastanjeni del narodne milice, prometni vod in vojaška delegacija. Zaradi bližajočega se začetka pouka je prosil, da mestni narodnoosvobodilni odbor uredi, da se bo šola čimprej izpraznila, da bi jo lahko popravili in očistili. V šoli je bila predvidena vojaška kuhinja.

Nameravali so ustanoviti šolo za duševno prizadete otroke, ki bi imela prostore v mestnem zavetišču, vendar šole niso ustanovili. Konec leta so ustanovili odbor obrtno nadaljevalne šole in odobrili za njeno delovanje 10.000 din dotacije.

Prve mesece po končani vojni se je nova ljudska oblast na Jesenicah spoprijela še s celo vrsto težavnih nalog. Ze opisani primeri pa nam kažejo, da jih je kljub začetnim težavam uspešno reševala.

VIRI IN LITERATURA:

- zapisniki sej MO OF Jesenice in MN OO Jesenice za leto 1945 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, oddelek Jesenice)
- Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije
- Janez Kopač: Upravni, teritorialni komunalni, stanovanski, turistični in prosvetno kulturni razvoj Jesenic od 10. maja 1945 do 3. junija 1963 (Listi, št. 21/V, Jesenice, 21. avgusta 1975)

JANEZ METERC

RODINE V PRETEKLOSTI

Rodine s cerkvijo sv. Klementa so po svoji legi in nastanku značilna visokogorenjska vas. Ležijo na nekoliko dvignjenem vznožju, na prehodu iz ravnine v pobočje grebena Reber pod Karavankami. So skrajni vzhodni zaselek v sklopu vasi pod Stolom in nedaleč od Poljč in Begunj na vstopu dolino Drage pod Begunjščico.

Ime Rodine, v ljudski govorici »Ródne«, je po svojem izvoru slovanskega porekla. Nastalo je iz izraza za pust, močvirnat svet (ródina, e), kar moramo povezati z ledinskim imenom »Blate«, ki se razprostirajo danes jugovzhodno od Rodin. To področje je dandanes z umetnimi malorizacijskimi deli osušeno. Sicer pa ni dolgo od tega, ko je bil ta kompleks še pust, močvirje, ki je bilo v preteklosti vsekakor večjega obsega, in lahko celo predpostavljamo, da je ostanek nekdanjega jezera. Konfiguracijska značilnost tega predela je bila v preteklosti v zvezi s človekovo prisotnostjo vsekakor pomembna: dala je ime zaselku, oz. kraju in bila v posameznih obdobjih ali obdobju tudi strateško pogojena.

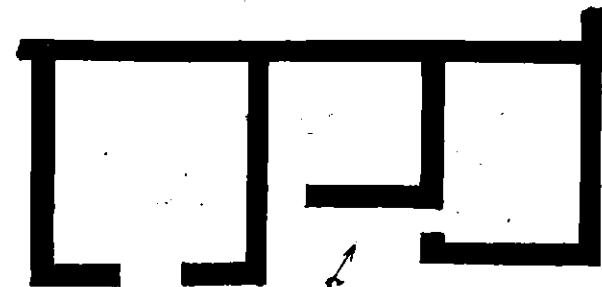
Za današnje Rodine je bila nedvomno pomembna stara pot, ki je bila levi odcep glavne ljubljanske poti. Le-ta se je med današnjo Bistrico in Tržičem odcepila in potekala po obronkih Dobrče, skozi področje današnjih podgorskih vasi, proti Begunjam, skozi Rodine in naprej po področju levega brega Save v Gornjesavsko dolino. Nedvomno je obstajala z desnim

bregom Save, vendar pa natančnejši potek glede na posamezna prazgodovinska in zgodovinska obdobja še ni dovolj jasen, kar je pogojeno na eni strani s stanjem raziskav splošne problematike teh obdobj, po drugi strani pa s kulturnozgodovinskimi, gospodarskimi ter družbenopolitičnimi značilnostmi teh obdobj. Nedvomno tu igra vlogo tudi naseljenost širšega področja na visokem Gorenjskem in njegova intenzivnost, ki se spreminja in nekako narašča iz prazgodovinskih obdobj in začenja dobivati končno obliko proti koncu zgodnjega srednjega veka (9.—12. stol.) z dokončno naselitvijo Slovencev in ob pritoku kolonizatorjev — tujcev s severa. Tu je vlogo vlogo odigrala prav omenjena ljubljanska cesta. V ta čas spadajo tudi nastanek in dokončno oblikovanje vasi pod Stolom in nastanek njihovih imen.

II.

Najstarejši, danes znani sledovi človekove prisotnosti — naselitve na Rodinah so iz obdobja antike. To je po današnjem znanju in vedenju tudi logično in razumljivo, kajti v prazgodovini, predvsem v železni dobi, se naselbine nahajajo na utrjenih višinskih točkah. Tako imamo v bližini današnjih Rodin halštatsko naselbino — gradišče v Njivicah pod Jamarskim vrhom nad Begunjami, ob vhodu v dolino Drage. Pri sondiranju naselbinskega plato-

Nadaljevanje na 20. strani

Na prvi seji mestnega odbora OF 12. maja so sprejeli sklep, da morajo lastniki hiš zamenjati nemške napisne table s slovenskimi. Isto je veljalo tudi za ulične napise in hišne številke. Do srede junija so nekaj uličnih tabel že zamenjali s prejšnjimi slovenskimi, kar pa je zlasti pri dostavi pošte povzročilo precej zmede. Mestni odbor OF se je zato obvezal, da bo to pomanjkljivost v bližnji bodočnosti odpravil, zlasti še, ker so že pričeli z delom za preimenovanje ulic.

Avgusta je mestni odbor OF dobil dopis od tovarne A. Westen d. d. Celje o izdelavi in dobavi hišnih uličnih napisov in števil. Na seji 29. avgusta so ugotovili, da je potrebno dobiti od ministrstva za industrijo in rudarstvo tozadevna dovoljenja, potem pa naj se napisi in številke takoj naročijo.

STANOVANJSKE ZADEVE:

Vojna je naredila veliko materialne škode. Ljudska oblast je morala preskrbeti bivališča za številne prebivalce. Na prvi seji mestnega odbora OF 12. maja so ugotovili, da je za dodelitev stanovanj pristojen stanovanjski urad. Razpolagal je z vsemi prostimi stanovanji, razen s tistimi, ki so bila last kranjske industrijske družbe in železniške uprave. Ta stanovanja sta obe ustanovi oddajali svojim delavcem, vendar le sporazumno s stanovanjskim uradom.

Takoj po končani vojni je narodna zaščita zapečatila vsa stanovanja in hiše, iz katerih so odšli pripadniki nemške manjšine in ljudje, ki so pobegnili pred novo ureditvijo. Vsa imovina je še začasno ostala v zapečatenih stanovanjih. Morali so jo natančno popisati. Kasneje so jo oddajali potrebnim prebivalcem proti potrdilu o prejemu. »Vsakemu, ki prejme tako imovino, naj se pojasni, da je odgovoren za to, da bo s temi predmeti ravnal kakor s svojimi.«

Sprejet je bil sklep, da sme narodna zaščita razdeljevati zaplenjeno stanovanjsko opremo le v najnujnejših primerih. Zlasti pa naj oprema ne gre izven Jesenic, kar se je že dogajalo. Na seji sredi junija so ugotovili, da narodna zaščita večkrat dela na svojo pest, zato je prihajalo do nesporazumov med njo in odbori OF.

Na sestanku 18. maja so sprejeli sklep, da vse stanovanjske zadeve urejajo odbori OF po centrih, ki razmere na svojem sektorju najbolje poznajo. Tako stanovanjski urad ni imel druge naloge, kakor da sprejema prošnje za stanovanja in da vodi evidenco že oddanih stanovanj. Še naprej je veljalo načelo, da kranjska industrijska družba in železniška uprava odločata o svojih stanovanjih, mestni odbor OF pa o javnih stavbah. Sicer pa je mestni odbor OF posredoval le v primerih, ko je prišlo do stanovanjskih sporov.

Sredi maja so ustanovili stanovanjsko komisijo.

Konec maja so že razpravljali in tudi sprejeli načrt, ki je urejal stanovanjsko problematiko.

Sredi junija so sprejeli sklep, da se najemnina za stanovanja in zakupnina za vrtove, katerih lastniki so bili med vojno izgnani, pobirata toliko časa, dokler se ne vrnejo. Načelo je bilo, da dobe izgnane in izseljene družine stanovanja v lastnih hišah. Ker so bile številne hiše porušene in za bivanje neuporabne, je predstavnik etanovanjske komisije na seji 19. junija ugotovil, da bo že itak zelo pereče vprašanje stanovanjskih zadev postalo še težje, ko se bo dotok preseljenih družin na Jesenice povečal. Samo na področju Javornika se pričakuje približno 80 družin. Do začetka julija se je vrnilo že nekaj izseljenih družin iz Srbije.

Stanovanjsko stisko so poskušali reševati tudi tako, da je mestni odbor OF prosil

Jesenice v letu 1945

okrajni odbor OF, da bi poiskal stanovanja, kamor bi preselili tiste družine, ki na Jesenicah niso nujno potrebne. »

Konec julija so začeli razmišljati o gradnji novih stanovanjskih hiš. Stanovanjsko krizo so reševali tudi s stanovanjskimi barakami. Dobili so nekaj montažnih barak, le da lokacije zanje še niso določili. Gradbeni oddelek pri mestnem narodnoosvobodilnem odboru je dobil nalogo, da pregleda barake za progo in pri ljudski šoli in ugotovi, v katere namene bi se lahko uporabile.

Sredi junija je mestni odbor OF prejel od okrajnega odbora OF dopis, naj postavi na Jesenicah nekaj barak, kamor bi naselili nemško manjšino. Mestni odbor OF je smatral, da postavitve barak v ta namen ni priporočljiva in naj okrajni odbor OF pri reševanju tega problema uporabi barake v Radovljici.

Glede na nekatera prazna stanovanja v okraju so odborniki namenili poslati dopis na okrajni odbor OF, da se za Jesenice nakažejo potrebna stanovanja na področju Bleda, Kranjske gore in Radovljice. »

Na seji 27. septembra so poročali, da bi na Plavžu morali 24. septembra pričeti z gradnjo stanovanjskih hiš. Dela se niso začela, ker niso dospeli načrti, ker ni bilo delavcev in ker še niso napravili statističnih meritev in računov. Sklenili so, da bodo intervenirali na sedežu okrožnega odbora Ljubljana okolica. Na isti seji so odobrili gradnjo barak za cigane, ki so jih poverili podjetju Pionir.

Konec leta se je stanovanjska situacija malo izboljšala. Nekaj stanovanj se je zaradi izselitev izpraznilo, nekaj družin pa so preselili v druge kraje okraja Jesenice.

SOCIALNO SKRBSTVO:

15. maja je mestni odbor OF prvič razpravljal o ljudeh, ki so bili brez sredstev in se sami niso mogli vzdrževati. Začasno so zanje poskrbeli tako, da so jih namestili v barakah za železniško progo. Problemu socialnega skrbstva so namenili posebno pozornost, zato so na seji 21. maja ustanovili socialni odsek. Pričeli so zbirati podatke o osebah, ki so bile potrebne socialne podpore v gotovini. Do 10. junija so odbori OF v centrih že napravili sezname ljudi, ki so bili upravičeni do socialnih podpor. Na seji 28. maja so sprejeli sklep, da vse podpore, ki so se izplačevale pri dosednji občini, teko naprej in se izplačujejo, dokler zadeva končno veljavno ne bo rešena. »Še naprej so izplačevali podpore družinam, katerih vzdrževalci so bili odpoklicani v nemško vojsko. Trenutno so socialno vprašanje še reševali odbori OF v centrih. V bodoče pa so vprašanje podpor uredili tako, da bodo odbori OF v centrih oddajali socialnemu odseku poročila o družinah, ki so upravičene do podpore.

Socialne težave so poskušali reševati tudi s pomočjo prostovoljnih denarnih prispevkov in odvečnih predmetov. Sklenili so, da morajo posebno skrb posvečati otrokom-sirotam. To področje je bilo najslabše urejeno.

Odešek za socialno skrbstvo je reševal tudi varstvo otrok, katerih matere so bile čez dan zaposlene in bi otroke za ta čas oddajale v dnevno zavetišče. Lokacija za zavetišče še ni bila določena. Na seji 22. oktobra so ugotovili, da dnevno zavetišče na Jesenicah ni potrebno, ker ni bilo žena, ki bi bile celodnevno zaposlene.

Za mladino so nameravali urediti mladinski dom, kjer bi delovala tudi kuhinja.

Obširneje so o delu odseka za socialno skrbstvo razpravljali na seji mestnega narodnoosvobodilnega odbora 22. oktobra. Poročilo referenta navaja, da na oblastni organ vsak dan prihajajo prošnje za podpore. Zato tudi niso imeli natančnega števila podpirancev in podpore potrebnih. Cenili so, da je bilo podpore potrebnih približno 200 ljudi. Oktobra je odsek izplačal 413 podpor partizanskim vdovam in svojem obveznikom, ki so bili v JLA.

Odešek za socialno skrbstvo je izdajal tudi ubožna spričevala ljudem, ki niso imeli sredstev, da bi lahko sami plačevali zdravstvene usluge. Zdravili so se na stroške socialnega skrbstva. Na odseku so redno preverjali sprejemne zapisnike v bolnico. Ugotavljali so domovinsko pripadnost bolnikov, z namenom, da stroške zdravljenja poravnava odsek za socialno skrbstvo občine, v kateri je bolnik doma.

Odešek je reševal tudi finančne zadeve invalidov.

V okviru ubožnega sklada, s katerim je upravljalo socialno skrbstvo, je bilo mestno zavetišče za stare in onemogle prebivalce. Oktobra je bilo v zavetišču 37 oskrbovancev: 16 moških, 10 žensk in 11 otrok. Oskrbovance, ki so bili brez sredstev, je vzdrževalo socialno skrbstvo. Nekaj jih je imelo redne mesečne pokojnine. Ti bi morali plačevati del oskrbe, vendar ta čas njihov prispevek še ni bil določen. V zavetišču se je hranilo nekaj abonentov, ki so dnevno plačevali po 22 din. V njem je zaradi stanovanjske krize stanovalo tudi nekaj ljudi, ki vanj niso

JANEZ KOPAČ

JESENICE OD 10. MAJA 1945 DO JANUARJA 1946 PO ZAPISNIKIH MESTNEGA ODBORA OSVOBODILNE FRONTE (MOOF) IN MESTNEGA NARODNOOSVOBODILNEGA ODBORA (MNOO) JESENICE

Formalno je nova ljudska oblast začela delovati 10. maja 1945 s predajo in prevzemom pisarn in poslov mestne občine Jesenice. Primopredaja se je vršila ob 4. uri popoldne. Novo ljudsko oblast se predstavljali:

- Alojzij Furlan: sekretar MO OF,
- Viktorija Medje: organizacijska sekretarka OF,
- Kristina Malej: organizacijska sekretarka Slovenske protifašistične ženske zveze (SPZZ),
- Emil Lah: narodna zaščita (NZ),
- Jožef Reichman: odsek za prehrano in finance,
- Marija Talar: tajnica MO OF,
- Pavla Kolenc: članica MO OF,
- Ivan Brišar: sekretar Okrajnega odbora OF,
- Katarina Bregant: članica Okrajnega odbora OF,
- Jožef Svetina: član Okrajne Narodne zaščite.

Stara oblast sta predstavljala:

- inž. Kurt Hofmann: župan,
- dr. Vinko Zalokar: tajnik.

Na sestanku so določili, da se prevzame vsa imovina stare mestne občine Jesenice

vsi uradni spisi in seznam, ki so nastali pri upravnem poslovanju občine do 10. maja 1945. Na simboličen način sta se izvršila predaja in prevzem vseh občinskih premičnin in nepremičnin. Župan je izjavil, »... da to imovino oddaja in prevzemniki soglašajo z njegovo izjavo in imovino sprejemajo v nadaljnje upravljanje.«

To so vsa občinska zemljišča, gasilski domovi, šolska poslopja, občinska klavnica, vodovod, kanalizacija, javna zaklonišča, vse tehnične naprave, ki služijo v splošno javno korist, »... kakor tudi imovina cerkvenih občin, kolikor je bila od nemških upravnih oblasti občina odrejena, da jih upravlja.«

Zaradi odsotnosti občinskega knjigovodje ta dan niso dokončno opravili primopredaje. Pregledali in prevzeli so le gotovino v občinski blagajni, ki je znašala 5.358,43 RM (nemških mark).

Prav tako so pregledali in prevzeli blagajno komisije za ugotovitev nemštva, službena edinica v Celovcu (Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums Dienststelle Klagenfurt), ki je izkazovala 4.669,45 RM gotovine.

Zastopniki ljudske oblasti so zahtevali podroben pregled občinskih financ. Zlasti so želeli biti seznanjeni z nameni in stanji

občinskih denarnih fondov in s stanjem vlog v okrajni hranilnici v Radovljici. Na seji so sklenili, da trenutno predstavnikom stare oblasti ne morejo izpostaviti popolne razrešnice. Do ponovnega sestanka, na katerem bodo pretresli stanje občinskih financ, je župan dobil delno razrešnico.

Sestanek o delni primopredaji se je zaključil ob 19. uri in 11 minut. Zapisnik so podpisali vsi navzoči.

Popolno razrešnico je župan dobil na seji 4. junija, kjer so podrobno pregledali občinske finančne knjige. Zaključki knjig na dan 4. maja 1945 so izkazali premoženjsko stanje mestne občine Jesenice, ki je znašalo 717.431,42 RM. Del premoženja je predstavljala gotovina v občinski blagajni. Drugi del so tvorili fond, ki so nastali iz viškov proračunskih let 1942 in 1943 in so bili naloženi na posebnih hranilnih knjižicah pri okrajni hranilnici v Radovljici. Fondi so bili vezani namensko in časovno. To so bili: fond za obratno poslovanje, fond za vodovod, fond za razširitev pokopališča, fond za obnovo meščanske šole, fond za nakup velikih gasilnih naprav, fond za mestno klavnico, fond za odplačilo posejil, fond za obnovo cest, fond za novo športno igrišče, fond za nakup parcel za obnovo cest in fond za splošno izravnavo proračunov. Skupna vsota na fond naloženega denarja je znašala 247.743 RM.

Nekaj denarja je bilo naloženega tudi v ljubljanskih denarnih zavodih.

UPRAVNA ORGANIZACIJA

Čeprav je bil župan inž. Kurt Hofmann dokončno razrešen šele 4. junija, se je mestni odbor OF sestel na prvi seji že 12. maja. Sestavljen je bil iz istih članov, kot so bili navzoči pri primopredaji občinske uprave. Začasno je bil nameščen v mestnem zavetišču.

Področje mestnega odbora OF je bilo razdeljeno na centre, v katerih so bili postavljeni odbori OF. Sam mestni odbor je bil podrejen okrajnemu odboru OF Jesenice, okraj pa je spadal v okrožje Ljubljana okolica.

Že na prvi seji so odborniki določili uradne ure: vsak dan od 8. — 12. ure in 14. — 18. ure, v sobotah od 8. — 12. ure.

Nadaljevanje na 16. strani

Jesenice v letu 1945

Nadaljevanje s 15. strani

Z namenom, da bi poslovanje mestnega odbora OF potekalo kar najbolj organizirano, so na seji 21. maja ustanovili prve odseke:

- gradbeni odsek,
- socialni odsek,
- delovni odsek,
- prehranjevalni odsek.

Nekaj dni kasneje so ustanovili še stanovanjsko komisijo.

Po potrebi so nameravali ustanoviti še druge odseke.

V začetku junija so določili, da se za vsak center ali za nekaj centrov skupaj uredijo pisarne z enim zaposlenim. Vsak center je moral imeti kurirja, ki je služil za zvezo med centri in mestnim odborom OF. Poskušali so tudi urediti pisarniško poslovanje. Uvedli so delovodnike in poštne dostavne knjige. Člani mestnega odbora OF, ki so pregledali delo po odborih OF v centrih, so ugotovili, da delajo v glavnem dobro. Težave pri poslovanju pa je povzročalo dejstvo, »... da se nekateri prosilci obračajo direktno na nadrejena mesta mimo odborov in da tam dosežejo dovoljenja, za katera so bili pri odborih odbiti. ... Na tak način so nekateri ljudje prišli do potnih dovolilnic, prehranbenih dodatkov itd. Tako poslovanje je rušilo avtoriteto odborov OF v centrih.

Prav tako tudi ni bila rešena kompetenčna pristojnost med okrajnim odborom OF, mestnim odborom OF in narodno zaščito, kar je vodilo do nezadovoljstva pri prebivalstvu.

Opaziti je bilo, da delovna vnaša nekaterih članov odborov OF upada. Mestni odbor OF je sklenil, naj tisti, ki nimajo volje do dela ali pa se ne čutijo sposobne, to sporočijo, da jih bodo razrešili.

22. avgusta 1945 se je mestni odbor OF preimenoval v mestni narodnoosvobodilni odbor (MN OO). Novi odbor so sestavljali:

- Ivan Brišar: sekretar,
- Vinko Genussi: tajnik,
- Peter Prevč: finance,
- Srečko Šorli, Jakob Pretnar: trgovina in preskrba,
- Jože Stražišar: socialno skrbstvo,
- Vinko Genussi: gradnje,
- Franc Rozman, Slavko Demšar, Viktorija Bergant: notranji odsek,
- Pepca Perko, Franc Škrli: prosveta,
- Jakob Pretnar: obrt,
- inž. Viktor Kotnik: industrija,
- dr. Franc Bergelj: zdravstvo,
- Albin Noč, Andrej Smolej: kmetijstvo,
- Viktorija Bregant, Janez Bizjak: stanovanjske zadeve.

V tem času so začeli izdajati osebne izkaznice in podrobneje urejati kartoteko prebivalstva. Dogovarjali so se tudi o prenosu matičnih knjig za območje Jesenic in Radovljice, kamor so jih leta 1941 odnesli Nemci.

Na sestanku mestnega odbora OF 12. decembra je predsednik mestnega narodnoosvobodilnega odbora Ivan Brišar zapisal za razrešitve, ker je prevzel vodstvo okrajnega narodnoosvobodilnega odbora. Do nadomestnih volitev, ki so bile predvidene za januar 1946, je bil kot začasni predsednik imenovan Vinko Genussi, tajnik pa je postal Franc Škrli.

Že na prvi seji 12. maja 1945 se je mestni odbor OF srečal s številnimi težkimi nalogami, ki so se postavile pred mlado ljudsko oblast po končani vojni. To so bile naloge v zvezi s preskrbovanjem prebivalstva z življenjskimi potrebščinami, z obnovitvenimi deli, z dodeljevanjem stanovanj, s socialnim skrbstvom, s komunalnimi zahtevami, z otroškim varstvom, prosveto, kulturo itd.

V nadaljevanju bomo poskušali opisati nekaj teh nalog in njihovo reševanje,

PRESKRBA:

Verjetno najtežja naloga, s katero se je prve povojne mesece srečal mestni odbor OF, je bila preskrba prebivalstva s hrano, obleko, obutvijo in kurjavo.

Na prvi seji mestnega odbora OF 12. maja se je razvila obširna razprava o prehrani prebivalstva. Pomanjkanje živil je grozilo z lakoto. Na sestanku so sklenili, da bodo organizirali javne kuhinje, ki jih bodo namestili po nekaterih gostilnah. Na Hrušici so tako kuhinjo ustanovili v gostilni Albina Kostanjška, na Javorniku v gostilni pri Konjiču in Janku Muleju, na Koroški Beli je delovala združna kuhinja, na področju Svetega Križa v gostilni Kopsar, na Jesenicah pa v tovarniški Kazini, v bivših prostorih pri Jelenu in še v nekaterih gostilnah.

Kmalu se je pokazalo, da je kapaciteta kuhinje v tovarniški Kazini premajhna. Tu so se hranili pretežno delavci kranjske industrijske družbe, kuhinja pa je lahko oskrbelo le 350 obrokov hrane. Odborniki so predlagali, da bi Kazino razbremenili na ta način, da bi za delavce železarne odprli tovarniško kuhinjo.

Maja je bilo organizirano tudi že delo v klavnic. Pred zakolom je živino moral pregledati mesooglednik.

Mestni odbor OF je imel na zalogi nekatera živila. Z namenom, da bi jih pravično razdelili med prebivalstvo, so sredi maja sklenili, da bodo popisali prebivalstvo po družinah. Vsak hišni poglavar je moral podpisati izjavo, v kateri je navedel, koliko časa bo prebil s svojimi živili in katera mu manjkajo. Na osnovi ugotovitev so predstavniki mestnega odbora OF določili, koliko in katera živila bodo posamezne družine lahko dobile.

Osnovna naloga je bila, da bi oskrbovanje s hrano potekalo čim bolj organizirano, zato so 21. maja, poleg ostalih odsekov, ustanovili tudi prehranjevalni odsek.

Pred oblastne organe se je postavila še nova skrb: prehrana povratnikov, ki so bili izseljeni, in internirancev iz nemških taborišč. Skrb zanje so poverili odborom OF v centrih.

Pri razdeljevanju živil je prihajalo tudi do nepravilnosti. Na sestanku mestnega odbora OF 24. maja so opozorili, da mleka in kruha v vseh centrih ne delijo enako. Poudarili so, da morajo povsod upravičencem deliti enake količine mleka za otroke, bolnike in starčke. Prav tako se ne sme več dogajati, da v enem delu Jesenic delijo za isto obdobje po pol kilograma kruha, na drugem koncu mesta pa le po četrt kilograma. Kruh naj se po možnostih deli vsak drugi dan.

Pregled zapечатih praznih stanovanj je pokazal, da se v njih nahaja tudi hrana. Da se ne bi pokvarila, je narodna zaščita morala poskrbeti, da so živila pobrali in jih razdelili po trgovinah.

Konec maja so prispele nove živilske nakaznice za naslednja dva tedna. Ljudem so jih razdeljevali na sedežih odborov OF v centrih. Trenutne zaloge hrane za razdelitev na osnovi živilskih kart so zadostovale, niso pa imeli vskladiščenih živil za naprej. Posebej so poudarili, da se hrana deli le tako in toliko, kolikor je označeno na nakaznicah, »... z izjemo, da se zakuha ne da onim odraslim osebam, katere imajo v zalogi fiziološki krompir. ...«

Na seji 1. maja so ugotovili, da oskrba s hrano na Jesenicah ni urejena, za kar pa odborniki niso krivili mestnega odbora OF. Kriva je bila neredna dobava živil. Člani odbora so izrazili željo, da se prisrbi in vskladišči vsaj toliko hrane, da bo zadostovala za dva tedna vnaprej.

Med prebivalstvom se je širilo nezadovoljstvo, ker so iz časopisnih vesti ugotovili, da so glede prehrane precej velike razlike med Ljubljano in Gorenjsko. Zahtevali so, da se preskrba uredi povsod enotno.

Pogoste so bile težave zaradi neredne in prekasne dostave živilskih nakaznic na Jesenice. Tudi trgovine niso bile enako založene, zato prebivalci posameznih centrov niso mogli dobiti nekaterih živil. Zlasti je primanjkovalo maščob.

Konec junija so začeli uvajati posebne karte za delavce, ki so opravljali težak dela. V začetku julija je bila hrana zanje že vskladiščena.

Dodatne karte za živila so dobivale tudi porodnice, vendar samo na osnovi zdravniškega potrdila. Za dodatne obroke hrane niso veljala potrdila babic.

Junija je bilo čutiti pomanjkanje mesa in maščob. Na karte za meso je mestni odbor OF dovolil prodajati moko, ki so jo imeli nekaj na zalogi. Višji organi oblasti so prepovedali klanje telet. Smeli so klati le eno leto staro živino. Mestni odbor je bil mnenja, »... da se s tem živinoreji dela večja škoda, kakor če bi dovolili klanje telet, ki za rejo niso primerna. ...«

Na sestanku 26. junija se je razvila razprava o pomanjkanju mesa na Jesenicah. Menili so, da Jesenice same ne bodo zmogle kriti potrebo po mesu. Bolje kot mesto so bili z mesom in maščobami preskrbljeni okoliški kraji, kjer so kmetje klali svojo živino. Člani mestnega odbora so ugotovili, da so v Ljubljani pomanjkanje svežega mesa nadomestili s konzerviranim mesom. Postavili so vprašanje, »... zakaj se to ni zgodilo tudi na Jesenicah, ki so industrijski kraj in bi moral biti kot tak posebno dobro oskrbovan z živilskimi potrebščinami. ...« Predstavnik okrajnega odbora OF je pojasnil, da se bo prehrana v okrožju Ljubljana okolica izenačila in da bodo pri oskrbi z živilom imeli prednost industrijski kraji.

Odbornikom se tudi ni zdelo razumljivo, da so v Ljubljani in še nekaterih krajih povratniki iz nemških taborišč kot dodatek dobili nekaj kilogramov moke, na Jesenicah pa ničesar.

Zaradi pomanjkanja mesa so karte za meso in maščobe časovno že zapadle. Ljudem je bilo potrebno pojasniti, da bodo zanje naknadno dobili mesne konzerve in kašo.

Slaba je bila tudi preskrba s sadjem in zelenjavo. Na seji mestnega odbora OF 3. julija so pojasnili, da so se dogovorili z višjimi forumi, da bodo Jesenice redno tedensko oskrbovali z dvema kamionoma sadja in zelenjave iz Kopra. Dostava pa ni potekala redno.

Z reorganizacijo občinske uprave 22. avgusta je bil za preskrbo prebivalstva postavljen referat za trgovino in preskrbo. Kljub prizadevanjem celotnega mestnega narodnoosvobodilnega odbora oskrba z živilom še vedno ni dobro funkcionirala. Živilske nakaznice so na Jesenice prihajale z zamudo, skladišča niso bila založena s krompirjem, neredna je bila preskrba z mlekom, še vedno se ni dobilo mesa in maščob, prav tako pa ni bila urejena preskrba s petrolejem. Vse to je povzročilo veliko kritike med prebivalstvom. Glavni vzrok za tako stanje je bila neredna dobava iz Ljubljane. Če se stanje ne bo popravilo, bo moral predstavnik MN OO odpotovati v Ljubljano, da bo na sedežu okrožja uredil redno dobavo živil.

V začetku oktobra je mestni narodnoosvobodilni odbor sprejel pravilnik o javni mestni klavnic, ki je urejal klanje živine.

Oktober se je preskrba s prehrano še poslabšala. Poročilo referenta za trgovino in preskrbo na seji 22. oktobra pravi: »Glede prehrane smo mnogo na slabšem, kot smo bili pred meseci. ... Težave so bile pri oskrbi z moko, fiziolo, mlekom in krompirjem. Poslabšala se je kvaliteta kruha, ker je na Jesenice prišla ržena moka, mešana s sojo, medtem ko »... so trgovci in zadrage v Radovljici, Bledu in okolici prejemale moko iz mlinov, ki meljejo žito. ...« Na zalogi pa so imeli približno 3.000 kilogramov kondenziranega mleka, ki

so ga razdelili vrtecem, šoloobveznim otrokom in vajeniški šoli.

Neko poročilo navaja, da je nevarnost, da bodo Jesenice preko zime ostale brez mleka. »... Mleka v mlekarnah ni, pač pa se dobi dosti mleka po kmetih, seveda za ceno, ki se plačuje na črni borzi. ...«

Konec leta so pri okrajnem narodnoosvobodilnem odboru Jesenice ustanovili komisijo, katere naloga je bila skrb, da so se živila pravilno in pravočasno razpošiljala v posamezne kraje. Sklenjeno je bilo, da bodo Jesenice oskrbeli z oljem, tako da bo na osebo prišlo 20 dekagramov olja. Prav tako bodo na Jesenice poslali okoli 2.000 kilogramov perutnine, ki se bo lahko kupila v prosti prodaji v trgovinah in zadrugah.

Oblastni organi so skrbeli tudi za preskrbo prebivalstva z obleko, obutvijo in kurjavo.

O izdajanju nakaznic za obleko in obutev so razpravljali na seji 30. maja. Sklenili so, naj se trenutno z njimi še počaka, ker pričakujejo, da bodo zahteve velike, zlasti še »... za one, ki bodo prihajali popolnoma brez vsega iz taborišč in zaporov. ...« Za oskrbo povratnikov je mestni odbor OF predlagal, da bi prebivalstvo prostovoljno oddajalo obleko, perilo, odeje, posodo in ostale potrebščine, ki se bodo posebej vskladiščile na Jesenicah in Javorniku.

Narodna zaščita je dobila nalogo, da zaplenjeno obleko v praznih in zapечатih stanovanjih vskladišči in popiše. Nakaznice za oblečila so izdajali samo odbori OF, kajti zaradi pomanjkanja ni bilo mogoče misliti na prosto prodajo. Na seji 22. oktobra so poročali, da so prošnje za obleko in obutev zelo številne, zahteve pa velike. Poročilo pravi: »... Naslednji ponedeljek je bil pravcati naval, zato je predsednik odredil, da se bodo prošnje reševale na masovnih sestankih. ...« Dogajalo se je tudi, da so ljudje dobljeno blago med seboj zamenjavali in celo preprodajali. Zaradi take situacije so odborniki sklenili, da začasno prenehajo sprejemati prošnje, razen najnujnejših, da bi lahko rešili že dva ali več mesecev stare zahteve.

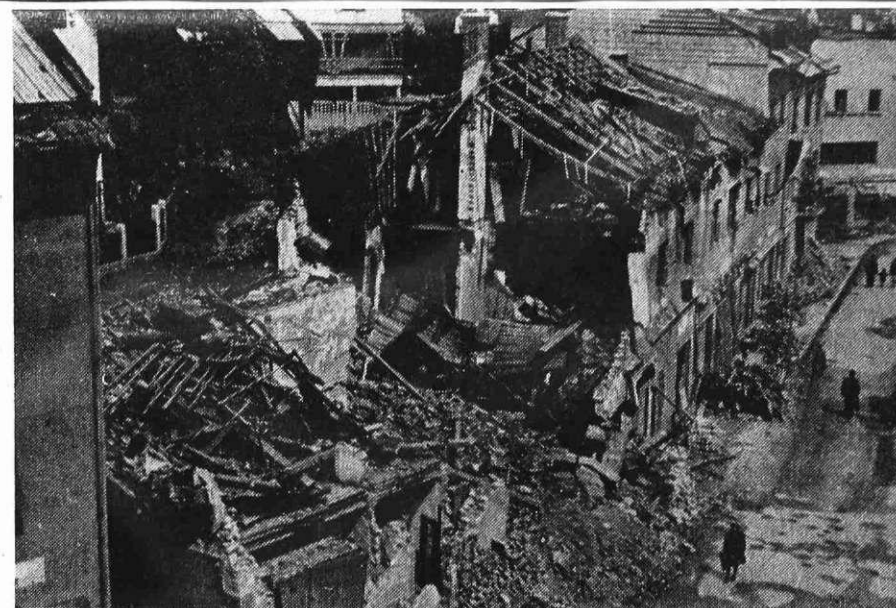
Izdali so posebne nakaznice za obleko in obutev šoloobveznih otrok.

Konec avgusta so razpravljali o oskrbi prebivalstva z drvini in premogom. Pri razdelitvi kurjave so upoštevali samo tiste prosilce, ki so bili zares upravičeni. Pri tem je bilo potrebno paziti, da potrošniki niso dobivali kuriva na dveh krajih. To so uredili z nakaznicami, kjer je potrošnik izjavil, kje bo premog nabavljal. Oskrba s premogom je potekala tako, da sta kranjska industrijska družba in železniška uprava skrbeli za svoje delavce, za ostalo prebivalstvo pa je premog nabavljala mestni odbor OF. Zlasti je bilo potrebno preskrbeti kurjavo za šole in urade.

Na sestanku mestnega narodnoosvobodilnega odbora 12. septembra so ugotovili, da je na področju Jesenic dovolj drv, primanjkovalo pa je gozdnih delavcev. Ti delavci so zahtevali dodatne karte za živila. Sklep seje je bil, da se jim dodatek živil odobri, prav tako pa so dobili tudi nakaznice za obleko in čevlje.

Jesenice se je vršil popis prebivalstva. Vzporedno se izpolnjevali tiskovine, kjer so prebivalci zapisali, za koliko časa so preskrbljeni s svojimi zalogami kuriva. Služile so za podlago pri nakazovanju drv in premoga. Pri izdajanju nakaznic je komisija vsakokrat ugotavljala, če stranka kurivo res nujno potrebuje. Popisi zaloga kuriva so pokazali, da večina prebivalstva nima zaloga niti za mesec ali dva. Za drva so največ uporabljali neuporabni gradbeni leseni material podrtih hiš.

Na seji 12. decembra so odborniki sprejeli sklep, da se mora premog prvenstveno razdeliti družinam, šele nato samcem. »Vsak samec pa, ki bi hotel biti udeležen pri dodelitvah kakor družina, naj

Jesenice v letu 1945

prinese od kvartnega odbora potrdilo, da ima sam sobo in da ne živi nikjer kot član družine. ... S tem ukrepom so poskušali preprečiti špekulacije pri oskrbi s premogom. Manjše količine premoga so dobili tudi ljudje, ki so imeli na zalogi nekaj drv, da bi jih prihranili.

OBNOVA KOMUNALNA UREDITEV, GRADNJE:

Mesto je bilo porušeno, zato je bilo treba čimprej začeti z obnovitvenimi deli. Mestni odbor OF je 12. maja pozval prebivalce na javna dela za odpravo bombnih posledic vojne. Zlasti je bilo potrebno obnoviti javne stavbe in vse naprave mesta, ki so služile splošni koristi. Vodovodne naprave so bile pretrgane na 17 mestih, prav tako sta bili močno poškodovani kanalizacija in električna napeljava. V mestu je primanjkovalo delavcev za obnovitvena dela. Mestni odbor OF je sklenil, naj komanda mesta odredi večje število vojnih ujetnikov, zlasti pa so bili zaželeni t. i. profesionalci, to je, gradbinci in drugi obrtniki. Obnovitvena dela je vodil občinski gradbeni urad. Sklep sestanka je tudi bil, da mora pri odstranjevanju ruševin, čiščenju prometnih žil in zasipavanju bombnih lijakov sodelovati tudi mladinska organizacija. Težave so se pokazale takoj, saj za odvoz ruševin niso imeli na razpolago dovolj prevoznih sredstev. Komanda mesta je morala od zaplenjenih vozil dodeliti primerno število za potrebe mestnega odbora OF. Z namenom, da bi se povečalo število delavcev za potrebe pri obnovitvenih delih, je mestni oblastni organ izdal poziv o mobilizaciji vse delovne sile v mestu. 21. maja so za vodstvo teh del pri mestnem odboru OF ustanovili gradbeni odsek.

Blížajoči Titov rojstni dan so nameravali praznovati čim bolj delovno. Ljudska oblast je pozvala »... vse dela zmožno prebivalstvo da se dne 25. maja ob 8. uri zjutraj javi na delo s potrebnim orodjem za čiščenje ruševin bombardiranega dela Jesenic. ...« Vozniki so se morali javiti s primernimi vozili za odvoz težkega materiala. Zborna mesto je bilo pred pokopališčem.

V začetku junija je mestni odbor OF zvedel, da je nekje pri Ratečah večja količina gradbenega lesa. Odborniki so menili, naj referent za gozdarstvo pri okrajnem odboru OF vest preveri, nato pa naj les oddajo žagam, potem pa naj se uporabi za gradbene namene.

Težave s prevozom ruševin so povzročale, da so očiščevalna dela v mestu zelo počasi potekala. Gradbeni odsek je dobil pooblastilo, da se poveže z železniško upravo, ki naj odstopi nekaj vagonov, »... kamor naj bi s pomočjo tekočega traku odlagali material. ...«

V okvir očiščevalnih akcij je spadalo tudi zbiranje starega železa po mestu, ki so ga oddajali kranjski industrijski družbi v predelavo.

Konec junija se je število delavcev pri obnovi občutno zmanjšalo. Vojaška oblast je z Jesenic odpeljala večje število vojnih ujetnikov. Posledice so se takoj pokazale, zlasti še, ker je bilo med ujetniki precej gradbenih delavcev in ostalih obrtnikov. Mestni odbor OF je interveniral pri okrajnem odboru OF z zahtevo, da okrajni forumi posredujejo pri kranjski industrijski družbi, da odstopi nekaj strokovnih delavcev. Zaželeni so bili predvsem zidarji, mizarji, pleskarji in kleparji.

Konec avgusta so odborniki mestnega narodnoosvobodilnega odbora razpravljali o regulacijskem načrtu, to je, o urbanističnem načrtu Jesenic. Menili so, da je ob tem potrebno razmisliti o premetitvi pokopališča, o javnem kopališču in o javnih straniščih.

Konec avgusta je Jesenice obiskal minister za gradnje. Jeseničane je obvestil, da je slovenska vlada že odobrila 3.000.000 dinarjev kredita za najnujnejša popravila in nove gradnje na Jesenicah. Do seje mestnega narodnoosvobodilnega odbora 27. septembra je ministrstvo za gradnje že nakazalo 1.000.000 din dotacije. S tem denarjem so krili plače delavcem pri obnovi mesta za mesec junij, julij in avgust.

Oktober so razpravljali o potrebnih kreditih za nadaljna najnujnejša vzdrževalna dela. Mestni odbor je odobril nekaj kredita. Na isti seji so sprejeli tudi pravilnik o pobiranju gradbenih taks na področju MN OO Jesenic.

Pri obnovitvenih delih in gradnjah je primanjkovalo vseh vrst gradbenega materiala. Zlasti močno pa je bilo pomanjkanje okenskega stekla, saj so bila zaradi bombnih napadov razbita skoraj vsa stekla. Ta problem je mestni narodnoosvobodilni odbor poskušal rešiti z neposrednimi stiki z okrožnim narodnoosvobodilnim odborom Ljubljana okolica.

Do konca leta je Jeseničanom s pomočjo udarniškega dela uspelo za silo popraviti vodovod, kanalizacijo in električno inštalacijo. Uredili so tudi nekaj hudournikov.

Nadaljevanje na 18. strani